

Nástroj európskeho susedstva

**Program cezhraničnej spolupráce
Maďarsko - Slovensko - Rumunsko -
Ukrajina 2014-2020**

Upravený dňa 19. januára 2019

SPOLOČNÝ OPERAČNÝ PROGRAM

*Schválený zúčastnenými krajinami dňa 25. júna 2015,
upravený dňa 14. októbra 2015 a dňa 13. novembra 2015*

OBSAH

ZOZNAM SKRATIEK.....	5
1 Úvod.....	7
2 Definovanie programového územia	10
2.1 Zúčastnené krajiny a programové územie	10
2.2 Hlavné regióny.....	10
2.3 Pridružené regióny	10
2.4 Významné sociálne, ekonomické a kultúrne centrá	14
2.5 Mapa programového územia	16
2.6 Zámer využiť článok 10 (5) nariadenia (EÚ) č. 232/2014.....	17
3 Analýza programového územia.....	18
3.1 Všeobecné predstavenie územia	18
3.2 Miestna kultúra a zachovanie historického dedičstva (TC3)	19
3.3 Ochrana životného prostredia, zmiernenie vplyvov klimatických zmien a prispôsobenie sa im (TC6).....	21
3.4 Zlepšenie prístupnosti regiónov, rozvoj udržateľných a voči klimatickým zmenám odolných dopravných a komunikačných sietí a systémov (TC7)	23
3.5 Spoločné výzvy v oblasti bezpečnosti a ochrany (TC8)	24
3.6 Hlavné výzvy a potreby, ktorým sa má tento Program venovať z cezhraničného aspektu, v oblasti ekonomických, sociálnych, environmentálnych otázok a riadenia v súlade s budúcimi trendmi regionálneho rozvoja	25
3.7 Hlavný potenciál oblasti spolupráce v súlade s dostupnými možnosťami regiónu	27
3.8 Skúsenosti z predchádzajúcich cezhraničných programov	29
4 Programová stratégia	31
4.1 Všeobecný cieľ a vízia Spoločného operačného programu	31
4.2 Proces výberu tematických cieľov	31
4.3 Vybrané tematické ciele	33
4.4 Plánované činnosti v rámci vybraných tematických cieľov.....	33
4.5 Hierarchia vízií, cieľov a priorít Programu	37
4.6 Očakávané výsledky.....	38
4.7 Ukazovatele výsledkov.....	39
4.8 Očakávané výstupy, indikátory výstupu.....	42
4.9 Vzťah medzi strategickými cieľmi ENI a tematickými cieľmi Programu	45
4.10 Prínos a koherencia plánovaných intervencií makro-regionálnych stratégií a iných programov financovaných Úniou v dotknutých krajinách a regiónoch.....	45
4.11 Súlad s národnými, regionálnymi a ďalšími stratégiami a politikami	53
4.12 Súlad s EUSDR.....	57
5. Zloženie a ustanovenie kompetentných subjektov a riadiacich orgánov	60
5.1 Orgány programovej úrovne.....	60
5.1.1 Zloženie Spoločného monitorovacieho výboru a jeho úlohy.....	62
5.1.2 Riadiaci orgán a postup jeho ustanovenia	64

5.1.3	Postup ustanovenia Spoločného technického sekretariátu	67
5.1.4	Sprostredkovateľský orgán (SO).....	70
5.1.5	Orgán auditu a členovia skupiny audítorov	71
5.2	Orgány národnej úrovne.....	72
5.2.1	Národné orgány všetkých zúčastnených krajín	72
5.2.2	Kontrolné kontaktné body, národní kontrolóri a audítori	73
6	Implementácia Programu	76
6.1	Súhrnný opis riadiaceho a kontrolného systému.....	76
6.2	Opis postupu pre výber projektov	79
6.2.1	Postup pri otvorenej výzve na predkladanie projektových návrhov	79
6.2.2	Postup pri obmedzenej výzve na predkladanie projektových návrhov.....	80
6.2.3	Postup riešenia sťažností	82
6.3	Provizórny indikatívny časový rámec implementácie Programu	83
6.4	Opis priorít podľa charakteru podpory.....	85
6.5	Opis plánovaného využitia technickej asistencie a použiteľných postupov uzatvárania zmlúv	85
6.6	Opis monitorovacieho a hodnotiaceho systému	86
6.7	Informácie o plnení povinných požiadaviek stanovených smernicou 2001/42/ES Európskeho parlamentu a Rady.....	89
6.8	Pravidlá oprávnenosti nákladov	94
6.9	Nezrovnalosti a vymáhanie finančných prostriedkov: Rozdelenie záväzkov medzi zúčastnenými krajinami	94
6.10	Pravidlá prevodu, používania a monitorovania spolufinancovania	95
6.11	Opis IT systémov na podávanie správ a výmenu elektronických údajov medzi Riadiacim orgánom a Komisiou	95
6.12	Zásady komunikácie	97
6.13	Jazyk zvolený v rámci Programu	98
7	Predbežný finančný plán	99
7.1	Tematické ciele podľa zdroja financovania	99
7.2	Programová finančná tabuľka.....	100
8	Analýza rizika a opatrenia na jeho zmiernenie.....	102
9	Opis možností zamerania sa na prierezové témy	103
9.1	Trvalá udržateľnosť životného prostredia.....	103
9.2	Demokracia a ľudské práva.....	106
9.3	Rodová rovnosť.....	108
9.4	HIV/AIDS	108
10	Prílohy	109
10.1	Podrobná analýza socio-ekonomickej a environmentálnej situácie programového územia	109
10.1.1	Všeobecný úvod – územie, obyvateľstvo, hospodárstvo a trh práce	109
10.1.2	Miestna kultúra a zachovanie historického dedičstva (TC3)	128
10.1.3	Ochrana životného prostredia, zmiernenie vplyvov klimatických zmien a prispôsobenie sa im .. (TC6)	141

10.1.4 Zlepšenie prístupnosti regiónov, rozvoj udržateľných a voči klimatickým zmenám odolných dopravných a komunikačných sietí a systémov (TC7)	164
10.1.5 Spoločné výzvy v oblasti bezpečnosti a ochrany (TC8)	172
10.2 Komunikačný plán	189
10.2.1 Komunikačná stratégia	189
10.2.2 Predbežný ročný informačný a komunikačný plán na prvý rok (2016)	193

ZOZNAM SKRATIEK

AA	Orgán Auditu (Audit Authority)
BO	Pobočka STS (Branch Office)
CBC	Cezhraničná spolupráca (Cross-border cooperation)
CCP	Kontrolný kontaktný bod (Control Contact Point)
COI	Spoločný indikátor výstupu (Common Output Indicator)
DMCS	Opis riadiaceho a kontrolného systému (Description of Management and Control System)
CCP	Kontrolný kontaktný bod (Control contact point)
ENI	Nástroj európskeho susedstva (European Neighbourhood Instrument)
ENPI	Nástroj európskeho susedstva a partnerstva (European Neighbourhood and Partnership Instrument)
EÚ	Európska Únia
HCSO	Maďarský centrálny štatistický úrad (Hungarian Central Statistical Office)
HU	Maďarsko
HUSKROUA	Maďarsko – Slovensko – Rumunsko – Ukrajina
HUSKROUA ENI CBC Programme 2014-2020	Program ENI cezhraničná spolupráca Maďarsko – Slovensko – Rumunsko – Ukrajina na obdobie rokov 2014-2020
SOP	Spoločný operačný program
JTF	Pracovná skupina pre prípravu programu (Joint Task Force)
STS	Spoločný technický sekretariát
JWG	Spoločná pracovná skupina (Joint working group)
km	Kilometer
LIP	Veľký infraštruktúrny projekt (Large Infrastructure Project)
RO	Riadiaci orgán
ČŠ	Členský štát EÚ
NO	Národný orgán
NIS	Národný inštitút štatistiky (Rumunsko) - National Institute of Statistics (Romania)
NUTS	Nomenklatúra územných jednotiek (Nomenclature des unites territoriales statistiques)
OA	Orgán auditu
ROM	Monitorovanie zamerané na výsledky (Result Oriented Monitoring)
ROU	Rumunsko
SEA	Strategické environmentálne hodnotenie (Strategic Environmental Assessment)
SK	Slovensko
SMV	Spoločný monitorovací výbor
ŠÚ SR	Štatistický úrad Slovenskej Republiky

SSSU	Štátna štatistická služba Ukrajiny (State Statistics Service of Ukraine)
SWOT	Silné a slabé stránky, príležitosti, hrozby (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats)
TA	Technická asistencia
TEN-T	Transeurópska dopravná sieť (Trans-European Transport Network)
TC	Tematický cieľ
UA	Ukrajina

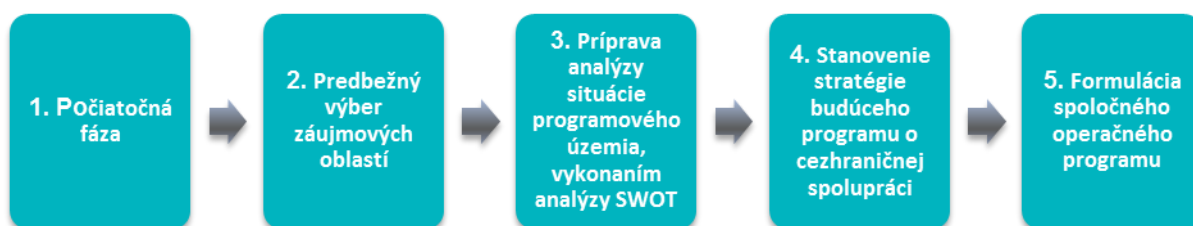
1 Úvod

Program ENI cezhraničná spolupráca Maďarsko – Slovensko – Rumunsko - Ukrajina bude realizovaný počas programového obdobia 2014-2020 Európskej Únie. Spoločný operačný program (SOP) je založený na spoločnom plánovanom úsilí všetkých štyroch zúčastnených krajín a je zameraný na poskytnutie rámca pre činnosti, ktoré povedú k intenzívnejšej spolupráci medzi regiónmi Ukrajiny a regiónmi členských štátov so spoločnou hranicou.

Vypracovanie SOP bolo riadené a kontrolované Pracovnou skupinou pre prípravu Programu (JTF). Proces prípravy Programu bol koordinovaný Riadiacim orgánom a Spoločným technickým sekretariátom. Obsah súčasného Spoločného operačného programu bol vypracovaný na základe požiadaviek článku 4 vykonávacieho nariadenia Komisie (EÚ) č. 897/2014 zo dňa 18. augusta 2014, ktorým sa ustanovujú osobitné predpisy pre implementáciu programov cezhraničnej spolupráce financovaných v rámci nariadenia (EÚ) č. 232/2014 Európskeho parlamentu a Rady, zriadením Nástroja európskeho susedstva (ENI).

Tento programový dokument je výsledkom dôsledného plánovacieho procesu, ktorý začal v polovici roka 2014 za účasti početných zainteresovaných subjektov a s podporou Spoločného technického sekretariátu a externých konzultantov. Vypracovanie SOP bolo riadené a kontrolované Pracovnou skupinou pre prípravu Programu (JTF), zloženou z ústredných vládnych organizácií a predstaviteľov príslušných regiónov z každej zúčastnenej krajiny. Proces prípravy Programu bol koordinovaný Riadiacim orgánom a Spoločným technickým sekretariátom. Konečné rozhodnutie urobila Pracovná skupina pre prípravu Programu.

Proces prípravy Programu zahŕňal mnohé konzultácie a kroky z toho dôvodu, aby sa na príprave Programu podieľal každý dôležitý účastník, pričom pozostával z nasledujúcich hlavných fáz:

Ako prvý krok procesu prípravy Programu (**Fáza 2: Predbežný výber záujmových oblastí**) začala činnosť plánovania ohodnotením projektov z obdobia 2007-2013 a následne predbežným výberom záujmových oblastí, aby sa zaistilo, že strategický záujem Spoločného operačného programu je v súlade s príslušnými pokynmi ENI. Pred samotným procesom výberu bola tiež vypracovaná analýza počiatočných potrieb, založená na výsledkoch predbežného teoretického výskumu strategických dokumentov, podrobnom prehľade špecifických potrieb zainteresovaných strán v danej oblasti vrátane kľúčových účastníkov cieľových prihraničných regiónov, ako sú okresné a mestské rady, komory, ministerstvá, vývojové agentúry a úrady, neziskové organizácie, významné regionálne a miestne inštitúcie a súčasní vedúci partneri, ako aj na skúsenostiach z predchádzajúcich cezhraničných programov. Tvorivý workshop slúžil ako fórum, kde mohli členovia spoločných realizačných orgánov – na

základe výsledkov analýzy počiatočných potrieb – podrobne prediskutovať možné prvky predbežných oblastí záujmu. Ako súčasť tejto úlohy naplánovania činností bolo vykonané hodnotenie súčasných projektov pomocou prehľadu o informáciách (poskytnutým STS) ohľadom projektov financovaných v súčasnej dobe, a to formou skupinového rozhovoru s STS, jednotlivými rozhovormi s vybranými prijímateľmi pomoci, ako aj analýzou kľúčových zistení zo správy ROM o projektoch financovaných v súčasnej dobe. Konečné rozhodnutie ohľadom záujmových oblastí urobila Pracovná skupina pre prípravu Programu.

Následne v ďalšej fáze (**Fáza 3: Príprava analýzy situácie programového územia, vykonaním analýzy SWOT**) boli všetky relevantné informácie ohľadom pohraničnej oblasti zozbierané, rozčlenené a analyzované, a potom boli tiež označené výzvy a prekážky v cezhraničnej spolupráci. Analýza situácie ohodnotila možné oblasti, rozsah a existujúce siete vhodné na budúcu cezhraničnú spoluprácu vo sfére záujmových oblastí. Zvláštny dôraz sa kládol na zber a využitie skúseností z predchádzajúcich cezhraničných programov. Na základe výsledkov analýzy situácie bola počas týchto workshopov vypracovaná špecifická SWOT analýza záujmovej oblasti. Na vykonanie špecifických činností súvisiacich s touto úlohou boli uskutočnené jednotlivé rozhovory s relevantnými kľúčovými partnermi na úrovni EÚ, vnútroštátnej, regionálnej úrovni (spolu 34 rozhovorov: 2 na úrovni EÚ, 12 na národnej/vnútroštátnej úrovni a 20 na regionálnej úrovni). Rovnako sa konali aj tvorivé workshopy (spolu 4) v každej účastníckej krajine, aby sa prediskutovali kľúčové zistenia, výzvy, prekážky a potenciál na úrovni územného celku. Na základe výsledkov týchto seminárov sa uskutočnil interaktívny workshop s účastníkmi zo všetkých 4 zúčastnených krajín, kde boli – na základe výstupov národných seminárov – stanovené kľúčové spoločné výzvy a potenciál vybraných tematických cieľov.

Nasledujúcim krokom bolo vypracovanie stratégie (**Fáza 4: Stanovenie stratégie budúceho programu o cezhraničnej spolupráci**). Zvláštna pozornosť sa venovala prístupu orientovanému na výsledok s cieľom riešiť spoločné problémy pohraničného regiónu a vybudovať spoločný potenciál sformovaním základných spoločných partnerstiev príjemcov. Workshop sa za účasti príslušných krajských rád, komôr a kľúčových regionálnych inštitúcií v daného územného celku konal s cieľom potvrdiť aktuálne posúdenie stavu a víziu do budúcnosti podľa oblastí záujmu.

Formulácia SOP (**Fáza 5: Formulácia spoločného operačného programu**) bola vytvorená začlenením všetkých existujúcich informácií spojených s Programom. Táto prípravná fáza obsahovala tiež kolektívne, interaktívne metódy s cieľom zabezpečiť finálny dokument na základe dohody. Konzultácie sa konali s JTF, Pracovnou skupinou pre implementáciu, kľúčovými inštitúciami, ex ante a SEA expertmi ohľadom obsahu SOP, vrátane konkrétnych cieľov, ukazovateľov, plánovaných aktivít, kritérií výberu a pridelovania finančných prostriedkov. Okrem toho bol zorganizovaný workshop s ex ante a SEA hodnotiteľmi za účelom prediskutovania ich poznatkov a námetov. Po dokončení SOP, schválení zo strany JTF, RO a všetkými NO, sa uskutočnil proces verejných konzultácií, čím došlo k sprístupneniu aktuálnej verzie SOP na internete. Výsledok týchto verejných konzultácií bol zahrnutý do konečného SOP.

Vnútroštátne regionálne a miestne orgány, regionálne rozvojové agentúry, obchodné komory, riadiace orgány prírodných parkov a chránených krajinných oblastí, kultúrne inštitúcie, vzdelávacie inštitúcie, asociácie cestovného ruchu, vedecké ústavy/výskumné strediská/vysoké školy, miestne obchodné združenia a organizácie občianskych združení sa

ako **zainteresované strany** v priebehu celého procesu prípravy Programu zapojili a významne doňho prispeli.

2 Definovanie programového územia

2.1 Zúčastnené krajiny a programové územie

Zúčastnené krajiny Programu ENI cezhraničná spolupráca Maďarsko – Slovensko – Rumunsko - Ukrajina 2014-2020 zahŕňajú členské štáty EÚ Maďarsko, Slovensko, Rumunsko a Ukrajinu ako Partnerskú krajinu. Programové územie Programu ENI cezhraničná spolupráca Maďarsko – Slovensko – Rumunsko - Ukrajina 2014-2020 pozostáva z hlavných regiónov a pridružených regiónov, ako je popísané nižšie.

2.2 Hlavné regióny

Nasledujúcich **7 územných jednotiek** (uvedených v článku 8 (1) nariadenia (EÚ) č. 232/2014) je súčasťou programového územia **ako hlavné regióny**:

1. **Sabolčsko-satmársko-berežská župa**, Maďarsko (NUTS III)
2. **Košický kraj**, Slovensko (NUTS III)
3. **Prešovský kraj**, Slovensko (NUTS III)
4. **Marmarošská župa**, Rumunsko (NUTS III)
5. **Satumarská župa**, Rumunsko (NUTS III)
6. **Ivanofrankivská oblasť**, Ukrajina
7. **Zakarpatská oblasť**, Ukrajina

2.3 Pridružené regióny

Nasledujúce regióny sa podieľajú na implementácii Programu ako pridružené regióny:

1. **Boršodsko-abovsko-zemplínska župa**, Maďarsko (NUTS III)
2. **Župa Suceava**, Rumunsko, (NUTS III)
3. **Černovická oblasť**, Ukrajina

Zdôvodnenie účasti pridružených regiónov:

* **Boršodsko-abovsko-zemplínska župa**, Maďarsko (**pridružený región s plnými právami účasti**)

Boršodsko-abovsko-zemplínska župa spĺňa požiadavky zaradenia stanovené v programovom dokumente nasledujúcimi spôsobmi:

- Zapojenie tejto župy je dôležité, kvôli jej pripravenosti a dosiahnutým skúsenostiam získaným a preukázaným v súčasnom Programe CBC ENPI HUSKROUA 2007-2013, na ktorom sa Boršodsko-abovsko-zemplínska župa ako pridružený región naplno podieľa. Boršodsko-abovsko-zemplínska župa sa prostredníctvom projektov v rámci Programu CBC ENPI HUSKROUA úspešne zapojila vďaka zaisteniu Vedúcich partnerov v 5 projektoch a Projektových partnerov v 12 projektoch. Existujúce skúsenosti ukazujú, že partneri z hlavných oblastí si pochvaľujú spoluprácu so subjektami z tohto aktívneho regiónu, keďže títo majú cenné skúsenosti.

- Táto župa prináša značnú pridanú hodnotu pre hlavné regióny vďaka svojim kapacitám a to nasledovne: existuje niekoľko regionálnych a miestnych orgánov so sídlom v tejto župe; najdôležitejšie vyššie vzdelávacie centrum maďarskej časti programového územia,

nachádza sa tu Univerzita v Miškolci s technickými, priemyselnými, ekonomickými, právnickými, umeleckými, lekáorskými a hudobnými odbormi, aby čelila výzvam neustále sa meniaceho prostredia; župa hostuje viac ako 20 centier výskumu a vývoja a hospodárske zóny pre investorov a nachádza sa tu aj letisko Miškolc, ktoré funguje na regionálnej úrovni. V porovnaní s účastníckymi regiónmi sa tu vyskytuje vysoký podiel ubytovacích kapacít, rovnako aj miesto výskytu svetového dedičstva ako pozoruhodná atrakcia cestovného ruchu. Župa by tiež so svojimi 52 múzeami (najvyšší počet v porovnaní s regiónmi na oprávnenom území) a 1.492 chránenými budovami a pamätihodnosťami mohla byť cenným prínosom pre miestnu kultúru tejto pohraničnej oblasti. Vďaka cenným skúsenostiam a schopnostiam môže pri príprave a realizácii projektov CBC táto župa odovzdávať znalosti, poskytnúť výmenu skúseností v širokom rozsahu a prispieť k cestovnému ruchu prihraničného územia s jeho cezhraničným prírodným a kultúrnym dedičstvom.

- Jaskyne Aggteleckého krasu presahujúce hranicu medzi Maďarskom a Slovenskom (týkajú sa Boršodsko-abovsko-zemplínskej župy a Košického kraja) sú súčasťou lokality svetového prírodného dedičstva UNESCO, ktoré siaha za hranice štátov a má spoločné výzvy a potenciál pre dotknuté oblasti.

- Veľká väčšina povodia prírodných vôd Boršodsko-abovsko-zemplínskej župy je v zahraničí, takže kvalita vody z riek presahujúcich hranicu (Bodrog, Slaná, Hornád a Bodva) do značnej miery závisí na prírodných faktoroch a ľudských zásahov susedného Slovenska; Všetky 4 rieky župy pramenia na Slovensku; Bodva a Hornád sú prítoky Slanej, Bodrog a Slaná sú zas významné prítoky Tisy. Hornád je hraničná rieka na 10 kilometrov dlhom úseku pozdĺž maďarsko-slovenskej hranice. Poloha tohto povodia tvorí úzke prírodné a geografické väzby medzi Košickým, Prešovským a Boršodsko-abovsko-zemplínskym regiónom.

- Vzhľadom na geografickú blízkosť župy a smery pohybu osôb, epidemiológia by mohla byť jednou z dôležitých oblastí spolupráce.

- Boršodsko-abovsko-zemplínska župa je veľmi blízko hranice; aj keď s Ukrajinou nemá spoločnú hranicu. Tiahne sa medzi Košickým regiónom a Sabolčsko-satmársko-berežskou župou, kde funguje ako geografický, ekonomický, sociálny a kultúrny „most“. Navyše tu existuje silné funkčné územné prepojenie so zbytkom programového územia, spôsobené geografickými vlastnosťami a cestnou / dopravnou sieťou.

- Hoci je Boršodsko-abovsko-zemplínska župa veľmi blízko Ukrajine, nemajú inú možnosť na spoluprácu v rámci iných CBC programov; preto ponúka Program ENI CBC HUSKROUA jedinú príležitosť na cezhraničnú spoluprácu s Ukrajinou.

Ako je uvedené vyššie, **Boršodsko-abovsko-zemplínska župa** na základe svojej bývalej účasti v Programe cezhraničnej spolupráce ENPI HUSKROUA 2007-2013 už priniesla a preto prinesie ďalšiu významnú pridanú hodnotu pre hlavné oprávnené územie, preto je jej účasť potrebná na dosiahnutie komplexnejšieho dopadu CBC na hlavné oprávnené územie; Takto sa zapojí do Programu ako **pridružený región s neobmedzenými právami účasti**.

- **Župa Suceava, Rumunsko (*pridružený región s obmedzenými právami účasti*¹)**

Účasť župy Suceava prinesie pridanú hodnotu hlavnému programovému územiu pri zohľadnení nasledujúceho:

- Existuje už dôležitá skúsenosť získaná počas prípravy Programu a implementácie v súčasnosti prebiehajúcich programoch cezhraničnej spolupráce 2007-2013, na ktorých by cezhraničná spolupráca v rámci Nástroja európskeho

¹ Obmedzené práva účasti pre župu Suceava znamenajú, že projekty z tohto pridruženého regiónu musia mať maďarských alebo slovenských partnerov, projekty sú vyhradené na tematický cieľ 3, 6 a 7 a ani LIP projekty tu nemôžu byť realizované.

susedstva mohla byť vybudovaná: Program cezhraničnej spolupráce ENPI Maďarsko – Slovensko – Rumunsko - Ukrajina 2007-2013 a Program CBC Rumunsko – Ukrajina – Moldavská republika 2007-2013.

- Župa Suceava sa nachádza na severe Rumunska, v severnej oblasti severovýchodného rozvojového regiónu a na východnej strane oprávneného územia Programu a v tomto zmysle je priamou súčasťou historickej rumunsko-ukrajinskej hranice.

- Župa Suceava má najvyšší počet obyvateľov a množstvo MSP (malé a stredné podniky) a je najväčšou župou na rumunskej strane oprávneného programového územia. Hlavným mestom tejto župy je Suceava, jedno z bývalých hlavných miest historického Moldavského kniežatstva na rumunskej časti tohto územia.

- Jedna z najdôležitejších univerzít Rumunska - „ Stefan cel Mare University“ s 13 strediskami výskumu a vývoja a vysoko špecializovanými centrami – sa nachádza v župe Suceava. Suceava je najrozvinutejšou rumunskou oprávnenou župou v projektoch výskumu a vývoja s 333 práve prebiehajúcimi projektmi. Suceava je taktiež najväčším zamestnávateľom vo výskume a vývoji a má najvyššie priame náklady v tomto odvetví na rumunskej strane oprávneného programového územia. Hlavné mesto tejto župy je jedným z najstarších miest Rumunska a bývalým hlavným mestom historického Moldavského kniežatstva na rumunskej časti tohto územia. Následkom toho má toto mesto aj župa veľký počet historických, archeologických a kultúrnych pamiatok. Župa Suceava má najvyšší počet kostolov na rumunskej strane oprávneného územia. Sedem z maľovaných kláštorov sa dostalo v roku 1993 na Zoznam svetového dedičstva UNESCO. Župa Suceava má viac než 30 múzeí, čo je druhý najväčší počet na oprávnenom území po Boršodsko-abovsko-zemplínskej župe. Sme pevne presvedčení, že múzeá, kláštory zaradené na Zoznam svetového dedičstva UNESCO, Univerzita Stefan cel Mare a ďalšie vyššie spomenuté dôvody by mohli byť využité a priniesť pridanú hodnotu v rozvoji cestovného ruchu, kultúrneho a historického dedičstva tohto prihraničného územia.

- V župe Suceava sa nachádzajú samostatné prevádzky zo severu Rumunska na spracovanie a spaľovanie priemyselného odpadu, model technologického vývoja a inovácií.

- Nariadenie (EÚ) č. 1315/2013 Európskeho parlamentu a Rady o pokynoch Únie na rozvoj transeurópskej dopravnej siete nazvala župu Suceava cestno-železničným terminálom. Župa Suceava má z oprávneného územia druhú najdlhšiu sieť vnútroštátnych verejných komunikácií. Okrem toho sa v župe Suceava prevádzkuje medzinárodné letisko.

- Pokiaľ ide o miestnu dopravu, samospráva v Suceava už spustila prvý pilotný projekt on-line spravovania informácií ohľadom cestnej dopravy a o tieto skúsenosti sa môže podeliť s partnermi z programového územia.

- Župa Suceava sa nachádza v pohorí Východných Karpát, takže krajina je veľmi rôznorodá a táto oblasť ponúka veľa prírodného bohatstva a zaujímavostí. Kvôli geografickej polohe tohto regiónu by mohli byť sférami spolupráce aj činnosti spojené s horami, ako je začlenenie sa do sietí horských záchranných služieb. V župe Suceava je 28 chránených krajinných oblastí; v Rumunsku má župa Suceava najväčšiu časť zalesneného povrchu (viac ako 52% svojho územia); župa má taktiež vyššiu hustotu, pokiaľ ide o hydrografickú sieť, preto je veľmi dôležitá potreba cezhraničných aktivít na prevenciu pred požiarom, záplavami a znečistením.

Ako je vyššie podrobne uvedené **župa Suceava** prinesie významnú pridanú hodnotu

hlavnému oprávnenému územiu a svojou účasťou je podstatná pre dosiahnutie komplexnejšieho dopadu CBC na hlavné oprávnené územie; bude sa teda podieľať na tomto Programe ako **pridružený región s obmedzenými právami účasti**.

- **Černovická oblasť, Ukrajina (*pridružený región s obmedzenými² právami účasti*)**

Zapojenie sa Černovickej oblasti prinesie pridanú hodnotu hlavnej oblasti Programu s ohľadom na nasledujúce:

- Černovická oblasť už získala významné skúsenosti v efektívnej príprave a implementácii spoločných projektov v rámci naplňania programov cezhraničnej spolupráce, ktoré boli financované Európskou Úniou v rokoch 2007-2013 prostredníctvom nástroja európskeho susedstva a partnerstva. Príkladom je 16 cezhraničných iniciatív s celkovým rozpočtom 9,11 miliónov eur s hlavným partnerom z Černovickej oblasti, ktoré boli financované Spoločným operačným programom „Rumunsko – Ukrajina – Moldavská Republika 2007-2013“, ako aj 2 projekty veľkého rozsahu s rozpočtom pre ukrajinského partnera vo výške 7,5 miliónov eur, ktoré spustila Černovická oblasť v rámci spomínaného programu. Tieto úspešné skúsenosti s dobrým riadením projektu vytvárajú dodatočné príležitosti na spoluprácu s členskými štátmi EÚ, obzvlášť v súvislosti s realizáciou asociačnej dohody medzi EÚ a Ukrajinou.
- Hoci bola účasť Černovickej oblasti obmedzená v predchádzajúcom Spoločnom operačnom programe „Maďarsko – Slovensko – Rumunsko – Ukrajina 2007-2013“, predstavitelia regiónu sa podieľali na príprave 10 projektov, ktoré boli predložené v rámci výzvy na predkladanie návrhov s účasťou organizácií zo všetkých zastúpených krajín, avšak neboli vybrané na poskytnutie financovania.
 - Počet zúčastnených organizácií z Černovickej oblasti na mnohých projektových návrhoch poukazuje na vzájomný záujem zo strany maďarských, slovenských a rumunských partnerov a predstaviteľov Černovickej oblasti o implementáciu spoločných cezhraničných iniciatív v cestovnom ruchu, kultúre, v rámci spolupráce inštitúcií, podpory malých a stredných podnikov, atď. Obzvlášť svetlým príkladom spolupráce v kultúrnej sfére je medzinárodný folklórny festival „Bukovinské stretnutia“, ktorý sa koná každoročne v Maďarsku, na Slovensku, v Rumunsku a na Ukrajine s účasťou hudobných a tanečných skupín z mnohých krajín.
 - Takáto spolupráca si získava ďalšiu pozornosť v súvislosti s implementáciou Stratégie EÚ pre Dunajský región, ktorá zahŕňa veľa členských štátov EÚ, vrátane Maďarska, Slovenska, Rumunska. Participácia Černovickej oblasti ako pridruženého regiónu Spoločného operačného programu nástroja európskeho susedstva „Maďarsko – Slovensko – Rumunsko – Ukrajina“ 2014-2020 bude dobrým základom pre iniciatívy spoločných projektov, nadviazanie bližších vzťahov a zavedenie nových foriem cezhraničnej spolupráce v rámci nových dunajských nadnárodných programov 2014-2020.
 - Vzhľadom na zemepisnú polohu tohto regiónu, sférami spolupráce by mohli byť činnosti spojené s pohoriami, ako je napríklad začlenenie sa do sietí horských záchranných služieb.

² Obmedzené práva účasti pre Černovickú oblasť znamenajú, že projekty z tohto pridruženého regiónu musia mať maďarských alebo slovenských partnerov, projekty sú vyhradené na tematický cieľ 3, 6 a 7 a ani LIP projekty tu nemôžu byť realizované.

Ako je vyššie podrobne uvedené, **Černovická oblasť** prinesie významnú pridanú hodnotu hlavnému oprávnenému územiu a svojou účasťou je podstatná pre dosiahnutie komplexnejšieho dopadu CBC na toto hlavné oprávnené územie; bude sa teda podieľať na tomto programe ako **pridružený región s obmedzenými právami účasti**.

2.4 Významné sociálne, ekonomické a kultúrne centrá

S prihliadnutím na článok 8 (3) nariadenia (EÚ) č. 232/2014 sú okrem hlavných a pridružených regiónov **stanovené nasledujúce centrá a podmienky pre ich účasť v Programe sú takéto:**

Národné a regionálne orgány alebo organizácie nachádzajúce sa v hlavných mestách budú zahrnuté do Programu v takých konkrétnych prípadoch, keď bude zapojenie týchto orgánov a organizácií podstatné pre realizáciu alebo udržateľnosť činností. V takých prípadoch majú tieto orgány a organizácie umožnené podieľať sa na projektoch v postavení hlavného príjemcu alebo partnera projektu. Činnosti projektu vykonané týmito orgánmi a organizáciami môžu byť realizované v hlavných sociálnych, ekonomických alebo kultúrnych centrách, ale výsledky týchto aktivít musia vždy byť prínosom pre pohraničný región.

Príslušnými národnými hlavnými mestami a regionálnymi centrami sú:

- Budapešť (Maďarsko)
- Debrecín (Maďarsko)
- Eger (Maďarsko)
- Bratislava (Slovensko)
- Banská Bystrica (Slovensko)
- Zvolen (Slovensko)
- Bukurešť (Rumunsko)
- Kluž (Rumunsko)
- Kyjev (Ukrajina)

Vyššie uvedený zoznam významných sociálnych, ekonomických alebo kultúrnych centier môže byť upravený v náležite odôvodnených prípadoch, a to rozhodnutím Spoločného monitorovacieho výboru, aby sa zohľadnili zmeny v decentralizácii administratívnych systémov, ktoré sa vyskytnú počas realizácie Programu v ktorejkoľvek zo štyroch krajín. Takáto úprava neovplyvní účel, ani tematickú šírku účasti.

Vyššie spomínané dôležité sociálne, ekonomické alebo kultúrne centrá sa zapájajú do všetkých priorít Programu. Nasledujúca tabuľka určuje pre každú prioritu Programu typ orgánov a organizácií z týchto území, ktoré môžu participovať.

Ďalšie podrobnosti ohľadom pravidiel a obmedzení participácie významných sociálnych, ekonomických alebo kultúrnych centier budú definované vo výzvach na predloženie projektových návrhov.

Priorita	Typ orgánov alebo organizácií
TC3: Priorita 1: Podpora miestnej kultúry a historického dedičstva spolu s funkciami cestovného ruchu	Národné a regionálne orgány zodpovedné za zachovanie kultúrneho a historického dedičstva; Národné alebo regionálne organizácie verejného sektora zodpovedné za vývoj alebo správu lokalít s kultúrnym alebo historickým dedičstvom; Národné a regionálne orgány a organizácie verejného sektora zodpovedné za rozvoj cestovného ruchu a manažment turizmu;

Priorita	Typ orgánov alebo organizácií
	Cirkevné správne orgány.
TC6: Priorita 1: Udržateľné využívanie životného prostredia na prihraničnom území – zachovanie prírodných zdrojov, opatrenia na zníženie emisií skleníkových plynov a znečistenia riek	<p>Národné a regionálne orgány a organizácie verejného sektora zodpovedné za tvorbu politiky, reguláciu alebo manažment v oblasti odpadov, odpadových vôd a kvality vody;</p> <p>Národné a regionálne orgány a organizácie verejného sektora zodpovedné za tvorbu politiky, reguláciu alebo manažment v oblasti vôd, ochrany prírody, prírodného dedičstva a biodiverzity;</p> <p>Národné a regionálne orgány a organizácie verejného sektora zodpovedné za tvorbu politiky, reguláciu alebo manažment v oblasti energetiky;</p> <p>Hlavné dodávateľské spoločnosti energetických služieb v pohraničných regiónoch.</p>
TC7 Priorita 1: Rozvoj dopravnej infraštruktúry s cieľom zlepšiť mobilitu osôb a tovaru	<p>Národné a regionálne orgány a organizácie verejného sektora zodpovedné za tvorbu politiky, reguláciu alebo manažment v oblasti dopravy;</p> <p>Národné a regionálne orgány a organizácie verejného sektora zodpovedné za rozvoj a údržbu ciest, železníc, cyklistických chodníkov, či iných prvkov dopravnej infraštruktúry;</p> <p>Národné orgány zodpovedné za rozvíjanie a prevádzku infraštruktúry hraničných priechodov, či systémov pohraničnej správy;</p> <p>Spoločnosti poskytujúce služby verejnej hromadnej dopravy, ktoré pôsobia v pohraničnom regióne.</p>
TC7 Priorita 2: Rozvoj infraštruktúry informačno-komunikačných technológií a výmena informácií	Národné a regionálne orgány a organizácie verejného sektora zodpovedné za tvorbu politiky, reguláciu alebo manažment v oblasti sietí informačno-komunikačných technológií a výmeny informácií.
TC8 Priorita 1: Podpora spoločných aktivít zameraných na predchádzanie prírodným a človekom spôsobeným katastrofám, podpora spoločného postupu v mimoriadnych situáciách	Národné a regionálne orgány a organizácie verejného sektora zodpovedné za tvorbu politiky, reguláciu alebo manažment v oblasti zvládania katastrof a prevencii proti povodňam.
TC8 Priorita 2: Podpora rozvoja zdravia	<p>Národné a regionálne orgány a organizácie verejného sektora zodpovedné za tvorbu politiky, reguláciu alebo manažment v oblasti zdravotnej starostlivosti, zdravotnej prevencie a ľudskej epidemiológie;</p> <p>Cirkevné správne orgány.</p>

Orgány a organizácie so sídlom v dôležitých ekonomických, kultúrnych a sociálnych centrách oprávnených krajín prispievajú k dosiahnutiu úspechu Programu nasledovne:

- spolupráca v rámci projektov bude plynulejšia s ohľadom na mieru

centralizácie riadenia;

- výhradné znalosti, skúsenosti a kompetencie v špecifickej oblasti ovládanej vnútroštátnymi orgánmi (orgán s miestnymi/regionálnymi kanceláriami alebo orgán centrálného/ celoštátneho verejného sektora bez miestnych/regionálnych kancelárií) v hlavných mestách budú poskytovať pridanú hodnotu k realizácii projektu v pohraničných regiónoch, aj keď sa v pohraničnom regióne nachádza miestna/regionálna organizačná zložka tohto orgánu.;
- v prípade orgánov centrálného/celoštátneho verejného sektora bez miestnych/ regionálnych úradov je zásadné zapojiť ústredie týchto organizácií, aby sa projektu umožnil prístup k požadovaným špecifickým znalostiam, skúsenostiam a kompetenciám, ktoré sú potrebné k úspešnej realizácii daného projektu;
- v prípade, že iba ústredia týchto organizácií nachádzajúce sa v príslušných centrách sú oprávnené vykonávať konkrétne činnosti, ktoré sa týkajú prípravy, implementácie, či udržateľnosti programových úkonov, ich zapojenie je nevyhnutné pre realizáciu týchto krokov.

Formy zapojenia sa týchto centier budú zadefinované na úrovni výziev na predloženie návrhov.

2.5 Mapa programového územia

Obrázok 1: Oprávnené územie a významné centrá zapojené do Programu ENI CBC HUSKROUA 2014-2020

Obrázok 2: Oprávnené územie Programu ENI CBC HUSKROUA 2014-2020 s farebne odlišenými územnými jednotkami podľa ich charakteru (hlavné alebo pridružené)

[.././Downloads/Translation SK - Figures to be translated \(2\).odt](#)

2.6 Zámer využiť článok 10 (5) nariadenia (EÚ) č. 232/2014

Tento program nemá v úmysle využiť článok 10 (5) nariadenia (EÚ) č. 232/2014, za podmienok ustanovených v prípravnom dokumente Programu, keďže tento nie je pre daný program relevantný.

3 Analýza programového územia

Analýza programového územia bola pripravená podľa pokynov a oblastí vymedzených na základe výsledkov, zistení a stanovísk od zainteresovaných strán v priebehu procesu plánovania (štatistickej analýzy, analýzy dokumentov, kľúčových zistení ROM hodnotenia, individuálnych a skupinových rozhovorov s kľúčovými zainteresovanými subjektami, dotazníka pre počiatočnú orientáciu a predbežného výberu tematických cieľov a priorít Programu ENI cezhraničná spolupráca medzi Maďarskom, Slovenskom, Rumunsku a Ukrajinou 2014-2020).

Pôvodne boli po sumarizácii aspektov, ktoré vyplynuli z rôznych informačných zdrojov, doporučené štyri verzie na diskusiu ohľadom možnej štruktúry tematických cieľov. Rozhodnutie Pracovnej skupiny pre prípravu Programu ohľadom tematických cieľov a ich obsahu bude podrobne opísané v kapitolách 4.3 a 4.4.

3.1 Všeobecné predstavenie územia

Tento program sa celkovo vzťahuje na viac ako 8 miliónov obyvateľov na takmer 83.000 km² (plocha ako skoro celé územie Maďarska), pričom pozostáva z 10 územných celkov (HU: 2 župy, SK: 2 kraje, ROU: 3 župy, UA: 3 oblasti). Ľudia, ktorých sa týka, predstavujú 9,7% obyvateľstva zúčastnených krajín.

Tri najväčšie oblasti z pohľadu populácie sú tri ukrajinskej regióny s celkom 3,5 miliónmi obyvateľov. Najviac obývaná je Ivanofrankivská oblasť na Ukrajine s 1,5 miliónom obyvateľov, čo predstavuje 17,5% populácie prihraničného územia. Kraj s najnižším počtom obyvateľov je Satumarská župa v Rumunsku, obývaná 361.000 ľuďmi, čo predstavuje 4,5% populácie prihraničného územia. Ukrajinské oblasti predstavujú takmer polovicu oprávneného územia (41,9%) s 44,6% podielom obyvateľov, zatiaľ čo členské štáty majú vyvážený podiel územia (medzi 15,9% a 23,2%) a počet obyvateľov (medzi 15,5% a 20,1%).

Populácia vo všeobecnosti ponúka rôznorodý obraz. Pokiaľ ide o oprávnené územie, podiel ľudí vo veku 0-14 rokov je 19,4%, vo veku 15-64 rokov je 65% a ľudí nad 65 rokov je 15,6%. Podľa vekových skupín môže byť najnižší podiel aktívnej populácie pozorovaný v Zakarpatskej a Černovickej oblasti (okolo 53%, čo je menej ako priemerná hodnota oprávneného územia), zatiaľ čo všetky ostatné regióny majú podiel približne 69%. Starnutie populácie (index starnutia) je najnižší v slovenských krajoch (60,8%), všetky ostatné územné jednotky majú oveľa vyššie hodnoty, a to medzi 80-90%. Index ekonomickej závislosti je najvyšší v ukrajinských regiónoch s Černovickou oblasťou na čele (37,2%), zatiaľ čo v Košickom a Prešovskom kraji a v Satumarskej župe je oveľa priaznivejší (okolo 17%). Slovenské kraje sú vo výrazne lepšej situácii v otázke starnutia spoločnosti a ekonomickej závislosti seniorov; Zvyšok oprávnených územných celkov čelí závažným problémom v tejto oblasti. Na oprávnenom území je hustota obyvateľstva obvykle nižšia než v celých krajinách; Košický kraj je opäť jedinou výnimkou.

Okrem maďarských a dvoch rumunských žúp (Marmarošskej a Satumarskej) má prirodzená obnova obyvateľstva pozitívnu hodnotu, čo znamená, že počet narodení je vyšší ako počet úmrtí. Následne populácia oprávneného územia rastie, na druhej strane sa migračné saldo s výnimkou Košického kraja vyznačuje emigráciou.

Rómske komunity sú podľa rómskej stratégie ako menšina dôležitou témou vo všetkých

štyroch krajinách, ale spoločenské postavenie rómskych komunít nemá cezhraničnú relevanciu; Ich situácia nemôže byť vyriešená v rámci Programu cezhraničnej spolupráce.

Podľa HDP možno prihraničné územie charakterizovať relatívne nízkou ekonomickou výkonnosťou. Hodnoty ukazujú značné rozdiely medzi regiónmi: Košický kraj produkuje najväčšiu časť, čo je 24,4% z celkového HDP oprávneného územia; Ekonomická výkonnosť rumunských a ukrajinských územných celkov je hlboko pod priemerom. Len málokto z týchto regiónov dosiahol úroveň pred krízou. Na prihraničnom území sú hodnoty HDP na obyvateľa v jednotlivých regiónoch výrazne pod celoštátnym priemerom.

Počet korporácií a firiem nezapísaných v obchodnom registri na prihraničnom území je viac ako 150 tisíc, ale rozloženie podnikov je nerovnomerné. Hustota výskytu firiem je oveľa nižšia ako národný priemer a hodnoty vykazujú určité rozdiely medzi jednotlivými regiónmi. Pre pohraničné oblasti sú charakteristickými zamestnávateľmi prevažne malé a stredné podniky.

Miera zapojenia/ekonomickej aktivity má na oprávnenom území s výnimkou rumunských žúp tendenciu veľmi pomaly sa zvyšovať. Tento pozitívny trend by mohol byť posilnený a urýchlený programovými činnosťami.

Miera zamestnanosti, ktorá sa v prihraničnom regióne v roku 2012 pohybovala medzi 48% a 62,5%, poukazuje na rastúce trendy vo všetkých oblastiach okrem župy Suceava. Napriek rastúcim percentám pre oprávnené územie sú tieto hodnoty stále veľmi nízke. Miera nezamestnanosti sa vyznačuje veľmi rozptýleným rozmedzím od 4,1% (Marmarošská župa) až 19,7% (Košický kraj), hoci tieto hodnoty neodrážajú skutočnú situáciu z dôvodu rôznych metodík výpočtu dát. Bez ohľadu na metodiku výpočtu má nezamestnanosť na základe výsledkov rozhovorov a workshopov veľký vplyv na trh práce. S nevyužitými ľudskými zdrojmi by sa dalo nejakým spôsobom vysporiadať prostredníctvom programových aktivít a motivovaním ľudí, aby sa podieľali na miestnej ekonomike; nové spôsoby spolupráce samé o sebe zvýšia možnosti uplatnenia sa na trhu práce.

Pre podrobnosti všeobecného úvodu do oprávneného územia si pozrite kapitolu 11.1.1., prosím.

3.2 Miestna kultúra a zachovanie historického dedičstva (TC3)

Kultúrne dedičstvo je dôležitým spoločným prínosom pre daný región, ktorý tvorí základ pre rozvoj cestovného ruchu.

Na zozname svetového kultúrneho dedičstva UNESCO existuje na tomto prihraničnom území 7 miest, ktoré predstavujú jedinečnú hodnotu. Poloha dvoch z týchto lokalít UNESCO, ktoré fyzicky reprezentujú cezhraničný význam (Vinohradnícka oblasť Tokaj, drevené kostolíky), presahuje hranice. Ide o známe, obľúbené miesta a tiež náboženské lokality svetového dedičstva vo všetkých oprávnených územných celkoch, ktoré by mohli byť využité pre rozvoj regionálneho cestovného ruchu a mohli by pomôcť prilákať turistov na miesta menej známe, ale rozhodne hodné návštevy. Okrem kultúrnych pamiatok sa na oprávnenom území nachádzajú dve prírodné lokality zo zoznamu svetového dedičstva, ktoré tiež siahajú za

hranice štátov: Jaskyne Aggteleckého krasu (HU-SK, Aggtelek sa nachádza v pridruženom regióne Boršodsko-abovsko-zemplínskej župy) a Slovenského krasu a Karpatské bukové pralesy (SK-UA). Tieto kultúrne a prírodné pamiatky predstavujú jedinečnú hodnotu pre regionálny cestovný ruch a mohli by pomôcť prilákať turistov na síce menej známe miesta, no rozhodne hodné návštevy daného oprávneného územia.

Vysoký počet múzeí (214) a takmer 17.000 chránených historických budov a pamiatok by mohlo slúžiť ako dobrý základ pre kultúrny a turistický rozvoj prihraničného územia. Boršodsko-abovsko-zemplínska župa by mohla so svojimi 52 múzeami (najvyššie číslo v porovnaní s regiónmi oprávneného územia) a 1.492 pamiatkovo chránenými budovami a pamätihodnosťami výrazne prispieť k rozvoju miestnej kultúry a historického dedičstva prihraničného územia.

Čo sa týka cestovného ruchu, počet návštevníkov je na oprávnenom území nerovnomerný: západná časť programového územia privíta viac návštevníkov (Prešovský a Košický kraj a Boršodsko-abovsko-zemplínska župa). Toto konštatovanie platí aj pre kapacitu verejných ubytovacích zariadení, ktoré sú nižšie ako 55/100 km² vo východnej časti oprávneného územia, zatiaľ čo v západnej časti pohraničnej oblasti sa tieto kapacity pohybujú od 185/100 km² a dokonca aj nad 290/100 km² v Prešovskom kraji. Zvýšenie počtu zahraničných turistov môže poskytnúť dosiaľ nevyužitú možnosť, keďže je teraz podiel zahraničných turistov vo všetkých dotknutých krajoch a regiónoch nižší ako celoštátny priemer, pričom na Ukrajine je ich podiel v porovnaní s populáciou zanedbateľný - pre čo môže byť čiastočným dôvodom nižšia priepustnosť hraníc v porovnaní s ostatnými zúčastnenými krajinami. Priemerná dĺžka pobytu ukazuje regionálne rozdiely; je dvakrát dlhšia na Ukrajine (max. 7,7 noci), než v členských štátoch (max. 3,2 noci).

Informačný systém cestovného ruchu sa kvôli napojeniu na národné i európske informačné systémy potrebuje rozvíjať vo všetkých zúčastnených krajinách. Existujú podobné turistické lokality, ktoré by mohli byť zapojené do štruktúry cezhraničnej spolupráce. Oprávnený región je bohatý na miestne výrobky, ktoré by mohli byť uvedené na trh v rámci cestovného ruchu. Na to, aby sa využila táto priaznivá situácia, je potrebná úprava existujúcich štruktúr a aktuálne prebiehajúcich projektov v tomto odvetví. Táto oblasť je bohatá na miestne, národné a dokonca aj medzinárodné kultúrne podujatia, na ktorých by cestovný ruch mohol stavať; Preto má oprávnené územie veľa možností, ako prilákať mnoho hostí z celého sveta. Webových stránok s informáciami pre turistov je veľa, no ich štruktúru je niekedy ťažké sledovať; On-line informácie v angličtine alebo v jazykoch susedných krajín (ukrajinskom, slovenskom a rumunskom) nie sú vždy k dispozícii. Spolupráca medzi organizáciami cestovného ruchu prihraničného územia nie je typická. Existujú však početné organizácie cestovného ruchu pôsobiace v každej krajine pozdĺž daného hraničného úseku a boli tu aj iniciatívy pripraviť v aktuálne prebiehajúcim Programe CBC ENPI spoločné produkty turizmu a spoluprácu v cestovnom ruchu cez hranice, čo je oblasť, ktorá by mohla byť oveľa rozvinutejšia. Pre hladkú a úspešnú spoluprácu by sa mali zapojiť hlavné kultúrne a ekonomické centrá spojené s cestovným ruchom.

Pre podrobnosti analýzy o „Miestnej kultúre a zachovaní historického dedičstva“ si pozrite kapitolu 11.1.2, prosím.

3.3 Ochrana životného prostredia, zmiernenie vplyvov klimatických zmien a prispôsobenie sa im (TC6)

Zmena klímy je ako celosvetový problém významným faktorom ovplyvňujúcim budúci vývoj oprávneného územia. Pokiaľ ide o členské štáty, podľa EPSON Správy o klíme z pohľadu celkového potenciálneho dopadu klimatických zmien tri zo siedmich regiónov (Prešovský kraj, Satumarská župa, župa Suceava) čelia nízkym negatívnym vplyvom, Marmarošská a Sabolčsko-satmársko-berežská župa a Košický kraj čelia stredne negatívnemu dopadu, zatiaľ čo Boršodsko-abovsko-zemplínska župa je v tej najhoršej kategórii (najvyšší negatívny dopad). Žiaľ, pokiaľ ide o možnosť prispôbiť sa zmene podnebia, oprávnené územie nevykazuje optimistický stav: všetky rumunské župy sa vyznačujú najnižšou celkovou schopnosťou adaptovať sa na klimatické zmeny - v skutočnosti patria medzi 25% najslabších zo všetkých európskych a CBC NUTS3 regiónov, zatiaľ čo maďarské župy a slovenské kraje sú v len o niečo málo lepšej situácii, keďže majú nízku celkovú schopnosť prispôbiť sa. Podľa ukazovateľa "citlivosti voči klimatickým zmenám" je pre Boršodsko-abovsko-zemplínsku župu charakteristický najvyšší negatívny dopad, župy Marmarošská, Satumarská a Sabolčsko-satmársko-berežská a Košický kraj vykazujú strednú úroveň negatívnych vplyvov a iba Prešovský kraj a župa Suceava môžu čeliť nízkemu negatívnemu dopadu. Podľa ukazovateľov citlivosti a adaptability regiónov budú problémy spôsobené neobvyklými a extrémnymi poveternostnými podmienkami narastať a vysporiadanie sa s nimi bude spoločným problémom najmä v regiónoch cezhraničného významu (napr. časti povodia v inej krajine, spoločné postihnuté oblasti).

Na oprávnenom území sa nachádzajú aj dve prírodné lokality zo zoznamu svetového dedičstva UNESCO, ktoré presahujú hranice dvoch štátov: jaskyne Aggteleckého krasu (HU-SK, Aggtelek sa nachádza v pridruženom regióne Boršodsko-abovsko-zemplínskej župy) a Slovenského krasu a Karpatské bukové pralesy (SK-UA). Krajinné útvary a lesy tiež siahajú cez hranice, a preto by malo byť ich spravovanie, ochrana životného prostredia, prírodné dedičstvo a biodiverzita spoločnou úlohou.

Chránené krajinné oblasti (predovšetkým Natura 2000) prihraničného územia (v členských štátoch) zahŕňajú rad miest predovšetkým v severnej časti oprávneného územia (Košického a Prešovského kraja a v Boršodsko-abovsko-zemplínskej župe) a menšie, ale nie menej dôležité miesta v Sabolčsko-satmársko-berežskej župe, Marmarošskej župe a župe Suceava, spadajúce pod oblasti Západných a Východných Karpát. Rozšírenie chránených biotopov sa určite v reálnom živote nezastaví na hraniciach a k ukrajinskej časti pohoria Východných Karpát musia byť pridružené iné miesta vrátane oblastí s podobnými znakmi, ako sú lokality Natura 2000, v súlade so smernicami Európskej únie.

Rieky prihraničného územia patria do povodia rieky Tisy. Koryto rieky Tisa je najväčšie čiastkové povodie Dunaja, ktoré pokrýva takmer 20% jej plochy. Zaberá plochu 160.000 štvorcových kilometrov v juhovýchodnej Európe, o ktorú sa delí päť krajín (Maďarsko, Rumunsko, Srbsko, Slovensko a Ukrajina), pričom štyri z nich sú súčasťou oprávneného územia (dotknuté regióny sú: župy Boršodsko-abovsko-zemplínska, Sabolčsko-satmársko-berežská, Satumarská a Marmarošská, Košický a Prešovský kraj).

Tisa tečie z blízkosti Rachiva (Zakarpatská oblasť) na Ukrajine, od sútoku Bielej Tisy a Čiernej Tisy. Odtiaľ prúdi na západ, zhruba pozdĺž hranice Ukrajiny s Rumunskom až po Ťačiv, potom pokračuje na Ukrajinu, ďalej vstupuje do Maďarska pri Tiszabecs, tečie ako hraničná rieka po Szatmárcseke, na hranici medzi Ukrajinou a Maďarskom ako vnútrozemská rieka až po

Eperjeske, odkiaľ prúdi opäť ako hraničná rieka do Tiszabездéd a opäť ako hraničná rieka na maďarsko-slovenskej hranici medzi Záhony a Veľkými Trakanmi a ďalej tečie na juhozápad Maďarska.

Potom prejde Maďarskom od severu k juhu. Existuje viac ako 20 väčších prítokových riek Tisy na oprávnenom prihraničnom území. Kvalita riek sa líši, ale väčšina z nich musí čeliť problémom so znečistením. Kvalita povrchových vôd je daná skutočnosťou, že pochádzajú z oblastí mimo hranice krajiny.

Lesy predstavujú 7,2% rozlohy oprávneného územia. V rámci regiónu sa najväčšie plochy chránených krajinných oblastí nachádzajú v Marmarošskej župe (24,5% jej územia), Boršodsko-abovsko-zemplínskej župe (15% jej územia) a Zakarpatskej oblasti (11,5% jej vlastného územia). Celkom existuje na oprávnenom území 20 národných parkov (HU: 3, SK: 7, UA: 10), početné prírodné parky a chránené krajinné oblasti. Ochrana a správa jedinečnej flóry a fauny týchto obrovských a čiastočne prepojených prihraničných regiónov môže byť účinná iba za účasti všetkých zainteresovaných a dotknutých strán.

Nakladanie s odpadom znovu ukazuje rôznorodý obraz o oprávnenom území. Čo sa týka odpadových vôd, podiel čistených komunálnych odpadových vôd je 100% iba v maďarských regiónoch, ostatné územné jednotky oprávneného územia sú pozadu s podielom medzi 60-80%. Zastúpenie domácností pripojených na riadny systém likvidácie odpadu je v maďarských a rumunských župách aspoň okolo 90%, pričom slovenské kraje majú významne nižší podiel, a to okolo 60%. Priemerné hodnoty v oboch prípadoch ukazujú potrebu vývoja v tejto oblasti. Problémy so zberom tuhého odpadu majú negatívny vplyv na kvalitu životného prostredia, čo môže byť pocítené najmä v prípade znečistenia riek. Keďže je oprávnené územie integrovaným povodím s množstvom riek, primiešavanie tuhého odpadu by malo byť riešené spoločne, aby sa dosiahol viditeľný účinok.

Zdroje vody oprávneného územia sú vystavené riziku kontaminácie v takmer každom regióne. Napriek tomu, že tu boli a sú iniciatívy na zníženie vyššie spomínaného rizika, správa vodných zdrojov prihraničného územia môže byť úspešná iba prostredníctvom cezhraničných iniciatív. Pokiaľ ide o ohrozené a invazívne druhy oprávneného územia, veľa rozmanitých ohrozených druhov je zaznamenaných a chránených aj v rámci prírodných parkov a chránených oblastí. Hrozby a tlak na stanovištia voľne žijúcich živočíchov a rastúcich rastlín by mohli pochádzať z rozvíjania blízkej infraštruktúry, rozširovania a rastu ľudských sídiel, cez využívanie prírodných lesov vedúce k ekologickým rozdielom až po povodne, pytliactvo niektorých druhov z dôvodu lovu alebo ekonomického záujmu. Zredukovanie širokého spektra lesov s tvrdým drevom v záplavovej oblasti je výrazné.

Energetická účinnosť sa stáva čoraz dôležitejšou otázkou v oblasti energetickej správy, obnoviteľných zdrojov energie a sebestačnosti. Existujú iniciatívy energetickej účinnosti na oprávnenom území, ale podiel týchto krajov na obnoviteľných zdrojoch energie zohráva stále minimálnu úlohu v súčasnej energetickej štruktúre. Využívanie alternatívnych zdrojov premeny energie je veľmi drahé, pretože miera návratnosti je dlhá a nefunguje bez podporného systému. Iniciatívy ako elektrárne na biomasu, ktoré využívajú lesný odpad, iný drevený odpad pochádzajúci z lesného hospodárstva a nábytkárskeho priemyslu, odpad z plodín a plantáží zriadených na energetické účely sú obľúbené na oprávnenom území predovšetkým z dôvodu vysokého podielu zalesnených oblastí. Tieto regióny sa snažia znížiť spotrebu energie na bývanie a domácnosť ako aj s tým súvisiace výdavky. Dôležitým zdrojom

obnoviteľnej energie by mohla byť geotermálna, slnečná a veterná energia. Popri investičných aktivitách na modernizáciu energetického odvetvia by v rámci cezhraničného programu malého rozsahu mohli veľmi pomôcť činnosti na zvyšovanie informovanosti.

Pre podrobnosti analýzy o „Ochraň životného prostredia, zmiernení vplyvov klimatických zmien a prispôsobení sa im“ si pozrite kapitolu 11.1.3, prosím.

3.4 Zlepšenie prístupnosti regiónov, rozvoj udržateľných a voči klimatickým zmenám odolných dopravných a komunikačných sietí a systémov (TC7)

Pokiaľ ide o diaľnice a hlavné cesty, v posledných desiatich rokoch bolo dosiahnuté zlepšenie a je naplánované ďalšie rozvíjanie, pretože je nutná eliminácia chýbajúcich spojov a problémových miest premávky, rovnako ako zlepšenie kvality infraštruktúry. To je obzvlášť dôležité, pokiaľ ide o ukrajinské regióny z dôvodu nízkej hustoty verejných ciest, ktorá je oveľa nižšia ako hodnoty v členských štátoch: vo všetkých troch dotknutých ukrajinských regiónoch je hustota ciest 50-60 km cesty na 1000 km², zatiaľ čo v členských štátoch je to v priemere 350 km cesty na 1000 km². Ak sa pozrieme na komunikácie medzi sídlami územných jednotiek prihraničného územia, môžeme vidieť nemilú priemernú rýchlosť, ktorá sa pohybuje medzi 58,1 a 95,3 km/hod. Aj pri vhodnej hustote komunikácií by stav a kvalita ciest museli byť rozvinuté tak, aby sa využili výhody existujúcich možností.

Tiež tu možno pozorovať infraštruktúrne nerovnosti týkajúce sa železničných tratí. Železničné trate sú dostupnejšie/husté v juhozápadnej časti prihraničného územia, najmä v slovenských a maďarských regiónoch a v Satumarskej župe v Rumunsku. Neexistuje žiadne železničné spojenie medzi Černovickou oblasťou a župou Suceava a tiež medzi Marmarošskou župou a župou Suceava. Cezhraničné železničné spoje sú sčasti málo využívané kvôli dlhému času prepravy a sčasti aj pre nevyhovujúci cestovný poriadok; železničná preprava nepodporuje každodennú mobilitu. Kvalita infraštruktúry služieb v oblasti železničnej dopravy je, čo sa týka osobnej dopravy, nízka.

Bolo zistené, že počet hraničných priechodov je vyhovujúci, ale infraštruktúra (cesty a hraničné stanice) potrebujú rozvoj s cieľom zabezpečiť hladké a pohodlné prechody; rýchlosť a predvídateľnosť, no v prvom rade aj priepustnosť sú nutnosťou pre obyvateľov pohraničnej oblasti.

Podľa názoru účastníkov na workshopoch pre zainteresované strany prekročiť hranicu pomocou verejnej dopravy nie je jednoduchý proces, pretože cezhraničná verejná doprava v podstate takmer neexistuje. Nie je tu žiadny dopravný podnik s ponukou spojov cez hranice bez prestupov. Linky verejnej dopravy sa pri dosiahnutí hranice zastavia a otáčajú naspäť. Cestujúci musia prekročiť hranicu pešo a nastúpiť na iný spoj, zatiaľ však cestovné poriadky nie sú zladené. Časový rámec prechodu cez hranicu do/z Ukrajiny je nepredvídateľný, čo robí využívanie služieb verejnej dopravy nevýhodnejším.

Situácia s cyklistickými chodníkmi a prepravou sa na tomto programovom území zlepšila, čo je dôsledkom programového obdobia 2007-2013, ale stále tu chýbajú medzi-úseky, aby táto výstavba uľahčila každodenný život v otázke prepravy a cestovného ruchu prihraničného územia.

Vo všeobecnosti platí, že využitie informačných a komunikačných technológií na programovom území je nízke a málo rozvinuté. Informačno-komunikačné prepojenie regiónu je nedostatočné. Využitie a kvalita telekomunikačných služieb nie sú dostatočne rozvinuté, hlavne v chudobnejších a horských oblastiach. Vyskytujú sa tu tradičné médiá (noviny, rozhlasové a televízne stanice, on-line portály), aj keď neexistuje žiadna spoločná komunikačná platforma pre obyvateľov programového územia (s výnimkou internetovej stránky Programu CBC ENI na obdobie 2007-2013 kvôli projektom). Hoci využitie moderných informačných a komunikačných technológií je niekedy obtiažne, existujúce metódy a infraštruktúra tradičných mediálnych kanálov by mohli byť základom pre spoločnú komunikačnú platformu v prihraničnom regióne.

Pre podrobnosti analýzy o „Prístupnosti regiónov, rozvoji udržateľných a voči klimatickým zmenám odolných dopravných a komunikačných sietí a systémov“ si pozrite kapitolu 11.1.4, prosím.

3.5 Spoločné výzvy v oblasti bezpečnosti a ochrany (TC8)

Rieky, vodné nádrže, zdroje podzemnej vody nachádzajúce sa na oprávnenom území sú vysoko závislé na sebe navzájom; preto je ochrana ich kvality zásadná, aby sa zabezpečila zdravá pitná voda pre obyvateľstvo tejto oblasti a aby nedošlo k poškodeniu prírodných zdrojov. Povodie nekončí na hranici; riziká a škody sú bežné a mali by byť zvládané spoločne. Rieka Tisa má obrovský dopad na všetky štyri dotknuté krajiny a je dôležité zdôrazniť, že maďarské oprávnené župy sú v jej dolnom toku a rizikové faktory sú pre nich teda vzhľadom na tento fakt vyššie.

Podľa skúseností z minulých rokov znečistenie riek prekračujúcich hranice spôsobené nedostatočnými systémami nakladania s tuhým odpadom a zberom odpadových vôd je existujúci problém vo všetkých regiónoch. Znečistenie povrchových vôd je spôsobené predovšetkým zlou odpadovou vodou z verejnej kanalizácie, z priemyselnej výroby a tiež z nedostatkov pri spracovaní tuhého odpadu. Extrémne silné zrážky a následné záplavy, ako aj dlhé obdobia sucha v dôsledku globálneho otepľovania všeobecne zvýšili frekvenciu svojho výskytu na danom území.

Zlepšenie povodňového manažmentu je naliehavou potrebou predovšetkým v západnej časti oprávneného územia. Riešenie problémov spôsobených faktormi životného prostredia je spoločným želaním pre celé prihraničné územie.

Vodné zdroje a povodia sú vzájomne prepojené a rozšírené a vysoko závisia od vodného hospodárstva a ochrany ostatných krajín.

Prírodné a človekom spôsobené katastrofy, havarijné situácie sú v tomto regióne zapríčinené predovšetkým prírodnými faktormi ako záplavami v dôsledku zvýšenej búrkovej činnosti, či častými záplavami a zemetraseniami z dôvodu geografickej polohy. Je tu nedostatok integrovaných call centier pre krízové zásahy, takže cieľ zabezpečiť určitú minimálnu štandardnú dobu pre mimoriadne situácie v tomto regióne nemohol byť splnený.

Počet registrovaných trestných činov klesá v regiónoch Maďarska, Slovenska i Rumunska. Avšak počet trestných činov sa od roku 2012 do roku 2013 výrazne zvýšil vo všetkých troch oblastiach Ukrajiny. Našťastie počet registrovaných trestných činov na tisíc obyvateľov je pod celoštátnym priemerom vo všetkých 4 pohraničných regiónoch.

Je tu veľká potreba pre rozvoj zdravotníckej infraštruktúry a služieb a tiež so zdravím súvisiacich sociálnych služieb (predovšetkým pre ľudí v znevýhodnenej situácii). Zdravotný stav obyvateľov v tomto regióne nie je veľmi priaznivý. Pozadie zlého zdravotného stavu obyvateľstva by mohlo byť spojené s nízkou úrovňou zdravotníckych služieb a aj zdravotnej osvety. Sociálne postavenie, chudoba, choroby a život na vidieku má tiež vplyv na kvalitu zdravia obyvateľov.

Pre podrobnosti analýzy o "Spoločných výzvach v oblasti bezpečnosti a ochrany" si pozrite kapitolu 11.1.5, prosím.

3.6 Hlavné výzvy a potreby, ktorým sa má tento Program venovať z cezhraničného aspektu, v oblasti ekonomických, sociálnych, environmentálnych otázok a riadenia v súlade s budúcimi trendmi regionálneho rozvoja

Na základe výsledkov jednotlivých rozhovorov, analýzy regionálnych a národných strategických dokumentov, národných interaktívnych seminárov a workshopov s hlavnými zainteresovanými subjektami zo zúčastnených krajín a národných expertov sme nižšie zhrnuli kľúčové výzvy a potreby podľa tematických cieľov. Výzvy sú platné všeobecne pre programové územie ako celok, v relevantných prípadoch sú uvedené národné a regionálne špecifiká.

TC3 Podpora miestnej kultúry a zachovanie historického dedičstva

- Neprimeraný stav a nedostatočné zachovanie historických pamiatok, neriadená obnova kostolov v ukrajinských regiónoch, ktoré bránia rozvoju turistických trás cez hranicu.
- Neprimeraný systém registrácie, obnovy a využitia historických pamiatok, nedostatok záznamov o múzeách, potenciálne turistické lokality v ukrajinských regiónoch bez akýchkoľvek informácií o nich, čo bráni rozvoju turistických trás cez hranicu.
- Oprávnené územie je menej navštevované zahraničnými turistami - okrem prechádzajúcich návštevníkov.
- Ľudia s výrobkami na predaj (lokálnych remesiel a potravín) nevedia, ako spolupracovať kvôli sociálno-kultúrnej minulosti regiónu na Ukrajine, čo robí ich zapojenie do služieb cezhraničného cestovného ruchu ťažšie.
- Nedostatočné spravovanie spoločných turistických destinácií – príležitosti na tematické cezhraničné programy nie sú využité. Žiadne marketingové aktivity na propagáciu regiónu ako rozšírenej turistickej destinácie, ktorá ponúka zájazdy, integrované kultúrne programy.
- Nedostatočná infraštruktúra v oblasti prístupu k turistickým destináciám (cesty, cyklotrasy) a infraštruktúra informačných a komunikačných technológií na propagáciu a informácie.
- Nedostatok zručných odborníkov, jazykové bariéry, nedostatočné informácie o

lokality a programoch (pomocné materiály na základe informačno-komunikačných technológií).

- Žiadna propagácia špecialít miestnej kuchyne a agroturizmu, atď.

TC6 Ochrana prírodného prostredia, zmiernenie vplyvu klimatických zmien a prispôsobenie a im

- Potreba spoločného vodohospodárstva, vnútrozemské vody a sucho spôsobené extrémnymi poveternostnými podmienkami, vodná erózia, znehodnotenie pôdy.
- Energetická hospodárnosť budov a zavedenie čistých technológií je výzvou pre celý tento región – je tu potreba vzdelávania, študijných ciest, osvedčených postupov a výmeny informácií.
- Možnosti výroby energie z obnoviteľných zdrojov sa v tomto regióne nevyužívajú.
- Zber odpadu a jeho spracovanie: žiadne vzdelanie a žiadna rozvinutá infraštruktúra na zber odpadu, obzvlášť na Ukrajine, čo ovplyvňuje aj susediace krajiny, hlavne v údoliach riek.
- V mnohých sídlach programového územia nedochádza k primeranému zberu odpadových vôd a ich čisteniu.
- Je tu potreba spolupráce v oblasti zachovania a obnoviteľného využitia prírodných zdrojov s cieľom rozvinúť zelenú infraštruktúru na turistické využitie (cyklistické chodníky, ekologická výstavba) a vytvoriť základ pre ekoturizmus a ekologické služby.

TC7 Zlepšenie prístupnosti regiónov, rozvoj udržateľných a voči klimatickým zmenám odolných dopravných a komunikačných sietí a systémov

- Momentálne žiadna diaľnica nezabezpečuje priame spojenie s hranicou.
- Nízka kvalita infraštruktúry cestných sietí.
- Nízka kvalita železničnej prepravy.
- Prechod cez hranicu: nedostatočná priepustnosť, bezpečnosť, rýchlosť a predvídateľnosť.
- Slabo rozvinuté služby verejnej dopravy.
- Nízka kvalita infraštruktúry pre intermodalitu.
- Nízka interoperabilita postupov, efektívnosť verejných služieb a administratívnych postupov v odvetví dopravy.
- Kvalita a hustota cestných sietí nie je dostačujúca – tento problém sa týka najmä Ukrajiny, ale ovplyvňuje celý pohraničný región tým, že bráni implementácii spoločných aktivít.

TC8 Spoločné výzvy v oblasti bezpečnosti a ochrany

- Súčasný stav infraštruktúry a protipovodňových vodohospodárskych stavieb v Zakarpatskej oblasti nechráni obyvateľov, priemyselné zariadenia a ornú pôdu pred škodlivými vplyvmi povodní; to sa týka celého regiónu, čo vyvoláva potrebu spoločných krokov.
- Krízový manažment, efektívna spolupráca v prípade prírodných a človekom spôsobených katastrof ako aj súčinnosť v mimoriadnych situáciách v pohraničnej oblasti musia byť naďalej zlepšované, a to predovšetkým systémy predpovedí a monitorovania a vzájomná pomoc v stave núdze.

- Povodia nekončia na hranici, riziká a škody sú spoločné a vyžadujú si spoluprácu pri ich riadení.
- Výzvy v oblasti verejného zdravotníctva (ako napr. TBC, HIV, drogy, alkohol atď.).
- Nedostatočné zdravotné a sociálne poistenie, či kapacita umiestnenia („opatrovateľské zariadenia“) pre osoby so zdravotným postihnutím.
- Pašovanie a obchodovanie na čiernom trhu sú veľmi rozšírené.

3.7 Hlavný potenciál oblasti spolupráce v súlade s dostupnými možnosťami regiónu

Na základe zistení z individuálnych rozhovorov, analýzy regionálnych a národných strategických dokumentov, národných interaktívnych seminárov a workshopov s kľúčovými zainteresovanými subjektami zo zúčastnených krajín a národných odborníkov sme nižšie zosumarizovali hlavné možnosti pre spoluprácu podľa tematických cieľov.

TC3 Podpora miestnej kultúry a zachovanie historického dedičstva

- Na základe spoločných a podobných prírodných, kultúrnych a historických hodnôt tu sú príležitosti na zvýšenie príťažlivosti, viditeľnosti, zastúpenie na trhu programového územia a predĺženie priemerného pobytu turistov tým, že sa im poskytnú komplexné balíky služieb s dôrazom na destinácie na Ukrajine.
- Značka cestovného ruchu pre celý prihraničný región by mohla byť vypracovaná pomocou marketingových aktivít zorganizovaných na jej propagáciu (vytvorenie siete služieb cestovného ruchu).
- Je tu príležitosť vypracovať cezhraničný náboženský cestovný ruch, keďže na náboženské prepojenie medzi krajinami sa môže využiť historické náboženské dedičstvo.
- Na základe existujúceho kultúrneho dedičstva tu je potenciál na organizovanie festivalov a iných spoločných kultúrnych podujatí (hudobných, tanečných, divadelných, súčasného umenia, ľudového umenia atď.).
- Rozšírenie už existujúcej spolupráce medzi múzeami a vedeckými inštitúciami za účelom zvýšenia počtu návštevníkov prostredníctvom výmeny informácií a vypracovaním tematických programov.
- V pohraničnom regióne je dobrý potenciál na miestne (bio) produkty a remeselnú výrobu, čo by mohlo byť doplnené výrobkami cestovného ruchu.
- Prírodné bohatstvo hôr a riek by mohlo byť rozvinuté na turistické účely.
- Pre programové územie je potrebné vytvoriť sieť lokalít kultúrneho a historického záujmu.

TC6 Ochrana životného prostredia, zmiernenie vplyvov klimatických zmien a prispôbenie sa im

- Zlepšenie efektívnosti podnikov a výroby energie pomocou vypracovania a implementácie alternatívnych zdrojov energie, zavedenie čistých technológií.
- Spoločné iniciatívy a spolupráca na zvýšení v súčasnosti nízkej energetickej efektívnosti (vzdelávanie, študijné cesty, osvedčené postupy, výmena informácií, databáza o zdrojoch biomasy).

- Založenie cezhraničných štruktúr pre krízový manažment za účelom efektívnejšieho využívania zdrojov: cezhraničná koordinácia a spolupráca vnútroštátnych orgánov a MVO, ktoré sa potenciálne zapoja do krízového manažmentu, ako aj dohoda o dlhodobej spolupráci medzi úradmi.
- Zvýšenie úlohy MVO v riadení prihraničných katastrof a mimoriadnych situácií (multifunkčné zásahové strediská, mimovládne záchranné centrum, medzinárodné záchranné tímy a spojené databázy).
- Založenie komplexných systémov cezhraničného vodného hospodárstva v povodí Hornej Tisy, udržiavanie biodiverzity prirodzeného vzhľadu krajiny prostredníctvom ekologického a tradičného poľnohospodárstva.
- Systematické vzdelávanie o ekológii na zvýšenie povedomia o prírodnom dedičstve v pohraničnom regióne.
- Zharmonizovanie zásahov v blízkosti riek prekračujúcich hranicu.

TC7 Zlepšenie prístupnosti regiónov, rozvoj udržateľných a voči klíme odolných dopravných a komunikačných sietí a systémov

- Modernizovaná dopravná infraštruktúra – so zvláštnym zreteľom na udržateľnú, nákladovo efektívnu dopravnú infraštruktúru, šetrnú k životnému prostrediu - by mohla pomôcť pri uchovávaní prírodného bohatstva a pri zvýšení konkurencieschopnosti tohto regiónu. (S prihliadnutím na národné a regionálne stratégie pre rozvoj dopravy v príslušných krajinách.)
- Lepšie cesty do dedín a k turistickým objektom by mohli zvýšiť hospodársku činnosť a životné podmienky vo vzdialených vidieckych sídlach.
- Rieka Tisa a iné rieky by mohli byť využité ako základ pre infraštruktúru vodnej prepravy.
- Rozvinutá verejná doprava by mohla zvýšiť mobilitu pracovnej sily cez hranicu.
- Lepšia infraštruktúra turistických atrakcií a voľnočasových aktivít (napr. budovanie cyklistických trás a chodníkov) by mohla prispieť k nárastu počtu turistov, ktorí navštívia tento región.

TC8 Spoločné výzvy v oblasti bezpečnosti a ochrany

- Založenie spolupráce v oblasti preventívnej medicíny, diagnostiky infekcií a chronických chorôb a vytvorenie cezhraničnej stratégie na zvládanie týchto výziev.
- Vytvorenie a rozvoj spoločne využívanéj zdravotnej infraštruktúry.
- Propagácia zdravého životného štýlu v rámci cezhraničných programov.
- Cezhraničná spolupráca vo forme spoločných stratégií v oblasti adaptácie na klimatické zmeny. (Analýza citlivosti, príprava adaptačných opatrení a ich realizácia.)
- Spoločne prevádzkované systémy včasného varovania pred povodňami, znečistením vody a ovzdušia, vypracovanie monitorovacieho systému a monitorovanie kvalitatívnych a kvantitatívnych ukazovateľov vodných zdrojov.
- Sieť spolupráce mimovládnych záchranných tímov a organizácií.
- Vytvorenie miestnych a dobrovoľníckych protipožiarnych jednotiek so schopnosťou zúčastňovať sa na cezhraničných úlohách.

3.8 Skúsenosti z predchádzajúcich cezhraničných programov

Štruktúra tematických cieľov v Programe CBC ENPI HUSKROUA 2007-2013

Hlavné závery ohľadom štruktúry TC v súčasnosti prebiehajúceho Programu CBC ENPI HUSKROUA 2007-2013

- TC1 Rozvoj obchodu a MSP, TC3 Podpora miestnej kultúry a zachovanie historického dedičstva, TC4 Podpora sociálnej inklúzie a boja proti chudobe a TC6 Ochrana životného prostredia, zmiernenie vplyvov klimatických zmien a prispôsobenie sa im boli zastúpené v piatich najlepších oblastiach rozvoja ako v prípade predložených, tak aj zazmluvnených projektov.
- Medzi predloženými projektmi bol tematický cieľ 2 (Podpora vzdelávania, výskumu, technologického rozvoja a inovácií), čo bol štvrtým najviac zastúpeným cieľom v piatich najlepších oblastiach. Po uzatvorení zmluvy tematický cieľ 8 (Spoločné výzvy v oblasti bezpečnosti a ochrany) nahradil TC2 medzi 5 najlepšími, tiež zastupujúc približne 10% projektov.
- Podiel projektov v rámci tematického cieľa 4 (Podpora sociálnej inklúzie a boja proti chudobe) sa medzi zazmluvnenými projektmi takmer zdvojnásobil v porovnaní s podielom tých predložených (z 9,4% na 16,3%). To znamená vysokú kvalitu návrhov v tejto oblasti.
- Tematické ciele 5 (Podpora miestnemu a regionálnemu dobrému spravovaniu vecí verejných), 7 (Zlepšenie prístupnosti regiónov, rozvoj udržateľných a voči klimatickým zmenám odolných dopravných a komunikačných sietí a systémov), 9 (Podpora a spolupráca v oblasti obnoviteľných zdrojov energie a energetickej bezpečnosti) boli veľmi nedostatočne zastúpené ako medzi predkladanými, tak aj zazmluvnenými projektmi.
- Pokiaľ ide o 5 najlepších TC, v priemere 22% predložených projektov bolo zazmluvnených.

ROM vyhodnotenie Programu cezhraničnej spolupráce ENPI HUSKROUA 2007-2013

Hlavné závery a odporúčania hodnotenia ROM podľa priority Programu cezhraničnej spolupráce ENPI Maďarsko-Slovensko-Rumunsko-Ukrajina 2007-2013 realizovaného v období rokov 2011-2013, ktoré zahŕňalo monitoring 25 projektov³:

Priorita	Hlavné závery
1. Podpora ekonomického	<ul style="list-style-type: none">• Prísne nasledovanie podrobných plánov práce by bolo nutné kvôli kontrole oneskorených implementácií

³ Priorita 3 (Zvýšenie efektívnosti na hraniciach) nebola hodnotená počas skúmaného obdobia.

Priorita	Hlavné závery
a sociálneho rozvoja	<ul style="list-style-type: none"> • Otázky vlastníctva majú byť vyriešené vopred • Podpora dohôd s a medzi orgánmi s cieľom pomôcť v implementácii a udržateľnosti • Podniknutie krokov na zvýšenie súčinnosti medzi rôznymi projektmi v rovnakej zásahovej oblasti • Posilnenie súboru ukazovateľov projektov, aby sa zaistili merateľné výsledky. • Venovať ďalšiu pozornosť inštitucionálnej a finančnej udržateľnosti projektu, požiadať o stratégiu vyradzovania • Venovať viac pozornosti rovnosti pohlaví • Platforma na podporu spolupráce a integrácie medzi projektmi v cieľových regiónoch
2. Zlepšenie kvality životného prostredia	<ul style="list-style-type: none"> • Podniknúť kroky na to, aby sa zabránilo dodatočným nákladom a zvyšovaniu nákladov • Cena prác, ktoré majú byť vykonané, môže byť problémom hlavne pri väčších projektoch • Prijat' opatrenia na to, aby sa zabránilo omeškaniam platieb ukrajinským partnerom • Určiť ukazovatele zamerané na výsledok a na úroveň špecifických cieľov, navrhnutie lepších ukazovateľov dopadu • Prísne nasledovanie podrobných plánov práce, aby sa zabránilo oneskoreniam v realizácii a prípadnej potrebe jej rozšírenia • Posilnenie udržateľnosti výstupov projektu už počas jeho implementácie • Prijat' opatrenia na zaistenie finančnej a inštitucionálnej udržateľnosti
4. Podpora spolupráce „Ľudia ľuďom“	<ul style="list-style-type: none"> • Zaistiť logické prepojenie medzi činnosťami-výsledkami a špecifickými cieľmi, podpora zvažovania projektového cyklu počas plánovania projektov • Navrhnuté dodatočné ukazovatele v niektorých prípadoch • Konštrukčné prvky môžu spôsobiť omeškania – vyžaduje zvláštnu pozornosť • Posilnenie udržateľnosti výstupov projektu • Zlepšenie komunikácie medzi partnermi • Iniciovať spoluprácu s inými projektmi na zvýšenie vplyvu, stretnutia v rámci sektoru za účelom zvýšenia súčinnosti

Zhrnutie skúseností zozbieraných prostredníctvom rozhovorov

- Približne 70 % projektov bolo bilaterálnych; podiel projektov so 4 partnermi je veľmi nízky.
- Podujatia na vyhľadávanie partnerov prebehli dobre – koordinácia na 3 úrovniach: (1) Fórum vyhľadávania partnera, (2) školenia pre potenciálnych príjemcov, (3) informačné dni pre potenciálnych príjemcov na vnútroštátnej úrovni.
- U mnohých z potenciálnych žiadateľov je projektová dokumentácia dosť komplexná a často menená počas procesu podávania žiadosti a realizácie.
- Niektoré z projektov boli navrhnuté slabo, čo mohlo byť dopracované vylepšením formulárov žiadostí s náročnejšími kritériami a nastavením konkrétnejších kritérií hodnotenia/hodnotiacej mriežky.
- Pomalé vyhodnocovanie žiadostí spôsobilo ťažkosti pri dodržiavaní časového rámca a rozpočtu projektu. Časové rozpätie od zverejnenia výzvy na predloženie návrhov až do podpis zmluvy je veľmi dlhé.
- Oneskorená platba bola horizontálnym problémom počas realizácie Programu.
- Do úvahy by sa mali vziať finančné riziká veľkých infraštrukturálnych projektov (LIP), či omeškania pri implementácii a verejnom obstarávaní.

4 Programová stratégia

4.1 Všeobecný cieľ a vízia Spoločného operačného programu

Európska susedská politika (ESP) bola vyvinutá s cieľom posilniť prosperitu a stabilitu regiónov v pohraničnej oblasti a zabrániť vznikaníu deliacich čiar medzi rozšírenou EÚ a jej susedmi.

V súlade s cieľmi ESP sa Program cezhraničnej spolupráce HUSKROUA na obdobie 2014-2020 snaží prehĺbiť spoluprácu medzi oblasťami Zakarpatská, Ivanofrankivská a Černovická na Ukrajine a oprávnenými územiami členských štátov za účelom iniciovať pokrok v oblastiach existujúcich sociálnych, ekonomických, infraštrukturálnych a environmentálnych ťažkostí.

Na základe vyššie uvedeného zámeru bola definovaná nasledujúca vízia pre realizáciu tohto Programu:

*V roku 2030 je územie pozdĺž hraníc Ukrajiny s tromi členskými štátmi – Maďarskom, Slovenskom a Rumunskom - **prihraničným regiónom spolupráce**, ktorý efektívne funguje a spolupracuje v oblasti podpory miestnej kultúry a zachovania historického dedičstva, ochrany životného prostredia, adaptácie klimatickým zmenám a krízového manažmentu. Cezhraničná prístupnosť medzi Ukrajinou a tromi členskými štátmi nebráni každodennej cezhraničnej spolupráci, zatiaľ čo sú bezpečnosť a ochrana vrátane riadenia hraníc zaistené na príslušnej úrovni. Spolupráca je neoddeliteľnou a prirodzenou súčasťou každodenného života ľudí tu žijúcich a orgánov pôsobiacich.*

4.2 Proces výberu tematických cieľov

Proces výberu tematických cieľov – ktorý bol realizovaný s ohľadom na 10 tematických cieľov, z ktorých maximálne 4 by mohli byť zahrnuté do SOP - obsahoval rad krokov, aby sa vzali do úvahy všetky výstupy, poznatky a stanoviská v priebehu procesu plánovania, a obsahoval nasledujúce činnosti:

- Vyhodnotenie výsledkov dotazníkov pre počiatočnú orientáciu a na predvýber tematických cieľov a priorít, ktoré boli vyplnené 48 organizáciami, ako sú okresné a mestské rady, komory, ministerstvá, rozvojové agentúry a úrady, neziskové organizácie, významné regionálne a miestne inštitúcie, či aktuálni vedúci partneri.
- Štatistická analýza dát projektov z prebiehajúceho Programu CBC ENPI HUSKROUA 2007-2013 – okrem LSP projektov) - kde boli dáta roztriedené a zanalyzované s ohľadom na možné tematické ciele na obdobie 2014-2020,
- analýza relevantných strategických dokumentov prihraničného územia, ktoré boli definované v piatich hlavných kategóriách v úvodnej správe plánovacieho procesu ako podklady pre susedskú politiku, maďarské/slovenské/rumunské/ukrajinské národné, regionálne a miestne podklady a iné prípadné dokumenty neviažúce sa ku konkrétnej krajine a súvisiace s programom CBC,
- prehľad kľúčových poznatkov z hodnotenia ROM súčasného Programu,
- uskutočnenie skupinového rozhovoru s účasťou personálu z STS,

- uskutočnenie spolu 33 individuálnych rozhovorov (2 na úrovni EÚ, 11 na národnej úrovni a 20 na regionálnej úrovni),
- zozbieranie nápadov na potenciálne LIP na hárkoch s LIP dátami vyplnenými a zhromaždenými regionálnymi a národnými orgánmi.

Nasledujúca tabuľka sumarizuje aspekty, ktoré vyplynuli z rôznych informačných zdrojov uvedených vyššie, ako aj odporúčané 4 verzie možnej štruktúry tematických cieľov. Čierne bunky, týkajúce sa TC a dotazníka priorít, znamenajú najvyššie priority danej krajiny v otázke TC. V uvedených typoch zdrojov informácií sme hľadali ten reálny a najviac preferovaný tematický cieľ.

Zdroj informácií			TC1	TC2	TC3	TC4	TC5	TC6	TC7	TC8	TC9	TC10
TC & Dotazník na zistenie priorít (nižšia hodnota=vysoká priorita)	HU	2,42	2,52	2,28	1,85	1,83	2,77	2,1	2,33	2,76	2,97	2,78
	SK	3,02	3	2,69	2,1	3,46	3,25	3,08	2,93	3,3	3,66	2,73
	RO	2,53	2,64	2,83	2,15	2,81	2,69	2,41	2,15	2,32	2,79	2,54
	UA	2,95	3,07	3	2,65	3,25	3,22	2,48	2,7	2,77	3,02	3,33
		priemer	2,81	2,70	2,19	2,84	2,98	2,52	2,53	2,79	3,11	2,85
Štatistická analýza (klasifikácia)			4		1	3		2		5		
Dokumentová analýza (navrhnutá krajinami)			UA	RO	RO			RO	SK	UA, RO, SK		RO
ROM hodnotenie	ROM hodnotenia neposkytujú informácie ohľadom výberu TC											
Skupinový rozhovor					X			X		X		X
Rozhovory s prijímateľmi (klasifikácia)			2	1	2	3		2	4			
Hárky s údajmi o LIP (počet projektov)				1	6							

Navrhované TC s prihliadnutím na všetky vyššie spomínané aspekty pri zvažovaní TC*			TC1	TC2	TC3	TC4	TC5	TC6	TC7	TC8	TC9	TC10
Verzia 1 (cieľový program)	Obsahuje iba:				X			X		X		
Verzia 2	Určite:				X			X		X		
		a vyberte maximálne 2 z TC 1, 2, 4 a 7										
Verzia 3 (spoločenské zameranie)			X	X	X			X		X		
Verzia 4 (ekonomika a dosiahnuteľnosť)			X		X			X	X	X		

Na základe poznatkov zo všetkých informačných zdrojov uvedených vyššie a s prihliadnutím na navrhované verzie štruktúry TC, ktoré poskytol tím odborníkov, Pracovná skupina pre prípravu Programu prediskutovala tieto možné verzie a rozhodla o tematických cieľoch Programu na obdobie rokov 2014-2020, ako je popísané v kapitole 4.3.

4.3 Vybrané tematické ciele

Na základe predbežného vyhodnotenia potrieb, rozhovorov so zainteresovanými stranami a workshopov boli rozhodnutím Pracovnej skupiny pre prípravu Programu vybrané nasledujúce tematické ciele:

- **TC3 Podpora miestnej kultúry a zachovanie historického dedičstva**
- **TC6 Ochrana životného prostredia, zmiernenie vplyvov klimatických zmien a prispôsobenie sa im**
- **TC7 Zlepšenie prístupnosti regiónov, rozvoj udržateľných a voči klimatickým zmenám odolných dopravných a komunikačných sietí a systémov**
- **TC8 Spoločné výzvy v oblasti bezpečnosti a ochrany**

Vybrané tematické ciele berú do úvahy zistené potreby pohraničnej oblasti, plánovaný obsah hlavných operačných programov v členských štátoch, skúsenosti z predchádzajúceho Programu, pričom príležitosti sú definované v analýzach situácie.

4.4 Plánované činnosti v rámci vybraných tematických cieľov

Nasledujúce priority podporia vybrané tematické ciele v súlade s ustanoveniami programového dokumentu:

TC3 Podpora miestnej kultúry a zachovanie historického dedičstva

Priorita 1: Podpora miestnej kultúry a historického dedičstva spolu s funkciami cestovného ruchu

Cieľom tejto priority je rozvinúť oprávnené územie ako spoločnú turistickú destináciu založenú na kultúrnych, historických, náboženských hodnotách so zachovaním historických budov.

Plánované opatrenia budú podporovať rozvoj kultúrno-historického dedičstva spolu s funkciou cestovného ruchu. Renovácia historických budov bez reálneho účelu pre prihraničný cestovný ruch a tiež pre služby cestovného ruchu alebo pre vývoj programov, ktoré nie sú vybudované na kultúrno-historicko-náboženskom dedičstve a nepreukazujú skutočné cezhraničné rozmery, sú z tejto priority vylúčené.

Táto priorita prispieva k tematickému cieľu tým, že tvorí základy pre miestne kultúrne podujatia, zachováva budovy s historickým dedičstvom a vytvára trh pre miestne výrobky s podporou turistických aktivít na cezhraničných základoch.

Medzi zachovávanie historického dedičstva patria nasledujúce aktivity:

- Uchovávanie a reštaurovanie pamiatok historického dedičstva (budov, historických parkov a záhrad v súlade s požiadavkami na obnovu pamiatok s cieľom vytvoriť sieť turistických lokalít ako základom pre tematické trasy a tematické balíčky v prihraničnom regióne.
- Prieskumy ohľadom budov kultúrneho, historického a náboženského dedičstva s cieľom vytvoriť základy pre cezhraničné tematické trasy.

Služby cestovného ruchu zahŕňajú nasledujúce typy aktivít:

- Rozvoj spoločných destinácií prihraničného cestovného ruchu, tematických trás, balíkov spájajúcich lokality historického, kultúrneho, alebo náboženského dedičstva a iné atrakcie a služby.
- Spoločné propagačné aktivity a poskytovanie informácií o cezhraničných cestách a súvisiacich zaujímavostiach (vrátane vypracovania máp, spoločných on-line informačných zdrojov a informačných materiálov, moderných IT nástrojov a aplikácií pre propagáciu trás a atrakcií, značky, turistické karty a pod.).
- Organizovanie spoločných kultúrnych podujatí s cezhraničnou pridanou hodnotou súvisiacou s historickým, kultúrnym a náboženským dedičstvom.
- Podpora rozvoja a propagácie tradičných miestnych (remeselných, (bio) poľnohospodárskych) výrobkov v lokalitách cestovného ruchu na posilnenie ekonomického dopadu.
- Vytváranie cezhraničného štandardu služieb prostredníctvom rozvoja nových alebo existujúcich regionálnych ochranných známk a systémov kvality pre špecifické produkty.
- Výmena skúseností medzi organizáciami so vzťahom ku kultúrnemu, náboženskému a historickému dedičstvu.
- Školenia pre miestne zainteresované subjekty v oblasti cestovného ruchu, spolupráce, propagácie a vytvárania sietí.

TC6 Ochrana životného prostredia, zmiernenie vplyvov klimatických zmien a prispôsobenie sa im

Priorita 1: Udržateľné využívanie životného prostredia na prihraničnom území – zachovanie prírodných zdrojov, opatrenia na zníženie emisií skleníkových plynov a znečistenia riek

Cieľom tejto priority je podporiť zachovanie a udržateľné využívanie spoločných prírodných hodnôt na prihraničnom území s cieľom iniciovať kroky pre energetickú účinnosť a využívanie obnoviteľných zdrojov energie, ako aj znížiť ohrozenie kvality vôd spôsobené odpadom.

V rámci tejto priority sa predpokladajú nasledujúce typy aktivít:

Zachovanie a udržateľné využívanie spoločného prírodného bohatstva:

- Ochrana krajiny, zachovanie biodiverzity a ekosystémov s cezhraničným významom prostredníctvom spoločného vývoja, ako sú spolupráca v chránených oblastiach, udržateľný systém lesného hospodárstva, ekologická a tradičná poľnohospodárska výroba atď.
 - Ochrana vodných zdrojov, adaptácia na častejšie extrémne situácie s vodou pomocou integrovaných postupov vodného hospodárstva.
 - Spoločné vzdelávacie programy o ekológii.
 - Spolupráca medzi inštitúciami, úradmi a občianskymi organizáciami pre udržateľné využívanie prírodných zdrojov; Podpora pre harmonizáciu príslušných predpisov.

Energetická účinnosť a využívanie obnoviteľných zdrojov:

- Podporovanie investícií na zvýšenie produkcie obnoviteľnej energie, energetickú účinnosť, šetrenie energiou a recykláciu.
- Vypracovanie spoločných nízkouhlíkových stratégií.
- Výmena osvedčených postupov a odborných znalostí, študijné cesty, vzdelávanie v oblasti energetickej účinnosti.
- Posilnenie kompetencií a zručností v oblasti ekologických inovácií a nízkouhlíkových riešení.
- Harmonizácia miestnych stratégií výroby obnoviteľnej energie využívajúcej biomasu, vodnú a geotermálnu energiu.

Odpadové hospodárstvo a čistenie odpadových vôd:

- Výmena osvedčených postupov, zriaďovanie pilotných systémov malého rozsahu na spracovanie odpadových vôd, komunálneho a priemyselného odpadového hospodárstva.
- Prieskumy ohľadom problémov s kvalitou vody z povodia prekračujúceho hranicu.
- Zriadenie monitorovacieho systému kvality vody z povodia presahujúceho hranicu.
- Rozvoj skládok odpadu, ktoré sú vhodné na recykláciu a spĺňajú environmentálne požiadavky.
- Spoločné informačné kampane na zvýšenie povedomia.

TC7 Zlepšenie prístupnosti regiónov, rozvoj udržateľných a voči klimatickým zmenám odolných dopravných a komunikačných sietí a systémov

Priorita 1: Rozvoj dopravnej infraštruktúry s cieľom zlepšiť mobilitu osôb a tovaru

Cieľom tejto priority je zlepšiť cezhraničnú mobilitu ľudí a tovaru, vytvoriť základ pre ekonomickú spoluprácu a znížiť rozdiely regiónov prostredníctvom rozvoja infraštruktúry a služieb prepravy a hraničných priechodov.

Typy aktivít v rámci tejto priority:

- Prípravné činnosti a/alebo výstavba, modernizácia a skvalitnenie dopravnej infraštruktúry, ktoré vedú k a prekračujú hranicu s cieľom zvýšiť možnosti mobility presahujúcej hranice.
- Rozvíjanie infraštruktúry hraničných priechodov a zlepšenie systémov riadenia hraníc spojených s rozvojom dopravnej infraštruktúry.
- Vybudovanie, modernizácia a vylepšenie cyklistických chodníkov, trás vedúcich k a cez hranicu.
- Rozvoj iniciatív cezhraničnej verejnej dopravy, harmonizácia systémov, obstaranie vozového parku.
- Činnosť na zvýšenie povedomia ohľadom dôležitosti systému dopravy šetrnému k životnému prostrediu (nízke emisie a nízka hlučnosť cezhraničnej dopravy).
- Vývoj IT riešení pre prostriedky verejnej dopravy.

TC8 Spoločné výzvy v oblasti bezpečnosti a ochrany

Priorita 1: Podpora spoločných aktivít zameraných na predchádzanie prírodným a človekom spôsobeným katastrofám, podpora spoločného postupu v mimoriadnych situáciách

Cieľom tejto priority je vytvoriť technické zázemie, stratégie a základy spolupráce, aby sa predišlo a aby sa zvládli prírodné a človekom spôsobené katastrofy, ktoré môžu ohroziť obyvateľov pohraničného územia.

Typy aktivít v rámci tejto priority:

- Zladenie činností v oblasti protipovodňovej prevencie, rozvoj infraštruktúry povodňovej a vnútrozemskej vodnej prevencie
- Zriadenie spoločných systémov včasného varovania pre prípady prírodných katastrof.
- Strategické a technické plánovanie a založenie spoločných monitorovacích systémov, čo sa týka znečistenia (vzduchu, vody, pôdy) životného prostredia.
- Podpora/spolupráca/sieť mimovládnych a verejných záchranných tímov/organizácií.
- Databáza prípadov prírodných katastrof.
- Spoločné programy školení a seminárov, výmena skúseností, študijné cesty.

Priorita 2: Podpora rozvoja zdravia

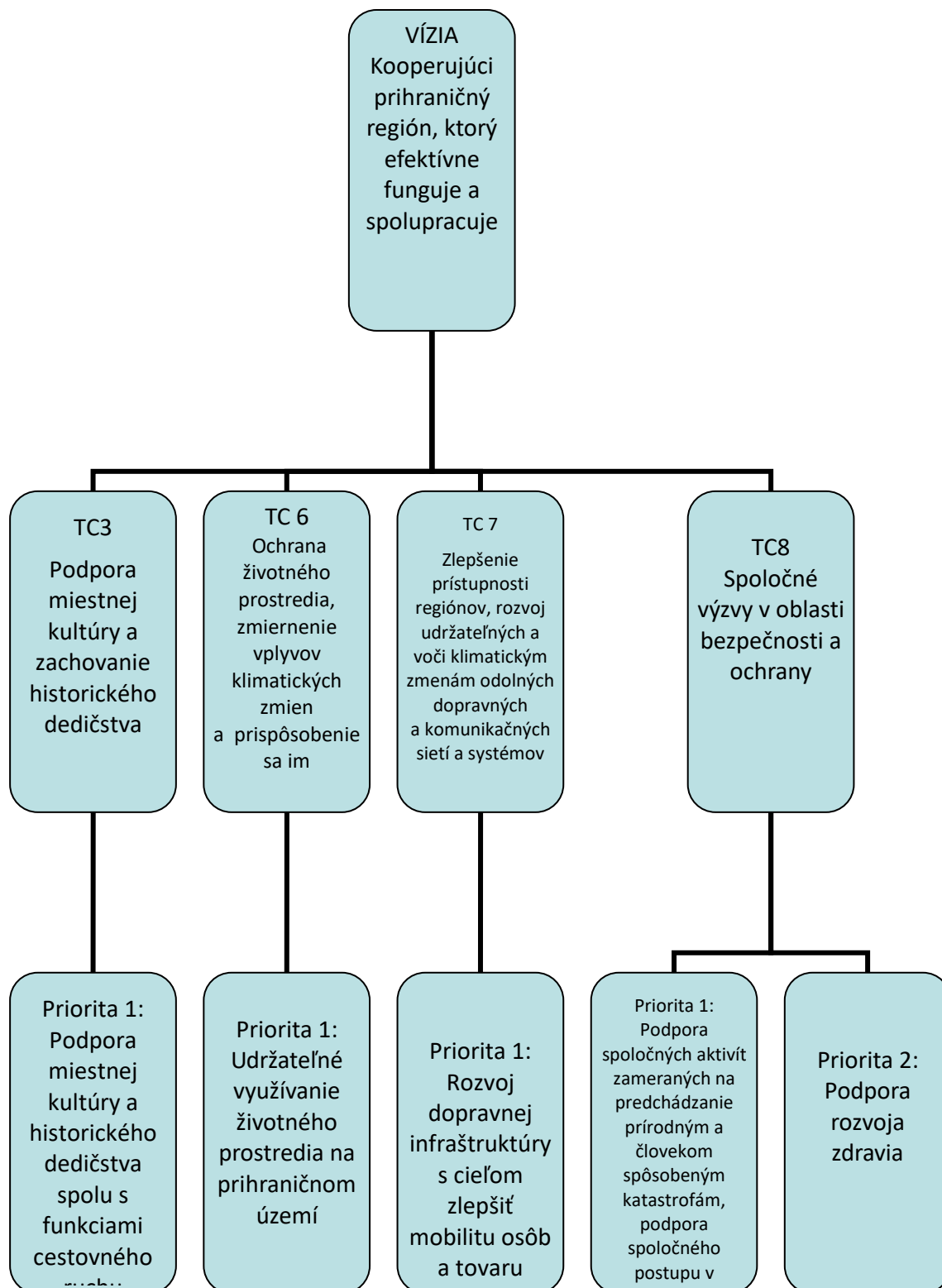
Cieľom tejto priority je zlepšiť preventívnu činnosť, dostupnosť a úroveň služieb zdravotnej starostlivosti ako aj súvisiacich zdravotných sociálnych programov pre obyvateľov pohraničnej oblasti.

Typy aktivít v rámci tejto priority:

- Zlepšenie infraštruktúry zdravotnej starostlivosti a prevencie ako aj zariadení súvisiacich s cezhraničným poskytovaním týchto služieb, rozvoj spoločných kapacít.
- Spoločný vývoj a založenie zariadení starostlivosti o pacienta.
- Výmena know-how, spoločné tréningové programy, spoločné preventívne programy, spoločné podporné služby.
- Spolupráca medzi inštitúciami v oblasti epidemiológie u ľudí.
- Zlepšenie infraštruktúry zdravotníckych služieb sociálnej starostlivosti.

4.5 Hierarchia vízií, cieľov a priorít Programu

Nižšie uvedený diagram ukazuje vzájomné vzťahy medzi celkovým cieľom a intervenčnými oblasťami tohto Programu.

4.6 Očakávané výsledky

Realizáciou aktivít plánovaných v kapitole 4.4 má tento program v úmysle dosiahnuť nasledujúce výsledky pomocou vybraných priorít:

Tematický cieľ	Priorita	Očakávaný výsledok
TC 3 Podpora miestnej kultúry a zachovania historického dedičstva	Priorita 1: Podporovanie miestnej kultúry a historického dedičstva spolu s funkciami cestovného ruchu	Sieť obnovených kultúrnych a historických pamiatok (budovy, ich okolie a infraštruktúra), na základe ktorej sa tvoria produkty cestovného ruchu v danom programovom regióne (tematické cesty presahujúce hranice, kultúrne programy s cezhraničným dosahom), vďaka ktorým môže byť navýšený počet návštevníkov tohto územia.
TC6 Ochrana životného prostredia, zmiernenie vplyvov klimatických zmien a prispôbenie sa im	Priorita 1: Udržateľné využívanie životného prostredia na prihraničnom území	Väčšie možnosti programového územia riešiť výzvy v oblasti ochrany životného prostredia a zmiernenia klimatických zmien. Úspešná ochrana spoločných prírodných hodnôt potlačením vplyvu hraníc na biotopy a zvýšenie informovanosti ľudí, ktorí žijú na danom území. Zlepšená kvalita vody riek, ktoré presahujú hranice, následkom zásahov súvisiacich s odpadovým hospodárstvom a čistením odpadových vôd. Zvýšené povedomie, spôsobilosť a schopnosti technológií obnoviteľných energií ako aj zásahov v oblasti energetickej účinnosti medzi obyvateľmi, podnikmi a inštitúciami. Ako konečný výsledok menšia závislosť na dovážaných zdrojoch energie na programovom území.
TC7 Zlepšenie prístupnosti regiónov, rozvoj udržateľných a voči klimatickým zmenám odolných dopravných a komunikačných sietí a systémov	Priorita 1: Rozvoj dopravnej infraštruktúry s cieľom zlepšiť mobilitu osôb a tovaru	S podporou tejto priority sa stávajú pracovná sila a firmy v pohraničnom regióne mobilnejšie a ekonomické aktivity rastú, vrátane počtu návštevníkov turistických atrakcií.
TC8 Spoločné výzvy v oblasti bezpečnosti a ochrany	Priorita 1: Podpora spoločných aktivít zameraných na predchádzanie prírodným a človekom spôsobeným katastrofám, podpora spoločného postupu v mimoriadnych situáciách	Riziko prírodných a človekom spôsobených katastrof by sa malo znížiť a zvládanie týchto situácií by sa malo zefektívniť využitím nových infraštruktúrnych prvkov, spoločných stratégií a základov pre spoluprácu vytvorených pre dané programové územie.
	Priorita 2: Podpora rozvoja zdravia	Predpokladá sa, že spoločné preventívne programy, zlepšená infraštruktúra zdravotnej starostlivosti a cezhraničná súčinnosť inštitúcií zlepšia zdravotný stav obyvateľov a znížia riziko ohrozenia epidémiami u ľudí prekračujúcich hranicu.

4.6 Ukazovatele výsledkov

Dopad a výsledky dosiahnuté týmto Programom budú jednoznačne preskúmané pomocou nasledujúcich ukazovateľov:

Tematický cieľ	Priorita	Ukazovateľ výsledku	Zdroj overenia	Východisková hodnota ⁴	Cieľová hodnota
TC3 Podpora miestnej kultúry a zachovanie historického dedičstva	Priorita 1: Podpora miestnej kultúry a historického dedičstva spolu s funkciami cestovného ruchu	Nárast počtu návštevníkov rekonštruovaných pamiatok (návštevníci)	Zber dát zo správ príjemcov na projektovej úrovni po implementácii projektov (správy o udržateľnosti projektov).	0	24.000
TC6 Ochrana životného prostredia, zmiernenie vplyvov klimatických zmien a prispôsobenie sa im	Priorita 1: Udržateľné využívanie životného prostredia na prihraničnom území	Zvýšené možnosti v rámci ochrany životného prostredia a zmiernenia klimatických zmien (na základe prieskumov (východiskových, strednodobých, konečných znení) medzi kľúčovými zainteresovanými subjektami, t. j. vodohospodárskymi riaditeľstvami, príslušnými mimovládnyimi inštitúciami, úradmi).	Zozbierané dáta z projektov a projektových žiadostí; Zdroj overenia: Prieskum jednotnej metodiky vykonaný programovými orgánmi v troch termínoch: - východiskový prieskum - priebežný prieskum vykonaný ako súčasť prebiehajúceho (strednodobého) hodnotenia, - konečný prieskum vykonaný počas posledných troch mesiacov implementácie Programu.	3,5	4,5
TC7 Zlepšenie prístupnosti regiónov, rozvoj udržateľných a voči klimatickým zmenám	Priorita 1: Rozvoj dopravnej infraštruktúry s cieľom zlepšiť mobilitu osôb a tovaru	Nárast počtu vozidiel, ktoré využívajú vybudovanú, modernizovanú dopravnú infraštruktúru a	Zber dát zo správ príjemcov na projektovej úrovni po implementácii projektov (správy o udržateľnosti	0	1.200

⁴ Východiskové hodnoty a cieľové hodnoty budú definované v neskoršom štádiu počas prípravy SOP.

odolných dopravných a komunikačných sietí a systémov		infraštruktúru riadenia hraníc (počet vozidiel za deň)	projektov).		
		Nárast počtu cestujúcich využívajúcich systémy prepravy vylepšené s podporou tohto Programu (počet cestujúcich)	Zber dát zo správ príjemcov na projektovej úrovni po implementácii projektov (správy o udržateľnosti projektov).		31.000
TC8 Spoločné výzvy v oblasti bezpečnosti a ochrany	Priorita 1: Podpora spoločných aktivít zameraných na predchádzanie prírodným a človekom spôsobeným katastrofám, podpora spoločného postupu v mimoriadnych situáciách	Index rizika (Risk management index - RMI) prihraničného územia ⁵	Zber dát z projektov a projektových žiadostí; Zdroj overenia: Jednotná forma prieskumu vykonaného programovými orgánmi v troch termínoch: - východiskový prieskum - priebežný prieskum vykonaný ako súčasť prebiehajúceho (strednodobého) hodnotenia, - konečný prieskum vykonaný počas posledných troch mesiacov implementácie Programu.	2,67	3,5
	Priorita 2: Podpora rozvoja zdravia	Hustota zdravotníckych zariadení	Zdroj overenia pre program: Zber dát na úrovni projektov	1,7	2,5

⁵ Podľa metodiky uvedenej v „A System of Indicators for Disaster Risk Management in the Americas”, OMAR D. CARDONA, Instituto de Estudios Ambientales, IDEA, Universidad Nacional de Colombia, Manizales (<http://www.unisdr.org/2005/HFdialogue/download/tp3-paper-system-indicators.pdf>). Prieskum bude vykonaný medzi orgánmi krízového manažmentu daných štyroch krajín.

4.7 Očakávané výstupy, indikátory výstupu

Prostredníctvom realizácie zamýšľaných aktivít je do konca programového obdobia naplánované dosiahnuť nasledujúce výstupy:

Tematický cieľ	Priorita	Ukazovateľ výstupu	Zdroj overenia	Číselne vyjadrená cieľová hodnota	Spôsob výpočtu
TC3 Podpora miestnej kultúry a zachovanie historického dedičstva	Priorita 1: Podpora miestnej kultúry a historického dedičstva spolu s funkciami cestovného ruchu	<ul style="list-style-type: none"> Počet organizácií využívajúcich programovú podporu miestnej kultúry a zachovania historického dedičstva (COI6)* 	Výročná správa o implementácii Programu	40	-
		<ul style="list-style-type: none"> Počet vylepšených kultúrnych a historických pamiatok ako priamy dôsledok podpory Programu (COI7) 	Zber dát zo správ príjemcov na projektovej úrovni	20	Približne 500.000 EUR/lokalitu Celkom: 10 miliónov
		<ul style="list-style-type: none"> Počet zorganizovaných cezhraničných kultúrnych podujatí a vyvinutých produktov cestovného ruchu s využitím podpory ENI (COI8) 	Zber dát zo správ príjemcov na projektovej úrovni	30	Približne 40.000 EUR/podujatie Rozpočet: 1,2 milióna
TC6 Ochrana životného prostredia, zmiernenie vplyvov klimatických zmien a prispôbenie sa im	Priorita 1: Udržateľné využívanie životného prostredia na prihraničnom území	<ul style="list-style-type: none"> Počet osôb, ktoré sa aktívne zúčastňujú na ekologických akciách a osvetovej činnosti (COI17) 	Zber dát zo správ príjemcov na projektovej úrovni	6000	Približne 200 EUR/účastníka
		<ul style="list-style-type: none"> Počet zásahov, čo sa týka odpadu, odpadových vôd, energetickej účinnosti, alebo výroby obnoviteľnej energie (špecifický programový ukazovateľ) 	Zber dát zo správ príjemcov na projektovej úrovni	30	Približne 400.000 EUR/projekt

Tematický cieľ	Priorita	Ukazovateľ výstupu	Zdroj overenia	Číselne vyjadrená cieľová hodnota	Spôsob výpočtu
		<ul style="list-style-type: none"> Oblasť územia biotopov podporená s cieľom dosiahnuť lepšie zachovanie ich stavu, v hektároch (COI15) 	Zber dát zo správ príjemcov na projektovej úrovni	800	Približne 5.000 EUR/hektár
TC7 Zlepšenie prístupnosti regiónov, rozvoj udržateľných a voči klimatickým zmenám odolných dopravných a komunikačných sietí a systémov	Priorita 1: Rozvoj dopravnej infraštruktúry s cieľom zlepšiť mobilitu osôb a tovaru	<ul style="list-style-type: none"> Celková dĺžka novovybudovaných ciest (v km) (COI26) 	Zber dát zo správ príjemcov na projektovej úrovni	5	Priemerne 2,95 mil. EUR
		<ul style="list-style-type: none"> Celková dĺžka novovybudovaných cyklistických ciest a cyklochodníkov (v km) (špecifický programový ukazovateľ) 	Zber dát zo správ príjemcov na projektovej úrovni		Priemerne 450 tis. EUR/km
		<ul style="list-style-type: none"> Celková dĺžka zrekonštruovaných alebo zmodernizovaných ciest (km) (COI27) 	Zber dát zo správ príjemcov na projektovej úrovni	40	Priemerne 1.050 tis. EUR/km
		<ul style="list-style-type: none"> Celková dĺžka zrekonštruovaných alebo zmodernizovaných cyklistických ciest a cyklistických chodníkov (v km) (špecifický programový ukazovateľ) 	Zber dát zo správ príjemcov na projektovej úrovni		Priemerne 50 tis. EUR/km
		<ul style="list-style-type: none"> Počet spojov verejnej dopravy so zvýšenou úrovňou služieb ako priamy dôsledok tejto podpory (spoje) (špecifický programový ukazovateľ) 	Zber dát zo správ príjemcov na projektovej úrovni	4	250.000 EUR/linku
TC8 Spoločné výzvy v oblasti bezpečnosti a ochrany	Priorita 1: Podpora spoločných aktivít zameraných na	<ul style="list-style-type: none"> Počet spolupracujúcich organizácií v krízovom manažmente (špecifický programový ukazovateľ) 	Zber dát zo správ príjemcov na projektovej úrovni	8	2 z každej krajiny

Tematický cieľ	Priorita	Ukazovateľ výstupu	Zdroj overenia	Číselne vyjadrená cieľová hodnota	Spôsob výpočtu
	predchádzanie prírodným a človekom spôsobeným katastrofám, podpora spoločného postupu v mimoriadnych situáciách	<ul style="list-style-type: none"> Obyvatelia, ktorí majú prospech zo služieb protipovodňových opatrení ako priamy dôsledok tejto podpory, v počte osôb (COI31) 	Zber dát zo správ príjemcov na projektovej úrovni	25 000	Odhad založený na hustote obyvateľstva v oblastiach brehov riek
		<ul style="list-style-type: none"> Obyvatelia, ktorí majú prospech zo služieb protipožiarnych opatrení ako priamy dôsledok tejto podpory, v počte osôb (COI32) 	Zber dát zo správ príjemcov na projektovej úrovni	5000	Odhad založený na hustote obyvateľstva v zalesnených oblastiach
	Priorita 2: Podpora rozvoja zdravia	<ul style="list-style-type: none"> Obyvatelia, na ktorých sa vzťahujú kvalitnejšie zdravotnícke služby ako priamy dôsledok tejto podpory (COI30) 	Zber dát zo správ príjemcov na projektovej úrovni	178 000	Výpočet založený na hustote zdravotnej infraštruktúry

* COI = Spoločný indikátor výstupu (Common Output Indicator)

4.8 Vzťah medzi strategickými cieľmi ENI a tematickými cieľmi Programu

1. Podporiť ekonomický a sociálny rozvoj v regiónoch na oboch stranách spoločnej hranice

SOP plní úlohu tohto strategického cieľa prostredníctvom:

- Zvýšenia počtu turistov tým, že sa rozvíja a podporuje kultúrne dedičstvo (TC3)
- Zlepšenia mobility osôb a tovaru (TC7)
- Zvýšenia použitia informačno-komunikačných nástrojov s cieľom zdieľať obchodné informácie a poskytovať služby občanom (TC7)
- Zlepšenia preventívnych činností, dostupnosti a úrovne služieb zdravotnej starostlivosti (TC8)

2. Riešiť spoločné výzvy v oblasti životného prostredia, verejného zdravia, ochrany a bezpečnosti

SOP plní úlohu tohto strategického cieľa prostredníctvom:

- Podpory systémov udržateľného manažmentu odpadového hospodárstva a čistenia odpadových vôd (TC6)
- Podpory uchovávanía a udržateľného využívania prírodných zdrojov (TC6)
- Podniknutia krokov ohľadom energetickej účinnosti a využitia obnoviteľných zdrojov energie (TC6)
- Rozvíjania dopravnej infraštruktúry šetrnej k životnému prostrediu (TC7)
- Vytvárania základov pre technické zázemie, stratégie a spoluprácu s cieľom predísť prírodným a človekom spôsobeným katastrofám a zvládnuť ich (TC8)
- Podpory zlepšenia služieb v oblasti zdravotnej starostlivosti a prevencie (TC8)

3. Podpora lepších podmienok a spôsobov zabezpečenia mobility osôb, tovaru a kapitálu

- Budovanie, modernizácia a skvalitnenie ciest vedúcich k hranici a cez ňu (TC7)
- Rozvoj cezhraničných iniciatív verejnej dopravy, harmonizácia systémov (TC7)

4.9 Prínos a koherencia plánovaných intervencií makro-regionálnych stratégií a iných programov financovaných Úniou v dotknutých krajinách a regiónoch

Plánované intervencie boli zozbierané a zhrnuté podľa vybraných priorít Programu a ukazujú významnú mieru prínosu a súčinnosti s makro-regionálnymi stratégiami a ďalšími Úniou financovanými programami v dotknutých krajinách a regiónoch, ako je to podrobne uvedené v tabuľkách nižšie, podľa 4 vybraných tematických cieľov.

Počas implementačnej fázy Programu Ministerstvo zahraničných vecí a obchodu ako Riadiaci orgán zabezpečí prevádzkové mechanizmy koordinácie s cieľom uľahčiť túto súčinnosť a zabrániť dvojitému financovaniu pomocou interných pracovných postupov a stretnutí.

- Harmonizovať realizáciu Programu CBC ENI 2014-2020 so všetkými ďalšími relevantnými programami EÚ na programovom území,
- Harmonizovať implementáciu Programu CBC ENI 2014-2020 s vnútroštátnymi programami regionálneho rozvoja.

TC3 Podpora miestnej kultúry a zachovanie historického dedičstva	
Programový dokument	Plánované intervencie
1. Operačný program Ekonomický rozvoj a inovácie (HU)	Rozvoj národných a medzinárodných atrakcií (pamiatok UNESCO a miest udržiavaných Centrom Gyula Forstera), kultúrnych a náboženských tematických ciest, komplexných sietí lokalít historického dedičstva.
2. Koncept rozvoja kraja, Strategický a operačný program Boršodsko-abovsko-zemplínskej župy (HU)	TDM (Turistický destinačný manažment) založený na rozvoji cestovného ruchu. Hlavné odvetvia cestovného ruchu: vínný, kultúrny, zdravotný, termálny a aktívny turizmus. Kultúrne programy (napr. podpora kultúrnych podujatí) a spoločný vývoj produktov cestovného ruchu.
3. Koncept rozvoja kraja, Strategický a operačný program Sabolčsko-satmársko-berežskej župy (HU)	Koordinovaný rozvoj cestovného ruchu: zaujímavosti, tematické cesty, komplexné balíky, ako aj súvisiace služby a marketing, TDM a zoskupenia cestovného ruchu, komunitný rozvoj, ochrana a rozvoj kultúrnych hodnôt vo vidieckych oblastiach.
4. Program spolupráce Interreg V-A Slovensko – Maďarsko 2014 - 2020	Podporovanie zharmonizovanej ochrany, rozvoja a využitia spoločného kultúrneho dedičstva pohraničného regiónu (renovácia lokalít kultúrneho, vybudovaného dedičstva UNESCO; rozvoj cezhraničných produktov a služieb cestovného ruchu), rozvoj pamiatok kultúrneho dedičstva (štúdie a plány, rekonštrukcia). Spoločné riadenie a marketing cestovného ruchu, rozvoj spoločných turistických destinácií, produktov a tematických ciest, rozvoj infraštruktúry a služieb cestovného ruchu.
5. Návrh Plánu regionálneho rozvoja severovýchodného regiónu 2014-2020 (ROU)	Rozvoj infraštruktúry cestovného ruchu a súvisiacej rekreačnej infraštruktúry, podpora turistického potenciálu.
6. Návrh Plánu rozvoja severozápadného regiónu 2014-2020 (ROU)	Podpora a ekonomické zhodnotenie potenciálu cestovného ruchu s miestnymi znakmi. Obnova a zachovanie vybudovaného dedičstva a jeho zhodnotenie prostredníctvom cestovného ruchu.
7. Regionálny operačný program 2014-2020 (ROU)	Reštaurovanie, ochrana a zhodnotenie kultúrnych pamiatok. Ekonomické zhodnotenie kúpeľného/wellness potenciálu cestovného ruchu - ekonomické zhodnotenie turistického potenciálu s miestnou osobitosťou, - infraštruktúra rekreačného cestovného ruchu pre verejnosť.
8. Stratégia rozvoja Satumarskej župy do roku 2020 (ROU)	Podpora Satumarskej župy ako kultúrnej a liečebnej turistickej destinácie, ako aj destinácie obchodných ciest pre zahraničných a miestnych investorov, podpora lokálnych výrobkov tradičných jedál. Rozvoj cestovného ruchu a súvisiacich služieb (s dôrazom na liečebný a kultúrny turizmus). Cezhraničná spolupráca v oblasti cestovného ruchu.
9. Dunajský nadnárodný program 2014-2020 (HU, SK, ROU, UA)	Rozvoj nových a existujúcich kultúrnych trás, ktoré sú súčasťou podunajskej oblasti, tematických chodníkov a spoločných produktov; Zabezpečiť udržateľné uchovanie kultúrneho dedičstva prostredníctvom rozvoja príslušných zoskupení a sietí pamiatok, múzeí, interpretačných a návštevnických centier; Rozvíjať a realizovať vzdelávanie, školenia a budovanie kapacít na podporu kvalitného cestovného ruchu (v rámci „indikatívnych aktivít“)
10. Program spolupráce Interreg V-A Poľsko –Slovensko 2014 -2020	Modernizácia a výstavba infraštruktúry cestovného ruchu v blízkosti pamiatok kultúrneho a historického dedičstva, spoločné cezhraničné aktivity v oblasti vzdelávania, spoločné semináre
11. Program rozvoja vidieka Maďarska 2014-2020	Priorita 1: Odovzdávanie znalostí a inovácií v oblasti poľnohospodárstva, lesníctva a vidieka Priorita 6: Sociálna inklúzia, znižovanie chudoby a ekonomický rozvoj vo vidieckych oblastiach
12. Program rozvoja vidieka pre Rumunsko 2014-2020	Priorita 1: Odovzdávanie znalostí a inovácií v oblasti poľnohospodárstva, lesníctva a vidieka Priorita 6: Sociálna inklúzia, znižovanie chudoby a ekonomický rozvoj vo vidieckych oblastiach

TC3 Podpora miestnej kultúry a zachovanie historického dedičstva	
Programový dokument	Plánované intervencie
13. Program rozvoja vidieka pre Slovensko 2014-2020	Priorita 1: Odovzdávanie znalostí a inovácií v oblasti poľnohospodárstva, lesníctva a vidieka Priorita 6: Podporovanie sociálnej inklúzie, znižovania chudoby a ekonomického rozvoja vo vidieckych oblastiach

TC6 Ochrana životného prostredia, zmiernenie vplyvov klimatických zmien a prispôsobenie sa im	
Programový dokument	Plánované intervencie
1. Operačný program Ekonomický rozvoj a inovácie (HU)	Výroba slnečnej, geotermálnej, vodnej energie a energie z biomasy, ktorá zvyšuje energetickú účinnosť budov vlastnených firmami, komplexná energetická efektívnosť a investície podnikov do obnoviteľných energií, inteligentné budovy. Hlavné cieľové skupiny: Podniky (okrem činností súvisiacich s poľnohospodárstvom).
2. Operačný program Životné prostredie a energetická účinnosť (HU)	Zber dát z vodohospodárstva, vodné nádrže, protipovodňové intervencie (hlavné projekty v údolí rieky Tisa).
3. Operačný program Regionálny rozvoj a rozvoj miest (HU)	Infraštruktúra verejnej dopravy, cyklistických ciest, miestna výroba energie z obnoviteľných zdrojov, energetická účinnosť budov samosprávy. Cieľové skupiny: miestne samosprávy a ich inštitúcie.
4. Koncept rozvoja kraja, Strategický a operačný program Boršodsko-abovsko-zemplínskej župy (HU)	Miestne a krajské stratégie prispôsobenia sa klimatickým zmenám Ochrana pred povodňami a vnútrozemskými vodami. Recyklácia priemyselného odpadu, spracovanie odpadových vôd, obnova krajiny, využívanie obnoviteľných zdrojov energie, zlepšenie kvality vody a ochrana krajiny a prírody, zvyšovanie povedomia o udržateľnom rozvoji.
5. Koncept rozvoja kraja, Strategický a operačný program Sabolčsko-satmársko-berežskej župy (HU)	Podpora využitia obnoviteľných zdrojov energie, odpadového hospodárstva, ochrany prírody a biodiverzity, komplexného vodohospodárstva, ochrany pred povodňami a vnútrozemskými vodami, zvyšovaniu povedomia o ochrane životného prostredia, ochrane a rozvoju prírodného bohatstva vo vidieckych oblastiach.
6. Operačný program Kvalita životného prostredia 2014-2020 (SK)	Udržateľné využitie prírodných zdrojov pomocou rozvoja infraštruktúry cestovného ruchu Prispôsobenie sa nepriaznivým vplyvom klimatických zmien s dôrazom na protipovodňovú ochranu Podpora riadenia rizík, manažmentu v havarijných situáciách a odolnosti voči núdzovým prípadom, ktoré spôsobili klimatické zmeny Energeticky úsporné, nízkouhlíkové hospodárstvo vo všetkých odvetviach
7. Integrovaný regionálny operačný program 2014 – 2020 (SK)	Zlepšovanie kvality života v regiónoch s dôrazom na životné prostredie
8. Vodný plán Slovenska (SK)	Intervencie s cieľom dosiahnuť dobrý ekologický a chemický stav povrchových vôd. Predchádzať znečisteniu a chrániť, zväčšiť a obnoviť útvary podzemnej vody a zabezpečiť rovnováhu medzi odvádzaným a privádzaným objemom. Zvrátiť významný a trvalo vzostupný trend koncentrácie znečisťujúcich látok.
9. Stratéga adaptácie SR na zmenu klímy a jej zmiernenie (SK)	Miestne a krajské stratégie prispôsobenia sa klimatickým zmenám. Ochrana pred povodňami a vnútrozemskými vodami. Recyklácia priemyselného odpadu, spracovanie odpadových vôd, obnova krajiny, využívanie obnoviteľných zdrojov energie, zlepšenie kvality vody a ochrana krajiny a prírody, zvyšovanie povedomia o udržateľnom rozvoji.

TC6 Ochrana životného prostredia, zmiernenie vplyvov klimatických zmien a prispôsobenie sa im	
Programový dokument	Plánované intervencie
10. Program odpadového hospodárstva SR na roky 2011 – 2015 (SK)	Podpora využitia obnoviteľných zdrojov energie, odpadového hospodárstva, zvyšovanie povedomia o ochrane životného prostredia. Ciele sú v pláne odpadového hospodárstva zamerané na komunálny odpad, biologický odpad, odpad z elektrických a elektronických zariadení (OEEZ), odpady z obalov, použitých batérií a akumulátorov, starých vozidiel po dobe životnosti, opotrebovaných pneumatík, stavebného odpadu a sute, odpadu obsahujúceho polychlorované bifenylly (PCB) a zariadení kontaminovaných PCB, odpadové oleje.
11. Program spolupráce Interreg V-A Slovensko – Maďarsko 2014 - 2020	Podporovanie zladenej ochrany, rozvoja a využitia spoločného prírodného dedičstva pohraničného regiónu (ochrana biodiverzity; zaistenie podmienok pre spoločné vodohospodárstvo), ochrana prírody a životného prostredia.
12. Operačný program Veľká infraštruktúra 2014-2020 (ROU)	Investície do sektoru vody a kanalizácií s cieľom dosiahnuť splnenie požiadaviek pre integráciu do EÚ v oblasti životného prostredia, a to prostredníctvom pokračovania integrovaného rozvoja projektov týkajúcich sa vody a splaškových vôd. Investície do odvetvia odpadového hospodárstva s cieľom dosiahnuť splnenie požiadaviek pre integráciu do EÚ v oblasti životného prostredia, a to prostredníctvom pokračovania integrovaných projektov odpadového hospodárstva daných krajín. Zlepšenie úrovne ochrany živočíšnych druhov a biotopov spoločenského významu.
13. Stratégia EÚ pre dunajský región (EUSDR)	Prioritná oblasť EUSDR č. 4 „Obnoviť a udržať kvalitu vôd“ a prioritná oblasť č. 5 „Riadiť riziká v oblasti životného prostredia“ podporujú nasledujúce aktivity podľa TC6: – prieskumy o problémoch s kvalitou vody v povodí riek, ktoré presahujú hranicu, – založenie systému na monitorovanie kvality vody riek, ktoré presahujú hranice. Ochrana vodných zdrojov, adaptácia na častejšie extrémne situácie s vodou pomocou integrovaných postupov vodohospodárstva.
14. Návrh Plánu regionálneho rozvoja severovýchodného regiónu 2014-2020 (ROU)	Zvýšenie energetickej účinnosti verejných inštitúcií, obydlií a spoločností. Investície do tvorby, obnovy, modernizácie a rozšírenia sietí pitnej vody a kanalizácie v systémoch integrovaného odpadového hospodárstva a systémoch riadenia rizík. (tiež zahŕňa: realizáciu spoločných plánov na ochranu životného prostredia so susednými regiónmi, vrátane regiónov z Moldavskej republiky a Ukrajiny, realizácia projektov a spoločný monitoring znečisťujúcich faktorov) Ozdravenie kontaminovanej a/alebo znečistenej pôdy. Zachovanie biodiverzity.
15. Návrh Plánu rozvoja severozápadného regiónu 2014-2020 (ROU)	Podporovanie podnikateľského prostredia s cieľom prispôsobiť ich činnosti nízkouhlíkovému hospodárstvu. Podporovanie a uľahčenie použitia regeneratívnych zdrojov energie Ochrana biodiverzity a lokalít Natura 2000. Rozvoj a zlepšenie služieb na predchádzanie núdzovým situáciám. Podporovanie odpadového hospodárstva a zhodnocovania odpadu. Rozšírenie a modernizácia verejných inžinierskych sietí (voda, kanalizácia, elektrina, teplo, zemný plyn).
16. Regionálny operačný program 2014-2020 (ROU)	Energetická účinnosť verejných budov, vrátane konsolidačných opatrení. Energetická účinnosť obytných budov, vrátane konsolidačných opatrení: – investícií do verejného osvetlenia, – opatrení v oblasti mestskej dopravy (cyklotrasy/nákup ekologických elektrických prostriedkov prepravy atď.), – regenerácia a revitalizácia mestských oblastí (modernizácia verejných priestranstiev, rekonštrukcia opustených budov/oblastí, historických centier atď.).

TC6 Ochrana životného prostredia, zmiernenie vplyvov klimatických zmien a prispôsobenie sa im	
Programový dokument	Plánované intervencie
17. Stratégia rozvoja Satumarskej župy do roku 2020 (ROU)	Minimalizovanie dopadu prírodných rizík na obyvateľstvo a tovar, zaistenie kvality povrchových vôd, ovzdušia, trvalého odpadového hospodárstva, ochrana biodiverzity a prírodného dedičstva. Cezhraničná spolupráca v oblasti spoločnej ochrany životného prostredia.
18. Dunajský nadnárodný program 2014-2020 (HU, SK, ROU, UA)	Podpora strategických rámcov a rozvoja konkrétnych riešení na obnovu, udržanie a zlepšenie siete zelenej infraštruktúry/biokoridorov; Podpora prepojenia prirodzených stanovišť a biokoridorov vo voľnej prírode pomocou obmedzenia prekážok; Podpora osvetovej činnosti a vzdelávania v oblasti cestovného ruchu; Prispievajú do regionálneho energetického plánovania a koordinácie z nadnárodného hľadiska (v rámci „indikatívnych aktivít“).
19. EUWI – Iniciatíva EÚ v oblasti vodného hospodárstva	Zaoberajú sa týmito cieľmi iniciatívy: 2. Lepšia správa vodných zdrojov: „podporiť lepšie nakladanie s vodou, vytváranie kapacít a zvyšovanie informovanosti“. 3. Lepšie vodohospodárstvo: „zlepšiť účinnosť a efektívnosť vodného hospodárstva pomocou dialógu a koordinácie“. 4. Väčšia spolupráca, čo sa týka povodia riek: „posilniť spoluprácu prostredníctvom podpory prístupov vychádzajúcich z povodia riek vo vnútroštátnych a cezhraničných vodách“. Prispievanie k nasledujúcim kľúčovým cieľom EUWI v krajinách EECCA (vrátane Ukrajiny): - Hospodárenie s vodou takým spôsobom, ktorý prispieva k zabezpečeniu dodávok vody, potravín a energií, ako aj k ekonomickému rozvoju; - Prispievajú k verejnému poriadku pomocou rozvíjania vnútroštátnych štruktúr pre spoluprácu v oblasti vodohospodárstva.
20. EMBLAS - Environmentálne monitorovanie Čierneho mora	Previazanosť s cieľom projektu, ktorým je posilnenie kapacít Gruzínska, Ruskej federácie a Ukrajiny na biologický a chemický monitoring kvality vody v Čiernom mori v súlade s právnymi predpismi EÚ v oblasti vodného hospodárstva.
21. Environmentálna ochrana povodia medzinárodných riek (EPIRB)	Súčinnosť s oboma špecifickými cieľmi, ktorými sú: – zlepšiť dostupnosť a množstvo údajov o ekologickom, chemickom a hydro-morfologickom stave povodia riek, ktoré prekračujú hranice, vrátane podzemnej vody, – vypracovať plány manažmentu povodia riek pre vybrané povodia/čiastkové povodia podľa požiadaviek Rámcovej smernice o vode (RSV).
22. Program rozvoja vidieka Maďarska 2014-2020	Priorita 2: Životaschopnosť fariem, konkurencieschopnosť a udržateľné lesné hospodárstvo Priorita 4: Obnova, zachovanie a posilnenie ekosystémov v poľnohospodárstve a lesníctve Priorita 5: Efektívnosť zdrojov a prechod na nízkouhlíkovú a voči klimatickým zmenám odolnú ekonomiku v poľnohospodárskom, potravinárskom a lesníckom odvetví.
23. Program rozvoja vidieka pre Rumunsko 2014-2020	Priorita 2: Životaschopnosť fariem, konkurencieschopnosť a udržateľné lesné hospodárstvo Priorita 4: Obnova, zachovanie a posilnenie ekosystémov v poľnohospodárstve a lesníctve Priorita 5: Efektívnosť zdrojov a prechod na nízkouhlíkovú a voči klimatickým zmenám odolnú ekonomiku v poľnohospodárskom, potravinárskom a lesníckom odvetví.

TC6 Ochrana životného prostredia, zmiernenie vplyvov klimatických zmien a prispôsobenie sa im	
Programový dokument	Plánované intervencie
24. Program rozvoja vidieka pre Slovensko 2014-2020	<p>Priorita 2: Zvýšenie životaschopnosti fariem a konkurencieschopnosti všetkých druhov poľnohospodárstva vo všetkých regiónoch a podpora inovačných farmárskych technológií a udržateľného lesného hospodárstva.</p> <p>Priorita 4: Obnova, zachovanie a posilnenie ekosystémov v poľnohospodárstve a lesníctve</p> <p>Priorita 5: Efektívnosť zdrojov a prechod na nízkouhlíkovú a voči klimatickým zmenám odolnú ekonomiku v poľnohospodárskom, potravinárskom a lesníckom odvetví.</p>

TC7 Zlepšenie prístupnosti regiónov, rozvoj udržateľných a voči klimatickým zmenám odolných dopravných a komunikačných sietí a systémov	
Programový dokument	Plánované intervencie
1. Operačný program Rozvoj integrovanej dopravy (HU)	Rozvoj existujúcich ciest, zvýšenie bezpečnosti a zníženie negatívnych vplyvov na životné prostredie, zvýšenie interoperability.
2. Operačný program Regionálny rozvoj a rozvoj miest (HU)	Podporovanie miestnej mobility a investícií. Cieľové skupiny: samosprávy a podniky, v prípade komplexných projektov.
3. Koncept rozvoja kraja, Strategický a operačný program Boršodsko-abovsko-zemplínskej župy (HU)	<p>Rozvoj siete hlavných, vedľajších a miestnych cezhraničných komunikácií, nových ciest na zlepšenie cezhraničného spojenia (napr. rýchlostná cesta Miškolc-Košice, Domaháza-Petrovce, Bánréve-Lenartovce, Aggtelek- Dlhá Ves, Percse-Janík, Hidasnémeti- Perin-Chym, Lácacséke- Pribeník).</p> <p>Nové cesty pre cyklistov k turistickým atrakciám, či pripájajúce sa k sieti EuroVelo, rozvoj železnice za hranicu, zvyšovanie povedomia o udržateľných druhoch prepravy, rozvoj verejnej dopravy, posilnenie dopravnej bezpečnosti.</p>
4. Koncept rozvoja kraja, Strategický a operačný program Sabolčsko-satmársko-berežskej župy (HU)	<p>Mobilita šetrná k životnému prostrediu.</p> <p>Zlepšenie prístupnosti.</p> <p>Rozvoj ciest pre cyklistov .</p>
5. Operačný program Integrovaná Infraštruktúra 2014 – 2020 (SK)	<p>Vybrané investičné priority:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rozvoj nízkouhlíkových systémov dopravy šetrných k životnému prostrediu a podporovanie udržateľnej mestskej mobility, vrátane domácej vodnej dopravy, prístavov a multimodálnych liniek. • Rozvoj a rekonštrukcia komplexného, interoperabilného železničného systému vysokej kvality. • Služby obyvateľom a firmám. • Efektívna verejná správa. <p>• Širokopásmové pripojenie a siete budúcej generácie.</p>
6. Integrovaný regionálny operačný program 2014 – 2020 (SK)	<p>Bezpečná doprava šetrná k životnému prostrediu v daných regiónoch</p> <p>Zlepšovanie kvality života v regiónoch s dôrazom na životné prostredie.</p>
7. Stratégia rozvoja dopravy Slovenskej republiky do roku 2020 (SK)	<p>Udržateľný rozvoj dopravy.</p> <p>Rozvoj nízkouhlíkových systémov dopravy šetrných k životnému prostrediu a podporovanie mobility.</p>
8. Strategický plán rozvoja dopravnej infraštruktúry SR do roku 2020 (SK)	<p>Udržateľný rozvoj dopravnej infraštruktúry.</p> <p>Zlepšenie prístupnosti.</p>
9. Program spolupráce Interreg V-A Slovensko – Maďarsko 2014 - 2020	Posilnenie harmonizácie verejnej dopravy šetrnej k životnému prostrediu a multimodality v rámci daného regiónu a zlepšovanie kvality služieb. Rozvoj cezhraničných inteligentných systémov prepravy.
10. Program spolupráce Interreg V-A Poľsko - Slovensko 2014 - 2020	Výstavba a modernizácia cezhraničnej siete, hlavne výstavba/modernizácia cestnej infraštruktúry.

TC7 Zlepšenie prístupnosti regiónov, rozvoj udržateľných a voči klimatickým zmenám odolných dopravných a komunikačných sietí a systémov	
Programový dokument	Plánované intervencie
11. Návrh Plánu regionálneho rozvoja severovýchodného regiónu 2014-2020 (ROU)	Modernizácia a rozvoj železničnej infraštruktúry. Modernizácia a rozvoj cestnej infraštruktúry. Rozvoj trvanlivých mestských dopravných systémov. Rozšírenie internetovej infraštruktúry so zvláštnym zreteľom na vidiecke oblasti a izolované komunity.
12. Návrh Plánu rozvoja severozápadného regiónu 2014-2020 (ROU)	Podporovanie využitia IKT jednotlivcami a firmami (digitálna ekonomika, elektronické obchodovanie).
13. Regionálny operačný program 2014-2020 (ROU)	Výstavba/obnova/modernizácia miestnych obchvatov.
14. Stratégia rozvoja Satumarskej župy do roku 2020 (ROU)	<ul style="list-style-type: none"> Rozvoj hlavnej dopravnej infraštruktúry vrátane rýchlostných komunikácií, štátnych ciest, leteckej dopravy a obnovy železničnej infraštruktúry rovnako ako aj vybudovanie plynových, kanalizačných a vodovodných sietí vo vidieckych oblastiach. Cezhraničná spolupráca na zlepšenie cezhraničnej dopravnej infraštruktúry. Cezhraničná spolupráca na zlepšenie cezhraničnej komunikácie.
15. Dunajský nadnárodný program 2014-2020 (HU, SK, ROU, UA)	Prispieť k rozvoju integrovaných dopravných štruktúr; Podporiť spoločné plánovanie a rozvoj mestských, medzimestských a cezhraničných cyklotrás v podunajskej oblasti; Prispieť k zabezpečeniu prístupnosti vidieckych oblastí (súčasť "indikatívnych aktivít")

TC8 Spoločné výzvy v oblasti bezpečnosti a ochrany	
Programový dokument	Plánované intervencie
1. Operačný program Rozvoj ľudských zdrojov (HU)	Rozvíjanie zdravia, prevencia pred chorobami a zdravotnícka infraštruktúra.
2. Operačný program Životné prostredie a energetická účinnosť (HU)	Systém zberu údajov, integrovaný systém riadenia rizík, informačné systémy pre obyvateľov, nové záchrané a iné vybavenie.
3. Program spolupráce Interreg V-A Slovensko – Maďarsko 2014 - 2020	Zaistenie podmienok pre spoločné vodohospodárstvo, spoločné predchádzanie riziku a riadenie rizika. Spoločný rozvoj verejných služieb a ich dostupnosť. Posilnenie spolupráce inštitúcií na programovom území.
4. Operačný program Zamestnanosť a sociálna inklúzia 2014-2020 (SK)	Zlepšenie a dostupnosť zdravotnej starostlivosti, či infraštruktúry a zariadenia v oblasti prevencie. Zlepšenie a dostupnosť infraštruktúry služieb sociálnej starostlivosti.
5. Operačný program Kvalita životného prostredia 2014-2020 – schválený EK (SK)	Podporovanie riadenia rizík, núdzového manažmentu a odolnosti pri mimoriadnych situáciách spôsobených klimatickými zmenami. Prispôbienie sa negatívnym dôsledkom klimatických zmien so zameraním sa na protipovodňovú ochranu.
6. Stratégia deinštitucionalizácie systému sociálnych služieb SR (SK)	Zlepšenie infraštruktúry služieb sociálnej starostlivosti a ich dostupnosti.
7. Návrh Plánu regionálneho rozvoja severovýchodného regiónu 2014-2020 (ROU)	Zvýšený prístup ku kvalitným službám zdravotnej starostlivosti. Rozšírenie, diverzifikácia a zlepšenie prístupu zraniteľných skupín a izolovaných komunít k vzdelaniu, zdravotnej starostlivosti, sociálnym službám, zamestnaniu a bývaniu, tiež vrátane modernizácie súvisiacej infraštruktúry.
8. Návrh Plánu rozvoja severozápadného regiónu 2014-2020 (ROU)	Racionalizácia, dokončenie a modernizácia existujúcej regionálnej zdravotnej siete. Rozvoj regionálnej siete stredísk sociálnej pomoci.

TC8 Spoločné výzvy v oblasti bezpečnosti a ochrany	
Programový dokument	Plánované intervencie
9. Regionálny operačný program 2014-2020 (ROU)	<p>Budovanie regionálnych nemocníc:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rekonštrukcia / modernizácia / vybavenie krajských nemocníc s pohotovostnou službou, • rekonštrukcia / modernizácia / rozšírenie/ vybavenie infraštruktúry zdravotnej starostlivosti, • výstavba / rekonštrukcia / modernizácia / vybavenie integrovaných komunitných intervenčných centier. <p>Integrované aktivity vrátane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • výstavby / rekonštrukcie / modernizácie sociálnych obydlí, • investícií do zdravotnej starostlivosti, vzdelávania a sociálnej infraštruktúry.
10. Stratégia rozvoja Satumarskej župy do roku 2020 (ROU)	<p>Zlepšenie služieb zdravotnej starostlivosti a zvyšovanie úrovne vzdelávania a školenie obyvateľstva so zvláštnou pozornosťou na odbornú prípravu v súlade s ekonomickým profilom a perspektívami rozvoja krajiny.</p> <p>Cezhraničná spolupráca v oblasti poskytovania zdravotných služieb a spoločných riešení v núdzových situáciách.</p>
11. Stratégia EÚ pre dunajský región (EUSDR)	<p>Prioritná oblasť EUSDR č. 5 „ Riadiť riziká v oblasti životného prostredia“ presadzuje nasledujúce kroky:</p> <ul style="list-style-type: none"> – zharmonizovanie činností v oblasti protipovodňovej prevencie, rozvoj protipovodňovej infraštruktúry, – založenie spoločných systémov včasného varovania pre prípad prírodných katastrof. <p>Strategické a technické plánovanie a zriadenie spoločných monitorovacích systémov pre znečistenie životného prostredia (ovzdušia, vody, pôdy).</p>
12. Dunajský nadnárodný program 2014-2020 (HU, SK, ROU, UA)	<p>Povzbudiť efektívnejšie zdieľanie informácií, vzájomnú výmenu znalostí a udržateľný prístup k riadeniu rizika povodní; Prispieť k spoločnej cezhraničnej realizácii smernice o povodniach (spoločné systémy monitorovania povodní a výstražné systémy) (súčasť „indikatívnych aktivít“)</p>
13. Program Prevencia, pripravenosť a reakcia na človekom spôsobené a prírodné katastrofy na území ENPI regiónu východ (PPRD East)	<p>Oblasti činností Programu, ako sú: zníženie rizika katastrof, civilná ochrana, zvyšovanie informovanosti verejnosti, rozvoj výmeny informácií.</p> <p>Zámerom fázy 2 Programu PPRD je: prispieť k rozvoju kapacít civilnej ochrany partnerských krajín na prevenciu pred katastrofami, pripravenosť a reakcia pomocou regionálnej spolupráce.</p>
14. Environmentálna ochrana povodia medzinárodných riek (EPIRB)	<p>Aktivity:</p> <ul style="list-style-type: none"> - vyhodnotenie aktuálnych údajov a dostupnosť hodnotiacich nástrojov; - zriadenie monitorovacích programov podľa RSV; - zriadenie tréningových programov o monitorovaní a laboratórneho pracoviska QA / QC (zaručenie kvality / kontrola kvality);
15. Ročný pracovný program Fondu pre vnútornú bezpečnosť (ISF) – Polícia 2015	<p>Aktivita: Priame udelenie finančných príspevkov na poskytovanie pomoci pri mimoriadnych udalostiach.</p> <p>Predpokladaná aktivita:</p> <p>Podpora na vykonanie štúdie analýzy celoeurópskych odpadových vôd (ideálne pokrývajúcej všetky členské štáty EÚ) a vypracovanie správy, ktorá ich zhodnotí a porovná s existujúcimi takzvanými indikátormi aktivity, ako sú záchvaty, prehľady o spotrebe a presadzovaní práva súvisiaceho s drogovými deliktami. Závery tejto správy by mali byť jasne stanovené na účely tvorby stratégie.</p>

4.10 Súlad s národnými, regionálnymi a ďalšími stratégiami a politikami

Prepojenie s národnými, regionálnymi a ďalšími stratégiami a politikami plánovaného územia intervencie sa zabezpečí nasledujúcimi spôsobmi:

TC3 Podpora miestnej kultúry a zachovanie historického dedičstva	
Programový dokument	Strategický cieľ / politika
1. Operačný program Ekonomický rozvoj a inovácie (HU)	Ochrana prírodného a kultúrneho dedičstva.
2. Operačný program Regionálny rozvoj a rozvoj miest (HU)	Podpora miestnych výrobkov, miestnych trhov na zvýšenie zamestnanosti.
3. Koncept rozvoja kraja, Strategický a operačný program Boršodsko-abovsko-zemplínskej župy (HU)	Celkový cieľ: Udržateľné a efektívne využívanie prírodných a kultúrnych zdrojov; Strategický cieľ: udržateľné využívanie unikátnych prírodných a kultúrnych zdrojov; Priority: zlepšenie adaptačnej schopnosti spoločnosti; Cestovný ruch.
4. Koncept rozvoja kraja, Strategický a operačný program Sabolčsko-satmársko-berežskej župy (HU)	Celkový cieľ: Vytváranie atraktívneho, prirodzeného, sociálneho, kultúrneho a ekonomického prostredia.
5. Program spolupráce Interreg V-A Slovensko – Maďarsko 2014 - 2020	Zachovanie a ochrana životného prostredia a podporovanie efektívneho využívania zdrojov (Tematický cieľ 6). Zvýšiť príťažlivosť pohraničného územia.
6. Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Prešovského samosprávneho kraja na obdobie 2008-2015 (SK)	Rozvoj cestovného ruchu; Vybudovanie ochrany pre krajinu a pred povodňami; Rozvoj regionálnej kultúry
7. Stratégia Marmarošskej župy (ROU)	Priorita 4: Rozvoj cestovného ruchu prostredníctvom zhodnotenia dobre známeho potenciálu tohto regiónu.
8. Návrh Plánu regionálneho rozvoja severovýchodného regiónu 2014-2020 (ROU)	Špecifický cieľ 5: Podporovanie rozvoja mestských oblastí. Špecifický cieľ 7: Podporovanie zhodnocovania existujúceho turistického potenciálu.
9. Návrh Plánu rozvoja severozápadného regiónu 2014-2020 (ROU)	Cieľ 3: Zvýšenie kvality života obyvateľov tohto regiónu. Priorita 3.4.: Trvalý rozvoj cestovného ruchu
10. Regionálny operačný program 2014-2020 (ROU)	Prioritná os 5: Zachovanie, ochrana a trvalé zhodnotenie kultúrneho dedičstva Prioritná os 7: Diverzifikácia miestnych ekonomík prostredníctvom trvalého rozvoja cestovného ruchu.
11. Stratégia rozvoja Satumarskej župy do roku 2020 (ROU)	Teritoriálny marketing; Rozvoj turizmu; Rozšírenie a zintenzívnenie územnej spolupráce s cieľom spoločenského a ekonomického rozvoja tejto župy a posilnenie jej strategickej pozície.
12. Stratégia pre rozvoj trvalo udržateľného cestovného ruchu v Karpatoch	Vytvoriť podporné podmienky pre udržateľné výrobky a služby cestovného ruchu, vrátane vývoja marketingového systému pre propagáciu Karpát ako jedinečnej udržateľnej destinácie. Rozvíjať inovatívny manažment cestovného ruchu, ktorý v plnej miere spája potreby miestnych ľudí, ekonomík a ďalších podporných odvetví a rešpektuje zachovanie prírodného a kultúrneho dedičstva. Zaviesť nepretržitý proces zvyšovania povedomia, budovania kapacít, vzdelávania a školení v oblasti trvalo udržateľného rozvoja a manažmentu cestovného ruchu na všetkých úrovniach.
13. Program rozvoja vidieka Maďarska 2014-2020	Priorita 1: Odovzdávanie znalostí a inovácií v oblasti poľnohospodárstva, lesníctva a vidieka. Priorita 6: Sociálna inklúzia, znižovanie chudoby a ekonomický rozvoj vo vidieckych oblastiach.
14. Program rozvoja vidieka pre Rumunsko 2014-2020	Priorita 1: Odovzdávanie znalostí a inovácií v oblasti poľnohospodárstva, lesníctva a vidieka. Priorita 6: Sociálna inklúzia, znižovanie chudoby a ekonomický rozvoj vo vidieckych oblastiach.

TC3 Podpora miestnej kultúry a zachovanie historického dedičstva

Programový dokument	Strategický cieľ / politika
15. Program rozvoja vidieka pre Slovensko 2014-2020	Priorita 1: Odovzdávanie znalostí a inovácií v oblasti poľnohospodárstva, lesníctva a vidieka. Priorita 6: Sociálna inklúzia, znižovanie chudoby a ekonomický rozvoj vo vidieckych oblastiach.

TC6 Ochrana životného prostredia, zmiernenie vplyvov klimatických zmien a prispôsobenie sa im

Programový dokument	Strategický cieľ / politika
1. Operačný program Ekonomický rozvoj a inovácie (HU)	Zníženie emisií CO ₂ renováciou budov a investícií do výroby obnoviteľnej energie.
2. Operačný program Rozvoj integrovanej dopravy (HU)	Zvýšenie energetickej účinnosti v odvetví prepravy.
3. Operačný program Životné prostredie a energetická účinnosť (HU)	Efektívnejšie predchádzanie havarijným situáciám pre ľudí a majetok.
4. Operačný program Regionálny rozvoj a rozvoj miest (HU)	Udržiateľný rozvoj dopravy, zvýšenie energetickej účinnosti a využitia obnoviteľných zdrojov energie.
5. Koncept rozvoja kraja, Strategický a operačný program Boršodsko-abovsko-zemplínskej župy (HU)	Celkový cieľ: Udržiateľné a efektívne použitie prírodných a kultúrnych zdrojov. Strategické ciele: Udržiateľné použitie jedinečných prírodných a kultúrnych zdrojov Zvýšený podiel zdrojov obnoviteľnej energie vo výrobe a spotrebe energie. Zlepšenie stavu a ochrany životného prostredia. Priorita: Zlepšenie stavu a bezpečnosti životného prostredia.
6. Koncept rozvoja kraja, Strategický a operačný program Sabolčsko-satmársko-berežskej župy (HU)	Celkový cieľ: Vytvorenie atraktívneho prírodného, spoločenského, kultúrneho a ekonomického prostredia. Tematický strategický cieľ: Ekologické hospodárstvo, energetické hospodárstvo šetrné k podnebiu, adaptácia na klimatické zmeny. Priorita: efektívny environmentálny manažment a prispôsobenie sa klimatickým zmenám.
7. Operačný program Integrovaná Infraštruktúra 2014 – 2020 (SK)	Činnosti zamerané na podporu udržateľnej mestskej mobility môžu prispieť k efektívnejšiemu vyžitiu zdrojov energie a znížiť negatívne dopady (emisie, hluk) na prostredie.
8. Operačný program Kvalita životného prostredia 2014-2020 (SK)	Prispôsobenie sa klimatickým zmenám a zmiernenie ich vplyvov zamerané na prevenciu pred povodňami.
9. Program spolupráce Interreg V-A Slovensko – Maďarsko 2014 - 2020	Zachovanie a ochrana životného prostredia a presadzovanie efektívneho využívania zdrojov (Tematický cieľ 6).
10. Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Prešovského samosprávneho kraja na obdobie 2008-2015 (SK)	Vybudovanie ochrany pre krajinu a pred povodňami. Ochrana vodných zdrojov. Využitie obnoviteľných zdrojov energie. Zlepšenie v oblasti odpadového hospodárstva.
11. Stratégia pre redukciu PM10 na Slovensku (SK)	Hlavné je dosiahnuť a udržať dobrú kvalitu ovzdušia v celej Slovenskej republike. Strategické priority sú: monitorovanie kvality ovzdušia a určovanie zdrojov znečistenia, lokálne vykurovanie, doprava, pôda a nespevnené povrchy, dopad na zdravie verejnosti a komunikácia s verejnosťou.
12. Vodný plán Slovenskej republiky (SK)	Dosiahnutie dobrej kvality vody podľa kritérií RSV. Zlepšenie stavu vody v súlade s RSV v podstate prispieje aj k dosiahnutiu špecifických cieľov ochrany pre danú chránenú oblasť.

TC6 Ochrana životného prostredia, zmiernenie vplyvov klimatických zmien a prispôsobenie sa im	
Programový dokument	Strategický cieľ / politika
13. Program odpadového hospodárstva SR na roky 2011 – 2015 (SK)	Strategickým cieľom odpadového hospodárstva je presmerovanie od zhromažďovania odpadu na skládkach, resp. zredukovanie množstva odpadu dovážaného na skládky. Hlavným cieľom je minimalizovať negatívne dopady vytvárania odpadu a nakladania s ním na ľudské zdravie a životné prostredie, ako aj zredukovať využívanie zdrojov a uprednostňovať praktické dodržiavanie hierarchie odpadového hospodárstva, ako je definované v článku 4 novej Rámcovej smernice o odpade (predchádzanie jeho vzniku, príprava na opätovné použitie, recyklácia, iné zhodnocovanie, napr. energetické zhodnocovanie, likvidácia).
14. Operačný program Veľká infraštruktúra 2014-2020 (ROU)	PO 4: Ochrana životného prostredia a presadzovanie efektívneho využívania zdrojov. PO 5: Ochrana a zachovanie biodiverzity, čistenie kontaminovanej pôdy a monitorovanie kvality ovzdušia.
15. Stratégia Marmarošskej župy (ROU)	Priorita 5: Ochrana a zlepšenie kvality prírodného prostredia.
16. Návrh Plánu regionálneho rozvoja severovýchodného regiónu 2014-2020 (ROU)	Špecifický cieľ 1: Presadzovanie energetickej účinnosti. Špecifický cieľ 2: Ochrana životného prostredia a biodiverzity pomocou konkrétnych investícií.
17. Návrh Plánu rozvoja severozápadného regiónu 2014-2020 (ROU)	Cieľ 1: Zvýšenie počtu pracovných miest a príjmov. Priorita 1.3: Zvýšenie konkurencieschopnosti regionálnej ekonomiky prostredníctvom podpory prechodu na hospodárstvo s nízkymi emisiami uhlíka. Priorita 3.7: Ochrana a zachovanie prírodného prostredia.
18. Regionálny operačný program 2014-2020 (ROU)	Prioritná os 3: Podpora nárastu energetickej účinnosti verejných budov. Prioritná os 4: Podpora trvalého rozvoja miest – financovanie integrovaných projektov na základe integrovaných stratégií rozvoja miest.
19. Stratégia rozvoja Satumarskej župy do roku 2020 (ROU)	Zaistenie trvalého rozvoja prostredníctvom ochrany životného prostredia a prevencie rizík. Rozšírenie a zintenzívnenie územnej spolupráce s cieľom spoločenského a ekonomického rozvoja tejto župy a posilnenie jej strategickej pozície.
20. Program rozvoja vidieka Maďarska 2014-2020	Priorita 2: Životaschopnosť fariem, konkurencieschopnosť a udržateľné lesné hospodárstvo. Priorita 4: Obnova, zachovanie a posilnenie ekosystémov v poľnohospodárstve a lesníctve. Priorita 5: Efektívnosť zdrojov a prechod na nízkouhlíkovú a voči klimatickým zmenám odolnú ekonomiku v poľnohospodárskom, potravinárskom a lesníckom odvetví.
21. Program rozvoja vidieka pre Rumunsko 2014-2020	Priorita 2: Životaschopnosť fariem, konkurencieschopnosť a udržateľné lesné hospodárstvo. Priorita 4: Obnova, zachovanie a posilnenie ekosystémov v poľnohospodárstve a lesníctve. Priorita 5: Efektívnosť zdrojov a prechod na nízkouhlíkovú a voči klimatickým zmenám odolnú ekonomiku v poľnohospodárskom, potravinárskom a lesníckom odvetví.
22. Program rozvoja vidieka pre Slovensko 2014-2020	Priorita 2: Zvýšenie životaschopnosti fariem a konkurencieschopnosti všetkých druhov poľnohospodárstva vo všetkých regiónoch a podpora inovačných farmárskych technológií a udržateľného lesného hospodárstva. Priorita 4: Obnova, zachovanie a posilnenie ekosystémov v poľnohospodárstve a lesníctve Priorita 5: Efektívnosť zdrojov a prechod na nízkouhlíkovú a voči klimatickým zmenám odolnú ekonomiku v poľnohospodárskom, potravinárskom a lesníckom odvetví.

TC7 Zlepšenie prístupnosti regiónov, rozvoj udržateľných a voči klimatickým zmenám odolných dopravných a komunikačných sietí a systémov	
Programový dokument	Strategický cieľ / politika
1. Operačný program Ekonomický rozvoj a inovácie (HU)	Elektronická inklúzia, zabezpečenie národnej širokopásmovej siete novej generácie, zvýšenie informatizácie podnikov.
2. Operačný program Rozvoj integrovanej dopravy (HU)	Podpora konkurencieschopnosti firiem rozvojom dopravnej infraštruktúry; Zvýšenie zamestnanosti pomocou lepšej infraštruktúry pre mobilitu.
3. Operačný program Regionálny rozvoj a rozvoj miest (HU)	Zvýšenie mobility potenciálnych zamestnancov.
4. Koncept rozvoja kraja, Strategický a operačný program Boršodsko-abovsko-zemplínskej župy (HU)	Priorita: Doprava, dostupnosť centier trhu práce.
5. Operačný program Integrovaná Infraštruktúra 2014 – 2020 (SK)	Globálnym cieľom tohto OP je presadzovanie trvalo udržateľnej mobility, hospodárskeho rastu, tvorby pracovných miest a zlepšenie podnikateľského prostredia prostredníctvom rozvoja dopravnej infraštruktúry, rozvoja verejnej osobnej dopravy a rozvoja informačnej spoločnosti. Investície do dopravy musia byť zamerané na vybudovanie kvalitnej modernej infraštruktúry, ktorá zlepšuje prístupnosť, spojenie s regiónmi, čo zvyšuje ich atraktivitu pre investorov, a teda pre polozenie základov pre väčšiu konkurencieschopnosť, rozvoj podnikania, vytváranie pracovných miest a hospodársky rast.
6. Program spolupráce Interreg V-A Slovensko – Maďarsko 2014 - 2020	Podpora udržateľnej dopravy a odstraňovanie prekážok v kľúčových sieťových infraštruktúrach (Tematický cieľ 7). Posilnenie regionálnej mobility zvýšením hustoty hraničných priechodoch. Zlepšenie služieb cezhraničnej dopravy šetrných k životnému prostrediu.
7. Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Prešovského samosprávneho kraja na obdobie 2008-2015 (SK)	Rozvoj dopravnej infraštruktúry.
8. Stratégia Marmarošskej župy (RO)	Priorita 2: Rozvíjanie a modernizácia dopravnej infraštruktúry.
9. Návrh Plánu regionálneho rozvoja severovýchodného regiónu 2014-2020 (RO)	Špecifický cieľ 1: Zvýšenie prístupnosti, spojenia a mobility pomocou investícií do dopravnej infraštruktúry.
10. Návrh Plánu rozvoja severozápadného regiónu 2014-2020 (RO)	Cieľ 2: Zvýšenie prístupnosti regiónu a mobility obyvateľstva, tovarov a informácií. Priorita 2.1: Rozvoj trvalého systému dopravy a zaistenie prístupu a integrácie do hlavných európskych a medzinárodných dopravných sietí.
11. Regionálny operačný program 2014-2020 (RO)	Prioritná os 6: Zlepšenie cestnej infraštruktúry regionálneho a miestneho významu.
12. Stratégia rozvoja Satumarskej župy do roku 2020 (ROU)	Zlepšovanie infraštruktúry ako podpory pre hospodársky rozvoj regiónu s cieľom transformovať Satumarskú župu na logistický pilier nadnárodného významu. Rozšírenie a zintenzívnenie územnej spolupráce pre spoločenský a ekonomický rozvoj tejto župy a posilnenie jej strategickej pozície.

TC8 Spoločné výzvy v oblasti bezpečnosti a ochrany	
Programový dokument	Strategický cieľ / politika
1. Operačný program Rozvoj ľudských zdrojov (HU)	Rozvíjanie kvality verejných služieb v oblasti zdravotnej starostlivosti, sociálne intervencie.

TC8 Spoločné výzvy v oblasti bezpečnosti a ochrany	
Programový dokument	Strategický cieľ / politika
2. Operačný program Životné prostredie a energetická účinnosť (HU)	Efektívnejšie predchádzanie havarijným situáciám pre ľudí a majetok.
3. Koncept rozvoja kraja, Strategický a operačný program Boršodsko-abovsko-zemplínskej župy (HU)	Priorita: Zlepšenie adaptačnej schopnosti spoločnosti.
4. Operačný program Integrovaná Infraštruktúra 2014 – 2020 (SK)	Aktívny prístup verejných orgánov k efektívnej eliminácii negatívnych vplyvov rozvoja ciest na široké spektrum cestujúcej verejnosti, podniknúť kroky na zvýšenie bezpečnosti cestnej premávky.
5. Program spolupráce Interreg V-A Slovensko – Maďarsko 2014 - 2020	Posilnenie inštitucionálnych kapacít orgánov verejnej správy a zainteresovaných strán a efektívnosť verejnej správy (Tematický cieľ 11). Zlepšenie úrovne cezhraničnej spolupráce medzi inštitúciami.
6. Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Prešovského samosprávneho kraja na obdobie 2008-2015 (SK)	Vybudovanie ochrany pre krajinu a pred povodňami. Zlepšenie riadenia v oblasti odpadového hospodárstva. Špecializácia a modernizácia nemocníc.
7. Návrh Plánu regionálneho rozvoja severovýchodného regiónu 2014-2020 (ROU)	Špecifický cieľ 3: Zvýšenie prístupu ku kvalitným službám zdravotnej starostlivosti. Špecifický cieľ 4: Presadzovanie sociálnej inklúzie prostredníctvom oživenia upadajúcich vidieckych a mestských oblastí.
8. Návrh Plánu rozvoja severozápadného regiónu 2014-2020 (ROU)	Cieľ 3. Zvýšenie kvality života obyvateľov tohto regiónu. Priorita 3.3: Zlepšenie dostupnosti a rozvoja vzdelávacích a odborných školení, zdravotnej a sociálnej infraštruktúry.
9. Regionálny operačný program 2014-2020 (ROU)	Prioritná os 8: Rozvoj zdravotnej a sociálnej infraštruktúry. Prioritná os 9: Podpora ekonomického a spoločenského oživenia pre znevýhodnené komunity z oblastí miest.
10. Stratégia rozvoja Satumarskej župy do roku 2020 (ROU)	Efektívne zhodnotenie ľudských zdrojov ako podpory pre rastúcu ekonomickú konkurencieschopnosť a zníženie nerovností v regióne. Rozšírenie a zintenzívnenie územnej spolupráce s cieľom spoločenského a ekonomického rozvoja tejto župy a posilnenie jej strategickej pozície.

4.11 Súlad s EUSDR

Príslušné spoločné aktivity EUSDR sa budú riešiť prostredníctvom nasledujúcich činností Programu HUSKROUA 2014-2020:

Plánované intervencie EUSDR	Príslušný TC SOP	Plánované činnosti SOP
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rozvoj nových a existujúcich kultúrnych trás, ktoré súvisia s dunajským regiónom, tematické chodníky a spoločné produkty; ▪ Zaisťiť udržateľné uchovanie kultúrneho dedičstva tým, že sa vytvorí príslušné zoskupenia a siete s pamiatkami, múzeami, návštevnickými a interpretačnými centrami; ▪ Rozvíjať a realizovať budovanie vzdelávania, výškolenia a kapacít 	<p>TC3 Podpora miestnej kultúry a zachovanie historického dedičstva</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Zachovanie a obnova pamiatok historického dedičstva (budov, historických parkov a záhrad podľa požiadaviek na reštaurovanie pamiatok s cieľom vytvoriť sieť turistických lokalít ako základov pre tematické trasy a tematické balíky na prihraničnom území. • Zmapovanie budov kultúrneho, historického a náboženského dedičstva na vybudovanie základov pre cezhraničné tematické cesty. • Rozvíjanie spoločných cezhraničných turistických destinácií, tematických ciest, balíkov spájajúcich miesta historického, kultúrneho alebo náboženského dedičstva a iné zaujímavosti a

Plánované intervencie EUSDR	Príslušný TC SOP	Plánované činnosti SOP
<p>na podporu kvalitného cestovného ruchu (súčasť „indikatívnych aktivít“).</p>		<p>služby.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Podpora rozvoja a propagácia tradičných miestnych (remeselných, (bio) poľnohospodárskych) výrobkov v turistických lokalitách, aby sa posilnil hospodársky účinok. • Vytváranie cezhraničného štandardu služieb pomocou vyvíjania nových alebo existujúcich regionálnych značiek a systémov kvality pre konkrétne výrobky. • Výmena skúseností medzi organizáciami spojenými s kultúrnym, náboženským a historickým dedičstvom. • Školenia pre miestne zainteresované subjekty v oblasti cestovného ruchu, spolupráce, propagácie a vytvárania sietí.
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Prieskumy o problémoch s kvalitou vody v povodiach riek prekračujúcich hranicu; ▪ Zriadenie monitorovacích systémov kvality vody u riek prekračujúcich hranice, ochrana vodných zdrojov, adaptácia na častejšie extrémne situácie súvisiace s vodou prostredníctvom integrovaných postupov vodného hospodárstva. ▪ Podporiť strategické štruktúry a vyvinúť konkrétne riešenia na obnovu, zachovanie a vylepšenie siete ekologickej infraštruktúry / biokoridorov; ▪ Presadiť prepojenie prírodných biotopov a koridorov voľnej prírody pomocou zmenšenia prekážok; ▪ Presadiť zvyšovanie povedomia a environmentálne vzdelávanie; Prispieť k regionálnemu energetickému plánovaniu a koordinácii nadnárodného významu (súčasť „indikatívnych aktivít“). 	<p>TC6 Ochrana životného prostredia, zmiernenie vplyvov klimatických zmien a prispôsobenie sa im</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ochrana vodných zdrojov, adaptácia na častejšie extrémne situácie súvisiace s vodou prostredníctvom integrovaných postupov vodného hospodárstva. • Vymieňanie osvedčených postupov, zriadenie pilotných systémov malého rozsahu na čistenie odpadových vôd, spracovanie komunálneho a priemyselného odpadu; • Prieskumy o problémoch s kvalitou vody v povodiach riek prekračujúcich hranicu; • Zriadenie monitorovacích systémov kvality vody u riek prekračujúcich hranice; • Vybudovanie skládok odpadu, ktoré sú vhodné z hľadiska recyklácie a spĺňajú environmentálne požiadavky; • Spoločné osvetové kampane; • Ochrana krajiny, udržiavanie biodiverzity a ekosystémov cezhraničného významu pomocou spoločne vyvinutých postupov, ako sú chránené oblasti spolupráce, udržateľné systémy lesného hospodárstva, ekologická a tradičná poľnohospodárska výroba atď.; • Programy spoločného ekologického vzdelávania; • Podpora investícií do zvýšenia výroby energie z obnoviteľných zdrojov, energetickej efektívnosti, úspory energie a recyklácie; • Vypracovanie spoločných nízkouhlíkových stratégií; • Výmena osvedčených postupov a odborných posudkov, študijné cesty, vzdelávanie v oblasti energetickej účinnosti; • Posilnenie právomocí a zručností v oblasti ekologických inovácií a nízkouhlíkových riešení; • Harmonizácia stratégií miestnej výroby energie z obnoviteľných zdrojov, t. j. biomasy, vodnej a geotermálnej energie.
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Prispieť k rozvoju integrovaných dopravných štruktúr; ▪ Podporiť spoločné plánovanie a rozvoj mestských, medzimestských a cezhraničných cyklotrás v 	<p>TC7 Zlepšenie prístupnosti regiónov, rozvoj udržateľných a voči klimatickým</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Príprava činností a / alebo vybudovanie, modernizácia a skvalitnenie dopravnej infraštruktúry, ktorá povedie k hranici a za ňu, s cieľom zlepšiť možnosti cezhraničnej mobility; • Rozvíjanie cezhraničnej infraštruktúry a zlepšenie

Plánované intervencie EUSDR	Príslušný TC SOP	Plánované činnosti SOP
<p>dunajskom regióne;</p> <ul style="list-style-type: none"> Prispieť k zabezpečeniu prístupnosti vidieckych oblastí (súčasť „indikatívnych aktivít“). 	<p>zmenám odolných dopravných a komunikačných sietí a systémov</p>	<p>systémov riadenia hraníc spojených s rozvojom dopravnej infraštruktúry;</p> <ul style="list-style-type: none"> Vybudovanie, modernizácia a skvalitnenie cyklistických chodníkov, trás vedúcich k hranici a za ňu; Rozvíjanie cezhraničných iniciatív verejnej dopravy, harmonizácia systémov, obstaranie vozového parku; Činnosť zvyšovania povedomia o dôležitosti systému dopravy šetrného k životnému prostrediu (nízke emisie a nízka hlučnosť v cezhraničnej preprave); Vývoj IT riešení pre prostriedky verejnej dopravy.
<ul style="list-style-type: none"> Zharmonizovanie činností v oblasti protipovodňovej prevencie, či rozvoja infraštruktúry protipovodňovej prevencie; Zriadenie spoločných systémov včasného varovania v prípade prírodných katastrof; Strategické a technické plánovanie ako aj vytvorenie spoločných systémov na monitorovanie znečistenia životného prostredia (ovzdušia, vody, pôdy); Podporiť efektívnejšiu výmenu informácií a udržateľný prístup ku riadeniu povodňového ohrozenia; Prispieť k spoločnej cezhraničnej implementácii Smernice o povodniach (spoločné systémy protipovodňového monitorovania a výstražné systémy) (súčasť „indikatívnych aktivít“). 	<p>TC8 Spoločné výzvy v oblasti bezpečnosti a ochrany</p>	<ul style="list-style-type: none"> Zharmonizovanie činností v oblasti protipovodňovej prevencie, rozvoja infraštruktúry prevencie pred povodňami a vnútrozemskými vodami; Zriadenie spoločných systémov včasného varovania v prípade prírodných katastrof; Strategické a technické plánovanie, ako aj vytvorenie spoločných systémov na monitorovanie znečistenia životného prostredia (ovzdušia, vody, pôdy); Podpora / spolupráca / sieť mimovládnych a verejných záchranných tímov / organizácií; Databáza s prípadmi prírodných katastrof; Spoločné školiace programy a semináre, výmena skúseností, študijné cesty.

Pokiaľ ide o ciele a priority EUSDR v súvislosti s SOP, konkrétne praktické dojednania budú stanovené v rámci výberových kritérií. Dané kritériá budú zahŕňať makro-regionálny rozmer a pomáhať financovaným projektom v tejto oblasti v súlade so Spoločným vyhlásením ministrov z krajín dunajského regiónu, zodpovedných za finančné prostriedky EÚ, počas každoročného fóra EUSDR. Účastníci Dunajskej stratégie majú prehľad ako o cieľoch tejto stratégie, tak aj o ďalších programoch EÚ dostupných v cieľovej oblasti, preto národní koordinátori, či koordinátori prioritných oblastí môžu byť prizvaní do Spoločného monitorovacieho výboru.

5. Zloženie a ustanovenie kompetentných subjektov a riadiacich orgánov

Obsah tejto kapitoly je v súlade so

všeobecným nariadením (EÚ) č. **232/2014** Európskeho parlamentu a Rady z 11. marca 2014, ktorým sa ustanovuje Nástroj európskeho susedstva, nariadením (EÚ) č. **236/2014** Európskeho parlamentu a Rady z 11. marca 2014, ktorým sa vymedzujú spoločné pravidlá a postupy pre implementáciu nástrojov Únie na financovanie vonkajšej činnosti, vykonávacím nariadením Komisie (EÚ) č. **897/2014** z 18. augusta 2014, ktorým sa vymedzujú osobitné opatrenia na implementáciu programov cezhraničnej spolupráce financovaných podľa nariadenia (EÚ) č. 232/2014 Európskeho parlamentu a Rady, ktoré ustanovuje Nástroj európskeho susedstva (ďalej: ENI CBC vykonávacie predpisy) a programovým dokumentom 2014-2020 ENI Cezhraničnej spolupráce (návrh z augusta 2014).

Orgány a funkcie popísané v tejto kapitole sú od seba oddelené podľa odseku 1 (a) článku 30 vykonávacích predpisov ENI. Popis úrovne Programu riadiaceho a kontrolného systému bude zostavený po prijatí SOP.

5.1 Orgány programovej úrovne

Nasledujúce orgány programovej úrovne sa podieľajú na riadení Programu HUSKROUA ENI CBC 2014-2020:

Riadiaci orgán	Organizácia	Úloha
Spoločný monitorovací výbor (SMV)	Poverení členovia podľa článku 22 ENI CBC vykonávacích predpisov (VP).	Zodpovedný za monitorovanie realizácie Programu.
Riadiaci orgán	Ministerstvo zahraničných vecí a obchodu (Maďarsko) Zástupca štátneho sekretariátu pre regionálnu a cezhraničnú hospodársku spoluprácu	Riadenie a implementácia spoločného operačného programu.
Sprostredkovateľský orgán	Programová kancelária Széchenyi*	Poskytovanie služieb riadenia: <ul style="list-style-type: none">• monitorovanie systému riadenia + administratívnej správy;• jednotka zaoberajúca sa finančnými prevodmi (Platobná jednotka - Financial Transfer Unit – FTU);• funkcie procesov riadenia.
Spoločný technický sekretariát (STS)	Sídli v Programovej kancelárii Széchenyi*	Podporuje činnosť SMV, OA a RO pri každodennom plnení úloh riadenia.

Riadiaci orgán	Organizácia	Úloha
Pobočky STS	Na oprávnených programových územiach Maďarska, Slovenska, Rumunska a Ukrajiny	Miestne informačné kancelárie pomáhajú a asistujú STS pri práci.
Orgán Auditu (Generálne riaditeľstvo pre audit európskych fondov Maďarsko)	Generálne riaditeľstvo pre audit európskych fondov Maďarsko	<ul style="list-style-type: none"> • OA ako nezávislý orgán kontroly musí zodpovedať za stanovené audity. • Orgán auditu tohto Programu zaručuje, že sa vykonávajú audity systémov riadenia a kontroly, primeranej vzorky projektov a účtovných uzávierok Programu.
a zástupcovia skupiny auditorov podľa článku 28(2)	<p>HU: Inštitúcia: Generálne riaditeľstvo pre audit európskych fondov Maďarsko; Oddelenie/Pozícia: Riaditeľstvo pre ekonomický rozvoj a audit medzinárodných finančných prostriedkov</p> <p>SK: Inštitúcia: Ministerstvo financií Slovenskej Republiky; Oddelenie/Pozícia: Sekcia auditu a kontroly</p> <p>RO: Inštitúcia: Rumunský dvor audítorov - Orgán auditu; Oddelenie/Pozícia: Oddelenie pre programy európskej územnej spolupráce</p> <p>UA: Inštitúcia: Účtovnícka komora Ukrajiny Oddelenie/Pozícia: Obrana a presadzovanie práva Oddelenie auditu, vedúci kontrolór, riaditeľ odboru a audítor Odvetvie poľnohospodárstva, ochrany prírody a mimoriadnych udalostí Oddelenie auditu, vedúci divízie a senior audítor Hlavný poradca</p>	

*Programová kancelária Széchenyi (PKSZ) je sprostredkovateľským subjektom, ktorý v ktorom pôsobí STS a oddelenie poskytujúce služby v oblasti správy. Oddelenie poskytujúce služby v oblasti správy plní horizontálne úlohy pre všetky programy cezhraničnej spolupráce s účasťou Maďarska, ktoré sú riadené Ministerstvom zahraničných vecí a obchodu ako riadiacim orgánom. STS a Oddelenie poskytujúce služby v oblasti správy sú funkčne nezávislé a samostatné jednotky PKSZ, čo je štátom vlastnená verejná spoločnosť.

5.1.1 Zloženie Spoločného monitorovacieho výboru a jeho úlohy

Spoločný monitorovací výbor je zodpovedný za monitorovanie realizácie Programu. Podľa vykonávacieho nariadenia Komisie (EÚ) č. 897/2014 z 18. augusta 2014 je Spoločný monitorovací výbor zložený z jedného alebo viacerých zástupcov nominovaných každou zo zúčastnených krajín. Zástupcovia budú stanovení na základe vymenovania do funkcie. Ďalšie osoby môžu byť vymenované Spoločným monitorovacím výborom a zúčastnenými krajinami ako pozorovatelia. Vždy pokiaľ to bude možné, sa zabezpečí primeraná účasť všetkých zúčastnených strán a najmä miestnych zainteresovaných subjektov, vrátane občianskych združení a miestnych orgánov.

Komisia sa zapojí do činnosti Spoločného monitorovacieho výboru ako pozorovateľ a bude prizvaná na každé zasadnutie Spoločného monitorovacieho výboru zároveň so zástupcami zúčastnených krajín.

Spoločný monitorovací výbor vypracuje a jednomyselne prijme rokovací poriadok a bude sa usilovať o prijatie rozhodnutí na základe dohody. To môže spôsobiť, že určité rozhodnutia budú v súlade s rokovacím poriadkom predložené na hlasovanie, hlavne pokiaľ ide o konečný výber projektov a výšky finančných príspevkov im priznaných. Každá zúčastnená krajina má rovnaké hlasovacie práva bez ohľadu na počet zástupcov, ktorých ustanovila. Tajomník, Komisia alebo akýkoľvek iný pozorovateľ nemajú hlasovacie práva. Predseda Spoločného monitorovacieho výboru bude pôsobiť ako sprostredkovateľ a viesť diskusiu. Predseda nemá hlasovacie právo.

Spoločnému monitorovaciemu výboru predsedá zástupca Riadiaceho orgánu alebo Spoločného technického sekretariátu, ako je stanovené v rokovacom poriadku. Spoločný monitorovací výbor sa schádza najmenej raz za rok. Zvoláva ho jeho predseda na žiadosť Riadiaceho orgánu alebo na základe riadne odôvodnenej žiadosti ktorejkoľvek zo zúčastnených krajín alebo Komisie. Môže tiež prijímať rozhodnutia písomným postupom na návrh jeho predsedu, Riadiaceho orgánu alebo ktorejkoľvek zo zúčastnených krajín v súlade s rokovacím poriadkom. Zápis musí byť vypracovaný po každom zasadnutí Spoločného monitorovacieho výboru. Zápis schvaľuje SMV. Kópie tohto zápisu musia obdržať zástupcovia zúčastnených krajín, Komisia a všetci ďalší pozorovatelia.

Zloženie Spoločného monitorovacieho výboru:

Zložka	Požiadavka
1. Zástupcovia vymenovaní každou zúčastnenou krajinou	Jeden alebo viacerí zástupcovia vymenovaní každou zúčastnenou krajinou (počet zástupcov nemení podiel hlasov; každá krajina má len jeden hlas). Podľa potreby, ak je to žiadúce, budú delegovaní dvaja vládni zástupcovia jednotlivých zúčastnených štátov: <ul style="list-style-type: none">• jeden z nich za ministerstvo zodpovedné za územný rozvoj,• a, vzhľadom na dôležitosť rozvoja vonkajších vzťahov, za ministerstvo zahraničných vecí účastníckych krajín. Jeho zástupca bude prizvaný ako druhý vládny člen Spoločného monitorovacieho výboru.
2. Predseda	Predseda nemá hlasovacie právo.
3. Tajomník	Navrhnutý RO podľa článku 22(5) vykonávacích predpisov (VP), bez hlasovacieho práva.
4. Pozorovatelia	

Zložka	Požiadavka
4.1 Pozvaní, poradcovia	<p>1. Kedykoľvek je to možné a vhodné, zúčastnené krajiny zabezpečia primeranú účasť všetkých zainteresovaných strán a najmä miestnych zúčastnených subjektov, vrátane občianskych združení a miestnych orgánov, aby sa zaistil ich podiel na realizácii Programu.</p> <p>2. Zástupcovia ministerstiev financií zúčastnených krajín a ďalší účastníci môžu byť prizvaní na zasadnutia Spoločného monitorovacieho výboru ako poradný orgán.</p> <p>Pozorovatelia nemajú hlasovacie právo.</p>
4.2 Komisia	Komisia bude pozvaná na každé zasadanie ako pozorovateľ bez akýchkoľvek rozhodovacích právomocí a bez hlasovacieho práva.
4.3 Zástupcovia bez hlasovacieho práva	Zástupcovia Riadiaceho orgánu a Spoločného technického sekretariátu budú prítomní na zasadnutiach Spoločného monitorovacieho výboru.

Úlohy Spoločného monitorovacieho výboru:

- Sledovať realizáciu a pokrok Programu vzhľadom na jeho priority s použitím objektívne overiteľných ukazovateľov a súvisiacich cieľových hodnôt stanovených v tomto Programe.
- Preskúmať všetky záležitosti ovplyvňujúce výkonnosť Programu.
- Vydať odporúčania Riadiacemu orgánu ohľadom implementácie a hodnotenia Programu.
- Monitorovať opatrenia prijaté v dôsledku jeho odporúčaní.
- Schváliť plán práce a finančný plán Riadiaceho orgánu, vrátane plánovaného využitia technickej asistencie. Monitorovať realizáciu pracovného programu a finančného plánu Riadiacim orgánom.
- Schváliť kritériá pre výber projektov, ktoré majú byť financované týmto Programom.
- Zodpovedať za hodnotiaci a výberový postup použitý pri projektoch, ktoré majú byť financované týmto Programom.
- Schváliť akýkoľvek návrh na revíziu Programu.
- Preskúmať všetky správy predložené Riadiacim orgánom a v prípade potreby podniknúť príslušné opatrenia.
- Preskúmať akékoľvek sporné prípady, na ktoré ho upozornil Riadiaci orgán.
- Preskúmať a schváliť výročnú správu uvedenú v článku 77 vykonávacích predpisov ENI CBC.
- Preskúmať a schváliť ročný plán monitoringu a hodnotenia uvedený v článku 78 vykonávacích predpisov ENI CBC.
- Preskúmať a schváliť ročné informačné a komunikačné plány uvedené v článku 79 vykonávacích predpisov ENI CBC.
- Vydať predbežný súhlas na zmeny finančného plánu Programu, ktoré môžu byť v súlade s článkom 6 (1) vykonávacích predpisov ENI CBC vykonané priamo Riadiacim orgánom.
- Môže požiadať v súlade s článkom 6 (2) (3) (4) (5) vykonávacích predpisov ENI CBC o revíziu Programu v dôsledku niektorého z nasledujúcich dôvodov: (a) úprava programového dokumentu; (B) významné sociálno-ekonomické zmeny alebo podstatné zmeny na programovom území; (C) ťažkosti pri realizácii; (D) zmeny vo finančnom pláne v rámci danej miery flexibility podľa článku 6 (1) vykonávacích

predpisov ENI CBC alebo akékoľvek zmeny významne ovplyvňujúce povahu a ciele tohto Programu; (E) audity, monitorovanie a hodnotenie.

- Môže požiadať pred uplynutím obdobia implementácie o prerušenie Programu, ktorý nemôže byť realizovaný pre vzniknuté problémy vo vzťahoch medzi zúčastnenými krajinami a v ďalších náležite odôvodnených prípadoch.
- Hlavnými princípmi, ktorými sa riadi práca SMV a jeho rozhodovanie, musia byť dôvernosť, rovnaké zaobchádzanie, nestrannosť, transparentnosť, nediskriminácia, objektívnosť, spravodlivá hospodárska súťaž a dodržiavanie pravidiel Programu.

5.1.2 Riadiaci orgán a postup jeho ustanovenia

Riadiacim orgánom ustanoveným účastníckymi krajinami Programu je Ministerstvo zahraničných vecí a obchodu v Maďarsku.

Ministerstvo zahraničných vecí a obchodu (Maďarsko)

47 Bem rkp, Budapest, Hungary – 1027

Riadiaci orgán (RO) je zodpovedný za riadenie a vykonávanie Spoločného operačného programu vrátane technickej pomoci podľa zásady správneho finančného riadenia a podľa zásad hospodárnosti, efektívnosti a účelnosti, a bude vykonávať nevyhnutné kontroly v súlade s pravidlami a postupmi, ktoré stanovujú príslušné predpisy. Podrobné informácie o organizácii, vnútornej štruktúre a o rozdelení funkcií RO musia byť zahrnuté do Opisu riadiacich a kontrolných systémov (DCMS).

Postup určenia Riadiaceho orgánu:

1. Postup ustanovenia Riadiaceho orgánu musí vychádzať zo správy a stanoviska nezávislého Orgánu auditu, ktorý hodnotí súlad riadiacich a kontrolných systémov vrátane úlohy sprostredkovateľských orgánov s kritériami pre ustanovenie RO, stanovené v prílohe I vykonávacieho nariadenia Komisie (EÚ) č. **897/2014** z 18. augusta 2014, ktorou sa vymedzujú osobitné opatrenia na implementáciu programov cezhraničnej spolupráce financovaných v rámci Nariadenia (EÚ) č. 232/2014 Európskeho parlamentu a Rady o zriadení nástroja európskeho susedstva. Orgán auditu musí tam, kde je to podstatné, brať do úvahy, že riadiace a kontrolné systémy stanovené pre tento Program sú podobné tým, ktoré existovali v predchádzajúcom programovom období, ako aj všetky doklady o ich efektívnom fungovaní. Nezávislým kontrolným orgánom musí byť Orgán auditu (Generálne riaditeľstvo pre audit európskych fondov, Maďarsko), ktorý je funkčne oddelený od Riadiaceho orgánu. Vykonáva svoju činnosť v súlade s medzinárodne uznávanými audítorskými štandardmi.
2. Členský štát predloží Komisii formálne rozhodnutie podľa článku 25 (1) vykonávacích predpisov ENI CBC čo najskôr po prijatí Programu Komisiou. Formálnym rozhodnutím členského štátu je vládne nariadenie Maďarska.
3. Do dvoch mesiacov od doručenia formálneho rozhodnutia uvedeného v článku 25 (1) vykonávacích predpisov ENI CBC môže Komisia požiadať o správu a stanovisko nezávislého Orgánu auditu, či Opis riadiacich a kontrolných systémov, najmä pokiaľ ide o tie časti, ktoré sa týkajú výberu projektov. V prípade, že Komisia nemá v úmysle požiadať o tieto dokumenty, musí o tom čo najskôr informovať daný členský štát. Ak bude Komisia požadovať tieto dokumenty, môže vzniesť pripomienky do dvoch mesiacov od ich prijatia a dané dokumenty musia byť upravené vzhľadom na príslušné zistenia. Keď Komisia nebude mať žiadne

počiatočné alebo ďalšie pripomienky, čo najskôr o tom bude informovať daný členský štát.

4. Tam, kde existujúce výsledkov auditu a kontroly ukazujú, že určený orgán už nespĺňa kritériá stanovené v prílohe I vykonávacieho nariadenia Komisie (EÚ) 897/2014 z 18. augusta 2014, členský štát stanoví potrebné nápravné opatrenia na primeranej úrovni a určí skúšobnú dobu v závislosti od závažnosti problému, počas ktorej musia byť tieto nápravné kroky prijaté. V prípade, že určený orgán neuspeje pri implementácii požadovaných nápravných opatrení v rámci skúšobnej doby stanovenej členským štátom, ukončí členský štát jeho ustanovenie na príslušnej úrovni.

Členský štát upovedomí bezodkladne Komisiu v prípade, ak:

- je ustanovenému orgánu určená skúšobná lehota a poskytne informácie o nápravných opatreniach a príslušnej skúšobnej dobe, alebo
- je po vykonaní nápravných opatrení skúšobná lehota ukončená, alebo
- je ustanovenie orgánu ukončené.

Oznámením skutočnosti, že členský štát určil ustanovenému orgánu skúšobnú dobu v zmysle článku 61 ENI CBC vykonávacích predpisov, sa nepreruší spracovanie žiadostí o platbu.

Ak je ustanovenie Riadiaceho orgánu ukončené, zúčastnené krajiny vymenujú nový orgán alebo subjekt podľa článku 20 ods. 1 vykonávacích predpisov ENI CBC, ktorý prevezme funkcie riadiaceho orgánu. Tento subjekt alebo orgán sa podrobí postupu ustanovenia, ktorý je uvedený v odseku 1, a v súlade s odsekom 3 sa o tom informuje Komisia. Táto zmena si vyžaduje revíziu Programu podľa článku 6 vykonávacích predpisov ENI CBC.

5. Provizórny indikatívny časový harmonogram procesu určenia je nasledovný:

	Krok	Dátum alebo časový rámec
1.	SOP schválený EK	31.12.15
2.	Predloženie DMCS Riadiacim orgánom Orgánu auditu	15.01.16
3.	Postup ustanovenia:	15.04.16
3.1	Analýza dokumentu, audit na mieste	1 mesiac
3.2	Zostavenie správy o návrhu ustanovenia	1/2 mesiaca
3.3	Odsúhlasenie správy s RO; Príprava / Následné sledovanie akčného plánu	1 mesiac
3.4	Dokončenie správy o ustanovení / vydanie stanoviska k ustanoveniu	1/2 mesiaca
4.	Formálne rozhodnutie Maďarska o ustanovení	30.05.16

Funkcie Riadiaceho orgánu

- Zodpovednosť za riadenie Programu v súlade so zásadou riadneho finančného hospodárenia a za zaistenie toho, aby boli rozhodnutia Spoločného monitorovacieho

výboru v súlade s platným právom a ustanoveniami.

- Funkcie Riadiaceho orgánu:
 - podporiť činnosť Spoločného monitorovacieho výboru a poskytnúť mu informácie, ktoré potrebuje na vykonávanie svojich úloh, a to obzvlášť údaje o napredovaní Programu pri dosahovaní očakávaných výsledkov a cieľov;
 - zostaviť výročnú správu a záverečnú správu a po ich schválení Spoločným monitorovacím výborom ich predložiť Komisii;
 - výmena informácií, ktoré sú relevantné pre vykonávanie ich úloh alebo realizáciu projektov, so Sprostredkovateľským orgánom, Spoločným technickým sekretariátom, Orgánom auditu a prijímateľmi ;
 - zriadiť a udržiavať elektronický systém IMIS 2014-2020 podľa článku 26 (1) (d) vykonávacích predpisov ENI CBC;
 - vykonať prípadné potrebné štúdie o posúdení vplyvu na životné prostredie na úrovni Programu;
 - realizovať informačné a komunikačné plány v súlade s článkom 79 vykonávacích predpisov ENI CBC;
 - realizovať plány monitorovania a hodnotenia v súlade s článkom 78 vykonávacích predpisov ENI CBC.
 - Pravidelne vykonávať analýzu vnútorných kontrol programu a efektívnosti systému vnútornej kontroly v rámci RO.
 -
- Úlohy pri výbere a riadení projektov:
 - vypracovať a spustiť proces výberu;
 - riadiť procesy výberu projektov;
 - poskytnúť hlavnému prijímateľovi dokument, v ktorom sa stanovujú podmienky podpory pre každý projekt vrátane finančného plánu a lehôt na realizáciu;
 - podpísať zmluvy s prijímateľmi;
 - riadiť projekty.
- Úlohy súvisiace s technickou asistenciou:
 - riadiť procesy zadávania zákaziek;
 - podpísať zmluvy s dodávateľmi;
 - spravovať zmluvy.
- Úlohy súvisiace s finančným riadením a kontrolou Programu:
 - overiť, či boli služby, dodávky alebo práce poskytnuté a/alebo uskutočnené a či prijímatelia uhradili výdavky, ktoré vykázali, a či je to v súlade s platným právom, pravidlami Programu a podmienkami pre podporu projektov. (Verifikácie musia zahŕňať administratívne overenie každej požiadavky na platbu zo strany príjemcov, ako aj overenia na mieste projektu. Frekvencia a rozsah verifikácie riadiacich a kontrolných systémov ako celku budú realizované na mieste a úmerne výške poskytnutého finančného príspevku na projekt, úrovni rizika stanoveného týmito kontrolami a auditom vykonaným Orgánom auditu. Verifikácia na mieste projektu sa môže vykonávať na základe vzorky. Ak je inštitúcia, v ktorej má sídlo Riadiaci orgán, súčasne prijímateľom na základe Programu, musia mechanizmy overovania zaistiť primerané oddelenie funkcií.);

- zabezpečiť, aby prijímatelia zapojení do realizácie projektu viedli buď samostatný účtovný systém, alebo mali vhodné kódové označenie účtov pre všetky transakcie súvisiace s projektom;
- zaviesť účinné a primerané opatrenia proti podvodom a pritom zohľadniť zistené riziká;
- stanoviť postupy na zabezpečenie toho, aby sa všetky dokumenty týkajúce sa výdavkov a auditov, ktoré sú potrebné na zabezpečenie primeraného revízneho záznamu (audit trail), uchovávali v súlade s požiadavkami stanovenými v článku 30 vykonávacích predpisov ENI CBC;
- vypracovať vyhlásenie o hospodárení a ročné zhrnutie uvedené v článku 68 vykonávacích predpisov ENI CBC;
- vypracovať a predložiť Komisii žiadosti o platbu v súlade s článkom 60 vykonávacích predpisov ENI CBC;
- vypracovať ročnú účtovnú uzávierku;
- zohľadniť výsledky všetkých auditov vykonaných Orgánom auditu alebo v rámci jeho zodpovednosti pri vypracovaní a predkladaní žiadostí o platbu ;
- viesť elektronické účtovné záznamy o výdavkoch vykázaných Komisii a o platbách vyplatených prijímateľom;
- spätne vymáhať neoprávnene vyplatené sumy v súlade s vykonávacími predpismi ENI CBC;
- viesť záznamy o vymáhateľných sumách a o sumách znížených po zrušení celého finančného príspevku alebo jeho časti.

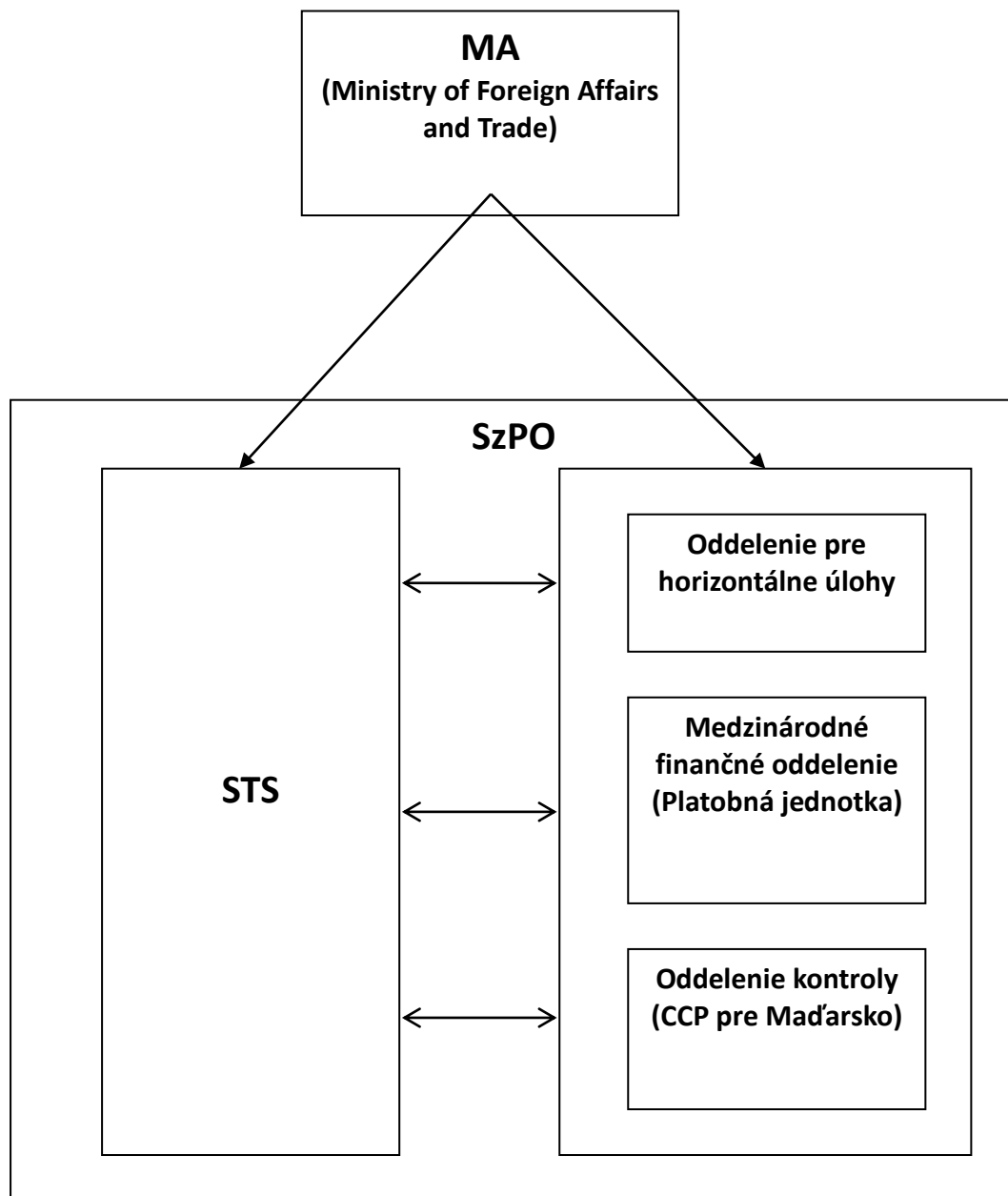
5.1.3 Postup ustanovenia Spoločného technického sekretariátu

Spoločný technický sekretariát (STS) sídli v **neziskovej programovej kancelárii Széchenyi Kft.** (2 Szép utca, 1053 Budapešť, Maďarsko). STS je ustanovený ako funkčne a profesionálne nezávislá jednotka v rámci PKSZ a pracuje pod odborným vedením vedúceho STS. To zaisťujú ustanovenia organizačných a prevádzkových pravidiel PKSZ.

STS poskytuje podporu RO, Monitorovaciemu výboru a Orgánu auditu pri každodenných prevádzkových riadiacich úlohách, rovnako ako aj pri operatívnom sledovaní a finančnom riadení projektov. Prevádzka Spoločného technického sekretariátu a jeho pobočiek bude financovaná z rozpočtu na technickú asistenciu. STS pomáha Riadiacemu orgánu, Monitorovaciemu výboru a prípadne Orgánu auditu pri vykonávaní ich príslušných funkcií, informuje potenciálnych prijímateľov o možnostiach financovania na základe programov a pomáha prijímateľom pri realizácii projektov.

Ako pokračovanie súčasného systému implementácie HU-SK-RO-UA ENPI CBC 2007-2013 zaisťuje Programová kancelária Széchenyi personálne a technické podmienky na prevádzku Spoločného technického sekretariátu a Medzinárodného riaditeľstva (vrátane Platobnej jednotky) a Oddelenia kontroly (CCP pre Maďarsko), atď. ako hostiteľská organizácia. STS a oddelenia Medzinárodného riaditeľstva sú funkčne nezávislé a samostatné jednotky PKSZ, ktorá je štátom vlastnená akciová spoločnosť. Väzby medzi RO, STS a týmito tromi

oddeleniami, vrátane Platobnej jednotky (FTU) a kontrolného kontaktného bodu (CCP) v Maďarsku sú uvedené v nasledujúcej tabuľke:

Podrobné informácie o organizácii, vnútornej štruktúre a o oddelení funkcií STS sú zahrnuté do DMCS. Pracovníci STS sú zamestnaní podľa pravidiel maďarského pracovného práva.

STS, ktorý sídli u maďarskej právnickej osoby, musí uplatňovať pravidlá verejného obstarávania Maďarska.

Podrobné úlohy Spoločného technického sekretariátu:

- Vedenie a pôsobenie ako sekretariát pre stretnutia SMV.
- Príprava a zasielanie dokumentácie.
- Vypracovanie zápisu zo stretnutí.
- Po schválení SMV a následnom súhlase RO vyhlási verejné súťaže a výzvy na predkladanie návrhov na výber projektov.
- Prijímanie a registrovanie projektových žiadostí.
- Koordinácia a vykonávanie činností spojených s tvorením projektu a postupom podávania žiadostí, či technickou prípravou rozhodnutí SMV ohľadom výberu projektov.
- Sledovanie výberu projektov Spoločným monitorovacím výborom.
- Operatívne sledovanie a finančné riadenie projektov. Z poverenia RO schvaľuje STS opisnú správu a overuje vykazované výdavky na základe správ od národných kontrolórov a audítorov.
- Implementácia informačného plánu a plánu zviditeľnenia.
- Príprava a sprístupnenie štandardizovaných formulárov v súlade s príslušnými pravidlami pre projektové žiadosti a ohodnotenie pri všetkých projektoch.
- Príprava projektovej dokumentácie, príspevanie k hodnoteniu oprávnenosti a kvality žiadostí.
- Spolupráca s národnými orgánmi.
- Spolupráca s organizáciami, inštitúciami, sieťami a médiami, ktoré súvisia s cieľmi Programu.
- Účasť na monitorovaní a hodnotení Programu.
- Realizácia projektov technickej asistencie, za čo zodpovedá RO.
- Príprava akejkoľvek ďalšej dokumentácie požadovanej zo strany SMV.

Hoci RO nesie celkovú zodpovednosť za program, RO deleguje určité úlohy na Programovú kanceláriu Széchenyi, ktorá pôsobí ako Sprostredkovateľský orgán a kde sídli Spoločný technický sekretariát (STS).

Príslušné dojednania medzi Riadiacim orgánom a Sprostredkovateľským orgánom musia byť formálne písomne zaznamenané. Sprostredkovateľský orgán musí zaručiť svoju solventnosť a spôsobilosť v príslušnej oblasti, rovnako ako jeho možnosti pre administratívne a finančné riadenie.

Úlohy a funkcie STS a oddelenia zaoberajúceho sa prevodom finančných prostriedkov Spoločenstva (Platobná jednotka) príjmom sú v súlade so zásadou o oddelení funkcií jasne oddelené v rámci Programovej kancelárie Széchenyi. Všetky finančné prevody – okrem prevodov za projekty TA, vyžadujú schválenie RO a dva podpisy Platobnej jednotky. Platobná jednotka je funkčne nezávislá na STS a od všetkých ostatných orgánov Programu, vrátane CCP. Podľa organizačného a prevádzkového poriadku Programovej kancelárie Széchenyi je STS funkčne nezávislý útvar so sídlom v hostiteľskej inštitúcii a v súlade s príslušnými právnymi predpismi a zmluvami vedie riaditeľ STS nezávisle na ostatných jednotkách, ale pod dohľadom Riadiaceho orgánu.

STS bude ustanovená na základe princípu continuity, čo znamená, že STS Programu HUSKROUA ENI 2014-2020 bude priamym pokračovaním STS Programu HUSKROUA ENPI 2007-2013. Bude založený na personálnej, infraštruktúrnej a administratívnej kapacite STS predchádzajúceho programu, čo poskytuje hladký prechod medzi dvoma programovými

obdobiami. Princíp kontinuity bude zachovaný so súhlasom zúčastnených krajín.

Úloha pobočiek STS:

Podľa rozhodnutia účastníckych štátov budú pobočky zriadené v zúčastnených krajinách. STS zakladá pobočky v Maďarsku, na Ukrajine, Slovensku a v Rumunsku za účelom informovania potenciálnych príjemcov o činnostiach plánovaných v rámci Programu. Zodpovednosťou pobočiek STS je propagovať aktivity v rámci Spoločného operačného programu s cieľom poskytnúť informácie každému prípadnému záujemcovi a môže tiež poskytnúť pomoc RO / STS pri vyhodnocovaní a následnej realizácii projektu. V žiadnom prípade nemôže byť pobočke zverená úloha zahŕňajúca výkon verejnoprávneho orgánu, ani využívania rozhodovacích právomocí, ktoré sa týkajú projektov.

Pobočky budú sídliť vo verejnej inštitúcii alebo rovnocennom orgáne vo všetkých zúčastnených krajinách, avšak na Ukrajine môže vykonávať túto funkciu neziskový súkromný subjekt zameraný na verejnoprospešné služby. Nasledujúce informácie musia byť zahrnuté do DMCS:

- meno a právny štatút hostiteľskej inštitúcie,
- predbežná vnútorná štruktúra a informácie o plánovanom zamestnaní personálu;
- aplikovateľné pracovné právo;
- aplikovateľné pravidlá verejného obstarávania, ktoré daná pobočka využíva.

Pobočky založené na Ukrajine sa riadia príslušnými pravidlami verejného obstarávania, ktoré sú popísané vo finančnej dohode uzavretej medzi Ukrajinou a Európskou komisiou. Podrobnejšie úlohy, ktoré majú pobočky vykonávať sú popísané aj v DMCS. Technické zabezpečenie pobočky bude obmedzené na bežné prevádzkové náklady a náklady na činnosti v oblasti komunikácie a zviditeľnenia.

5.1.4 Sprostredkovateľský orgán (SO)

Podľa článku 20 (3) vykonávacích predpisov ENI CBC môžu sprostredkovateľské orgány byť poverené vykonávať určité úlohy Riadiacim orgánom, ktorý preberá za ich činnosť zodpovednosť. "Sprostredkovateľský orgán" znamená akýkoľvek verejný alebo súkromný subjekt, ktorý pôsobí v rámci zodpovednosti Radiaceho orgánu, alebo ktorý vykonáva povinnosti v jeho mene vo vzťahu k prijímateľom realizujúcim projekty;

Programová kancelária Széchenyi (PKSZ) je Sprostredkovateľský subjekt, u ktorého sídli STS a Medzinárodné riaditeľstvo (vrátane Platobnej jednotky, Kontrolného oddelenia) ako hostiteľská organizácia. Medzinárodné riaditeľstvo poskytujúce služby v oblasti správy plní horizontálne úlohy pre všetky programy CBC s účasťou Maďarska, ktoré sú riadené Ministerstvom zahraničných vecí a obchodu ako Riadiacim orgánom. STS a Medzinárodné riaditeľstvo poskytujúce služby v oblasti správy sú funkčne nezávislé a samostatné jednotky PKSZ. PKSZ je verejná spoločnosť 100% vlastnená štátom.

PKSZ poskytuje – ako Sprostredkovateľský orgán – nasledujúce služby riadenia:

- Riadenie a denná prevádzka programového systému monitorovania a informácií;
- Úhrady platieb projektom / príjemcom na základe schválenia STS. Platby musí potvrdiť RO.
- Vykonávanie úloh procesného riadenia.

Útvary v rámci PKSZ, ktoré vykonávajú uvedené služby riadenia, sú v rámci PKSZ a od STS funkčne nezávislé, čo je zaistené ustanoveniami organizačného a prevádzkového poriadku PKSZ. Podrobné informácie o organizácii, vnútornej štruktúre a o oddelení funkcií SO, musia byť zahrnuté do DMCS.

5.1.5 Orgán auditu a členovia skupiny audítorov

Jediným povereným Orgánom auditu je **Generálne riaditeľstvo pre audit európskych fondov Maďarsko** (ulica Bartók Béla 105-113, Budapešť, 1115, Maďarsko).

Orgán auditu je funkčne nezávislý od orgánov riadenia a príjemcov na programovej, či národnej úrovni. Bude vykonávať svoje úlohy v súlade s medzinárodne uznávanými štandardmi auditu.

Orgánu auditu asistuje skupina audítorov pozostávajúca zo zástupcov každej krajiny, ktorá sa zúčastňuje na programe. Zástupcovia musia byť funkčne nezávislí od orgánov riadenia a príjemcov na programovej, či národnej úrovni. Skupina audítorov sa zriadi do troch mesiacov od ustanovenia Riadiaceho orgánu. Vypracujú si svoj vlastný rokovací poriadok. Predsedá im Orgán auditu.

V prípade, že sú audity vykonané iným subjektom než je Orgán auditu, OA zaručuje nevyhnutnú funkčnú nezávislosť tohto subjektu.

Úlohy Orgánu auditu:

- Zaistiť, aby boli systémy riadenia a kontroly, vhodná vzorka projektov a ročná účtovná uzávierka Programu podrobené auditom.
- Predložiť Komisii stratégiu auditu pre vykonávanie auditov do 9 mesiacov od podpísania prvej finančnej dohody v súlade s článkom 8 (2) vykonávacích predpisov ENI CBC. V stratégii auditu sa stanoví metodika vykonávania auditov ročných účtovných uzávierok a projektov, metóda výberu vzorky určená na audity projektov a na plánovanie auditov na aktuálny účtovný rok a dva nasledujúce účtovné roky. Stratégia auditu sa od roku 2017 do roku 2024 bude aktualizovať každoročne. Aktualizovaná stratégia auditu sa spolu s programovou výročnou správou predkladá Komisii.
- Vypracovať v súlade s článkom 68 vykonávacích predpisov ENI CBC audítorské stanovisko k ročnej účtovnej závierke za predchádzajúci účtovný rok a výročnú audítorskú správu.
- OA ako nezávislý subjekt auditu bude tiež mať na starosti určený audit.

5.2 Orgány národnej úrovne

5.2.1 Národné orgány všetkých zúčastnených krajín

Orgány národnej úrovne zúčastnených krajín:

Orgán riadenia	Organizácia	Úloha
Národný orgán (NO) - Maďarsko	Ministerstvo zahraničných vecí a obchodu	Partneri RO; zodpovední za koordináciu programového procesu vo svojich krajinách počas prípravy Programu a nesú konečnú zodpovednosť za realizáciu Programu na území svojej krajiny.
Národný orgán (NO) - Slovensko	Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky	
Národný orgán (NO) - Rumunsko	Ministerstvo regionálneho rozvoja a verejnej správy – Generálne riaditeľstvo pre európske programy, Oddelenie vnútroštátnych orgánov pre európske programy	
Národný orgán (NO) - Ukrajina	Ministerstvo ekonomického rozvoja a obchodu Ukrajiny	

Úlohy Národných orgánov:

- Zriadiť a prevádzkovať efektívny systém riadenia a kontroly na národnej úrovni.
- Zaisťovať celkovú koordináciu inštitúcií podieľajúcich sa na implementácii Programu na národnej úrovni, vrátane o. i. tých inštitúcií ako sú kontrolné kontaktné body a členovia skupiny audítorov.
- Reprezentovať svoju krajinu v rámci Spoločného monitorovacieho výboru, účasť na stretnutiach SMV.
- Podporovať Riadiaci orgán v jeho povinnosti podľa článku 30 (2) vykonávacích predpisov ENI CBC.
- Predchádzať, odhaliť a napraviť nezrovnalosti vrátane podvodov a poskytnúť Riadiacemu orgánu pomoc pri vymáhaní neoprávnene vyplatených súm spolu so všetkými úrokmi, v súlade s článkom 74 vykonávacích predpisov ENI CBC, na svojich územiach. Označiť tieto nezrovnalosti bezodkladne Riadiacemu orgánu a Komisii a informovať ich o vývoji v súvisiacich správnych a súdnych konaniach.
- Zodpovednosť za vymáhanie súm neoprávnene vyplatených príjemcom, ako je to popísané v kapitole 6 a v súlade s článkom 75 vykonávacích predpisov ENI CBC.
- Zaisťovať spolufinancovanie pre slovenskú / rumunskú / maďarskú stranu.
- Podpisovanie bilaterálnych dohôd alebo memoranda o porozumení (Slovensko, Rumunsko, Ukrajina) s RO, ktoré upravujú vzájomné záväzky medzi zúčastnenými krajinami.

Maďarský národný orgán a riadiaci orgán sú v prípade programu ENI navzájom nezávislé, pretože medzi vedúcimi RO a vedúcimi NA neexistuje hierarchický vzťah k úlohám NA. Vedúci RO je zástupcom štátneho tajomníka pre regionálnu a cezhraničnú hospodársku spoluprácu Ministerstva zahraničných vecí a obchodu, zatiaľ čo vedúceho funkcie NA je poverený vymenovaný vládny poradca. Avšak s cieľom jasne oddeliť funkcie podľa trvalých

príkazov ministerstva zahraničných vecí a obchodu nemá zástupca štátneho tajomníka žiadne právo poveriť vedúceho NA v záležitostiach a veciach súvisiacich s úlohami vnútroštátneho orgánu.

5.2.2 Kontrolné kontaktné body, národní kontrolóri a audítori

Kontrolné kontaktné body (CCP) majú poskytovať Riadiacemu orgánu podporu pri jeho kontrole programových záväzkov.

Orgán riadenia	Organizácia	Úloha
Kontrolné kontaktné body v každej zo zúčastnených krajín	<p>Nezisková programová kancelária Széchenyi Kft. v Maďarsku</p> <p>Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky</p> <p>Ministerstvo regionálneho rozvoja a verejnej správy – Generálne riaditeľstvo pre európske programy, Riaditeľstvo prvostupňovej kontroly</p> <p>Ministerstvo financií Ukrajiny</p>	Poskytovať Riadiacemu orgánu podporu pri jeho kontrole programových záväzkov.
Národní kontrolóri*	<p>HU: Nezisková programová kancelária Széchenyi Kft..</p> <p>SK: Oddelenie kontroly programov cezhraničnej spolupráce</p> <p>ROU: Ministerstvo regionálneho rozvoja a verejnej správy – Generálne riaditeľstvo koordinácie územnej činnosti – Oddelenie prvostupňovej kontroly</p>	Preskúmanie výdavkov vykazovaných prijímateľmi

*V členských štátoch „štátny úradníci“ v zmysle článku 32 vykonávacích predpisov ENI CBC sú nazývaní ako "národní kontrolóri", rovnako ako v rámci Programu ENPI 2007-2013. V členských štátoch je orgánom vykonávajúcim úlohu národných kontrolórov rovnako Kontrolný kontaktný bod.

Úloha a funkcie Kontrolných kontaktných bodov:

- Organizácia školení pre kontrolórov, kde im budú poskytnuté informácie o Programe, pravidlá implementácie projektu, na predkladanie správ a vnútroštátne predpisy o preskúmaní výdavkov vykázaných prijímateľmi.
- Vypracovanie pokynov, vzorov a kontrolných zoznamov pre kontrolórov a príjemcov s cieľom pomôcť im pri príprave ich správ;
- Príprava vnútorných pokynov a kontrolných zoznamov pre kontrolórov;
- Objasnenie vnútroštátnych predpisov (verejné obstarávanie, zákonník práce, dane atď.) Riadiacemu orgánu.
- Poskytnúť podporu RO počas kontrol na mieste v ich krajinách a akýchkoľvek ďalších kontrol.
- V prípade Ukrajiny poskytuje CCP školenia pre audítorov, zostavuje dlhý zoznam vopred schválených audítorov a projektoví prijímatelia si sami vyberajú audítora pre overenie projektových výdavkov z uvedeného zoznamu.

Národní kontrolóri a audítori

Podľa odseku 1 článku 32 vykonávacích predpisov ENI CBC výdavky vykazované príjemcom na podporu žiadosti o platbu preverí audítor alebo kompetentný štátny úradník, ktorý je

nezávislý od príjemcu. V členských štátoch sú „štátny úradníci“ nazývaní „národní kontrolóri“, rovnako ako v rámci Programu ENPI 2007-2013.

V členských štátov je orgánom vykonávajúcim úlohu národných kontrolórov rovnaká inštitúcia ako Kontrolný kontaktný bod. CCP sa v členských štátoch nebudú zapájať do úloh kontroly druhej úrovne, ktoré vykonáva Riadiaci orgán a poverujem nimi STS.

V prípade Ukrajiny bude uplatnený decentralizovaný systém, čo znamená, že ukrajinský kontrolný kontaktný bod zostaví zoznam profesionálnych audítorov s osvedčením vykonávať previerky správnosti. Audítori musia spĺňať požiadavky stanovené v článku 32 vykonávacích predpisov ENI CBC.

Úlohy národných kontrolórov a audítorov

Preskúmanie výdavkov v žiadosti o platbu vykázaných príjemcom (či sú náklady deklarované príjemcom a výnosy projektu skutočné, riadne zaevidované a oprávnené v súlade so zmluvou). Toto preskúmanie sa vykonáva na základe dohodnutého postupu, ktorý je založený na medzinárodných normách a zahŕňa najmä:

- Preverenie dodania spolufinancovaných produktov a služieb.
- Preverenie správnosti vykázaných výdavkov.
- Preverenie, či sú tieto výdavky v súlade s predpismi Programu, Spoločenstva a vnútroštátnymi predpismi.
- Potvrdenie výdavkov vynaložených kontrolovaným projektovým partnerom.
- Overenie obsahu ako činností, tak aj financií zo správy partnera.
- Vypracovanie správy a kontrolného zoznamu o vykonanej kontrole.
- Podpísanie správy o vecných zisteniach.
- Prevencia, odhaľovanie a náprava nezrovnalostí voči príjemcovi.

Audítori na Ukrajine vykonajú svoje preskúmanie v súlade s: (a) medzinárodnou normou týkajúcou sa súvisiacich služieb 4400 „Zákazky na vykonanie odsúhlasených postupov týkajúce sa finančných informácií“, ktorú uverejnila Medzinárodná federácia účtovníkov (IFAC); (b) Etickým kódexom pre profesionálnych účtovníkov IFAC, vyvinutým a vydaným Radou pre medzinárodné etické štandardy účtovníkov.

Pre štátnych úradníkov musia byť tieto postupy stanovené na národnej úrovni s ohľadom na medzinárodné normy.

• Maďarsko

V Maďarsku budú úlohy Kontrolného kontaktného bodu (CCP) realizované neziskovou programovou kanceláriou Széchenyi Kft. (ďalej len PKSZ), ktorá je vo vlastníctve maďarského Úradu predsedu vlády. Výdavky vykázané príjemcom / národným partnerom na podporu žiadosti o platbu budú posudzované CCP, ktorý je nezávislý od príjemcu. Príslušní zamestnanci PKSZ sú kompetentní štátni úradníci (národní kontrolóri) v Maďarsku a disponujú potrebnými odbornými znalosťami vrátane skúseností z predchádzajúceho programu, či schopnosťou vykonávať previerky na základe postupov a predpisov stanovených na vnútroštátnej úrovni s prihliadnutím na medzinárodné normy. Úlohy CCP budú realizované Centrálnou kontrolnou jednotkou (Budapešť) a Kontrolným útvarom Východného Maďarska

(Mátészalka) v rámci Kontrolného odboru PKSZ. Centrálna kontrolná jednotka bude mať úlohu koordinátora na úrovni programu, zatiaľ čo kontrolné funkcie budú realizované útvarom umiestneným v pohraničnom regióne v Mátészalka.

Vzhľadom k tomu, že je PKSZ zodpovedná za vykonávanie prvostupňovej kontroly a úlohy overovania výdavkov v programovom období 2007-2013 vo všetkých programoch ETC, IPA a ENPI Maďarska, bude zabezpečená kontinuita medzi dvoma programovými obdobiami a skúsenosti získané v predchádzajúcom období budú použité v tom novom.

V prípade kontroly druhej úrovne bude Riadiacemu orgánu vypomáhať Spoločný technický sekretariát.

- **Slovensko**

Úlohy CCP bude vykonávať funkčne nezávislý odbor Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR a to Oddelenie riadenia programov cezhraničnej spolupráce HU-SR, PL-SR a Programu ENPI. Oddelenie riadenia programov cezhraničnej spolupráce HU-SR, PL-SR a Programu ENPI nesie zodpovednosť za administratívne overovanie výdavkov slovenských partnerov, vrátane kontrol verejného obstarávania pre aktuálny program HU-SK-RO-UA ENPI CBC a priebežne bude zaistená realizácia budúceho štvoruholníka Programu ENI CBC. Oddelenia poverené úlohami Národného orgánu a úlohami CCP sú funkčne nezávislé inštitucionálne jednotky Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR. Podrobné informácie o nezávislosti funkcií a oddelení úloh musia byť zahrnuté do DMCS.

- **Rumunsko**

Rumunsko vymenovalo Ministerstvo regionálneho rozvoja a verejnej správy (MDRPA) ako CCP v Rumunsku. Funkcia CCP musí byť vykonaná špecializovaným a funkčne nezávislým útvarom v rámci Riaditeľstva prvostupňovej kontroly, ktoré je zodpovedné za kontroly prvého stupňa pri programoch cezhraničnej spolupráce v programovom období 2014-2020.

Útvar prvostupňovej kontroly v rámci MDRPA bude vykonávať overovanie výdavkov samostatne na projektovej úrovni pre rumunských príjemcov. Personál oddelenia prvostupňovej kontroly tvoria štátni úradníci, ktorí majú pre vykonávanie svojej práce potrebné odborné znalosti v súlade s vykonávacími predpismi. Útvary poverené úlohami Národného orgánu a úlohami CCP sú funkčne nezávislé inštitucionálne jednotky Ministerstva regionálneho rozvoja a verejnej správy. Podrobné informácie o nezávislosti funkcií a o oddelení úloh musia byť zahrnuté do DMCS.

- **Ukrajina**

Na Ukrajine budú úlohy kontrolného kontaktného bodu vykonávané Ministerstvom financií, ktorému bude vypomáhať Komora audítorov. CCP urobí predbežný výber nezávislých externých audítorov na overovanie výdavkov prostredníctvom výzvy na vyjadrenie záujmu; potom vypracuje a bude uchovávať dlhý zoznam audítorov, ktorí spĺňajú kritériá stanovené v nariadení. Príjemcovia projektu si v prípade MVO vyberú svojho vlastného audítora pre overovanie výdavkov projektu sami z vopred schváleného zoznamu nezávislých audítorov Ukrajinským Ministerstvom financií. Overenie výdavkov bude realizované audítormi pod dohľadom CCP.

6 Implementácia Programu

6.1 Súhrnný opis riadiaceho a kontrolného systému

V záujme zabezpečenia efektívnej, transparentnej a korektnej realizácie Programu je v Opise riadiaceho a kontrolného systému (DMCS) Programu HUSKROUA ENI CBC na roky 2014-2020, ako je uvedené v článku 30 vykonávacieho nariadenia, stanovený a upravený súbor procesov a postupov. Obsahuje popis funkcií jednotlivých subjektov zapojených do riadenia a kontroly Programu vrátane rozdelenia funkcií v rámci každého orgánu, ich vnútornej organizácie v súlade so zásadou oddelenia funkcií medzi subjektmi a vnútri týchto subjektov, ďalej obsahuje opis postupov riadenia, ktoré majú byť použité pri realizácii Programu, pravidlá pre audit riadiacich a kontrolných systémov, účtovníctvo a činnosti, ako aj rozdelenie záväzkov medzi zúčastnenými krajinami v prípade systémových nedostatkov.

DMCS venuje osobitnú pozornosť oddeleniu funkcií subjektov zapojených do riadenia a kontroly Programu vrátane oddelenia funkcií medzi subjektmi a v rámci nich. Tieto subjekty podieľajúce sa na riadení a kontrole Programu sú popísané v kapitole 5.

Pre zabezpečenie efektívneho a transparentného výberu projektov môže Program uplatniť dva rôzne druhy **postupov pre výber projektov**: otvorené a obmedzené výzvy na predloženie návrhov. Podrobnosti týkajúce sa týchto postupov sú uvedené v kapitole 6.2 „Opis postupu pre výber projektov“ a budú k dispozícii v príslušnej výzve na predloženie návrhov. Projekty vybrané na financovanie vstúpia do fázy **procesu uzatvorenia zmlúv** vymedzeného v rámci DMCS. Po uzavretí zmlúv o finančnom príspevku začnú príjemcovia realizáciu projektu, pričom príslušné pravidlá sú rovnako stanovené v Príručke implementácie projektu.

Aby sa zabezpečilo, že výdavky vzniknuté v priebehu realizácie vyhovujú pravidlám stanoveným týmto Programom a aby bola zabezpečená správnosť a pravidelnosť vykazovaných výdavkov v súlade s článkom 32 vykonávacieho nariadenia, účastnícke krajiny zriadia systém **overovania výdavkov**.

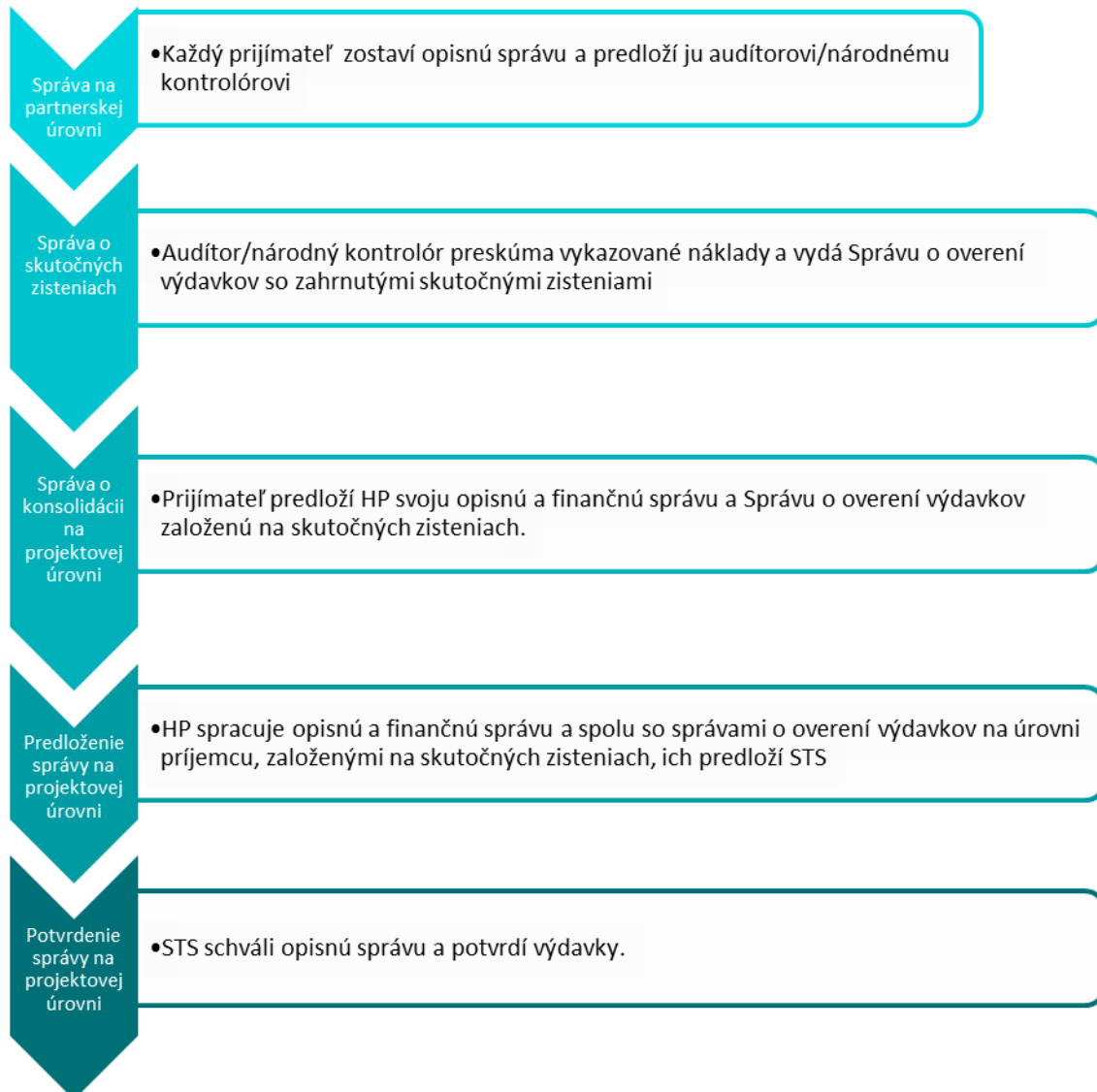
Za týmto účelom bude v členských štátoch použitý centralizovaný systém, čo znamená, že overovanie sa vykoná príslušnými štátnymi úradníkmi (národnými kontrolórm) pod dohľadom príslušného kontrolného kontaktného bodu. V prípade Ukrajiny bude uplatnený decentralizovaný systém, čo znamená, že ukrajinský kontrolný kontaktný bod zostaví zoznam profesionálnych audítorov certifikovaných na vykonávanie overovania. Podrobné pravidlá pre určenie kontrolórov a výber audítorov sú vymedzené v DMCS (pozri bod 5.2.2 vyššie).

Podľa podmienok stanovených v zmluvách o finančnom príspevku pripraví každý prijímateľ správu na úrovni partnera, ktorá sa predloží príslušnému audítovi / národnému kontrolórovi na overenie. Audítori a národní kontrolóri musia byť nezávislí od príslušného príjemcu a budú skúmať, či náklady vykazované príjemcom a príjmy projektu sú skutočné, riadne zaevidované a oprávnené v súlade so zmluvnými ustanoveniami. Overovanie sa vykonáva na základe dohodnutého postupu uplatňovaného v príslušnej krajine.

V dôsledku vykonaných overení vydajú audítori a kontrolóri Správu o overení výdavkov, ktorá obsahuje skutkové zistenia. V súlade s článkom 46 zozbiera hlavný prijímateľ Správy o overení výdavkov od všetkých partnerov projektu a predloží STS správu o úrovni projektu. K tejto správe bude priložený podrobný opisnú správu činností vykonaných počas príslušného obdobia realizácie projektu. Správy o úrovni projektu sa predložia v priebehu implementácie

projektu a pri ukončení projektu, v súlade s ustanoveniami zmluvy o finančnom príspevku. Z poverenia RO schvaľuje STS opisnú správu a overuje výdavky deklarované na základe správ národných kontrolórov a audítorov. STS a RO majú právo kedykoľvek vykonávať overovania na základe dokumentov, alebo uskutočniť overovania na mieste projektu.

Overovanie výdavkov na úrovni partnera a na úrovni projektu prebieha nasledovne:

Čo sa týka nákladov na TA, overenie vykonáva RO s možným zapojením nezávislých externých odborníkov. RO vyberie týchto odborníkov v súlade s príslušnými pravidlami pre verejné obstarávanie.

Opis monitorovacieho a riadiaceho systému podrobne určuje postupy, ktoré majú byť dodržané v prípade platieb voči prijímateľom.

Platby voči prijímateľom plynú zo schválených žiadostí o platbu, ktoré predkladajú prijímatelia STS / RO podľa ustanovení zmlúv o finančnom príspevku, väčšinou spolu so správami o úrovni projektov. V súlade s článkom 63 vykonávacieho nariadenia ENI môžu hlavní prijímatelia podať žiadosť o platbu ihneď po uzatvorení zmluvy o poskytnutí príspevku

(zálohovej platby) vo výške uvedenej v zmluve. Nasledujúce žiadosti budú podané tak, ako je uvedené v zmluvách. Štruktúra platieb, vrátane zálohových platieb, priebežných platieb a konečných platieb, je zahrnutá v DMCS.

RO zabezpečí, aby sa úhrady voči projektom spracovali tak rýchlo, ako je to možné, v súlade s podpísanou zmluvou. Žiadna suma sa neodpočíta ani nezráža bez toho, aby to bolo podporené podpísanou zmluvou a žiadne osobitné poplatky, ani iné poplatky s rovnakým účinkom nesmú byť uložené na zníženie týchto platieb. EÚ fondy sú vyplácané hlavnému prijímateľovi, ktorý zabezpečí, že príjemcovia dostanú celú sumu finančného príspevku čo najrýchlejšie a v plnej výške.

V súlade s článkom 59 vykonávacieho nariadenia 897/2014 musí RO otvoriť účet pre Program v eurách, ktorý je určený výhradne na prijímanie ENI príspevkov z Európskej komisie a vykonávanie platieb voči Hlavnému prijímateľovi a prijímateľom TA. Všetky finančné prevody medzi zúčastnenými stranami Programu sa realizujú v eurách.

Podľa článku 30 ods. (1) pís. f) vykonávacích predpisov ENI CBC musí riadiaci a kontrolný systém zahŕňať systémy a postupy na zabezpečenie adekvátneho revízného záznamu.

V prípade inštitúcií zapojených do riadenia Programu (na programovej i národnej úrovni) Opis riadiacich a kontrolných systémov a Príručky postupov týchto inštitúcií zahŕňajú revízne záznamy. DMCS a Príručky postupov obsahujú všetky postupy všetkých subjektov v priebehu celého programového a projektového cyklu. Všetky procesy, ktoré tvoria programové a projektové cykly, pozostávajú z následných činností.

V prípade prijímateľov je revízny záznam zabezpečený Príručkou implementácie projektu a ustanovením vykonávacieho nariadenia ENI CBC, ktoré ustanovujú, že prijímatelia musia uchovávať všetky dokumenty týkajúce sa ich projektu po dobu piatich rokov odo dňa vyplatenia zostatku za Program. Najmä musia odkladať správy, podklady pre účtovníctvo, účtovné doklady a akékoľvek iné dokumenty súvisiace s financovaním projektov. Podrobné inštrukcie pre príjemcov ohľadom uchovávania projektovej dokumentácie sú uvedené v zmluve o poskytnutí finančného príspevku. Partnerská dohoda, ktorá má byť úplná a podpísaná hlavným prijímateľom a prijímateľmi, musí tiež obsahovať vyššie uvedené povinnosti. V prípade nedodržania týchto pravidiel budú príjemcovia niesť následky stanovené v zmluve o poskytnutí finančného príspevku.

Ustanovenie VP o elektronických dátových systémoch pre účtovníctvo, skladovanie, monitorovanie a predkladanie správ bude splnené pomocou systému IMIS 2014-2020. Podrobný popis tohto systému je v kapitole 6.11. Pre prípad, že RO poverí výkonom úloh iný orgán (konkrétne STS a sprostredkovateľský subjekt), DMCS podrobne opisuje systémy pre monitorovanie a predkladanie správ tohto poverenia. Na základe skúseností získaných v období 2007-2013 budú funkcie a zodpovednosti jasne stanovené v rámcovej zmluve, ktorá bude podpísaná medzi príslušnými orgánmi, konkrétne medzi RO a programovou kanceláriou Széchenyi. Táto zmluva poveruje RO vykonávať priebežnú monitorovaciu činnosť a to formou vyžiadania pravidelných správ o plnených úlohách. MZV bude mať nárok navštíviť miesto projektu a môže stanoviť ukazovatele výkonnosti za účelom zhodnotenia ich plnenia Sprostredkovateľským orgánom a zo strany STS. IMIS 2014-2020 bude ďalej dôležitým nástrojom pre MZV na sledovanie všetkých indikátorov projektovej a programovej úrovne a ich výsledkov. Navyše Opis riadiaceho a kontrolného systému zahŕňa aj iné aspekty súvisiace s:

- mechanizmami pre audit fungovania riadiacich a kontrolných systémov;
- postupmi na predchádzanie nezrovnalostiam, ich odhaľovanie a nápravu

nedostatkov vrátane podvodov a spätného získavania neoprávnene vyplatených súm;

- s postupmi zadávania zákaziek v prípade technickej asistencie;
- s úlohou vnútroštátnych orgánov a povinnosťami zúčastnených krajín a
- plánom pre pridelovanie primeraných ľudských zdrojov s potrebnými zručnosťami, a to na rôznych úrovniach a pre rôzne funkcie v organizácii.

6.2 Opis postupu pre výber projektov

Projektom v rámci Programu HUSKROUA ENI CBC bude udelená finančná podpora na základe postupov hodnotenia a výberu prostredníctvom výziev na predloženie návrhov. Výzvy na predkladanie návrhov sa spustia počas obdobia implementácie Programu, v súlade s rozhodnutím SMV. Každá výzva bude obsahovať pokyny pre potenciálnych žiadateľov a pravidlá, ktorých sa budú držať v priebehu celého výberového konania. Program môže uplatniť dva rôzne typy výzvy na predloženie návrhov:

1. Postup pri otvorenej výzve na predkladanie návrhov
2. Postup pri obmedzenej výzve na predkladanie návrhov

V záujme zabezpečenia čo najširšej účasti a nevyhnutnej transparentnosti, sa uplatní pri všetkých typoch výziev na predloženie návrhov princíp zverejnenia. Všetky prílohy k výzve sú zverejnené na webových stránkach Programu. Predpokladá sa, že výzva je tiež uverejnená na internetových stránkach ako NO, tak aj zúčastnených územných jednotiek. Po spustení výzvy na predkladanie návrhov zorganizuje STS informačné stretnutia, na ktorých sa všetci potenciálni žiadatelia môžu zúčastniť. Informácie, ktoré majú byť šírené vo všetkých cieľových regiónoch sa musia zosúladiť, nediskriminačným spôsobom. Ak SMV, či už z vlastného podnetu alebo ako reakcia na žiadosť o objasnenie, zmení informácie vo výzve na predkladanie návrhov, oprava so zmenami musí byť zverejnená, nakoľko sa na ňu vzťahujú rovnaké podmienky publicity, aké platia pre výzvy na predkladanie návrhov. Táto oprava môže predĺžiť termín uzávierky, aby mali uchádzači možnosť vziať zmeny do úvahy.

6.2.1 Postup pri otvorenej výzve na predkladanie projektových návrhov

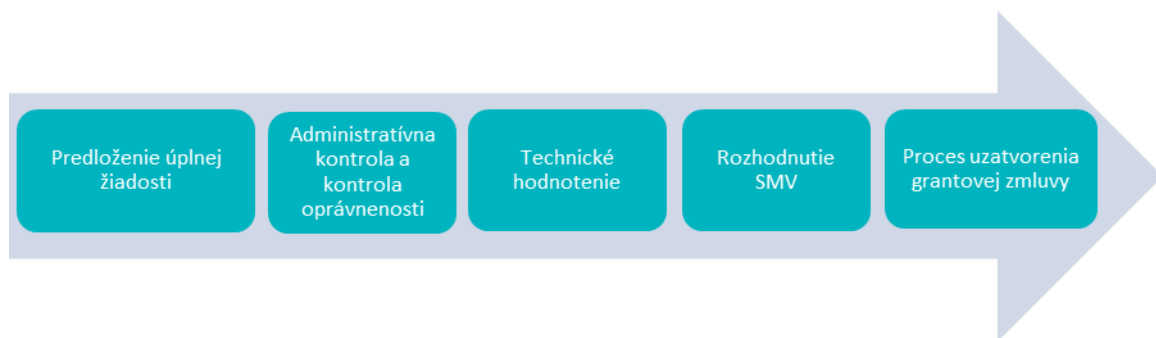
V rámci otvorenej výzvy na predloženie projektových návrhov bude účasť otvorená pre všetkých zainteresovaných, oprávnených žiadateľov, ktorí budú musieť pripraviť a predložiť v stanovenej lehote úplnú dokumentáciu o ich projekte. Obsah žiadosti je stanovený v príslušnej výzve na predkladanie návrhov a v súlade s ustanoveniami článku 43 vykonávacieho nariadenia.

Predložené projektové návrhy sú kontrolované z pohľadu *administratívy a oprávnenosti* zo strany STS. V súlade s ustanoveniami vykonávacieho nariadenia ENI, môžu byť pri plnení tejto úlohy nápomocné pobočky STS. Na základe tejto previerky STS pripraví hodnotiacu správu so zoznamom žiadostí v súlade s administratívnymi kritériami a kritériami oprávnenosti a zoznamom tých, ktoré nespĺňali požiadavky.

Tie žiadosti, ktoré sú v súlade s administratívnymi kritériami a kritériami oprávnenosti budú hodnotené z hľadiska technickej kvality. Do *technického hodnotiaceho* procesu STS prizve nezávislých externých hodnotiteľov. Žiadosti sa budú pridelovať hodnotiteľom takým spôsobom, že sa zo skupiny odborníkov vyberú tí, ktorých špecializácia zodpovedá obsahu

projektového návrhu. Skupina odborníkov sa vytvorí po zverejnení otvorenej výzvy pre expertov vo všetkých štyroch krajinách, s prihliadnutím na princíp zverejnenia, ako je to popísané vyššie. Každá žiadosť je hodnotená najmenej dvoma nezávislými hodnotiteľmi, ktorí budú udeľovať body na základe hodnotiacej mriežky s vopred určeným súborom kritérií, ktoré majú byť stanovené v Príručke pre výber a hodnotenie schválenej SMV.

Vychádzajúc z bodovania zo strany hodnotiteľov, pripraví STS Technickú hodnotiacu správu vrátane zoznamu návrhov zoradených podľa priority a podľa počtu udelených bodov. SMV odsúhlasí túto Technickú hodnotiacu správu a na základe poradovníka schváli projekty s najlepším bodovaním v medziach dostupného rozpočtu a rozhodne o maximálnych sumách, ktoré budú v jednotlivých prípadoch poskytnuté. SMV môže pripraviť zoznam rezerv pre prípad, že každá z priorit, ktorá obsahuje oprávnené žiadosti, nebude môcť byť financovaná z dôvodu nedostatku dostupných zdrojov. RO môže vykonávať previerky kedykoľvek počas výberového konania za účelom kontroly a dohľadu nad efektívnosťou a kvalitou hodnotenia.

6.2.2 Postup pri obmedzenej výzve na predkladanie projektových návrhov

V niektorých prípadoch SMV môže rozhodnúť uplatniť postup pre obmedzené výzvy na predkladanie projektových návrhov. Tento typ postupu možno použiť najmä v prípade projektov, ktoré obsahujú prvky infraštruktúry, kde je dokumentácia komplexnejšia a jeho príprava si vyžaduje viac času a prostriedkov. Projekty infraštruktúrného typu znamenajú projekty s pracovnými prvkami.

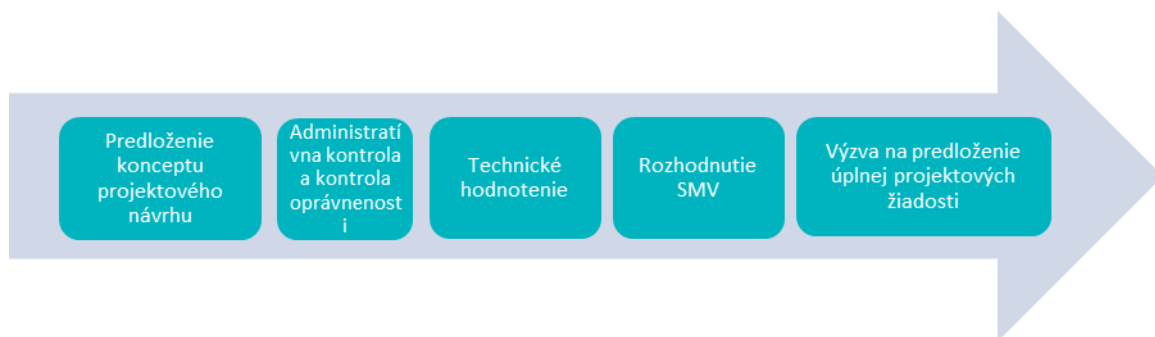
Postup pri obmedzenej výzve znamená, že účasť je umožnená všetkým záujemcom spomedzi oprávnených žiadateľov, ale len tí, ktorí boli zaradení do užšieho výberu na základe Hodnotenia konceptu predloženého návrhu (tzv. Concept note), sú vyzvaní na predloženie úplnej žiadosti. Konečné rozhodnutie o financovaní je založené na výbere úplných žiadostí.

V prvej fáze sú žiadatelia vyzvaní prostredníctvom výzvy na predkladanie návrhov predložiť Hodnotenie konceptu predloženého návrhu, ktoré bude obsahovať aspoň tieto prvky: krátky popis projektovej myšlienky, informácie o hlavnom príjimatelovi a partneroch projektu, plánované aktivity, špecifické programové ukazovatele výstupu, ktoré sa majú riešiť v rámci projektu, ako aj návrh predbežného rozpočtu, či časový rámec pre implementáciu.

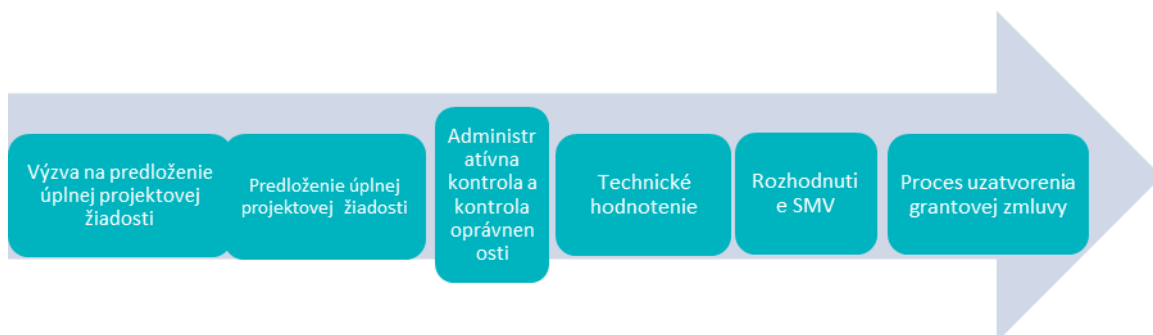
Koncepty predložených návrhov budú hodnotené a vyberané na základe postupu použitého v prípade otvorených výziev na predkladanie návrhov. Monitorovací výbor môže rozhodnúť, či administratívna kontrola a kontrola oprávnenosti budú vynechané alebo zlúčené s

technickým hodnotením, ak je to potrebné pre určitú výzvu.

Avšak SMV môže rozhodnúť o hodnotiacej správe o administratívnych kritériách a kritériách oprávnenosti, ako aj zároveň o technickej hodnotiacej správe. Na základe technickej hodnotiacej správy (rovnako ako v prípade otvorených výziev budú nezávislí externí hodnotitelia zapojení do procesu technického hodnotenia) SMV rozhodne o zozname konceptov predložených návrhov považovaných za vysoko kvalitné, ktoré budú vyzvané, aby rozvíjali svoje projekty do úplných žiadostí. Obsah úplnej žiadosti bude stanovený v príslušnej výzve na predloženie projektových návrhov a bude v súlade s ustanoveniami článku 43 vykonávacieho nariadenia.

Úplné žiadosti prijaté v druhej fáze budú hodnotené za použitia rovnakého postupu ako v prípade otvorených výziev. Na základe technickej hodnotiacej správy SMV rozhodne o zozname vybraných projektov a maximálnej prípustnej čiastky, ktorú je možné v každom jednotlivom prípade prideliť. SMV môže pripraviť zoznam rezerv pre prípad, že z dôvodu nedostatku dostupných zdrojov nebude môcť byť financovaná každá z priorit, ktorá obsahuje oprávnené žiadosti. Na základe rozhodnutia SMV môžu byť LIP vybrané prostredníctvom užšej výzvy na predkladanie návrhov. Podrobné pravidlá tohto procesu hodnotenia a výberu budú upravené v príručke pre výber a hodnotenie. Príručka musí byť schválená SMV.

„Po rozhodnutí SMV Riadiaci orgán prekonzultuje zoznam projektov odporúčaných na financovanie s Európskou komisiou, aby sa zabránilo dvojitému financovaniu a aby sa podporila súčinnosť s existujúcimi projektmi tam, kde je to možné. Po tejto konzultácii Spoločný monitorovací výbor môže rozhodnúť zamietnuť pôvodne odporúčané návrhy. “

6.2.3 Postup riešenia sťažností

Stanovený postup sa bude týkať sťažností proti rozhodnutiam prijatým zo strany orgánov Programu v priebehu procesu hodnotenia a výberu projektov s cieľom zabezpečiť transparentné a spravodlivé jednanie so všetkými žiadateľmi. V prípade, že sa žiadateľ domnieva, že došlo počas výberového procesu k pochybeniu, hlavný prijímateľ danej žiadosti je oprávnený podať na RO / STS sťažnosť. Riadiaci orgán v spolupráci s STS sťažnosť preskúma a pripraví svoje technické prešetrenie, pokiaľ ide o jej podstatu. Podrobný opis tohto postupu bude uvedený vo výzve na predloženie projektových návrhov.

6.3 Provizórny indikatívny časový rámec implementácie Programu

Program má nasledujúci indikatívny plán na obdobie rokov 2015-2024:

	2015. I.	2015. II.	2016. I.	2016. II.	2017. I.	2017. II.	2018. I.	2018. II.	2019. I.	2019. II.	2020. I.	2020. II.	2021. I.	2021. II.	2022. I.	2022. II.	2023. I.	2023. II.	2024. I.	2024. II.
Podanie návrhu Programu na EK	■																			
Schválenie Programu v EK		■																		
Procedúra ustanovenia RO			■																	
Zverejnenie výzvy				■			■			■										
Hodnotenie a rozhodnutie o pridelení grantu					■	■		■	■		■	■								
Zazmluvnenie a začiatok implementácie						■	■		■	■		■	■	■						
Projektová implementácia							■	■	■	■	■	■	■	■	■	■				
Fáza programového riadenia		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■				
Ukončenie programu																	■	■	■	■

Podľa vykonávacích predpisov ENI musia byť všetky zmluvy podpísane pred 31. decembrom 2021 a všetky aktivity projektov financované Programom musia skončiť 31. decembra 2022 (článok 18). Program skončí najneskôr 31. decembra 2024 (článok 15).

Na základe napredovania Programu môže SMV rozhodnúť o ďalších výzvach na predkladanie žiadostí alebo o zrušení plánovaných výziev na predkladanie žiadostí.

6.4 Opis priorít podľa charakteru podpory

Tento Program financuje aktivity vo forme finančných príspevkov pridelených projektom prostredníctvom otvorených alebo užších výziev na predkladanie návrhov. Tieto výzvy na predkladanie návrhov budú spustené na základe rozhodnutí SMV, podľa toho ako uvádza vyššie uvedený orientačný harmonogram časový rámec pre implementáciu Programu. Program nebude využívať finančné nástroje.

Vychádzajúc z rozhodnutia Pracovnej skupiny pre prípravu Programu (JTF), Program nebude využívať postup priameho zadávania (článok 41 vykonávacieho nariadenia ENI CBC).

Vzhľadom na článok 38 (4) vykonávacieho nariadenia ENI CBC podiel príspevku Únie prideleného na veľké projekty v oblasti infraštruktúry a príspevkov na finančné nástroje uvedené v článku 42 nesmie prekročiť 30 %.

6.5 Opis plánovaného využitia technickej asistencie a použiteľných postupov uzatvárania zmlúv

Technická asistencia je nevyhnutná pre podporu účastníckych krajín pri implementácii Programu. Vzhľadom na veľkosť a diverzitu Programu sa na technickú pomoc použije najviac 10 % z celkového príspevku Únie prideleného danému Programu.

Rozpočet TA sa využije na požadovanú pomoc pri riadení, monitorovaní a hodnotení Programu.

Navyše by sa rozpočet TA mal použiť na úlohy s cieľom zlepšiť a zabezpečiť riadnu realizáciu Programu na projektovej úrovni (napr. tematické semináre, kroky v oblasti informovania a propagácie, hodnotenie) ako aj zvýšiť celkovú kvalitu financovaných projektov.

V súlade s VP článkom 34 vykonávacieho nariadenia ENI CBC môžu byť v rámci TA financované nasledujúce činnosti za účelom zaistenia efektívnej správy Programu:

- aktivity spojené s prípravou, výberom a hodnotením (vrátane stretnutí SMV) a podpora projektov;
- činnosti spojené s podporou spoločných štruktúr;
- podpora aktivít národných orgánov a CCP;
- riadenie a činnosť Riadiaceho orgánu, Spoločného technického sekretariátu a jeho pobočiek, či sprostredkovateľského orgánu, ktorý poskytuje horizontálne služby;
- monitoring a návštevy prevádzok (projektov) na mieste;
- zriadenie a prevádzkovanie elektronického dátového systému pre účtovníctvo, uchovávanie, monitorovanie a predkladanie správ;
- príprava správ (napr. výročné správy, priebežné hodnotenie atď.);
- audítorské činnosti;
- aktivity v oblasti informovania a publicity;
- podpora a pomoc potenciálnym príjemcom;
- prípravné aktivity súvisiace s programovým obdobím rokov 2021-2027.

Činnosti zahrnuté do TA budú financované s využitím prístupu projektového riadenia. Všetky činnosti spojené s riadením Programu, ktoré majú byť podporované z programu TA, musia

byť pripravené v podobe "informačného listu TA". Spoločný monitorovací výbor rozhodne o financovaní projektov TA na základe informačného listu TA, ktorý obsahuje úlohy príjemcov TA. Vychádzajúc z rozhodnutia SMV, podpíše RO s prijímateľmi TA zmluvu o činnostiach TA, ktoré sa môžu delegovať na STS. Oprávnené činnosti a náklady jednotlivých projektov TA sú súčasťou zmluvy o finančnom príspevku.

Projekty technickej asistencie vykonávajú organizácie, u ktorých sídlia Riadiace orgány Programu (príjemcovia TA). Náklady vzniknuté v priebehu realizácie týchto projektov sú financované prostredníctvom preddavkov z rozpočtu programu technickej asistencie. Príjemcovia TA musia rešpektovať a dodržiavať pravidlá a postupy oprávnenosti na programovej úrovni vrátane príslušných postupov verejného obstarávania. V súlade s ustanovením článku 37 (1) vykonávacieho nariadenia č. 897/2014 uplatňujú príjemcovia TA so sídlom v niektorom členskom štáte buď vnútroštátne zákony, alebo iné právne predpisy a správne opatrenia súvisiace s verejným obstarávaním, zatiaľ čo príjemcovia TA so sídlom na Ukrajine musia dodržiavať príslušné pravidlá verejného obstarávania opísané v dohode o financovaní uzavretej medzi Ukrajinou a Európskou komisiou.

Potenciálni príjemcovia TA:

- RO – Ministerstvo zahraničných vecí a obchodu
- národné orgány a CCP
- STS – programová kancelária Széchenyi ako hostujúca organizácia
- Sprostredkovateľský orgán - Programová kancelária Széchenyi
- pobočky
- Orgán auditu (skupina audítorov) – Generálne riaditeľstvo pre audit európskych fondov Maďarsko

6.6 Opis monitorovacieho a hodnotiaceho systému

Monitorovanie a hodnotenie Programu sa zameriava na zlepšenie kvality návrhu a jeho realizácie, ako aj na posúdenie a zlepšenie jeho ucelenosti, efektívnosti, účinnosti a dopadu. Výsledky monitorovania a hodnotenia sa zohľadnia počas programového a implementačného cyklu.

1.9.1 Každodenný monitoring,

Na zabezpečenie kvality a efektívnosti implementácie Programu je potrebné realizovať monitorovacie aktivity na programovej úrovni. K monitorovaniu a hodnoteniu na programovej úrovni prispievajú vopred stanovené ukazovatele, ktoré sú zadané v kapitole 4.7. Riadiaci orgán zodpovedá za vytvorenie systému s cieľom zozbierať spoľahlivé finančné a štatistické informácie o implementácii na účely monitorovania a hodnotenia.

Na projektovej úrovni pozostáva monitoring z procesov realizovaných za účelom sledovania implementácie projektu, preto môžu byť potenciálne problémy zistené včas a v prípade potreby môžu byť prijaté nápravné opatrenia. Zber a meranie ukazovateľov je kontinuálna úloha, projekty musia informovať programové subjekty o dosiahnutých ukazovateľoch v každej opisnej správe o pokroku projektu.

1.9.2 Orientačný plán monitorovania a hodnotenia na celé obdobie trvania Programu:

Ex-ante hodnotenie Programu ENI CBC HUSKROUA, ktoré zahŕňa aj požiadavky na strategické environmentálne posudzovanie, bolo uskutočnené nezávislými hodnotiteľmi s cieľom zlepšiť

kvalitu Programu. Odporúčania hodnotenia sa zohľadnili počas tvorenia návrhu SOP.

Podľa článku 78 (3) vykonávacieho nariadenia ENI CBC zrealizuje Riadiaci orgán okrem monitoringu na každodennej báze **program zameraný na výsledky** a monitorovanie projektu (ROM). V prípade ROM je hlavným cieľom a úlohou mať nezávislý pohľad na realizáciu projektu / programu a na pokrok v dosahovaní výsledkov. Nezávislé posúdenie sa postará o systém kontroly a vyváženosť, ale aj zväčšuje transparentnosť a zodpovednosť za využívanie prostriedkov EÚ. ROM pripomienky a odporúčania sú poskytnuté na zváženie a využitie zodpovednými / manažmentom prebiehajúcich projektov / programu a premietnu sa do budúceho programového cyklu. Metodika uplatňovania ROM bude zahrnutá do ročného plánu monitorovania a hodnotenia.

Podľa článku 17 nariadenia 236/2014 najneskôr do 31. decembra 2017 musí byť Komisiou predložené **strednodobé preskúmanie** správy programového dokumentu ENI CBC o implementácii nástroja ENI CBC. To sa vzťahuje na obdobie od 1. januára 2014 do 30. júna 2017 a zameria sa na dosiahnutie cieľov nástroja ENI CBC pomocou ukazovateľov vyjadrujúcich dosiahnuté výsledky a účinnosť tohto nástroja. Zúčastnené krajiny poskytnú na žiadosť Komisie všetky potrebné údaje a informácie.

Podľa článku 78 (3) vykonávacieho nariadenia ENI CBC sa monitorovanie a hodnotenie programov zameriava na zlepšenie kvality návrhu a jeho realizácie, ako aj na posúdenie a zlepšenie jeho ucelenosti, efektívnosti, účinnosti a dopadu. Závery z monitorovania a hodnotenia sa zohľadnia počas programového a implementačného cyklu.

Podľa článku 78 (2) vykonávacieho nariadenia ENI CBC sa vypracuje **ročný plán monitorovania a hodnotenia**, ktorý bude vykonávať Riadiaci orgán. Tento ročný plán sa každý rok predloží Komisii najneskôr do 15. februára.

Navyše ku strednodobému preskúmaniu môže Komisia alebo RO kedykoľvek vypracovať hodnotenie Spoločného operačného programu alebo jeho časti.

Hodnotenia sa uskutočnia internými alebo externými odborníkmi, ktorí sú funkčne nezávislí od orgánov zodpovedných za implementáciu Programu.

Hodnotenie by malo posúdiť efektívnosť, účinnosť a dopad programových aktivít a podpory. Dôraz sa kladie na výsledky a vplyvy. Hlavní užívatelia získaných informácií budú programové subjekty, ktoré sú súčasťou manažmentu Programu – je to cenný zdroj informácií pre každodenné riadenie Programu a predkladanie správ o jeho realizácii, či oznámení o dosiahnutých výsledkoch, rovnako ako pre rozhodovanie v rámci SMV. Zároveň tieto informácie môžu byť užitočné pre zlepšenie programových postupov a plánu monitorovania, kontrolných a auditorských činností (previerky na mieste projektu, kontroly RO, poskytovanie informácií Orgánu auditu a skupine audítorov pre ich projektové audity atď.).

Závery z hodnotení sa tiež zohľadnia pri uplatnení v budúcich programoch. Je veľmi dôležité oznámiť výsledky a zistenia hodnotenia a zverejniť informácie získané v rámci procesu hodnotenia. Výsledky hodnotenia budú zaslané príslušným subjektom Programu a vnútroštátnym orgánom. Prehľad poznatkov z hodnotenia bude sprístupnený verejnosti

prostredníctvom komunikačných kanálov, ktoré program plánuje využívať.

Nasledujúci **orientačný plán monitorovania a hodnotenia** je pripravený pre tento Program:

Č.	Názov	Úloha	Čas alebo frekvencia	Zodpovednosť
	Ex-ante hodnotenie	Zlepšiť kvalitu SOP.	Počas programovej fázy.	Subjekty programovej úrovne
	Každodenný monitoring (pokračujúci)	Pozorovať implementáciu projektu.	Nepretržitý.	RO, NO, STS a CCP
	Program zameraný na výsledky a monitorovanie projektu (ROM)	Posúdiť dosiahnuté výsledky, na ktoré boli projekty a samotný program v danom časovom období zamerané.	Začala po podpísaní prvej zmluvy o finančnom príspevku. Frekvencia: raz ročne na vzorke projektov.	RO, STS
	Strednodobé preskúmanie programového dokumentu ENI CBC	Posúdiť efektívnosť, účinnosť a dopad nástroja ENI CBC v polovici Programu so zreteľom na programový dokument.	V III-IV. štvrťroku 2017 (týka sa obdobia od 1. januára 2014 do 30. júna 2017).	Európska komisia, (RO)
	Pokračujúce (strednodobé) hodnotenie	Posúdiť efektívnosť, účinnosť a dopad programových činností a podpory. Dôraz sa kladie na výsledky a vplyvy, ako aj na meranie skutočných hodnôt indikátorov Programu.	V III-IV. štvrťroku 2017 (týka sa obdobia od 1. januára 2014 do 30. júna 2017).	RO
	Ex-post hodnotenie nástroja ENI CBC	Posúdiť výkonnosť nástroja ENI CBC ako celku.	Po ukončení Programu, pred polovicou obdobia nasledujúceho finančného obdobia.	Európska komisia

Všetky hodnotiace a monitorovacie aktivity vychádzajú z očakávaných výsledkov, ktoré sú určené v programovej stratégii. Spolu s ukazovateľmi, ktoré majú merať ich úspechy, ukazujú, čo program plánoval s dostupnými finančnými zdrojmi pri navrhovaní jeho stratégie dosiahnuť. Pravidelný zber ukazovateľov (aspoň raz ročne, no podľa potreby) a posúdenie pokroku dosiahnutého vzhľadom na stanovené cieľové hodnoty ukazovateľov, spolu s finančným čerpaním dajú pomáhať zistiť, či je program na správnej ceste a či je jeho stratégia stále relevantná, alebo či musí byť zmenená.

Po ukončení projektu predloží každý hlavný prijímateľ správu o pokračovaní projektu (správa o udržateľnosti projektu). Správa o udržateľnosti projektu musí obsahovať údaje o výsledných ukazovateľoch príslušnej programovej úrovne. Správa o udržateľnosti sa odovzdáva raz ročne počas piatich rokov od ukončenia projektu alebo v prípade potreby počas obdobia určenom v pravidlách štátnej podpory.

Hlavným systémom a nástrojom zbierania informácií je systém IMIS 2014-2020. So systémom IMIS 2014-2020 sú subjekty implementácie projektu schopné sledovať všetky ukazovatele a dosiahnuté výsledky na projektovej aj programovej úrovni.

Pokiaľ ide o zapojené ľudské zdroje, činnosti monitoringu sa budú realizovať v zásade z

interných zdrojov (zamestnanci RO/STS). Hodnotenie ex-ante sa vykonáva externými odborníkmi. V prípade ROM sa môžu najať externí odborníci. Žiaden ďalší personál sa na tieto aktivity neplánuje.

Výsledky činností monitoringu a hodnotenia sú oznámené jednak interne (všetkým subjektom, ktoré sú súčasťou riadenia Programu), ako aj širšej verejnosti.

Programový časový rámec a finančný plán sa budú pravidelne aktualizovať, vychádzajúc z výsledkov aktivít monitoringu a hodnotenia. Taktiež plán monitorovania a hodnotenia je potrebné preskúmať a aktualizovať.

6.7 Informácie o plnení povinných požiadaviek stanovených smernicou 2001/42/ES Európskeho parlamentu a Rady

SEA spoločného operačného Programu pre program HUSKROUA ENI CBC na obdobie rokov 2014-2020 bol naplánovaný a realizovaný v súlade so smernicou 2001/42/ES Európskeho parlamentu a Rady zo dňa 27. júna 2001 o strategickom environmentálnom hodnotení vplyvov určitých plánov a programov na životné prostredie (ďalej len ako: smernica SEA) a s vnútroštátnou legislatívou. Predmetom posudzovania SEA bol spoločný operačný program pre Program HUSKROUA ENI CBC na obdobie rokov 2014-2020. Účastnícke krajiny Programu HUSKROUA ENI CBC 2014-2020 sú Maďarsko, Slovensko, Rumunsko a Ukrajina. Geografický rozsah pokrýva hlavné regióny a pridružené územia. Časový rámec pre posudzovanie vplyvov na životné prostredie bol stanovený popisom vývojového trendu súvisiaceho s očakávaným stavom životného prostredia a možnými dopadmi na problematiku životného prostredia. Časový rámec pre trendy vývoja, súvisiace s očakávaným stavom životného prostredia a možnými dopadmi na problematiku životného prostredia, je – programové obdobie 2014-2020 plus dva roky.

Smernica SEA bola vypracovaná počas prípravy Programu a bola dokončená pred schválením a predložením Komisii s cieľom zaistiť vysokú úroveň ochrany životného prostredia a prispieť k začleneniu environmentálnych aspektov do prípravy a prijatí Programu HUSKROUA ENI CBC 2014-2020 so zvláštnym zreteľom na podporu trvalo udržateľného rozvoja.

Proces posudzovania vplyvov na životné prostredie (SEA) v súlade so smernicou ES a vnútroštátnymi právnymi predpismi

SEA vykonáva fázy procesu podľa požiadaviek smernice SEA, ako sú identifikácia príslušných environmentálnych orgánov v zúčastnených krajinách, vyhodnotenie dopadu zámeru, určenie rozsahu a úrovne podrobnosti hodnotenia, vypracovanie environmentálnej správy, prijatie návrhu správy o určení rozsahu a úrovne podrobnosti hodnotenia a environmentálnej správy zo strany STS, konzultácia ohľadom určenia rozsahu a úrovne podrobnosti hodnotenia, verejné konzultácie a prístup verejnosti k dokladom (na základe rozhodnutí vlády), čo sa týka environmentálnej správy, dokončenie environmentálnej správy s prihliadnutím na výsledky konzultácií, rozhodovanie, monitorovanie, prijatie environmentálnej správy príslušnými orgánmi.

Environmentálna správa (príloha 1: Metódy SEA) opisuje celý zrealizovaný postup SEA a fázy tohto procesu s časovým rámcom, výstupmi a odkazom na právne predpisy. Okrem budúceho Riadiaceho orgánu boli všetky účastnícke krajiny Programu HUSKROUA ENI CBC 2014-2020 zapojené do procesu SEA.

Zapojenie sa zúčastnených strán a verejnosti do procesu SEA bolo kľúčovým prvkom počas priebehu konzultácií. Príslušné orgány životného prostredia boli identifikované pri úzkej spolupráci s národnými orgánmi a účastníkymi krajinami.

V rámci postupu SEA bolo v súvislosti so spoločným operačným programom pre Program HUSKROUA ENI CBC 2014-2020 zapojenie príslušných orgánov životného prostredia a verejnosti uskutočnené pomocou dvoch konzultačných aktivít:

- článku 5 (4) smernice SEA – konzultácia ohľadom určenia rozsahu a úrovne podrobnosti hodnotenia;
- článku 6.2 a prílohy 1 smernice SEA – konzultácia ohľadom environmentálnej správy.

Proces konzultácie dal príležitosť zainteresovaným stranám a verejnosti vyjadriť svoj názor. Konzultácia o určení rozsahu a úrovne podrobnosti hodnotenia viedla k tomu, že príslušné environmentálne zainteresované subjekty zo zúčastnených krajín vyhlásili, že súhlasia s určením rozsahu a úrovne podrobnosti hodnotenia. Niektoré zo zainteresovaných strán zaslali odporúčania ohľadom životného prostredia, ktoré priamo súvisia s obsahom operačného programu a ktoré boli brané do úvahy v rámci SOP.

V rámci konzultácií ohľadom environmentálnej správy bolo poskytnuté jej netechnické zhrnutie na konzultáciu kvôli uľahčeniu porozumenia verejnosti tejto správe. Táto konzultácia o environmentálnej správe odhalila stanovisko zainteresovaných subjektov a verejnosti. Väčšina zo získaných komentárov vyjadrovala súhlas s obsahom environmentálnej správy. V rámci nich boli navrhnuté menšie úpravy, najmä v súvislosti s kľúčovými problémami životného prostredia a ohniskom záujmu na oprávnenom území, či opatrení na zmiernenie a prevenciu pred možnými vplyvmi na životné prostredie.

Celý proces SEA prebiehal v duchu blízkej spolupráce s prípravou Programu. Blízka spolupráca s plánovačmi bola koordinovaná ako vo fáze vypracovania správy o určení rozsahu a úrovne podrobnosti hodnotenia, rovnako aj vo fáze environmentálnej správy so zámerom zabezpečiť, aby sa vplyvy na životné prostredie pri implementácii Programu zobrali do úvahy počas jeho prípravy aj pred jeho prijatím.

Obsah Environmentálnej správy podľa smernice ES

Environmentálna správa zahŕňa všetky zložky, ktoré vyžaduje smernica SEA. Bolo poskytnuté aj netechnické zhrnutie Environmentálnej správy a stanovisko, ktoré sumarizuje, ako bolo environmentálne hľadisko začlenené do SOP.

Výsledky procesu posudzovania vplyvov na životné prostredie:

Strategické environmentálne hodnotenie bolo neoddeliteľnou súčasťou programového procesu. Výsledkom procesu hodnotenia je zistenie, že proces Strategického environmentálneho hodnotenia poskytol vysokú úroveň ochrany životného prostredia a

prispel k začleneniu environmentálnych aspektov do prípravy a prijatia Programu.

Environmentálna správa predstavuje rozumné alternatívy Programu posúdené z pohľadu environmentálnych cieľov a z geografického hľadiska. V podstate tieto alternatívy zahŕňajú postupne vypracovaný návrh Programu a "nulový variant", t. j. stav, kedy by sa program nerealizoval. Okrem týchto analýz "s a bez" realizácie Programu sa objavili ďalšie dve možné alternatívy počas hodnotenia životného prostredia, z ktorých jedna prechodná alternatíva, vybraná vzhľadom na dôvody podrobne uvedené v environmentálnej správe, bola zohľadnená. Výsledkom porovnania je, že najlepšou alternatívou je realizácia Programu.

Strategické environmentálne hodnotenie ovplyvnilo obsah SOP následkom konzultácií, vyhlásení a odporúčaní SEA, o ktorých sa priebežne diskutovalo s Pracovnou skupinou pre prípravu Programu (JTF) a programovými plánovačmi.

Strategické environmentálne hodnotenie poskytlo jasné odporúčania vrátane ako záverečnej správy o určení rozsahu a úrovne podrobnosti hodnotenia, tak aj záverečného návrhu Environmentálnej správy. Všetky odporúčania boli prejednané s konzultantom zodpovedným za Spoločný operačný program a boli zohľadnené v záverečnej verzii SOP.

Prehľad o hlavných odporúčaníach SEA, výsledkoch konzultačného procesu a spôsobe, akým boli zahrnuté do Programu, je súčasťou záverečnej Environmentálnej správy a oficiálneho vyhlásenia.

Monitorovací systém bol navrhnutý a zahrnutý do Environmentálnej správy na základe relevantných cieľov v oblasti životného prostredia, ktoré sú stanovené z toho dôvodu, aby sa určili monitorovacie opatrenia pre významné vplyvy implementácie Programu na životné prostredie. Ako všeobecné pravidlo a s cieľom vyhnúť sa nejasnostiam a duplicitám ukazovateľov navrhnutých pre programový dokument boli analyzované z hľadiska ochrany životného prostredia a SOP indikátory, ktoré sú relevantné pre otázky životného prostredia, environmentálne ciele a hlavné témy, boli použité ako ukazovatele SEA. Environmentálna správa navrhuje ďalšie indikátory životného prostredia pre tie environmentálne ciele, ktoré nie sú pokryté programovými ukazovateľmi. Takto navrhovaný systém indikátorov SEA pozostáva zo SOP výsledných ukazovateľov, SOP indikátoru výstupu a ukazovateľov navrhnutých SEA.

Systém ukazovateľov SEA pozostáva z nasledujúcich indikátorov (názov ukazovateľa a jeho typ (R – SOP výsledný indikátor, O – SOP ukazovateľ výstupu, I – indikátor navrhnutý zo strany SEA)):

- Celková chránená rozloha, kde sa má dosiahnuť lepší stav zachovania (v ha) – O (TC6 P1)
- Zvýšenie priemernej veľkosti nerozdrobených pozemkov – I
- Zvýšená kapacita v oblasti ochrany životného prostredia a zmiernenia klimatických zmien (založená na prieskumoch (úvodných, v polovici obdobia, v záverečnej fáze) medzi kľúčovými zainteresovanými stranami, napr. vedením vodohospodárskych subjektov, príslušných MVO inštitúcií, úradov.) - R (TC6 P1)
- Počet aktívnych účastníkov v oblasti zdieľania udalostí, osvetových kampaní a vzdelávacích programov osvedčenými postupmi - O (TC6 P1)
- Počet liniek verejnej dopravy so zvýšenou úrovňou služieb ako priamy dôsledok

- podpory (v počte spojov) – O (TC7 P1)
- Zvýšená kapacita v oblasti ochrany životného prostredia a zmiernenia klimatických zmien (založená na prieskumoch (úvodných, v polovici obdobia, v záverečnej fáze) medzi kľúčovými zainteresovanými stranami, napr. vedením vodohospodárskych subjektov, príslušných MVO inštitúcií, úradov.) - R (TC6 P1)
- Počet spolupracujúcich organizácií pri riadení v krízových situáciách – O (TC8 P1)
- Veľkosť populácie, ktorej slúži vylepšený systém prevencie (v počte ovplyvnených obyvateľov) – R (TC8 P1)
- Pokrok v oblasti správy kontaminovaných lokalít (vyjadrený v pomere riadiaceho opatrenia voči stanoveným cieľom, tam, kde je to potrebné) - I
- Počet revitalizovaných opustených priemyselných lokalít, alebo rekultivovaných miest niekdajších skládok, či projektov vedúcich k rozvoju ekologického poľnohospodárstva - I
- Vytváranie komunálneho odpadu (tuhý komunálny odpad (TKO) v kg / obyvateľa) - I
- Miera recyklácie komunálneho odpadu (Celková recyklácia komunálneho odpadu zadaná v percentách z vytvoreného množstva) - I
- Index využívania vodných zdrojov (WEI) - I
- Množstvo odpadu, odpadových vôd, energetickej efektívnosti či intervencie v oblasti výroby energie z obnoviteľných zdrojov – O (TC6 P1)
- Veľkosť populácie, ktorej slúži vylepšený systém prevencie (v počte ovplyvnených obyvateľov) – R (TC8 P1)
- Počet projektov zameraných na spoluprácu v oblasti ochrany krajiny, jej správy a súvisiaceho plánovania
- Počet aktivít v oblasti zvyšovania povedomia o ochrane prírodnej a kultúrnej krajiny – I
- Počet opatrení podporujúcich opätovné využitie odpadu / oživenie miest niekdajších skládok alebo recykláciu pôdy - I
- Miera selektívne zozbieraného odpadu zo strany obyvateľstva - I
- Zvýšená kapacita v oblasti ochrany životného prostredia a zmiernenia klimatických zmien (založená na prieskumoch (úvodných, v polovici obdobia, v záverečnej fáze) medzi kľúčovými zainteresovanými stranami, napr. vedením vodohospodárskych subjektov, príslušných MVO inštitúcií, úradov.) - R (TC6 P1)
- Počet organizácií, ktoré využívajú program podpory miestnej kultúry a zachovania historického dedičstva – O (TC3 P1)
- Počet vylepšených kultúrnych a historických pamiatok ako priamy dôsledok podpory Programu – O (TC3 P1)
- Veľkosť populácie, ktorej slúžia zlepšené zdravotnícke služby a súvisiace sociálne služby (v počte ovplyvnených obyvateľov) – R (TC8 P2)
- Zlepšené služby v oblasti zdravotnej starostlivosti s cezhraničným účinkom (v počte služieb) – O (TC8 P2)
- Počet aktivít zameraných na nárast miery obyvateľstva pripojeného k čističkám odpadových vôd - I

- Počet opatrení, ktoré slúžia k zlepšeniu kvality pitnej vody - I
- Spotreba energie v domácnostiach na meter štvorcový - I
- Podiel obnoviteľnej energie na konečnej spotrebe energie (v %) - I
- Počet liniek verejnej dopravy so zvýšenou úrovňou služieb ako priamy dôsledok podpory (v počte spojov) – O (TC7 P1)

Environmentálna správa uvádza podrobný systém ukazovateľov spolu s uplatnením týchto informácií.

6.8 Pravidlá oprávnenosti nákladov

Pravidlá oprávnenosti nákladov sú podrobne popísané v článkoch 47 až 51 vykonávacích predpisov ENI CBC. Podľa článkov 48 a 49 môže Program zaviesť ďalšie pravidlá oprávnenosti pre tento Program ako celok a môže tiež vyhlásiť iné kategórie výdavkov za neoprávnené.

Program nevyklučuje možnosť využitia jednorázových platieb, jednotkových nákladov a paušálneho financovania. Vzhľadom na pravidlá v článku 47 a 50 vykonávacích predpisov ENI CBC môže SMV rozhodovať o použití týchto foriem financovania spolu so spustením výzvy na predkladanie návrhov. Iné pravidlá môžu byť stanovené pre prioritu a / alebo podľa typu výzvy, ktorú má schváliť SMV. Podľa článku 67 VP ENI CBC výdavky, ktoré boli vynaložené v národnej mene zúčastnených krajín inej, ako je euro, budú prevedené na euro s použitím mesačného účtovného výmenného kurzu Komisie z toho mesiaca, v ktorom bol daný výdavok predložený na posúdenie v súlade s článkom 32 (1) vykonávacieho nariadenia. Táto metóda sa zavedie a bude uplatňovať po celú dobu trvania Programu, a to ako na výdavky spojené s technickou asistenciou, tak aj na výdavky súvisiace s projektmi.

6.9 Nezrovnalosti a vymáhanie finančných prostriedkov: Rozdelenie záväzkov medzi zúčastnenými krajinami

Podľa článku 71 vykonávacích predpisov ENI CBC zodpovedá za predchádzanie nezrovnalostiam, ich vyšetrovanie, za uskutočňovanie požadovaných finančných opráv a vymáhanie platieb v prvom rade Riadiaci orgán.

V záujme efektívnych a účinných postupov vymáhania sa môže SMV rozhodnúť, že bude vyžadovať od príjemcov finančné záruky. Podrobné pravidlá pre finančné záruky budú vymedzené vo výzve na predkladanie návrhov.

Podľa článku 74 vykonávacích predpisov ENI CBC zodpovedá Riadiaci orgán za vymáhanie neoprávnené vyplatených súm. V prípade, že sa tieto finančné opravy spájajú s porušením právnych povinností zo strany Riadiaceho orgánu, vyplývajúcich z vykonávacích predpisov ENI CBC a z vykonávacieho nariadenia (EÚ, Euratom) č. 966/2012, za vrátenie príslušných súm Komisii zodpovedá Riadiaci orgán.

V prípade finančných opráv z dôvodu systémových nezrovnalostí zistených v systémoch riadenia a kontroly Programu, zodpovedá Riadiaci orgán za uhradenie týchto súm Komisii vzhľadom na podiel záväzkov medzi zúčastnenými krajinami, ako je stanovené v Programe.

Ak sa finančná oprava týka pohľadávky voči prijímateľovi so sídlom v členskom štáte a riadiaci orgán nie je schopný vymôcť svoje pohľadávky, ten členský štát, v ktorom má prijímateľ sídlo, uhradí dlžnú sumu Riadiacemu orgánu a bude ju požadovať späť od daného prijímateľa. V prípade, že sa finančná oprava týka pohľadávky voči prijímateľovi so sídlom v partnerskej krajine CBC a Riadiaci orgán nie je schopný vymôcť svoju pohľadávku, partnerská krajina CBC, v ktorej má prijímateľ sídlo, má takú mieru zodpovednosti, ako stanovujú príslušné dohody o financovaní uvedené v článkoch 8 a 9 vykonávacích predpisov ENI CBC.

V súlade s vykonávacím nariadením bude Program HUSKROUA ENI CBC uplatňovať nasledujúce pravidlá:

- Každá zúčastnená krajina zodpovedá za prípadné finančné dôsledky nezrovnalostí, ktoré spôsobia Hlavní prijímatelia a prijímatelia nachádzajúci sa na jej území podľa článku 74 (4) - (5) vykonávacích predpisov ENI;

- Za prípadný systémový nedostatok (nezrovnalosť), ktorý nemôže byť spojený s konkrétnou zúčastnenou krajinou, budú zodpovedať zúčastnené krajiny spoločne a rovnomerne. V prípade systémového nedostatku (nezrovnalosti), ktorý môže byť spojený s konkrétnou krajinou (napr. nedostatok v rámci vnútroštátneho kontrolného systému), nesie za neho zodpovednosť príslušná zúčastnená krajina;
- pre výdavky v oblasti technickej asistencie:
 - Krajina príjemcu TA, ktorý spôsobil danú nezrovnalosť, ponesie finančnú zodpovednosť.
 - Za prípadnú systémovú nezrovnalosť vo výdavkoch TA, ktorá nemôže byť spojená s konkrétnou zúčastnenou krajinou príjemcu TA, budú zodpovedať zúčastnené krajiny spoločne a rovnomerne.

Ak sa hlavnému prijímateľovi nepodarí zabezpečiť vrátenie platby od príslušného partnera projektu, alebo ak sa Riadiacemu orgánu nepodarí zabezpečiť vrátenie platby od Hlavného prijímateľa, Riadiaci orgán požiada zúčastnenú krajinu, v ktorej má príslušný prijímateľ sídlo, o vrátenie neoprávnene vyplatených súm Riadiacemu orgánu podľa miery zodpovednosti medzi zúčastnenými krajinami, ako je uvedené vyššie. RO nahradí tieto finančné prostriedky Únii potom, čo tieto sumy vymôže od Hlavného prijímateľa / prijímateľov / zúčastnených krajín.

Ak sa Hlavnému prijímateľovi nepodarí zabezpečiť vrátenie platby od príslušného partnera projektu, alebo ak sa Riadiacemu orgánu nepodarí zabezpečiť vrátenie platby od Hlavného prijímateľa a príslušný prijímateľ má sídlo na Ukrajine, náležité postupy vymáhania budú stanovené v dohode o financovaní podľa článku 74 (5) vykonávacích predpisov ENI.

V prípade, že RO znáša akékoľvek právne náklady na vymáhacie konanie - po konzultácii a po dohode s príslušnou účastníčkou krajinou - aj keď by toto konanie bolo neúspešné – budú tieto nahradené zo strany účastníckej krajiny, v ktorej sídli Hlavný prijímateľ alebo príjemcovia, ktorí sú zodpovední za vyššie spomenutý postup.

6.10 Pravidlá prevodu, používania a monitorovania spolufinancovania

Spolufinancovanie musí predstavovať najmenej 10 % príspevku Európskej únie na program. Podiel ENI v prípade projektov je v zásade stanovený na 90%, zatiaľčo je TA financovaná z prostriedkov EÚ na 100%, pričom tvorí maximálne 10% z celkového príspevku Únie. Podľa článku 13 (1) vykonávacieho nariadenia bude spolufinancovanie pochádzať z akýchkoľvek iných zdrojov než z EÚ.

Podpora poskytnutá zúčastnenými krajinami na základe daného Programu musí byť v súlade s platnými pravidlami o štátnej pomoci v zmysle článku 107 Zmluvy o fungovaní Európskej únie a – v prípade potreby - s ustanoveniami o štátnej pomoci akýchkoľvek bilaterálnych dohôd medzi zúčastnenými krajinami a EÚ, najmä v kapitole 10 hlavy IV asociačnej dohody medzi EÚ a Ukrajinou.

6.11 Opis IT systémov na podávanie správ a výmenu elektronických údajov medzi Riadiacim orgánom a Komisiou

Podľa článku 30 vykonávacích pravidiel ENI CBC bude Programom zriadený elektronický dátový systém pre účtovníctvo, uchovávanie údajov, monitorovanie a podávanie správ. Elektronický systém pre výmenu dát IMIS 2007-2013, ktorý prevádzkuje Program HUSKROUA ENPI CBC na obdobie rokov 2007-2013, už v značnej miere splnil tieto normy. IMIS 2014-2020 bude podporovať ako cyklus projektu, tak aj realizáciu Programu, a bude spĺňať prijaté bezpečnostné normy, aby zabezpečil, že uchovávané dokumenty spĺňajú vnútroštátne zákonné požiadavky a sú spoľahlivé na účely auditu.

Počas obdobia rokov 2007-2013 bol tento systém schopný plnej podpory všetkých funkcií, ktoré patria do kompetencie „back office“, medzi inými aj

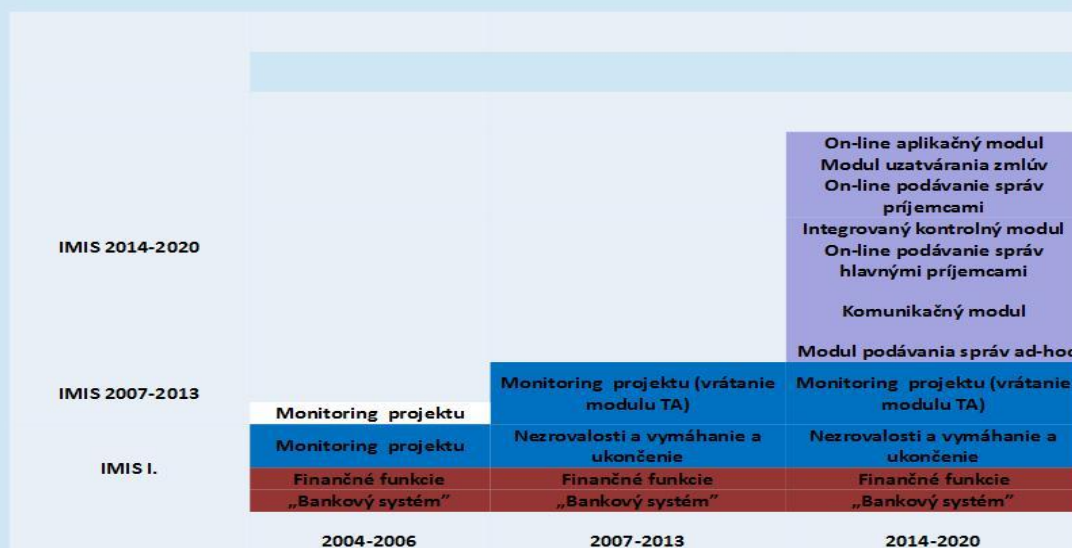
- Elektronické platby v prospech projektov prostredníctvom tohto systému;
- Automatická príprava žiadostí o platbu a všetkých súvisiacich oficiálnych dokladov pre EK;
- Sledovať všetky transakcie na bankovom účte;
- Podávanie správ a monitoring o nezrovnalostiach, riadení finančných opráv, prebiehajúcich vymáhaniach;
- Vypracovanie finančných štatistík a správ (výbery a finančné opravy, oprávnené výdavky, platby atď.)
- Pokryť programový a projektový životný cyklus (vrátane TA).

Za účelom podpory integrovaného riadenia Programu cezhraničnej spolupráce ENI Maďarsko-Slovensko-Rumunsko-Ukrajina musí byť IMIS 2014-2020 vyvinutý v súlade s novým nariadením, požiadavkami, programovými pravidlami a zo skúseností zo súčasného vývoja systému a prevádzkovej fázy. Jednou z kľúčových zmien vo funkčnosti bude využitie on-line aplikačného modulu a on-line podania priebežnej / záverečnej správy a požiadavky na platbu na projektovej úrovni, či rozšírenie úrovne on-line podávania správ zo strany partnera alebo riadiaceho modulu pre celé programové územie. Komunikačný modul musí byť tiež zavedený, rovnako ako pokročilé nástroje pre podávanie správ ad-hoc. Systém musí byť tiež zlepšený z hľadiska jednoduchosti pre užívateľov, čo znamená úplne nové užívateľské rozhranie, vizuálnu identitu.

Predbežne sa má pripravený plán IMIS skladať z nasledujúcich modulov a hlavných funkcií:

- On-line aplikačný modul
- Projektový modul (uzatváranie zmlúv, ich úpravy, spracovanie cyklu života projektu)
- Podávanie správ (vrátane on-line podávania správ na partnerskej úrovni, integrovaný kontrolný modul a podávanie správ o projekte)
- Integrovaný kontrolný modul pre všetky zúčastnené krajiny
- Modul on-line podávania správ pre hlavných príjemcov
- Komunikačný modul (prichádzajúce / odchádzajúce správy)
- Nástroj na podávanie správ ad-hoc
- Modul technickej asistencie

História IMIS

Výmena údajov s EK bude prebiehať elektronicky. Systém IMIS bude schopný komunikovať a byť kompatibilný s databázou KEEP vyvinutou INTERACT s cieľom zabezpečiť hladké nahrávanie údajov a výmenu informácií, ktoré sú pre EK potrebné.

Vývoj, implementácia, podpora a údržba monitorovacieho a informačného systému Programu sa bude financovať z rozpočtu TA.

6.12 Zásady komunikácie

Komunikácia je strategickým prvkom pri úspešnej realizácii Programu ENI CBC HUSKROUA 2014-2020.

Celkovým cieľom Komunikačnej stratégie je zabezpečiť tok informácií o štruktúre, podpore EÚ, cieľoch, výsledkoch a vplyvoch Programu, ktoré sa zaoberajú potrebami v oblasti informácií a komunikácie zo strany interných účastníkov zapojených do implementácie Programu, ako aj externých subjektov, ktorí majú prospech z realizácie Programu, a tiež širokej verejnosti.

Špecifické ciele Komunikačnej stratégie zabezpečujú zviditeľnenie, informovanosť, propagáciu príležitostí a výsledkov, primeranú pomoc, dobrú úroveň vnútornej i vonkajšej komunikácie a prenos poznatkov / informácií Programu. V dôsledku toho komunikačné činnosti veľmi prispievajú k väčšiemu úspechu Programu. Zodpovedné orgány pre realizáciu Komunikačného plánu budú Riadiaci orgán, Spoločný technický sekretariát, jeho pobočky a spoločný monitorovací výbor.

Efektívnosť opatrení v oblasti informácií a komunikácie a napredovanie v implementácii Komunikačného plánu budú podliehať preskúmaniu a monitorovaniu počas realizácie

Programu, aby sa tým zaistilo dosiahnutie cieľov Komunikačnej stratégie a Komunikačného plánu.

Po celú dobu realizácie bude používaná široká škála komunikačných kanálov a techník vybraných na základe skúseností z práve prebiehajúceho Programu ENPI.

V období 2014-2020 vylepšená verzia monitorovacieho a informačného systému IMIS pomôže v komunikácii a implementácii na všetkých úrovniach Programu. Tento systém si kladie za cieľ byť praktickým nástrojom pri plnení úloh a starať sa o tok informácií medzi všetkými účastníkmi Programu.

Vykoná sa revízia vizuálnej identity aktuálneho Programu (2007-2013) a na základe jej výsledkov môže byť zmenený vizuálna podoba Programu. Pokiaľ ide o podrobnosti Komunikačného plánu: Komunikačnú stratégiu a orientačný ročný informačný a komunikačný plán pre prvý rok, nájdete ich v kapitole 10.2 v prílohách.

6.13 Jazyk zvolený v rámci Programu

Vzhľadom k tomu, že je tento program nadnárodný, v súlade s článkom 7 vykonávacích predpisov ENI CBC, je z dôvodu uľahčenia riadenia a skrátenia lehôt na dokončenie používaným pracovným jazykom angličtina.

Náklady na tlmočenie a preklady budú hradené z rozpočtu technickej asistencie na úrovni Spoločného operačného programu a z rozpočtu každého jednotlivého projektu na projektovej úrovni.

7 Predbežný finančný plán

7.1 Tematické ciele podľa zdroja financovania

Indikatívny finančný plán Programu ENI CBC HU-SK-RO-UA, Poskytovanie príspevku z EÚ a spolufinancovanie, ak je známe, pre celé programové obdobie, pre každý tematický cieľ a pre technickú asistenciu <i>Tematické ciele podľa zdroja financovania (v eurách):</i>				
	Financovanie z EK (a) *	Spolufinancovanie (b)	Miera spolufinancovania (v %) (c) **	Financovanie spolu (d) = (a)+(b)
Tematický cieľ 3	14 118 856	1 568 762	11,11%	15 687 618
Tematický cieľ 6	16 694 930	1 854 992	11,11%	18 549 922
Tematický cieľ 7	12 706 973	1 411 886	11,11%	14 118 859
Tematický cieľ 8	23 036 041	2 559 560	11,11%	25 595 601
Technická asistencia	7 395 200	0	0,00%	7 395 200
Celkom	73 952 000	7 395 200	10,00%	81 347 200

* Podľa strategického dokumentu.

** Miera spolufinancovania sa vypočítava na základe príspevku Spoločenstva do Spoločného operačného programu v súlade s článkami 12, 13 a 14 vykonávacieho nariadenia Komisie (EÚ) č. 897/2014 z 18. augusta 2014, ktoré ustanovuje osobitné podmienky pre implementáciu programov cezhraničnej spolupráce financovaných v rámci nariadenia (EÚ) č. 232/2014 Európskeho parlamentu a Rady, ktorým sa zavádza nástroj európskeho susedstva

Tematický cieľ	Priorita	Alokácia podľa TC (%)	Alokácie v percentách z celkového rozpočtu (%)	Alokácia financovania z EK (EUR)
TC 3	Priorita 1	21,21	19,09	14 118 856
TC 6	Priorita 1	25,08	22,58	16 694 930
TC 7	Priorita 1	19,09	17,18	12 706 973
TC 8	Priorita 1	34,62	31,15	23 036 041
	Priorita 2			
Technická asistencia			10	7 395 200
CELKOM:			100	73 952 000

7.2 Programová finančná tabuľka

Finančná tabuľka popisuje predbežné ročné alokácie programových záväzkov a platieb (v eurách, v bežných cenách)

	A	B	C	D
	ORIENTAČNÉ PREDBEŽNÉ ZÁVÄZKY ZO STRANY EK	SPOLUFINANC OVANIE	INDIKATÍVNE PREDBEŽNÉ ZÁVÄZKY PROGRAMU- financovanie z EK	ORIENTAČNÉ PREDBEŽNÉ PLATBY PROGRAMU - financovanie z EK
2015				
Projekty		0	0	0
TA		0	147 904	147 904
CELKOM 2015	8 476 935	0	147 904	147 904
2016				
Projekty		0	0	0
TA		0	813 472	813 472
CELKOM 2016	9 767 535	0	813 472	813 472
2017				
Projekty		2 684 458	48 320 237	24 160 118
TA		0	1 035 328	1 035 328
CELKOM 2017	14 915 905	2 684 458	49 355 565	25 195 446
2018				
Projekty		2 147 566	0	19 328 095
TA		0	1 035 328	1 035 328
CELKOM 2018	12 835 744	2 147 566	1 035 328	20 363 423
2019				
Projekty		1 372 549	15 041 837	12 352 942
TA		0	1 035 328	1 035 328
CELKOM 2019	13 863 310	1 372 549	16 077 165	13 388 270
2020				
Projekty		846 011	3 194 726	7 614 098
TA		0	1 035 328	1 035 328
CELKOM 2020	14 092 571	846 011	4 230 054	8 649 426
2021				
Projekty		309 119	0	2 782 074
TA		0	961 376	961 376
CELKOM 2021	0	309 119	961 376	3 743 450
2022				
Projekty		35 497	0	319 473
TA		0	813 472	813 472
CELKOM 2022	0	35 497	813 472	1 132 945
2023				
Projekty		0	0	0

TA		0	369 760	369 760
CELKOM 2023	0	0	369 760	369 760
2024				
Projekty		0	0	0
TA		0	147 904	147 904
CELKOM 2024		0	147 904	147 904
CELKOM 2015-2024	73 952 000	7 395 200	73 952 000	73 952 000
CELKOVÁ MIERA SPOLUFINANCOVANIA			10%	10%

** Podlieha preskúmaniu Programu v polovici jeho trvania

V závislosti od podmienok stanovených zo strany EK v príslušnom upravujúcom rozhodnutí plánujú účastnícke krajiny financovať prípravné aktivity podľa rozpočtu TA 2007-2013.

8 Analýza rizika a opatrenia na jeho zmiernenie

V tabuľke nižšie sú uvedené rizikové faktory spolu s odhadom miery ich pravdepodobnosti a dopadu, ako aj s popisom možných zmierňujúcich opatrení a zodpovedných riadiacich jednotiek. Identifikované riziká a súvisiace zmierňujúce opatrenia budú sledované v pravidelných intervaloch a ročne hlásené Spoločnému monitorovaciemu výboru.

Riziko	Pravdepodobnosť	Dopad	Zmierňujúce opatrenia	Zodpovednosť
Externé faktory				
Zasahuje do iných programov na oprávnenom území	Nízka	Nízky	Jasne definované kritériá výberu pre podporené projekty so zameraním na priority oprávneného územia.	RO, STS
Nepriaznivé politické prostredie	Stredná	Vysoký	Opatrenia k tomuto riziku sú mimo zodpovednosť a možnosti manažmentu Programu.	-
Interné faktory				
Nedostatky v efektívnom využívaní finančných prostriedkov (nepravidelnosti, sprenevera)	Nízka	Vysoký	Zabezpečenie vypracovania a využívania účinných systémov auditu, kontroly a monitoringu.	RO, STS, OA, NO
Omeškania vo výbere projektov a v procesoch rozhodovania	Stredná	Stredný	Vývoj flexibilných komunikačných kanálov a postupov súvisiacich s výberom projektov a rozhodovaním.	STS, SMV
Oneskorenia v procesoch implementácie (napr. overenie správ o pokroku, žiadosti o platbu)	Stredná	Stredný	Zaistenie efektívnych postupov a primeraného personálu.	STS, RO
Oneskorenia pri realizácii projektov typu LIP s významným finančným podielom na programe	Stredná	Vysoký	Včasnú spustenie projektov LIP, pravidelné a dôkladné monitorovanie.	SMV, RO, STS
Ťažkosti s hľadaním partnerov pre projekt cezhraničnej spolupráce	Nízka	Nízky	Rozvoj, efektívny marketing a využívanie informačných podujatí a fór na vyhľadávanie partnerov.	STS
Nedostatočný počet / kvalifikácia pracovníkov na riadenie Programu	Nízka	Vysoký	Budovanie schopností a odborná príprava pre manažment podľa potrieb Programu.	STS, RO
Nedostatočná informovanosť zainteresovaných strán	Stredná	Stredný	Posilnené informačné kanály s efektívnym dosahom na kľúčové zainteresované subjekty.	STS, pobočky
Neochotné účastnícke subjekty, ktoré nemajú záujem o Program na prihraničnom území	Nízka	Stredný	Účinné a systematické informačné kampane a marketing osvedčených postupov.	STS, pobočky
Nestabilita / chýbajúci obsah / oneskorený vývoj IT systému	Nízka	Vysoký	Dôkladné plánovanie a včasná implementácia vývoja monitorovacieho a informačného systému.	RO, STS

9 Opis možností zamerania sa na prierezové témy

9.1 Trvalá udržateľnosť životného prostredia

Udržateľnosť životného prostredia bola počas prípravy Programu zohľadnená v zmysle horizontálneho princípu. Zvláštne opatrenia na zaistenie udržateľnosti životného prostredia budú súčasťou výziev na predkladanie návrhov. Nasledujúce priority a postupy prispievajú k požiadavkám ochrany životného prostredia, zmiernenia vplyvov klimatických zmien a efektívnosti využitia zdrojov:

TC3 Podpora miestnej kultúry a zachovanie historického dedičstva

Typ aktivity	Možnosti prispenia k prierezovej téme
Priorita 1: Podpora miestnej kultúry a historického dedičstva spolu s funkciami cestovného ruchu	
<ul style="list-style-type: none"> Zachovanie a obnova historických budov v súlade s požiadavkami na obnovu pamiatok 	Uprednostňovanie materiálov a technológií šetrných k životnému prostrediu pri propagačných aktivitách a konzervačných prácach na budovách.
<ul style="list-style-type: none"> Rozvoj turistických destinácií, tematických ciest, ktoré spájajú miesta historického, kultúrneho, či náboženského dedičstva. 	
<ul style="list-style-type: none"> Propagačné aktivity, poskytovanie informácií o trasách a atrakciách 	Uprednostňovanie materiálov a technológií šetrných k životnému prostrediu pri propagačných aktivitách.
<ul style="list-style-type: none"> Organizácia spoločných kultúrnych podujatí s cezhraničnou pridanou hodnotou prepojenou na historické dedičstvo. 	
<ul style="list-style-type: none"> Podpora výroby tradičných miestnych produktov v turistických centrách 	Využívanie miestnych zdrojov a uprednostňovanie ekologického poľnohospodárstva.
<ul style="list-style-type: none"> Vytvorenie cezhraničných zásad na poskytovanie služieb. 	Zahrnutie udržateľnosti životného prostredia do týchto zásad.
<ul style="list-style-type: none"> Výmena skúseností medzi organizáciami prepojenými s kultúrnym, náboženským a historickým dedičstvom. 	Využívanie metód šetrných k životnému prostrediu v maximálnej možnej miere počas výmeny informácií a skúseností, či nadväzovaní kontaktov.
<ul style="list-style-type: none"> Školenia pre miestnych obyvateľov v oblasti turizmu, spolupráce, propagácie a nadväzovania kontaktov. 	Cestovanie druhmi dopravy, ktoré sú šetrné k životnému prostrediu, či využívanie moderných spôsobov komunikácie.

TC6 Ochrana životného prostredia, zmiernenie vplyvov klimatických zmien a prispôsobenie sa im

Typ aktivity	Možnosti prispenia k prierezovej téme
Priorita 1: Udržateľné využívanie životného prostredia na prihraničnom území – zachovanie prírodných zdrojov, oparenia na zníženie emisií skleníkových plynov a znečistenie riek	

Typ aktivity	Možnosti príspevia k prierezovej téme
<ul style="list-style-type: none"> • Rozvíjanie prírodných parkov a systémov lesného hospodárstva s cezhraničným dosahom 	Ochrana a udržateľný rozvoj flóry a fauny presahujúcej hranice.
<ul style="list-style-type: none"> • Ochrana krajiny, biodiverzity a ekosystémov 	
<ul style="list-style-type: none"> • Ochrana vodných zdrojov, prispôsobenie sa častejším zrážkovým extrémom prostredníctvom integrovaných postupov vo vodohospodárstve 	Udržateľná ochrana hraničných vôd a trvalo udržateľné rozhodovanie šetrné k životnému prostrediu, čo sa týka otázok zmiernenia vplyvov klimatických zmien (záplavy), práce v oblasti vodohospodárstva a investícií doňho.
<ul style="list-style-type: none"> • Spoločné vzdelávacie programy o ekológii 	Zvyšovanie povedomia o trvalej udržateľnosti životného prostredia.
<ul style="list-style-type: none"> • Spolupráca medzi inštitúciami, úradmi a občianskymi organizáciami 	Udržateľné využívanie prírodných a ľudských zdrojov.
<ul style="list-style-type: none"> • Presadzovanie harmonizácie príslušných predpisov 	Jednotné konanie na spoločnom základe.
<ul style="list-style-type: none"> • Podpora opatrení zameraných na zvýšenie energetickej efektívnosti, šetrenie energií a recykláciu. 	Zvyšovanie povedomia o trvalej udržateľnosti životného prostredia.
<ul style="list-style-type: none"> • Vypracovanie spoločných nízkouhlíkových stratégií. 	Zníženie dopadu na životné prostredie pomocou nízkouhlíkových stratégií.
<ul style="list-style-type: none"> • Výmena osvedčených postupov a odborných znalostí 	Študijné cesty, vzdelávanie v oblasti energetickej účinnosti.
<ul style="list-style-type: none"> • Posilnenie kompetencií a schopností v oblasti eko-inovácií a nízkouhlíkových riešení. 	Študijné cesty, vzdelávanie v oblasti ekologických inovácií a nízkouhlíkových riešení.
<ul style="list-style-type: none"> • Harmonizácia stratégií pre miestnu produkciu energie z obnoviteľných zdrojov – biomasy, vodnej a geotermálnej energie. 	Zníženie dopadu na životné prostredie prostredníctvom racionalizácie stratégií.
<ul style="list-style-type: none"> • Výmena osvedčených postupov, príprava pilotných systémov menšieho rozsahu. 	
<ul style="list-style-type: none"> • Prieskumy, ktoré súvisia s problémami kvality vôd v povodiach riek presahujúcich hranicu. 	Výmena skúseností a zvyšovanie povedomia o dôležitosti a význame udržateľnosti životného prostredia, realizácia prieskumov a pilotných projektov, plánovanie a zriadenie monitorovacích systémov.
<ul style="list-style-type: none"> • Zriadenie systémov pre monitorovanie kvality vody. 	
<ul style="list-style-type: none"> • Kampane na zvýšenie povedomia. 	

TC7 Zlepšenie prístupnosti regiónov, rozvoj udržateľných a voči klimatickým zmenám odolných dopravných a komunikačných sietí a systémov

Typ aktivity	Možnosti príspevia k prierezovej téme
Priorita 1: Rozvoj dopravnej infraštruktúry s cieľom zlepšiť mobilitu osôb a tovaru	

Typ aktivity	Možnosti príspevia k prierezovej téme
<ul style="list-style-type: none"> • Vybudovanie, modernizácia a skvalitnenie cyklistických chodníkov a trás, ktoré smerujú k hraniciam alebo cez hranice. 	Uprednostňovanie materiálov a technológií šetrných k životnému prostrediu pri cestných prácach.
<ul style="list-style-type: none"> • Rozvoj cezhraničných iniciatív verejnej dopravy, harmonizácia systémov. 	Uprednostňovanie materiálov a technológií šetrných k životnému prostrediu.
<ul style="list-style-type: none"> • Činnosť na zvýšenie povedomia o dôležitosti dopravných systémov, ktoré sú šetrné k životnému prostrediu 	Zvyšovanie informovanosti o formách cezhraničnej dopravy s nízkou emisiou a nízkou hlučnosťou.

TC8 Spoločné výzvy v oblasti bezpečnosti a ochrany

Typ aktivity	Možnosti príspevia k prierezovej téme
Priorita 1: Podpora spoločných aktivít zameraných na predchádzanie prírodným a človekom spôsobeným katastrofám, podpora spoločného postupu v mimoriadnych situáciách	
<ul style="list-style-type: none"> • Zosúladienie činností v oblasti prevencie pred záplavami, rozvoj protipovodňovej infraštruktúry. 	Zníženie dopadu na životné prostredie prostredníctvom racionalizácie stratégií, aktivít a infraštruktúry.
<ul style="list-style-type: none"> • Zriadenie spoločných systémov včasného varovania (pred požiarom, lavínou) 	Systémy včasného varovania na predchádzanie a prípravu na mimoriadne udalosti a tým zmenšenie škôd.
<ul style="list-style-type: none"> • Strategické a technické plánovanie a vytvorenie spoločných monitorovacích systémov na znečisťovanie životného prostredia (ovzdušie, voda, pôda). 	Zníženie dopadu na životné prostredie prostredníctvom spoločného monitorovacieho systému.
<ul style="list-style-type: none"> • Databáza s prípadmi prírodných katastrof 	Zníženie dopadu na životné prostredie vďaka výhody poskytovanej spoločnou databázou.
<ul style="list-style-type: none"> • Zvýšenie povedomia, znalostí a rozvíjanie schopností na vypracovanie miestnych a regionálnych stratégií 	Prevenca a zmiernenie vplyvov globálnych klimatických zmien.
<ul style="list-style-type: none"> • Podpora/spolupráca/nadväzovanie kontaktov medzi mimovládnyimi záchranárskymi tímami/organizáciami. 	Udržateľné využívanie prírodných a ľudských zdrojov.
<ul style="list-style-type: none"> • Spoločné programy školení a seminárov, výmena skúseností, študijné cesty. 	Zmierňovanie dopadu na životné prostredie pomocou rozvíjania cezhraničných ľudských zdrojov.

Okrem týchto tematických priorít a činností budú na úrovni programu rovnako zohľadnené otázky udržateľnosti životného prostredia. To znamená uplatňovanie osvedčených postupov pre životné prostredie počas realizácie Programu, najmä vo vzťahu k energetickej účinnosti, potrebného udržateľného využívania zdrojov a najnižšej nožnej produkcie odpadov, udržateľného využívania dopravy a vypracovania udržateľných prevádzkových funkcií organizačnej štruktúry.

9.2 Demokracia a ľudské práva

Z hľadiska demokracie a ľudských práv je v tejto stratégii zakotvených niekoľko aspektov ako horizontálne otázky alebo spôsoby, ktoré majú byť použité v projektoch v rámci ktorejkoľvek vybranej priority, a to takto:

TC3 Podpora miestnej kultúry a zachovanie historického dedičstva

Typ aktivity	Typ dotknutých ľudských práv / Možnosti prispenia k prierezovej téme
Priorita 1: Podpora miestnej kultúry a historického dedičstva spolu s funkciami cestovného ruchu	
<ul style="list-style-type: none">• Zachovanie a obnova historických budov v súlade s požiadavkami na obnovu pamiatok	Právo na slobodu pohybu a pobytu v rámci hraníc jednotlivých štátov. Právo slobodne sa zúčastňovať na kultúrnom živote spoločnosti, vychutnávať si umenie a podieľať sa na vedeckom pokroku a jeho výsledkoch. Právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženského vyznania. Právo na slobodu prejavu. <i>Posilnenie vzťahov, vzájomného porozumenia a tolerancie.</i>
<ul style="list-style-type: none">• Rozvoj turistických destinácií, tematických trás, ktoré spájajú miesta historického, kultúrneho, či náboženského dedičstva.	
<ul style="list-style-type: none">• Organizácia spoločných kultúrnych podujatí s cezhraničnou pridanou hodnotou prepojenou na historické dedičstvo.	
<ul style="list-style-type: none">• Podpora výroby tradičných miestnych (remeselných, (bio) poľnohospodárskych) produktov v turistických lokalitách.	

TC6 Ochrana životného prostredia, zmiernenie vplyvov klimatických zmien a prispôbenie sa im

Typ aktivity	Typ dotknutých ľudských práv / Možnosti prispenia k prierezovej téme
Priorita 2: Zachovanie a trvalo udržateľné využívanie prírodných zdrojov	
<ul style="list-style-type: none">• Spolupráca medzi inštitúciami, úradmi a občianskymi organizáciami v oblasti udržateľného využívania prírodných zdrojov	Právo na primeranú životnú úroveň. Právo na slobodu prejavu. Právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženského vyznania. <i>Zlepšenie komunikácie na rôznych úrovniach spoločnosti môže mať za následok komplexnejšie riešenia a diskusie pre dosiahnutie dobrej úrovne kvality životného prostredia.</i>
<ul style="list-style-type: none">• Presadzovanie zosúladenia príslušných predpisov.	

TC8 Spoločné výzvy v oblasti bezpečnosti a ochrany

Typ aktivity	Typ dotknutých ľudských práv / Možnosti príspevia k prierezovej téme
Priorita 2: Podpora rozvoja zdravia	
<ul style="list-style-type: none"> Zlepšenie infraštruktúry a vybavenia zdravotnej starostlivosti a prevencie pre poskytovanie cezhraničných služieb, rozvoj spoločných kapacít. 	<p>Právo na primeranú životnú úroveň. Právo na rovnaký prístup k verejným službám vo svojej krajine.</p> <p><i>Rozvoj systému zdravotnej a sociálnej starostlivosti s ohľadom na situáciu v okrajových regiónoch.</i></p>
<ul style="list-style-type: none"> Spoločný rozvoj a vytvorenie oblastí starostlivosti o pacientov. 	
<ul style="list-style-type: none"> Výmena "know-how", spoločné školiace programy, spoločné programy pre prevenciu, spoločné podporné služby. 	
<ul style="list-style-type: none"> Spolupráca medzi inštitúciami v oblasti epidemiológie u človeka. 	
<ul style="list-style-type: none"> Zlepšenie infraštruktúry služieb sociálnej starostlivosti. 	

Pre zhrnutie možno konštatovať, že sa očakáva, že uvedené tematické ciele a priority Programu pozitívne prispievajú k týmto aspektom v oblasti ľudských práv:

- Právo na slobodu pohybu a pobytu v rámci hraníc jednotlivých štátov.
- Právo opustiť ktorúkoľvek krajinu, vrátane svojej vlastnej, a vrátiť sa do svojej krajiny.
- Právo na rovnaký prístup k verejným službám vo svojej krajine.
- Právo na sociálne zabezpečenie.
- Právo na prácu.
- Právo na primeranú životnú úroveň v otázke zdravia a blahobytu danej osoby i jej rodiny, vrátane stravy, šatstva, bývania a lekárskej starostlivosti a nevyhnutných sociálnych služieb a právo na zabezpečenie v prípade nezamestnanosti, choroby, invalidity, ovdovenia, staroby alebo v iných prípadoch straty existenčných prostriedkov v dôsledku okolností, ktoré nemohla ovplyvniť.
- Právo slobodne sa zúčastňovať kultúrneho života spoločnosti, vychutnávať si umenie a podieľať sa na vedeckom pokroku a jeho výsledkoch.
- Právo na slobodu prejavu.
- Právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženského vyznania.

Okrem týchto tematických priorít a aktivít bude otázka demokracie a ľudských práv zohľadnená rovnako aj na programovej úrovni. To znamená, že úvahy týkajúce sa demokracie, dobrej správy vecí verejných a ľudských práv či zníženie diskriminácie, budú zvažované v priebehu implementácie Programu formou výmeny osvedčených postupov, transparentného výberu, podávania správ a financovania, verejne dostupných údajov o projekte a jeho výsledkoch.

9.3 Rodová rovnosť

Presadzovanie rodovej rovnosti je začlenené do Programu ako horizontálna téma. Ako muži, tak aj ženy musia mať rovnaký prístup k príležitostiam a výhodám Programu. Všetky projekty budú musieť primeraným spôsobom zohľadniť otázky súvisiace s mužmi a ženami - ako je rovnosť príležitostí, práv, rozdelenie výhod, zodpovedností medzi mužmi a ženami. To môže zahŕňať začlenenie hľadiska rodovej rovnosti pri plánovaní napr. školiacich aktivít, zohľadnenie pravdepodobnosti zvýšenej rovnosti pohlaví aj po skončení projektu atď. Zvláštne opatrenia s cieľom zabezpečiť rovnosť mužov a žien budú zahrnuté do výziev na predloženie návrhov. Rodová problematika sa zo strany jednotlivých orgánov Programu bude posudzovať na úrovni Programu ako pri jeho príprave, taktiež v jeho priebehu.

9.4 HIV/AIDS

Výzvy spojené s prítomnosťou, šírením a prevenciou pred HIV / AIDS budú prípadne riešené v rámci **Tematického cieľa 8 - Spoločné výzvy v oblasti bezpečnosti a ochrany, Priority 2: Podpora rozvoja zdravia**, a to prostredníctvom týchto možných typov činností:

- Zlepšenie infraštruktúry a vybavenia zdravotnej starostlivosti a prevencie pre poskytovanie cezhraničných služieb, rozvoj spoločných kapacít,
- Spoločný rozvoj a vytvorenie oblastí starostlivosti o pacientov,
 - Výmena "know-how", spoločné školiace programy, spoločné programy pre prevenciu, spoločné podporné služby.
- Spolupráca medzi inštitúciami v oblasti epidemiológie u človeka,
- Zlepšenie infraštruktúry služieb sociálnej starostlivosti.

10 Prílohy

10.1 Podrobná analýza socio-ekonomickej a environmentálnej situácie programového územia

Podrobná analýza programového územia bola vykonaná použitím nasledujúcich informačných zdrojov:

- údaje získané od národných štatistických úradov účastníckych krajín,
- štatistické databázy EÚ,
- regionálne údaje vzťahujúce sa ku konkrétnej krajine vybrané z relevantného dokumentu strategického plánovania,
- konečné správy o príslušných projektoch,
- internetové stránky príslušných organizácií,
- voľne dostupných zdrojov informácií (napr. openmaps.eu) a
- príslušných nariadení.

10.1.1 Všeobecný úvod – územie, obyvateľstvo, hospodárstvo a trh práce

Oblasť, ktorú pokrýva táto analýza, pozostáva z 10 územných jednotiek (HU: 2 župy, SK: 2 kraje, ROU: 3 župy, UA: 3 oblasti) prihraničného územia, ktoré sa rozkladá na ploche takmer 83.000 km². Cezhraničná oblasť je obývaná o niečo viac ako 8 miliónmi ľudí, ktorí predstavujú 9,7% obyvateľov zúčastnených krajín. Tri najväčšie oblasti z pohľadu počtu obyvateľov sú tri ukrajinskej regióny s celkovo 3,5 miliónmi obyvateľov. Najviac obývaná je Ivanofrankivská oblasť na Ukrajine s 1,5 miliónmi obyvateľov, čo predstavuje 17,5% obyvateľov prihraničného územia. Región s najnižšou populáciou je Satumarská župa v Rumunsku obývanú 361.000 ľuďmi, čo predstavuje 4,5% populácii oprávneného územia.⁶

Rozloženie územia a obyvateľstva

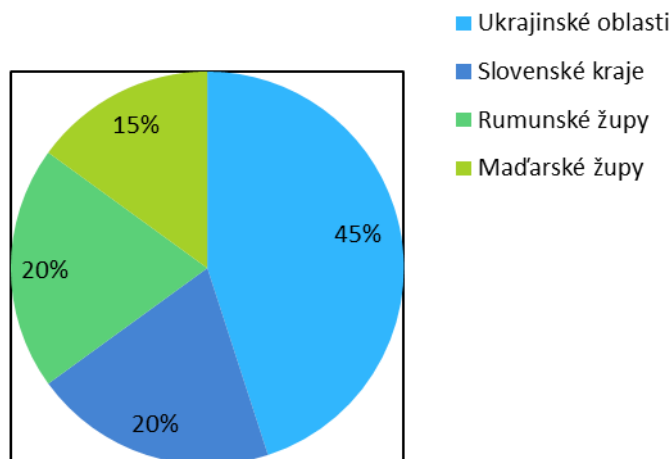
Čo sa týka zastúpenia obyvateľov v oprávnenom regióne v porovnaní s celým programovým územím predstavujú maďarské župy (7-8% každá) a slovenské kraje (10% každý) približne rovnaký podiel; 15-20% populácie programového územia na každú krajinu. Ukrajinské oblasti predstavujú takmer polovicu obyvateľstva programového územia (44,6%), zatiaľ čo rumunské župy majú podiel vo výške 20% . Pokiaľ ide o územné rozloženie, veľkosť plochy regiónov v porovnaní s celým programovým územím vyzerá takmer rovnako ako veľkosť populácie: maďarské župy (7-8% každá) a slovenské kraje (8-10% každý) predstavujú približne rovnaký zastúpenie (15-20%); Ukrajinské oblasti predstavujú takmer polovicu rozlohy programového územia (41,9%); rumunské župy majú podiel 23,2%.

⁶ HCSO,SOSR NIS, SSSU (Údaje o populácii: HU, ROU, UA: r. 2011, SK: r. 2013; teritoriálne údaje: r. 2013)

Územná jednotka	Prihraničné územie			
	Počet obyvateľov	Územie (v km ²)	Percentuálny podiel populácie	Percentuálny podiel územia
Sabolčsko-satmársko-berežská župa	559 272	5 936	7,0%	7,2%
Boršodsko-abovsko-zemplínska župa	686 266	7 250	8,6%	8,7%
Maďarské župy	1 245 538	13 186	15,5%	15,9%
Košický kraj	794 689	6 753	9,9%	8,1%
Prešovský kraj	818 916	8 974	10,2%	10,8%
Slovenské kraje	1 613 605	15 727	20,1%	19,0%
Marmarošská župa	505 788	6 304	6,3%	7,6%
Satumarská župa	360 969	4 418	4,5%	5,3%
Župa Suceava	709 364	8 553	8,9%	10,3%
Rumunské župy	1 576 121	19 275	19,7%	23,2%
Zakarpatská oblasť	1 252 700	12 777	15,6%	15,4%
Ivanofrankivská oblasť	1 405 500	13 928	17,5%	16,8%
Černovická oblasť	919 300	8 097	11,5%	9,8%
Ukrajinské oblasti	3 577 500	34 802	44,6%	41,9%
Celkom:	8 012 764	82 990	100%	100%

Tabuľka 1: Obyvateľstvo a územie oprávneného územia

Zdroj: HCSO,SOSR NIS, SSSU (Údaje o obyvateľstve: HU, ROU, UA: r. 2011, SK: r. 2013; teritoriálne údaje: r. 2013)

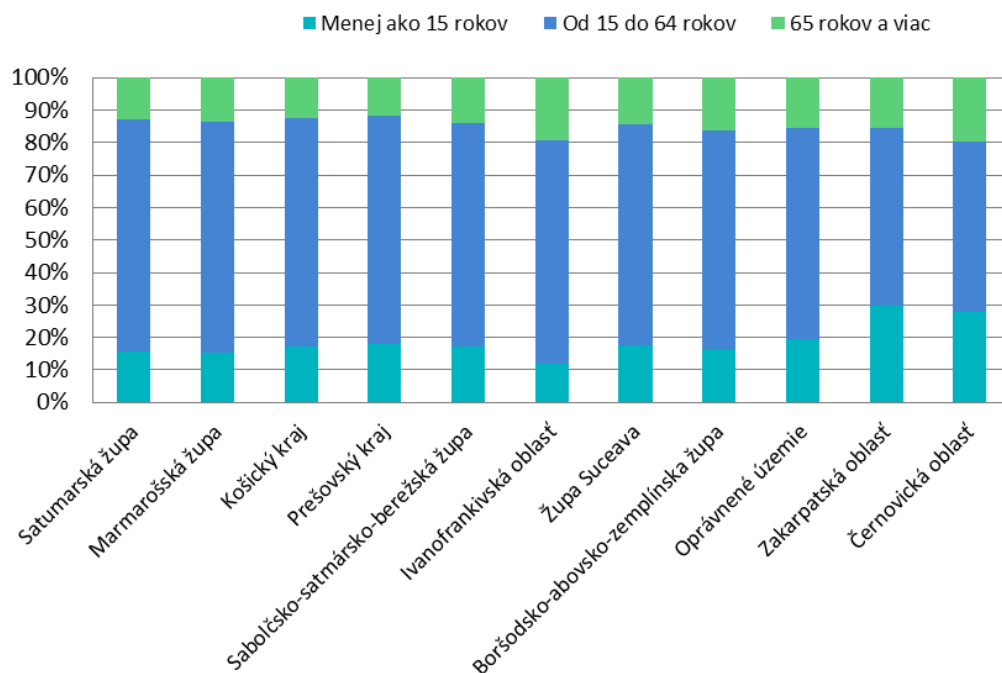

Obrázok 2: Podiel obyvateľstva oprávneného územia Programu

Zdroj: HCSO,SOSR, NIS, SSSU (Údaje o populácii: HU, ROU, UA: r. 2011, SK: r. 2013; teritoriálne údaje: r. 2013)

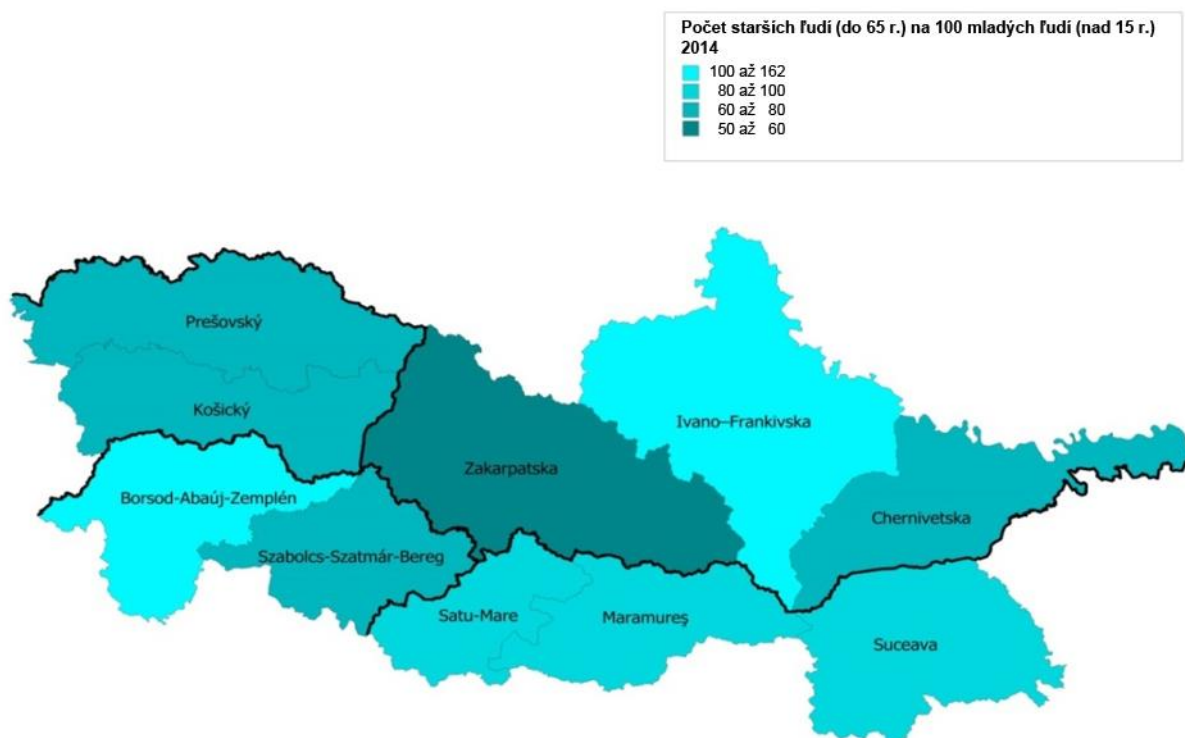
Pokiaľ ide o rozloženie obyvateľstva podľa vekových skupín, podiel ľudí nad 65 rokov je najvyšší v dvoch ukrajinských oblastiach: Ivanofrankivská a Černovická, zatiaľ čo množstvo ľudí v tejto kategórii je najnižšie v oboch krajoch Slovenska. Ukrajinskej oblasti Zakarpatská a Černovická majú najvyšší podiel osôb vo veku do 15 rokov a tiež najnižšie zastúpenie ľudí od 15 do 64 rokov. Satumarská a Marmarošská župa, Košický a Prešovský kraj majú podiel

aktívnej vekovej skupiny (od 15 do 64 rokov) okolo 70% .⁷

Obrázok 3: Rozdelenie obyvateľstva podľa vekových skupín na oprávnenom území
Zdroj: HCSO,SOSR, NIS, SSSU (HU, ROU, UA: r. 2011, SK: r. 2013)

Index starnutia a ekonomickej závislosti

Obrázok 4: Index starnutia na oprávnenom území Programu CBC ENPI HUSKROUA 2007-2013

⁷ HCSO,SOSR, NIS, SSSU (HU, ROU, UA: r. 2011, SK: r. 2013)

Hodnoty indexu starnutia⁸ ukazujú, že v počte obyvateľov vo veku 0-14 rokov a ľudí nad 65 rokov: vedú maďarské župy (90,7%), nasledované rumunskými župami (83,2%), ukrajinskými oblasťami (80,7%) a slovenskými krajinami (60,8%). Situácia je najhoršia s veľmi vysokým zastúpením v Ivanofrankivskej oblasti (UA - 160,8%) a Boršodsko-abovsko-zemplínskej župe (HU - 100,6%) a najlepšia v Zakarpatskej oblasti (52,1%); regióny Sabolčsko-satmársko-berežská župa, Košický kraj, Černovická oblasť a Prešovský kraj sú tiež v dobrej situácii s podielom medzi 64-80%.

Územná jednotka	Index	Miera ekonomickej
Sabolčsko-satmársko-berežská župa	79,4%	20,1%
Boršodsko-abovsko-zemplínska župa	100,6%	24,4%
Košický kraj	71,4%	17,6%
Prešovský kraj	64,8%	16,7%
Marmarošská župa	89,2%	19,4%
Satumarská župa	81,3%	17,9%
Župa Suceava	80,3%	20,8%
Zakarpatská oblasť	52,1%	28,5%
Ivanofrankivská oblasť	160,8%	28,1%
Černovická oblasť	69,7%	37,2%

Tabuľka 2: Index starnutia a miera ekonomickej závislosti na oprávnenom území Programu HUSKROUA ENPI CBC 2007-2013
Zdroj: HCSO,SOSR, NIS, SSSU (r. 2013)

Miera ekonomickej závislosti⁹ je najvyššia v ukrajinských regiónoch s Černovickou oblasťou na čele (37,2 starších ľudí na 100 aktívnych osôb). Situácia v Košickom a Prešovskom kraji a v Satumarskej župe je oveľa priaznivejšia s asi 17 seniormi na 100 aktívnych osôb.

Prirodzená obnova populácie

V Maďarsku bola prirodzená obnova obyvateľstva prudkejšia v porovnaní s ostatnými oprávnenými územiami v ďalších troch krajinách. Vrchol v prirodzenej obnove mohol byť zaznamenaný v roku 2006 v krajine ako celku a v **maďarských župách**. O dva roky neskôr došlo k ďalšiemu maximu pozitívneho nárastu v Boršodsko-abovsko-zemplínskej župe, ale to nebolo možné pozorovať v Sabolčsko-satmársko-berežskej župe. Po tejto kulminácii nasledoval výrazný pokles, ale v posledných niekoľkých rokoch opäť začal rásť. S ohľadom na všetky vrcholy a tiež nový úsek rastu nemohol index prirodzenej obnovy populácie prejsť do kladných čísel, čo znamená, že v uplynulom desaťročí počet úmrtí bol stále vyšší ako počet narodení.¹⁰

Slovenské kraje môžu byť tiež charakterizované rovnakým vzorom platným pre krajinu ako celok. V prvej fáze sledovaného obdobia možno pozorovať (až asi do roku 2007) stagnáciu v oblasti prirodzenej obnovy populácie. Potom nasledoval prudký nárast, ktorý vyvrcholil okolo roku 2009. Po roku 2011 bolo však - rovnako ako v Rumunsku - možné zaznamenať silný pokles prirodzenej obnovy obyvateľstva. Tento trend pokračuje až do konca skúmaného obdobia a nezdá sa, žeby sa mal pokles zastaviť. Napriek tomu je situácia ohľadom

⁸ Index starnutia sa ráta ako počet osôb vo veku 60 rokov a viac na sto ľudí mladších ako 15 rokov.

⁹ Miera ekonomickej závislosti je vyjadrená počtom osôb vo veku 65 rokov a viac na sto ľudí od 15 do 64 rokov.

¹⁰ Na základe údajov z Euro Stat

prírodzenej obnovy v tejto krajine a tiež v príslušných regiónoch priaznivá, keďže v poslednom desaťročí počet narodených detí stále prevyšoval počet úmrtí.¹¹

Každá z troch **rumunských žúp** by mohla byť za posledné desaťročie charakterizovaná silným nárastom počtu obyvateľov až do roku 2008, po ktorého vrchole nasledoval podobne intenzívny pokles prírodzenej obnovy obyvateľstva. To mohlo byť tiež pozorované v celej krajine. Z oprávnených žúp iba Suceava vykazuje kontinuálne hodnoty, kde počet narodení prevyšuje počet úmrtí. Krajina ako celok je tiež charakteristická následným prepadom, čo sa odráža neskôr v období od roku 2008. Dohromady na úrovni krajiny počet úmrtí v skúmanom období trvalo presahuje počet narodení. V Rumunsku a v jeho oprávnených regiónoch začal od roku 2011 mierny nárast.¹²

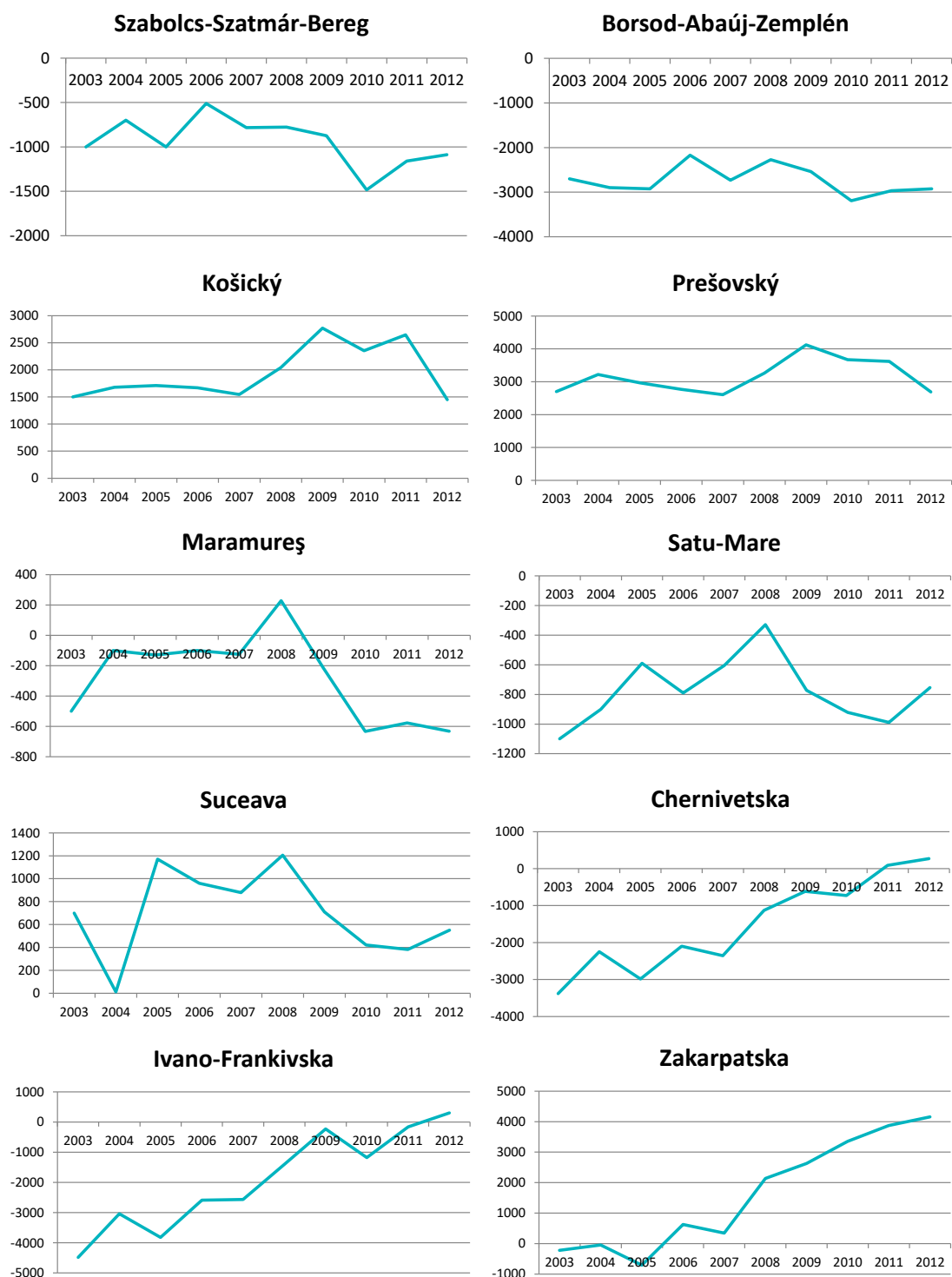
Ukrajinské oblasti sa vyznačujú rovnakou tendenciou v poklese počtu prirodzených úmrtí a vo zvýšení množstva narodených detí v priebehu posledných 10 rokov. Celková hodnota prírodzenej obnovy obyvateľstva bola kladná v roku 2011 v Černovickej oblasti a v roku 2012 v Ivanofrankivskej oblasti. Ukazovatele Zakarpatskej oblasti majú najpriaznivejšie výsledky v tomto ohľade: dynamika jej vývoja je veľmi podobná regiónom uvedeným vyššie, ale počet narodených detí je od roku 2006 v Zakarpatskej oblasti dlhodobo väčší ako počet úmrtí. Celkovo je tu pozitívny nárast z pohľadu celej Ukrajiny. V roku 2003 predstavoval počet úmrtí o 350.000 viac ako počet narodených detí; O 10 rokov neskôr tento údaj ukazuje, že počet úmrtí je vyšší len o 150.000, než je počet narodení; zdá sa, že tento pozitívny trend pretrváva.¹³

Pokiaľ ide o **oprávnené programové územie ako celok**, počet úmrtí bol stále vyšší ako počet narodených detí v maďarských a v dvoch rumunských regiónoch (Marmarošskej a Satumarskej župe). Vo všetkých ostatných župách je počet narodení vyšší ako počet úmrtí, čo znamená, že populácia narastá.

¹¹ Na základe údajov z Euro Stat

¹² Na základe údajov z Euro Stat

¹³ Na základe údajov Štátnej štatistickej služby Ukrajiny

Obrázok 5: Prírodná obnova obyvateľstva oprávneného územia, 2003-2011
Zdroj: Eurostat, Štátna štatistická služba Ukrajiny

Celková obnova obyvateľstva

Tak ako v **Maďarsku**, rovnako aj v oprávnených regiónoch sa počas skúmaného obdobia počet obyvateľov znížil a zdalo sa, že sa v posledných rokoch pokles zastavil a opäť trochu zvýšil. Na úrovni jednotlivých krajín populácia na **Slovensku** po prechodnom poklese v roku 2010 naďalej rastie. V oprávnených prihraničných regiónoch nasledovalo po vrchole z roku

2009 spomalenie populačného rastu. V **Rumunsku** v Satumarskej župe možno pozorovať počas sledovaného obdobia pretrvávajúci pokles populačného rastu. V Marmarošskej župe populácia rástla až do roku 2005, odkedy sa počet obyvateľov znížil. Pre župu Suceava bol väčšinu monitorovaného obdobia charakteristický rast počtu obyvateľov až do roku 2010, kedy sa rast populácie dostal do záporných čísel. Vzhľadom k tomu, ako je už uvedené vyššie, došlo v celom Rumunsku k veľkej emigrácii v roku 2007, čo spôsobilo významný pokles v celkovej populácii. Následne začal počet obyvateľov stagnovať. Pokiaľ ide o celkovú obnovu počtu obyvateľov na Ukrajine, neboli k dispozícii žiadne údaje na regionálnej úrovni.

Čistá migrácia

Počas celého sledovaného obdobia bola pre Maďarsko typická imigrácia, aj keď s klesajúcim tempom. Naproti tomu dve **maďarské župy** by mohli byť ohľadom emigrácie opísané veľmi podobne. V roku 2008 obidve župy dosiahli najnižšie hodnoty čistej migrácie, následná fáza rastu po tom nemohla ešte spôsobiť kladné migračné saldo.

Košický kraj sa vyznačuje imigráciou - hoci spomaľujúcou sa - pre väčšinu času z obdobia monitorovania. Avšak významný zlom prišiel v roku 2009, následkom ktorého sa v roku 2010 migračné saldo dostalo do záporných hodnôt. **Prešovský kraj** možno charakterizovať kontinuálnou emigráciou; V roku 2009 možno tiež pozorovať zlom, čo má za dôsledok podstatné zvýšenie počtu vystáhaných ľudí. Pokiaľ ide o Slovensko, prebiehajúci pokles v emigrácii môže byť zaznamenaný v priebehu prvej polovice obdobia; Po roku 2007 bola emigrácia výrazná. Je však povzbudivé, že od roku 2011 sa migrácia Slovenska vyznačuje intenzívnym opätovným rastom.

Pokiaľ ide o rumunské regióny, údaje o čistej migrácii vykazujú rôznorodý obraz. V roku 2005 dosiahol v **Marmarošskej župe** index čistej migrácie svoj vrchol. V tomto roku bol počet prisťahovalcov vyšší ako počet vystáhaných ľudí. Po maxime z roku 2005 prišiel v nasledujúcom roku výrazný pokles, no neskôr - na konci sledovaného obdobia - možno pozorovať trvalý rast: saldo migrácie je takmer rovné nule. Došlo tu k dvom krízam (v rokoch 2004 a 2006), ktoré možno pozorovať v skúmanom období v **Satumarskej župe**, potom sa index stabilizoval okolo nulovej hodnoty, takže migračné saldo nemá významný vplyv na obnovu obyvateľstva tohto regiónu. V **župe Suceava** počet prisťahovalcov prevyšoval počet vystáhaných osôb v rokoch 2005 a 2010. V roku 2011 bola imigrácia opäť dominantná. Rumunsko ako celok sa vyznačuje stagnujúcou emigráciou, ale okolo roku 2007 došlo k veľmi významnej imigračnej vlne, ktorá by mohla byť vysvetlená vstupom do EÚ.

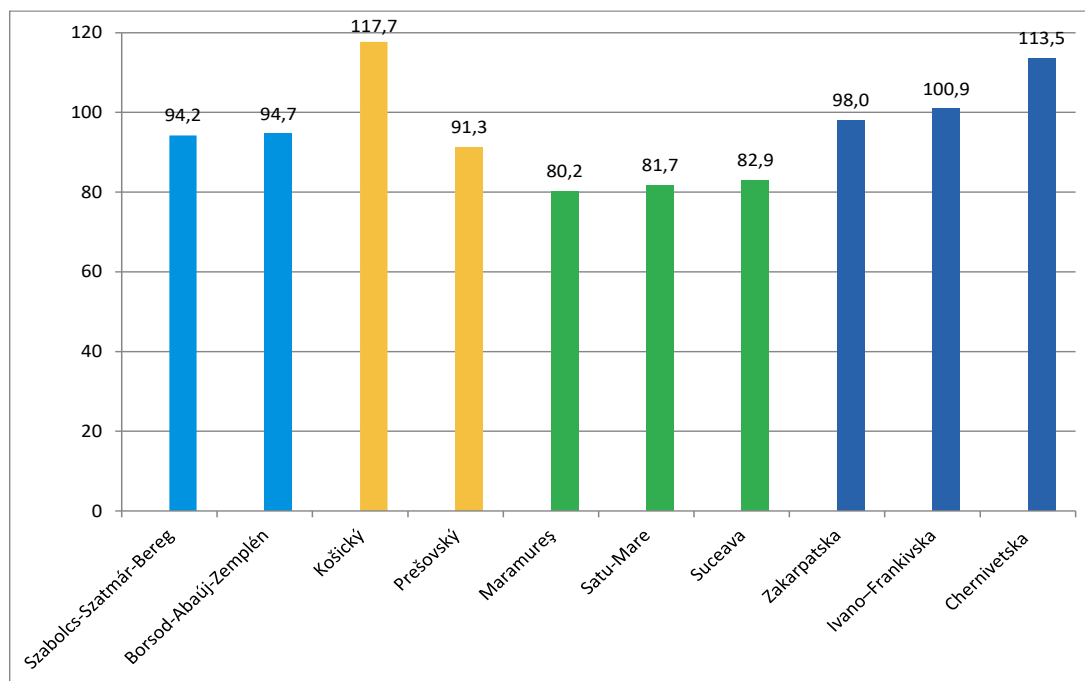
Čo sa týka čistej migrácie Ukrajiny, neboli k dispozícii žiadne údaje na regionálnej úrovni.

Obrázok 6: Čistá migrácia na oprávnených územiach členských štátov, 2003-2011
Zdroj: Eurostat

Hustota obyvateľstva

Hustota obyvateľstva regiónov na oprávnenom **pohraničnom území** je obvykle nižšia ako hustota obyvateľov krajiny, ktorej sú súčasťou; Košický kraj a ukrajinskej oblasti sú výnimkami. Rumunské župy majú najnižšiu hustotu obyvateľstva, zatiaľ čo tri ukrajinské regióny sú hustejšie obývanými oblasťami, Košický kraj vynímajúc. Slovenské regióny vykazujú veľký rozdiel medzi sebou navzájom.

Obrázok 7: Hustota obyvateľstva na oprávnenom území (osoba / km²)

Zdroj: HCSO, SOSR NIS, SSSU (na základe údajov o obyvateľstve: HU, ROU, UA: r. 2011, SK: r. 2013; teritoriálnych údajov: r. 2013)

Rómska menšina

V **Maďarsku** je rómska populácia na území krajiny nerovnomerne geograficky rozložená. Väčšina rómskeho obyvateľstva žije v regiónoch výrazne zasiahnutých sociálnymi a ekonomickými problémami (v regiónoch severného a východného Maďarska). Pomer rómskej populácie voči celému obyvateľstvu je jeden z najvyšších v **Boršodsko-abovsko-zemplínskej župe**, kde tvorí takmer 15 percent. Viac ako 60% Rómov žije na vidieku, v dedinskom prostredí, väčšinou v oddelených obytných zónach a v dosť zlých podmienkach bývania. Miera zamestnanosti rómskej populácie dosahuje sotva 20%. 10 percentná miera zamestnanosti medzi rómskymi ženami je obzvlášť alarmujúca. Tieto údaje sú spojené s extrémne zlým zdravotným stavom (Rómovia zomierajú v priemere o 10 rokov mladší ako nerómovia), s nízkou úrovňou vzdelania (sotva 20% z nich ukončí záverečnou skúškou strednú školu) a s getu podobnými podmienkami bývania bez moderných vymožeností.

Kriminalita a etnické konflikty sú obzvlášť rozšírené v týchto oblastiach. Miera chudoby medzi rómskou populáciou sa v roku 2009 približovala úrovni roku 2000 a dosiahla 70%. Rad ekonomických a sociálnych procesov negatívne ovplyvňuje najviac znevýhodnené regióny a sociálne skupiny. V medzinárodnom porovnaní je miera zamestnanosti nízka; vzdelanie nie je konkurencieschopné, zatiaľ čo sa týmito ľuďmi hromadia nebezpečné vysoké dlhy. Tieto procesy majú viacnásobný vplyv na rómsku populáciu. Segregácia a diskriminácia sú zároveň príčinou i dôsledkom týchto procesov. Inými slovami je to cyklicky stále znovu obnovovaný jav, ktorý sa dedí z generácie na generáciu. Pokiaľ ide o diskrimináciu na pracovisku, najviac znevýhodnenými osobami sú tie, ktoré sú diskriminované kvôli farbe pleti / etnickému pôvodu, veku a pohlaviu.¹⁴

¹⁴ Národná stratégia pre sociálnu inklúziu – Extrémna chudoba, Chudoba detí, Rómovia – (2011–2020), december 2011, Ministerstvo verejnej správy a spravodlivosti, Štátny sekretariát pre sociálnu inklúziu

Z údajov z roku 2011 vidíme, že celkový počet menšinovej populácie v **Sabolčsko-satmársko-berežskej župe** presahuje 5%, pričom 92% z nich sú Rómovia. Rómska menšina má významnú koncentráciu v dvoch najvýchodnejšie položených regiónoch krajiny (Boršodsko-abovsko-zemplínskej a Sabolčsko-satmársko-berežskej župe), kde k nim patrí 13% obyvateľstva a kde žije viac ako jedna tretina rómskej populácie celej krajiny. V tejto župe je v populácii Rómov veľmi vysoký podiel detí a podiel starších osôb je nízky. Nízka zamestnanosť, ktorá pri vysokej miere ekonomickej závislosti vytvára domácnosti s nízkym príjmom, je vážnym problémom. Jedna pätina dospelých rómskej populácie žije z invalidného dôchodku. Ďalšia veľmi podstatná časť rómskej populácie je na rodičovskej dovolenke. Prieskumy účasti rómskej populácie na trhu práce a prieskumy príjmov ich domácností naznačujú, že osem desiatin rómskych domácností je pod hranicou chudoby.¹⁵

Populácia Rómov žijúcich na **Slovensku** sa pravidelne objavuje medzi skupinami najviac zasiahnutých chudobou, sociálnym vylúčením a diskrimináciou. Pri tomto etnickom pôvode sa ponúka niekoľko nevýhodných faktorov: sú postihnutí chudobou, ktorá súvisí s demografickými podmienkami, nezamestnanosťou, nízkou kvalifikáciou a nízko ohodnotenou prácou, nedostatkom vzdelania či diskrimináciou. Rómska populácia ako skupina ohrozená chudobou je výslovne spomenutá aj v politických dokumentoch a akčných plánoch Slovenskej republiky, ktoré sa zaoberajú chudobou či sociálnym vylúčením. 440.000 Rómov, čo predstavuje približne 8% z celkového počtu obyvateľov, malo v roku 2011 bydlisko na území Slovenskej republiky. Z regionálneho hľadiska sú Rómovia väčšinou sústredení v: **Prešovskom, Košickom** a Banskobystrickom kraji. Nezamestnaní tvoria najväčšiu skupinu v rámci rómskej populácie vo veku 16-64 rokov: 72% rómskych mužov a 75% rómskych žien je nezamestnaných. V identickom prieskume pomocou rovnakej metodiky 20% rómskych mužov a 11% rómskych žien tvrdili, že sú zamestnaní (UNDP. 2010). Hoci sa populácia Rómov žijúca na Slovensku líši etnicky, sociálne a kultúrne, väčšina obyvateľstva všeobecne vníma rómsku populáciu ako jednotnú skupinu, ktorá sa rozhodla odlišovať a žiť na okraji spoločnosti. Všeobecne platí, že si Rómovia udržiavajú oveľa priaznivejší postoj k tejto väčšine než väčšina voči rómskej populácii. Rómovia vnímajú väčšinové obyvateľstvo ako súčasť svojho spoločenského sveta; chcú vidieť seba ako súčasť väčšiny. Veľká časť Rómov považuje členov majoritnej spoločnosti za svojich vlastných, čo poukazuje na vysokú úroveň stotožnenia sa s väčšinovou populáciou. Rómska menšina často považuje Slovákov za referenčnú skupinu, s ktorou by chceli stotožniť.¹⁶

Podľa oznámenia "Rámca EÚ pre vnútroštátne stratégie integrácie Rómov do roku 2020", Európska komisia na základe údajov z Rady Európy odhadla priemerný počet Rómov z Rumunska na 1.850.000 ľudí, čo predstavuje podiel 8,32% z celkového počtu obyvateľov **Rumunska**. Pokiaľ ide o vzdelanie, veľké percento osôb, ktoré predčasne ukončí školskú dochádzku, je zastúpené rómskou menšinou. Školská segregácia je formou diskriminácie, ktorá vedie k nerovnocennému prístupu ku kvalitnému vzdelaniu. V roku 2007 Ministerstvo školstva, mládeže a telovýchovy vydalo nariadenie č. 1540 o zákaze školskej segregácie rómskych detí a o schválení metodiky pre prevenciu a odstránenie segregácie na školách. Rómovia predstavujú veľkú časť chudobného obyvateľstva. Podľa prieskumu rodinných rozpočtov, ktorý vykonalo Ministerstvo práce, rodiny a sociálnej ochrany - MLFSP,

¹⁵ Na základe údajov od Maďarského centrálného štatistického úradu

¹⁶ Národná stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov na Dekádu inklúzie Rómov 2005 – 2015

predstavovali 20,6% zo všetkých osôb žijúcich v absolútnej chudobe, 35,2% z ľudí žijúcich v ťažkej chudobe a 44,4% z ľudí, ktorí trpia potravinovou núdzou. Nedostatok slušného bývania a inžinierskych sietí, či dokladov o vlastníctve rodinných domov a pozemkov vedú k sociálnemu vylúčeniu tým, že blokujú prístup k sociálnej pomoci, lekárskej starostlivosti, vzdelaniu a všeobecne ku všetkým občianskym právam. Rómovia žijú väčšinou v okrajových oblastiach miest (83%), v kompaktných spoločenstvách (77%). Rómovia sú stále vystavení diskriminácii, pokiaľ ide o ich prístup k verejným službám, trhu práce a prezentácie v médiách a tieto postoje sú udržiavanými negatívnymi stereotypmi a predsudkami zakorenenými vo verejnom povedomí.¹⁷

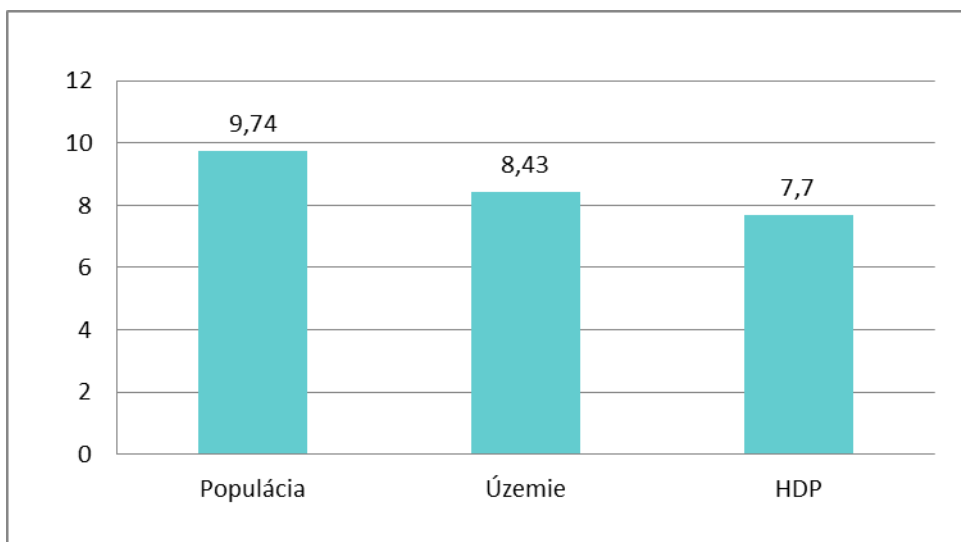
Na **Ukrajine** predstavuje rómska menšina veľmi heterogénnu komunitu, ktorá žije v rôznych regiónoch krajiny v rozdielnej hustote.

Podľa odhadov miestnych rómskych neziskových organizácií, najväčšia koncentrácia Rómov žije v **Zakarpatskej oblasti** (42.580 osôb); v Ivanofrankivskej a Černovickej oblasti je počet rómskych obyvateľov nižší ako 4.000 osôb. Rómska menšina na Ukrajine je rozdelená do niekoľkých podskupín podľa určitých charakteristík, ako je oblasť, kde žijú, hlavný používaný jazyk, povolanie ich predkov a náboženstvo. Takmer všetky rómske skupiny na Ukrajine sú usadené. Existuje niekoľko polo-kočovných skupín, ktoré žijú v západnej časti krajiny, hoci ich presuny po Ukrajine sú väčšinou sezónne a súvisia s prácou. Všeobecná situácia Rómov na Ukrajine je problematická. Rómovia trvalo čelia ťažkostiam v prístupe ku kvalitnému vzdelaniu, bývaniu a dokladom občianskej evidencie, rovnako ako v ich vzťahu s políciou. Okrem toho by mali ukrajinské orgány klásť osobitný dôraz na zabezpečenie prístupu ku kvalitnému vzdelaniu pre všetkých Rómov, boj proti segregácii Rómov v školách a ich priradenie do špeciálnych tried. Procesy evidencie obyvateľov, a narodených detí obzvlášť, je pre Rómov potrebné uľahčiť. Vo vzťahoch medzi políciou a Rómami je nutné zamerať sa na zaistenie školení o presadzovaní práva a postihu úradníkov za všetky formy obťažovania alebo diskriminačného správania zo strany polície s cieľom zvýšiť povedomie o situácii Rómov a bojovať proti predsudkom. Navyše by mali byť tiež vyvinuté stratégie pre budovanie dôvery a porozumenia medzi rómskymi komunitami a políciou.¹⁸

HDP ukazuje relatívne nízku hospodársku výkonnosť prihraničného územia: množstvo pohraničnej populácie na celkovom území Maďarska, Slovenska, Rumunska a Ukrajiny (9,74%) prevyšuje podiel tohto regiónu, čo sa týka HDP (7,7%). Rozdiel je obzvlášť veľký v prípade Černovickej oblasti, Zakarpatskej oblasti a Sabolčsko-satmársko-berežskej župy.

¹⁷ Vládna stratégia Rumunska pre inklúziu rómskych občanov, ktorí patria k rómskej menšine na obdobie 2012 – 2020

¹⁸ Hodnotiaca správa o situácii Rómov na Ukrajine a dopad súčasnej krízy, Varšava, august 2014, Úrad pre demokratické inštitúcie a ľudské práva

Obrázok 8: Podiel oprávneného územia z pohľadu národných ukazovateľov (Maďarsko, Slovensko, Rumunsko a Ukrajina spolu)

Zdroj: HCSO, SOSR, NIS, SSSU (r. 2011, v %)

Hodnoty regiónov ukazujú významné rozdiely medzi nimi:

- Pozícia Košického kraja je zrejmá, keďže tento kraj produkuje najväčšiu časť - 24,4% - z celkového HDP oprávneného územia.
- Hospodárska výkonnosť rumunských a ukrajinských regiónov je hlboko pod priemernou výkonnosťou oprávneného územia.

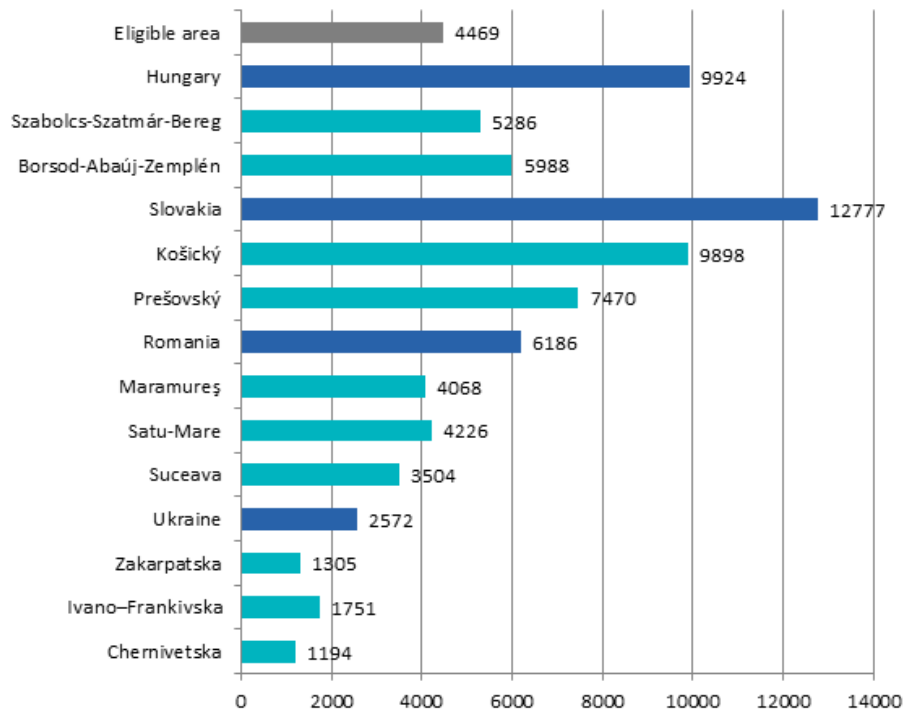
Obrázok 9: HDP podľa regiónov (r. 2011, v mil. EUR)

Zdroj: HCSO, SOSR, NIS, SSSU

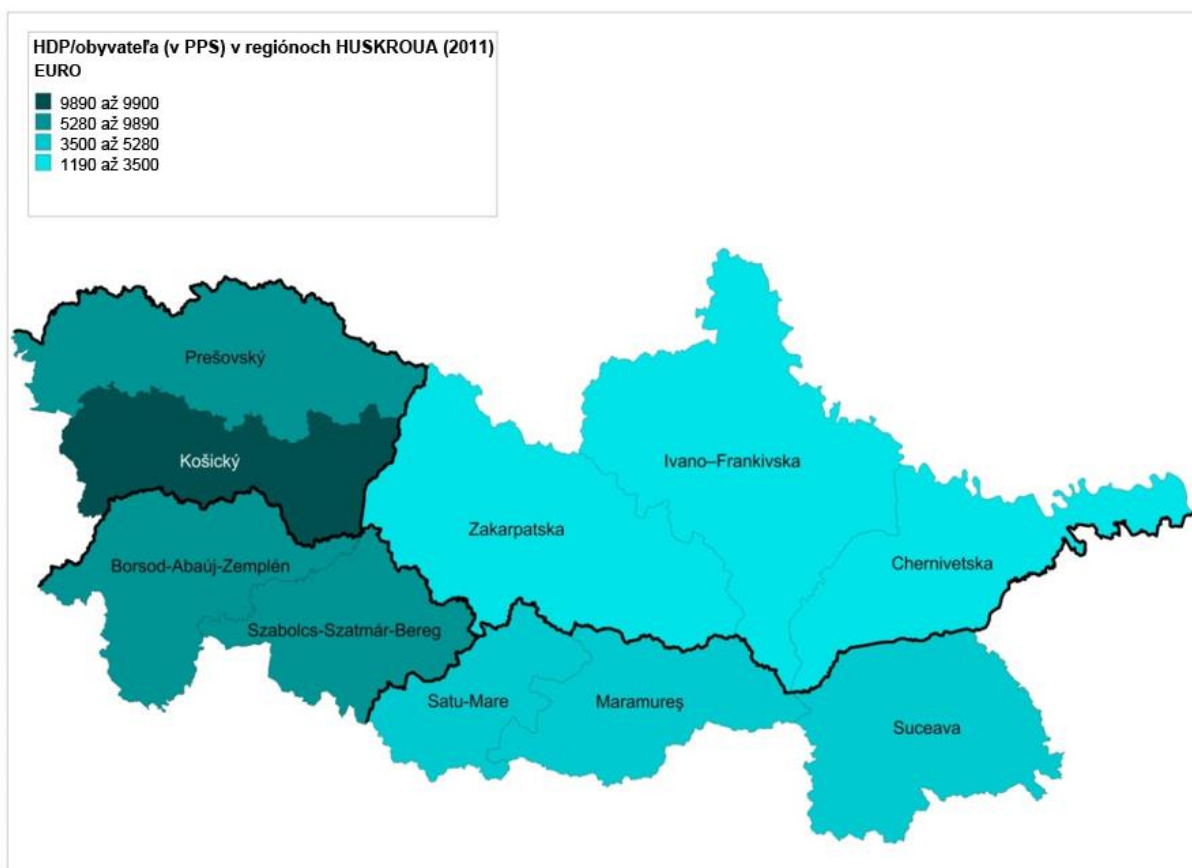
Trendy posledných rokov sú kontroverzné: ukrajinské regióny stratili tretinu svojho HDP od roku 2008 do roku 2009, zatiaľ čo zvyšok oprávneného územia čelil poklesu o 7-17%. Od roku 2010 sú tendencie prevažne pozitívne, avšak len málokteré z regiónov dosiahli úroveň pred krízou.

Pokiaľ ide o HDP na obyvateľa, hodnoty jednotlivých regiónov oprávneného územia sú hlboko pod EÚ28 (25.100 PPS - zdroj: Eurostat, r. 2011) a rovnako aj pod národnými

priemermi. Pozícia Slovenska a najmä Košického kraja je pozoruhodná: jeho hodnota je takmer devätnásobná oproti Černovickej oblasti s najnižšími údajmi. Samozrejme, kríza mala negatívny vplyv na tento ukazovateľ, ale rok 2010 predstavoval zlom aj z tohto hľadiska. Hoci ukrajinské regióny sú stále v porovnaní s ich pomerom HDP na obyvateľa (v PPS) tie posledné, došlo k nárastu dokonca aj v týchto regiónoch (najväčší v rokoch 2009 až 2011, viac ako 35% v porovnaní s 4-12% ostatných regiónov). Priemerný HDP na obyvateľa na oprávnenom území dosahuje 17,8% priemeru EÚ28. Pokiaľ ide o oprávnené regióny, najvyššie HDP na obyvateľa je v Košickom kraji s 50%, najnižšou hodnotou PPS je 4 a 7% priemeru EÚ28 pre Černovicú oblasť.

Obrazok 10: HDP/obyvateľa (v PPS) oprávnených regiónov (r. 2011, v eurách)
Zdroj: HCSO, SOSR, NIS, SSSU

Obrázok 11: HDP/obyvateľa (v PPS) podľa regiónov (r. 2011, v eurách)
Zdroj: HCSO, SOSR, NIS, SSSU

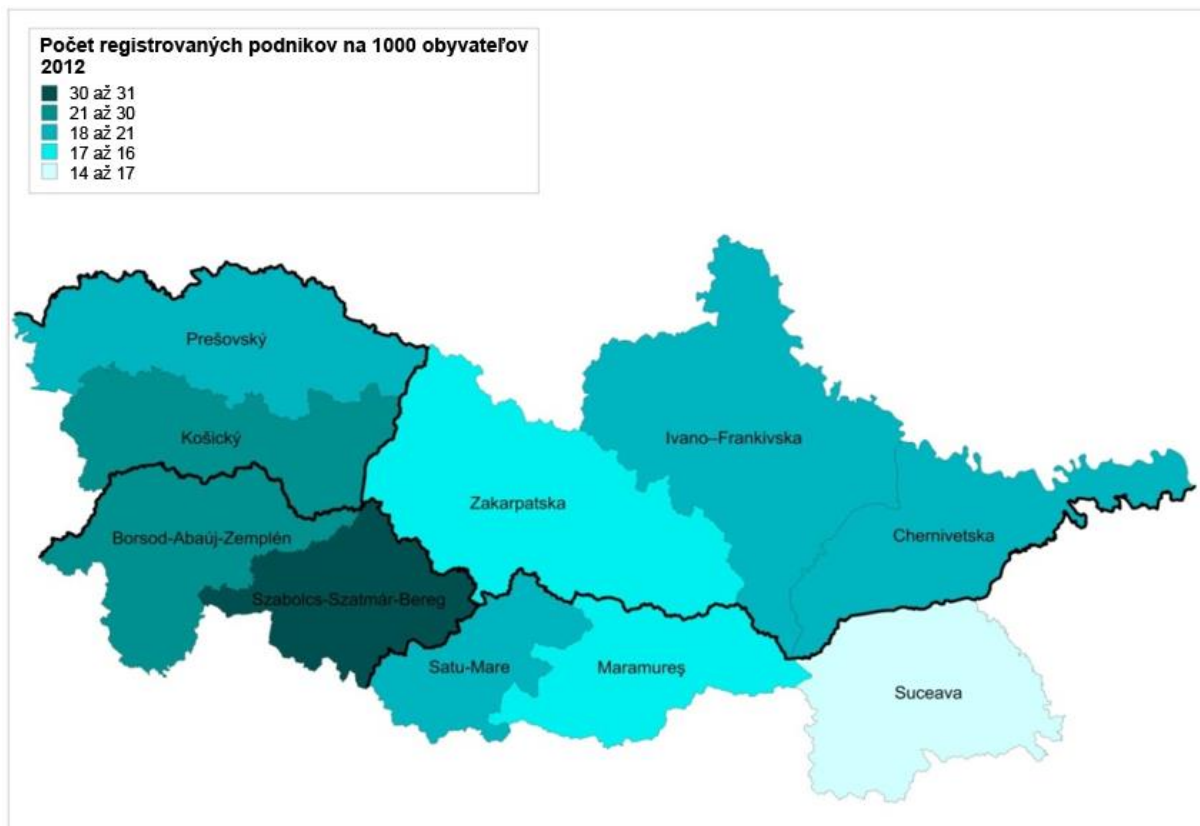
Počet **obchodných spoločností a firiem nezapísaných v obchodnom registri** na prihraničnom území je viac ako 150 tisíc, ale rozloženie podnikov je nerovnomerné.

Región	Počet registrovaných spoločností a firiem nezapísaných v obchodnom registri, r. 2012
Sabolčsko-satmársko-berežská župa	16 927
Boršodsko-abovsko-zemplínska župa	17 013
Maďarsko	33 940
Košický kraj	16 829
Prešovský kraj	15 068
Slovensko	31 897
Marmarošská župa	9 102
Satumarská župa	6 716
Župa Suceava	9 945
Rumunsko	25 763
Zakarpatská oblasť	21 376
Ivanofrankivská oblasť	25 306
Černovická oblasť	17 637
Ukrajina	64 319
CELKOM:	155 919

Tabuľka 3: Počet registrovaných spoločností a firiem nezapísaných v obchodnom registri, r. 2012
Zdroj: HCSO, SOSR, NIS, SSSU

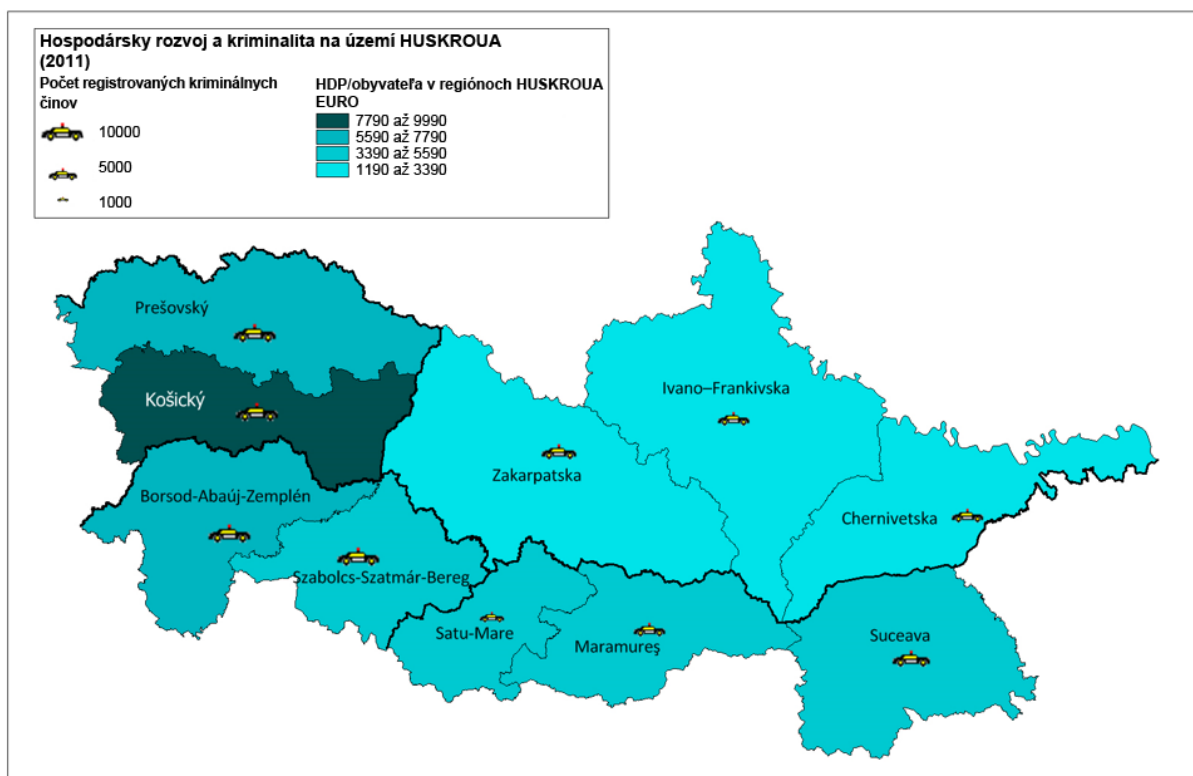
Hustota obchodných spoločností (počet podnikov na tisíc obyvateľov) je hlboko pod úrovňou

národných priemerov; navyše tieto hodnoty vykazujú určité rozdiely v rámci regiónov: rozdiel medzi najvyššou (Sabolčsko-satmársko-berežskou župou) a najnižšou hodnotou (župou Suceava) je viac ako dvojnásobný.

Obrázok 12: Počet registrovaných podnikov na programovom území, r. 2012
Zdroj: HCSO, SOSR, NIS, SSSU

Zdá sa, že hospodársky rozvoj a kriminalita sú vzájomne previazané; tam, kde je hodnota HDP na obyvateľa najvyššia, je počet trestných činov na tisíc obyvateľov zvyčajne nižší. Počet trestných činov je najvyšší v rumunských regiónoch a nezdá sa, že by sa držal vyššie spomínaného modelu. Definícia a metodika zberu dát sú v každej krajine odlišné, takže nie všetky tieto hodnoty a vzťahy môžu byť brané ako zaručené.

Obrázok 13: Hospodársky rozvoj a kriminalita na území HUSKROUA, r. 2011

Zdroj: HCSO, SOSR, NIS, SSSU

Región	Hrubá pridaná hodnota v percentách HDP (r. 2011)		
	Poľnohospodárstvo, lesné hospodárstvo a rybolov	Priemysel a stavebníctvo	Služby
Sabolčsko-satmársko-berežská župa	7,98	26,02	50,77
Boršodsko-abovsko-zemplínska župa	4,22	34,29	46,27
Maďarsko	3,92	25,67	55,18
Košický kraj	2,86	34,02	26,43
Prešovský kraj	4,45	35,58	24,65
Slovensko	3,11	32,7	25,91
Zakarpatská oblasť	2,9	0,65	4,2
Ivanofrankivská oblasť	3,9	1,4	4,7
Černovická oblasť	3,5	0,3	2,2
Ukrajina	9,9	11,1	0,8

Tabuľka 4: Hrubá pridaná hodnota v percentách HDP v regiónoch (r. 2011)

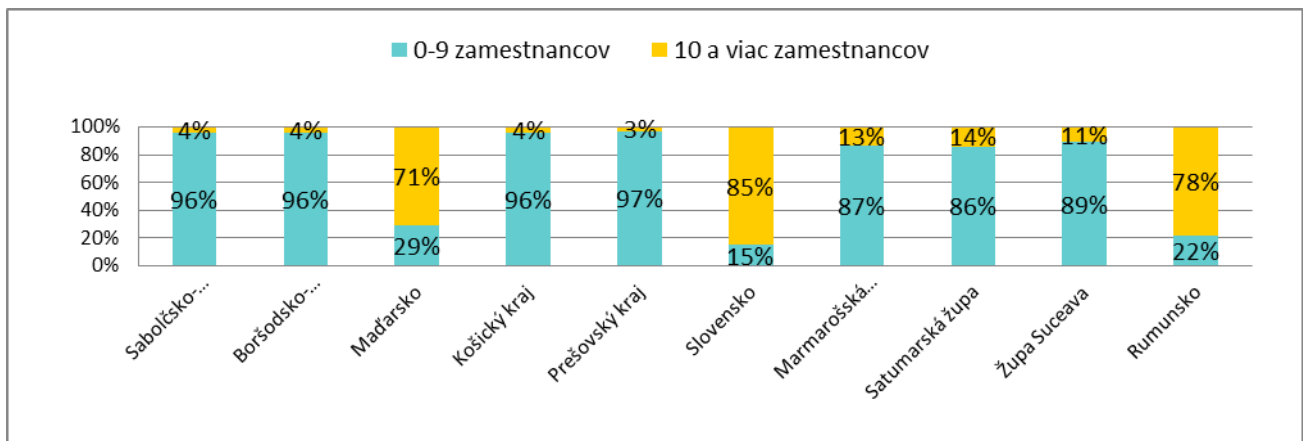
Zdroj: HCSO, SOSR, NIS, SSSU

Pridaná hodnota k HDP odhalí veľa o ekonomickej štruktúre regiónu. To by mohlo byť analyzované len v troch krajinách, keďže rumunské štatistické údaje neboli k dispozícii. Dáta ukazujú, že v oblasti poľnohospodárstva, lesného hospodárstva a rybolovu hodnoty Sabolčsko-satmársko-berežskej župy, Prešovského kraja a Boršodsko-abovsko-zemplínskej župy sú nad národným priemerom. Údaje za všetky tri ukrajinskej regióny sú výrazne pod celoštátnym priemerom. Pokiaľ ide o priemysel a stavebníctvo, hodnoty slovenských regiónov sa pohybujú okolo vnútroštátneho priemeru. Za zmienku stojí Boršodsko-abovsko-zemplínska župa, kde je priemyselná pridaná hodnota o 10 percent vyššia v dôsledku prítomnosti niekoľkých veľkých spoločností pôsobiacich v chemickom alebo strojárskom priemysle. Dáta pre každý z ukrajinských regiónov sú hlboko pod ukrajinským priemerom;

Podľa týchto údajov je prítomnosť priemyslu v tomto regióne minimálna. V prípade ukrajinských regiónov len údaje z oblasti služieb predstavujú vyššie hodnoty, než je ich celoštátny priemer, ale s ohľadom na ich pomer k HDP, sú tieto hodnoty extrémne nízke. Hodnoty za slovenské a maďarské regióny sa pohybujú okolo národného priemeru.

Veľkosť spoločností / podnikov

Na úrovni jednotlivých krajín pracuje prevažná časť zamestnancov troch členských štátov pre firmy, ktoré zamestnávajú 10 alebo viac zamestnancov. Naopak v pohraničných regiónoch sa ako zamestnávateľia vyskytujú väčšinou malé a stredné podniky. V rumunských regiónoch pracuje 11-14% zamestnancov v spoločnosti, ktorá zamestnáva menej ako 10 osôb. Pre Ukrajinu neboli k dispozícii žiadne údaje na regionálnej úrovni.

Obrázok 14: Zamestnanci aktívnych podnikov podľa veľkosti firmy, r. 2010

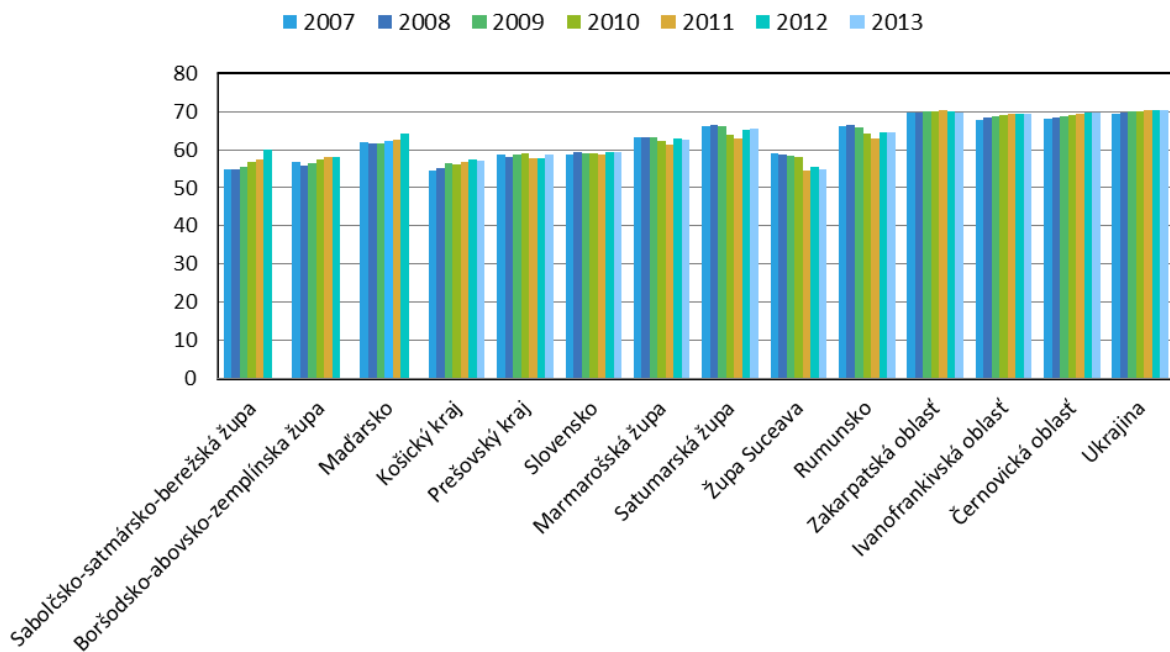
Zdroj: EuroStat

Miera ekonomickej aktivity¹⁹

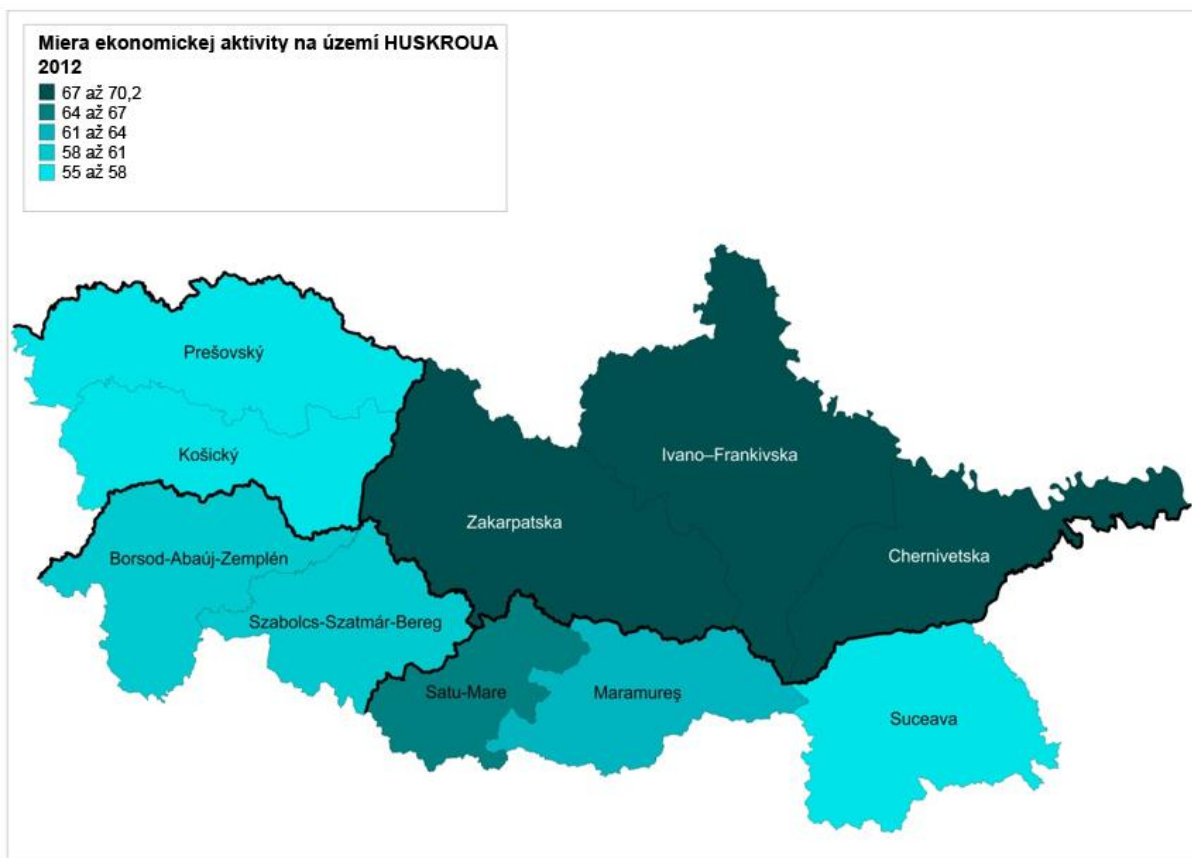
Miera hospodárskej aktivity v susediacich oblastiach má tendenciu sa zvyšovať veľmi pomaly s výnimkou rumunských regiónov, kde sa po nižšom tempe v roku 2011 neukazuje jasný pokles, ani nárast.

Miera ekonomickej aktivity na prihraničnom území sa v roku 2013 pohybovala medzi 54% a 70%. V Maďarsku a na Slovensku sú tieto regionálne miery nižšie, ako je ich národný priemer. Miery hospodárskej aktivity sú najvyššie na prihraničnom území vo všetkých troch oblastiach Ukrajiny a tieto sú rovnaké, ako je ich celoštátna úroveň. V Maďarsku, na Slovensku a v Rumunsku pohraničné oblasti zaostávajú za národným priemerom. Jedinou výnimkou je Satumarská župa, kde je miera ekonomickej aktivity o 1,4 percentuálneho bodu vyššia v porovnaní s vnútroštátnou úrovňou.

¹⁹ Miera ekonomickej aktivity vyjadruje percento populácie, a to ako zamestnaných, tak aj nezamestnaných, ktorí tvoria súčasť dostupnej pracovnej sily na trhu práce, bez ohľadu na ich aktuálny pracovný status.

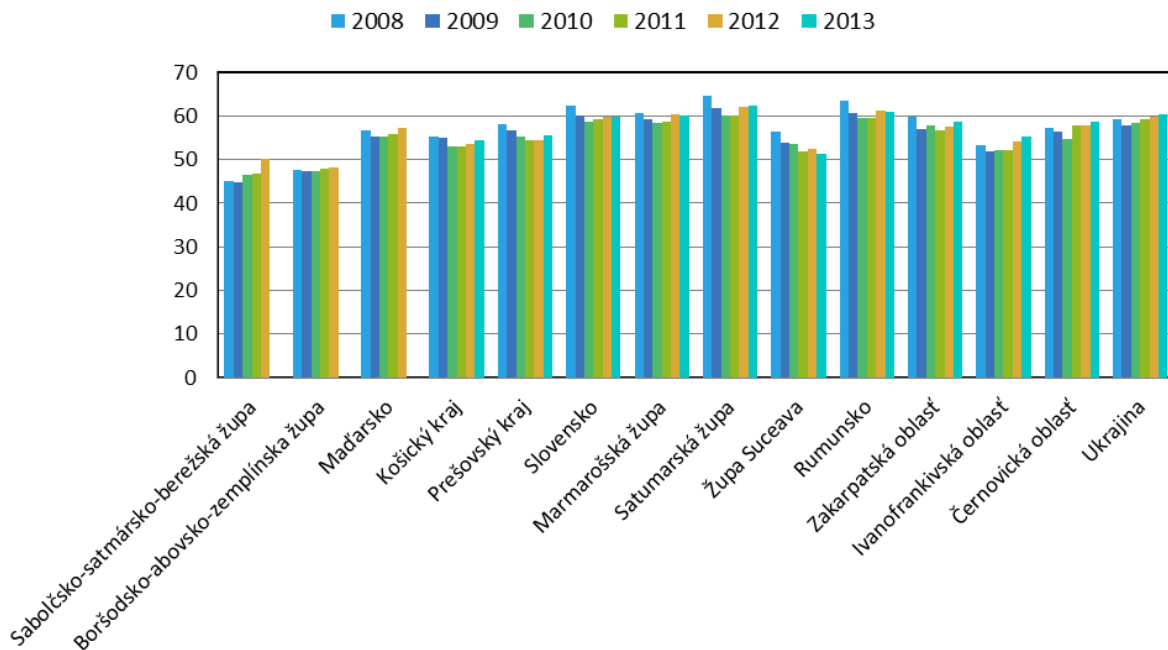
Obrázok 15: Miera ekonomickej aktivity na oprávnenom území Programu HUSKROUA ENPI CBC 2007-2013
Zdroj: HCSO,SOSR, NIS, SSSU, 2007-2013

Obrázok 16: Miera ekonomickej aktivity (v %) na oprávnenom území
Zdroj: HCSO,SOSR, NIS, SSSU (r. 2012)

Miera zamestnanosti²⁰

Miera zamestnanosti sa v prihraničnom regióne v roku 2012 pohybuje medzi 48% a 62,5% a ukazuje rastúce trendy na všetkých územiach s výnimkou župy Suceava. Najnižšiu mieru zamestnanosti možno nájsť v maďarských regiónoch (48,1% a 50,3%) a v župe Suceava (52,5%). Satumarská (62%) a Marmarošská župa (60,4%), Černovickej (57,9%) a Zakarpatská oblasť (57,5%) majú najvyššiu mieru zamestnanosti v prihraničnom regióne.

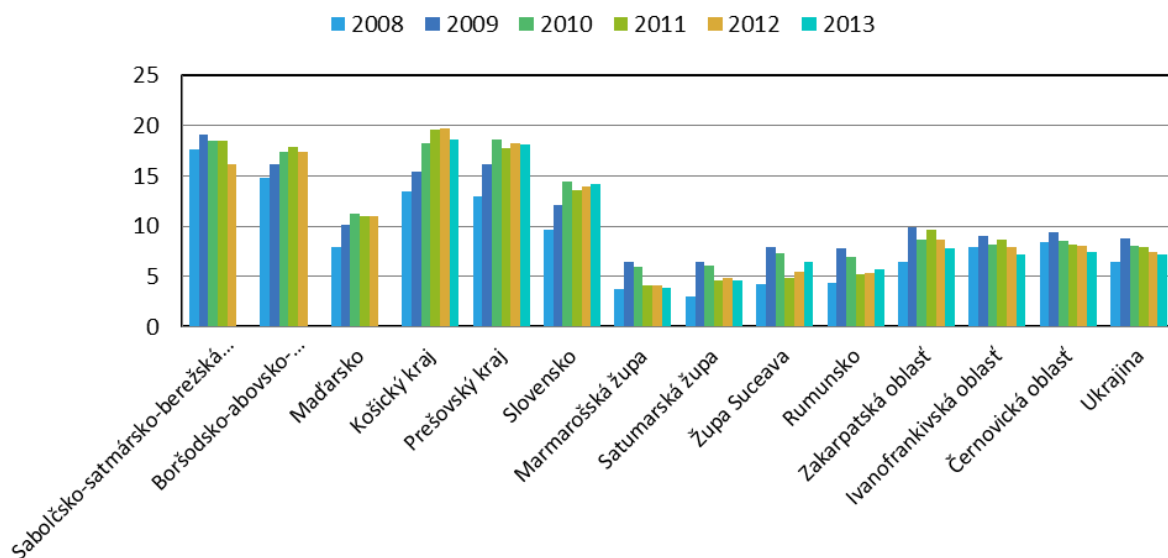
Obrázok 17: Miera zamestnanosti na oprávnenom území
Zdroj: HCSO, SOSR, NIS, SSSU, 2008-2013

Miera nezamestnanosti²¹

Miera nezamestnanosti na prihraničnom území sa vyznačuje veľmi širokým rozmedzím od 4,1% (Marmarošská župa) po 19,7% (Košický kraj). V roku 2012 je nezamestnanosť v maďarských a slovenských regiónoch pomerne vysoká (medzi 16,2% a 19,7%) a tieto hodnoty sú výrazne vyššie, ako sú tie na úrovni krajín: v maďarských župách je miera nezamestnanosti 1,5 krát vyššia a v slovenských krajoch 1,3 krát vyššia ako hodnoty na úrovni týchto jednotlivých krajín. Aj keď miera nezamestnanosti je podľa štatistických údajov oveľa nižšia v rumunských regiónoch (od 4,1% do 5,5%) a v ukrajinských oblastiach (medzi 7,9% a 8,7%), tieto hodnoty sú výsledkom odlišných metodických postupov pre výpočet údajov a neodrážajú skutočnú situáciu.

²⁰ Miera zamestnanosti je podiel zamestnaných osôb v produktívnom veku.

²¹ Miera nezamestnanosti je pomer počtu nezamestnaných osôb a počet osôb na trhu práce, ktorí tvoria pracovnú silu. Pracovná sila je súčtom počtu osôb zamestnaných i nezamestnaných.

Obrázok 18: Miera nezamestnanosti na oprávnenom území Programu HUSKROUA ENPI CBC 2007-2013
Zdroj: HCSO, SOSR, NIS, SSSU, 2008-2013

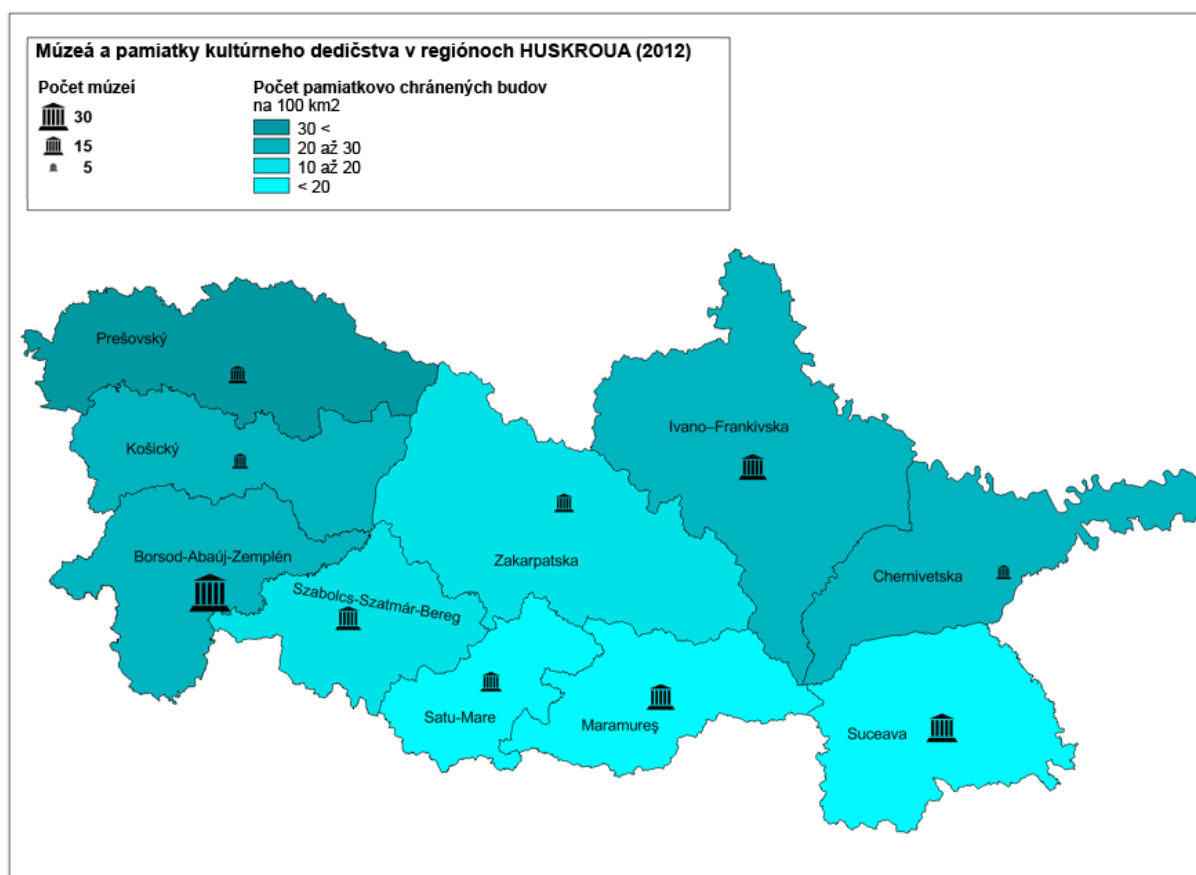
10.1.2 Miestna kultúra a zachovanie historického dedičstva (TC3)

Miestna kultúra a historické dedičstvo

Územná jednotka	Počet múzeí		Počet chránených budov a pamiatok	Percentuálny podiel múzeí		Percentuálny podiel chránených budov a pamiatok
	2011	2012		2011	2012	
Sabolčsko-satmársko-berežská župa	20	22	867	9,8%	10,3%	5,1%
Boršodsko-abovsko-zemplínska župa	50	52	1492	24,5%	24,3%	8,8%
Maďarské regióny	70	74	2359	34,3%	34,6%	14,0%
Košický kraj	10	10	2007	4,9%	4,7%	11,9%
Prešovský kraj	13	13	3919	6,4%	6,1%	23,2%
Slovenské regióny	23	23	5926	11,3%	10,7%	35,1%
Marmarošská župa	25	25	582	12,3%	11,7%	3,4%
Satumarská župa	15	16	310	7,4%	7,5%	1,8%
Župa Suceava	30	30	517	14,7%	14,0%	3,1%
Rumunské regióny	70	71	1409	34,3%	33,2%	8,3%
Zakarpatská oblasť	14	14	1493	6,9%	6,5%	8,8%
Ivanofrankivská oblasť	22	24	3944	10,8%	11,2%	23,3%
Černovická oblasť	5	8	1774	2,5%	3,7%	10,5%
Ukrajinské regióny	41	46	7211	20,1%	21,5%	42,7%
Oprávnené územie	204	214	16905	100,0%	100,0%	100,0%

Tabuľka 5: Bežne dostupné údaje o jednotlivých pamiatkach kultúrneho a historického dedičstva na programovom území (r. 2011 a 2012) Zdroj: HCSO, SOSR, NIS, SSSU

Na prihraničnom území bolo celkovo 214 múzeí. Väčšina z nich (52) sa nachádza v Boršodsko-abovsko-zemplínskej župe (24,3% prihraničného územia). V slovenských krajoch sa spolu nachádza iba 23 múzeí, ale počet chránených budov a pamiatok tu je veľmi vysoký. Ivanofrankivská oblasť má mimoriadne vysoký počet (3.944) a percentuálny podiel chránených budov a pamiatok (23,3%). Od roku 2011 do roku 2012 sa počet múzeí zvýšil len v dvoch maďarských regiónoch (2 a 2 inštitúcie), v Ivanofrankivskej (2 inštitúcie) a v Černovickej oblasti (3 inštitúcie).

Obrázok 19: Múzeá a pamiatky kultúrneho dedičstva na programovom území
Zdroj: HCSO, SOSR, NIS, SSSU

Sedem lokalít kultúrneho svetového dedičstva UNESCO sa tiež nachádza na dotknutom území. Nasledujúce miesta sú pod jeho kultúrnou ochranou:

Krajina	Lokalita
Maďarsko	<ul style="list-style-type: none"> Historická vinárska kultúrna krajina v oblasti Tokaja
Slovensko	<ul style="list-style-type: none"> Levoča, Spišský Hrad a pamiatky v jeho okolí Bardejov – mestská pamiatková rezervácia Drevené kostolíky v slovenskej časti Karpatského oblúka
Rumunsko	<ul style="list-style-type: none"> Drevené kostoly v Marmarošskej oblasti Moldavské chrámy
Ukrajina	<ul style="list-style-type: none"> Rezidencia bukovinsko-dalmátskych metropolitov

Cestovný ruch

Od roku 2007 do roku 2013 došlo k významným zmenám v ukrajinských regiónoch, pokiaľ ide o **počet ubytovacích kapacít** (počet lôžok) v Zakarpatskej a Ivanofrankivskej oblasti, kde sa počet ubytovní zvýšil viac ako 2,5-krát (v Zakarpatskej oblasti 255% (z 3.600 na 9.800 nocí), v Ivanofrankivskej 278% (z 2.900 na 8.000)). Neboli zistené žiadne významné zmeny týkajúce sa počtu lôžok v **maďarských** regiónoch (okráhlych 10.000 v Sabolčsko-satmársko-berežskej župe, okolo 20.000 v Boršodsko-abovsko-zemplínskej), či v **slovenských regiónoch** (14.000 v Košickom kraji, 3.000 v Prešovskom). V **severovýchodnom regióne Rumunska** je veľmi nízka úroveň využívaných funkčných ubytovacích kapacít (21,5% v roku 2013) a priemerná dĺžka pobytu je tiež nízka (2,14-2,36 nocí / turistu), hoci kapacita verejných ubytovacích zariadení vzrástla o 30-40% v Marmarošskej župe (z 3.600 na 4.800) a v župe Suceava (z 6.800 na 9.600).²²

Pokiaľ ide o význam cestovného ruchu, **počet turistov v porovnaní s počtom obyvateľov** určitého regiónu bol skúmaný s cieľom uľahčiť porovnatelnosť oblastí. V tomto ohľade Maďarsko vedie, keďže sa turistický ruch vo verejných ubytovacích zariadeniach rovná 85% dotknutého obyvateľstva. Zodpovedajúca hodnota je na Slovensku 70%, v Rumunsku 35% a 17% na Ukrajine. V Maďarsku regionálne údaje ukazujú, že obidve dotknuté župy nepatria k najnavštevovanejším regiónom. Podľa výsledkov, ktoré sú úmerné počtu obyvateľov, množstvo ubytovní v **Boršodsko-abovsko-zemplínskej župe** je polovica (46%) celoštátneho priemeru, zatiaľ čo rovnaký podiel v **Sabolčsko-satmársko-berežskej župe** tvorí iba jednu štvrtinu (23%) celoštátneho priemeru. Medzi slovenskými regiónmami je počet verejných ubytovacích kapacít v **Košickom kraji** zhruba polovica celoštátneho priemeru, ale v **Prešovskom kraji** je o 10 percent vyšší. V Rumunsku sa podiel župy **Suceava** blíži národnému priemeru, ale obe **Satumarská**, aj **Marmarošská župa** zaostávajú o 15 percent pod ním. Medzi ukrajinskými regiónmami sú hodnoty v **Černovickej oblasti** o niečo nižšie, v **Zakarpatskej oblasti** na rovnakej úrovni, zatiaľ čo v **Ivanofrankivskej oblasti** je len minimálne vyššia.²³

Celkovo sa ukazuje, že západná časť programového územia privíta **viac návštevníkov** (Prešovský a Košický kraj a Boršodsko-abovsko-zemplínska župa). **Podiel zahraničných turistov** vo všetkých dotknutých regiónoch je nižší ako celoštátny priemer. Počet zahraničných turistov vo verejných ubytovacích zariadeniach v troch oblastiach Ukrajiny je v porovnaní s počtom obyvateľov zanedbateľný. Dôvody pre to môžu zahŕňať nižšiu priepustnosť hranice v porovnaní s ostatnými zúčastnenými krajinami.²⁴

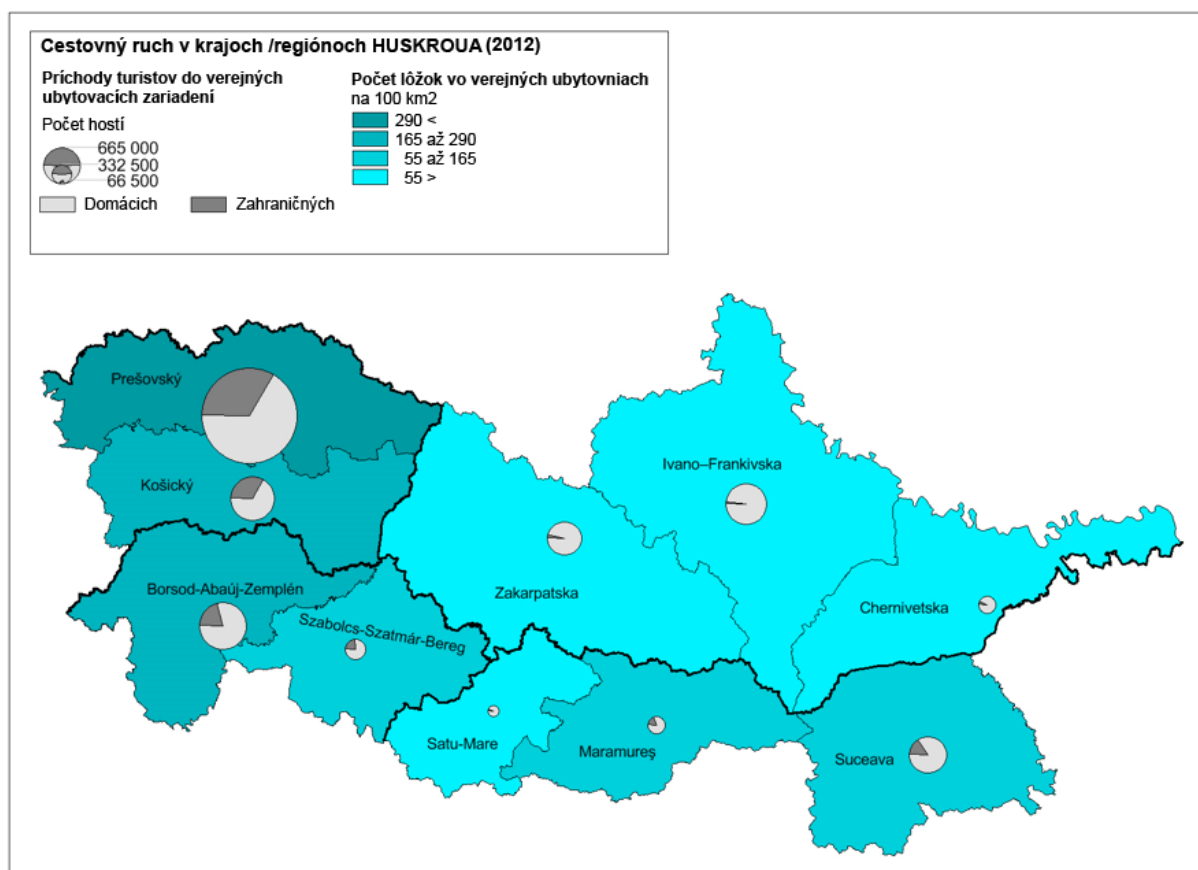
Pokiaľ ide o **priemernú dĺžku pobytu**, významný rozdiel bol pozorovaný medzi regiónmami troch

²² Na základe údajov od Maďarského centrálného štatistického úradu, Štatistického úradu Slovenskej republiky, Národného inštitútu štatistiky (Rumunsko) a Štátnej štatistickej služby Ukrajiny; Kapacita verejných ubytovacích zariadení (počet lôžok), 2007-2013

²³ Na základe údajov od Maďarského centrálného štatistického úradu, Štatistického úradu Slovenskej republiky, Národného inštitútu štatistiky (Rumunsko) a Štátnej štatistickej služby Ukrajiny; počet príchodov turistov do verejných ubytovacích zariadení, 2007-2013

²⁴ Na základe údajov od Maďarského centrálného štatistického úradu, Štatistického úradu Slovenskej republiky, Národného inštitútu štatistiky (Rumunsko) a Štátnej štatistickej služby Ukrajiny; počet príchodov turistov do verejných ubytovacích zariadení – z toho: zahraniční návštevníci, 2007-2013

krajín (rumunské údaje neboli k dispozícii). Priemerná dĺžka pobytu vo verejných ubytovacích zariadeniach sa v prípade regiónov Maďarska a Slovenska pohybovala v rozmedzí 1,9 až 3,2 noci. Hodnoty priemernej dĺžky pobytu vo verejných ubytovniach v ukrajinských regiónoch to výrazne prevýšili. V roku 2012 predstavovala priemerná dĺžka pobytu v Černovickej oblasti 3 noci, v Ivanofrankivskej 4,1 noci a v Zakarpatskej oblasti v priemere 7,7 noci.

Obrázok 20: Cestovný ruch na programovom území (r. 2012)
Zdroj: HCSO, SOSR, NIS, SSSU

Turistické atrakcie

V **maďarských regiónoch** môžu byť kreatívne turistické atrakcie založené na kultúrnom a historickom dedičstve východiskom pre konkurencieschopné odvetvie cestovného ruchu. Je tu potrebný rozvoj miestnych možností zamestnania sa, podpora potenciálu miestneho trhu či využívanie miestnych zdrojov. V **Boršodsko-abovsko-zemplínskej župe** je kapacita cestovného ruchu, z ktorej vyplýva príjem, nízka a to súvisí s turistickými atrakciami. Existujú dve lokality **svetového dedičstva UNESCO** v Boršodsko-abovsko-zemplínskej župe: historická vinárska kultúrna krajina v oblasti Tokaja a jaskyne Aggteleckého krasu a Slovenského krasu; navyše tu možno nájsť vysoký počet ďalších kultúrnych pamiatok a cenností. Hrady a zámky Boldogkő, Cserépvár, Dedes, Diósgyőr (v Miškolci, regionálnom centre Boršodsko-abovsko-zemplínskej župy), Füzér, Sárospatak a Szerencs sú všetky veľmi známe a navštevované kultúrne a historické pamiatky. Ako miesta s prírodnými krásami sú kvapľová jaskyňa v Aggtelek, Národný park Bükk a rekreačné stredisko Lillafüred (posledné dve veľmi blízko pri Miškolci, regionálnom centre Boršodsko-abovsko-zemplínskej župy) najatraktívnejšie miesta pre návštevu tohto regiónu. V **Sabolčsko-satmársko-berežskej župe** sa nachádza 357

pamiatok, 20 múzeí a koná sa tu 60 špičkových udalostí ročne. Sabolčsko-satmársko-berežská župa je známa svojou ľudovou architektúrou, ľudovým umením, hudobnými a tanečnými tradíciami. Špeciálnymi atrakciami sú drevené zvonice, kostol z 13. storočia a kazetový strop Csaroda Takos reformovanej cirkvi v Mátészalka. Známe kúpele v tomto regióne sú Salt Lake Beach and Spa v Nyíregyháza a liečebné kúpele Szatmár-Bereg v Fehérgyarmat. V tejto župe sa nachádzajú tri slávne historické pamiatky: Máriapócs je posvätné pútnické miesto, Nyírbátor so svojim reformovaným kostolom a zámkom rodu Báthory a hrad Kisvárda.

Pre **slovenské regióny** je charakteristický vzhľad krajiny a tunajšie lesy, ktoré siahajú až za hranice. **Prešovský kraj** má bohatý potenciál pre cestovný ruch a rekreáciu, ako sú kultúrne a historické pamiatky, atraktívne mestá Levoča, Prešov, Bardejov, Poprad a Kežmarok. Čo sa týka kvality kultúrnych zariadení, Prešovský kraj tvorí stabilnú sieť kultúrnych zariadení v kvalite a množstve podobnej národnej úrovni. Nachádza sa tu päť stálych divadiel (2012), 13 múzeí, 4 galérie, 338 knižníc. Tento kraj je vlastníkom 358 kultúrno-vzdelávacích zariadení. Štyri zo 7 lokalít uvedených na zozname svetového dedičstva UNESCO na Slovensku sú na území Prešovského kraja: Bardejov - mestská pamiatková rezervácia, drevené kostolíky v slovenskej časti Karpatského oblúka, Karpatské bukové pralesy ako aj Levoča, Spišský hrad a kultúrne pamiatky v jeho okolí. V Prešovskom kraji sa nachádza jedna z častí Tatranského národného parku (TANAP) - Vysoké Tatry, ktoré patria medzi najkrajšie a najpozoruhodnejšie prírodné krásy tejto krajiny, rovnako sú domovom mnohých vzácných druhov rastlín a živočíchov. **Košický kraj** je druhým najväčším krajom v Slovenskej republike. Mesto Košice je druhým najväčším mestom na Slovensku a majú celý rad kultúrnych a historických pamiatok. V južnej a juhovýchodnej časti regiónu sa tiahne Národný park Slovenský kras. Niekoľko jaskýň a šácht je klasifikovaných ako pamiatky UNESCO. Jaskyne Aggteleckého a Slovenského krasu sú spolu s Karpatskými bukovými pralesmi obidve lokality svetového dedičstva UNESCO presahujúceho hranice. Tento región je bohatý na fascinujúce historické pamiatky, najmä hrady alebo ich zrúcaniny, niekoľko zámkov a mnoho kostolov. Vodopády na Dolnom Zemplíne sú jedným z najnavštevovanejších turistických miest v regióne. Slovenský Raj (turistika, jazda na horskom bicykli, lyžovanie) a Slovenský Kras (turistika, jazda na horskom bicykli) sú krásne prírodné pamiatky tohto regiónu. Spišský hrad a jeho okolie je najväčším stredovekým hradným komplexom v strednej Európe a kultúrnym svetovým dedičstvom UNESCO. Najväčšími zaujímavosťami sú kultúrne a historické pamiatky mesta Košice, Ochtinská aragonitová jaskyňa, ľadová jaskyňa Domica, Jasovská jaskyňa, Gombasecká jaskyňa, Zemplínska Šírava, Herliansky gejzír, hrad Krásna Hôrka, kaštieľ Betliar, Slovenský raj, Spišský hrad a jeho okolie, lyžiarske stredisko Plešy, Vinianske horské jazero, drevené kostolíky v Ruskej Bystrej (UNESCO) a v Inovciach, klimatické kúpele Štós.

Severozápadný región Rumunska možno charakterizovať nedostatočným využívaním turistických zdrojov, nedostatkom informácií a propagačných nástrojov pre regionálny cestovný ruch, nedostatočným zhodnotením cenných zdrojov kultúrneho dedičstva, či nedostatočnou infraštruktúrou pre turizmus a rekreáciu. **Satumarská župa** smeruje k rozpadu historického a kultúrneho dedičstva. Medzi hlavné turistické atrakcie v tomto regióne patria: "Krajina Oaş", so svojimi silnými rumunskými ľudovými tradíciami, na severnej strane východnej časti župy, hory Oaş, mestá Satu Mare a Carei, Tășnad Resort, pevnosti Arduș a Medieșu Aurit. Slabé znalosť **prírodných a kultúrnych zdrojov s potrebou propagácie**, málo rozvinutá infraštruktúra a služby cestovného ruchu, stála nízka kvalita služieb v oblasti

turizmu, nedostatok riadneho územného marketingu pre podporu Satumarskej župy ako kultúrnej a liečebnej destinácie, nedostatok kvalitných turistických informačných centier, nedostatok databáz akcií, ktoré majú byť spropagované, nízka kvalita siete ubytovacích kapacít, nízky počet zariadení na kempovanie, malé množstvo návštevníkov divadiel, kín a múzeí. **Marmarošská župa** je domovom pre mnohé dediny, kde sú sto rokov staré tradície stále súčasťou každodenného života. Obyvatelia tejto oblasti si zachovala vidiecku kultúru a remeslá svojich predkov z Dácie. Dediny Marmarošskej župy sa dajú rozoznať podľa svojich jedinečných drevených kostolov s vysokými vežami a šindľovou strechou. Miestne remeselníctvo možno najlepšie pozorovať na monumentálnych marmarošských bránach, ktoré strážia vstup do rodinných domov. Niektoré z najkrajších drevených brán možno nájsť v obciach Vadulzei, Desesti, Giulesti, Budesti, Sarbi, Barsana a Oncesti. Drevené kostoly Marmarošskej župy - v Surdesti, Plopis, Rogoz, Ieud, Poenilezei, Barsana, Budesti a Desesti - boli uznané UNESCO ako jedny z najdôležitejších lokalít svetového dedičstva UNESCO. Preslávené turistické miesto je cintorín Merry v Sapanta so svojimi pestro zdobenými drevenými krížmi. Sighetu Marmatiei je významným turistickým a kultúrnym centrom tohto regiónu. V Marmarošskej župe dominuje hornatá krajina s vlniacimi sa údoliami. Gutai, Lapus, Tibles Marmarošskej župy a hory Rodnei pretínajú horské sedlá s názvami Huta, Gutai, Prislop, Setref a Botiza. Tri veľké údolia vedú krížom cez tento región: Viseu, Iza a Mara. Horskému národnému parku Rodnei, prírodnej rezervácii bohato zaplnenej rozmanitými rastlinami a živočíchmi, bol zo strany UNESCO udelený biosférický štatút. Ďalšie miesta, ktoré stoja za preskúmanie sú údolie rieky Vaser – úzkokoľajná železnica "Mocanita", plesá, vodopády, sopečné pásma, jaskyne a geologická rezervácia Creasta Cocosului.

Ivanofrankivská oblasť je domovom pre viac ako 400 chránených území; 30 z nich je celoštátneho, zvyšok miestneho významu. Nachádza sa tu prísna prírodná rezervácia Horhany, ktorá bola vytvorená v roku 1996. V tomto regióne je päť národných parkov (Karpatský národný prírodný park vo Verchovine / Nadvirna, Národný prírodný park v Huculščina / Verchovina, Národný prírodný park Halíč v Halíči, Národný prírodný park Verchovina vo Verchovine a Národný prírodný park Synyohora v Bohorodčany). Existuje veľa chránených oblastí s prírodnými pamiatkami so špecifickým charakterom a biotopmi. Sú tu početné prírodné a architektonické kritériá roztrúsené po celom regióne. Ivanofrankivská oblasť hostuje mnoho kultúrnych festivalov. Jeden z najznámejších festivalov je ukrajinský Medzinárodný festival etnickej hudby a land artu "Sheshory". Na území Ivanofrankivskej oblasti sa nachádzajú početné pamiatky architektonického dedičstva ako mesto Halíč (národná rezervácia). Kostol Ducha Svätého v meste Rohatyn, rovnako ako Manjava Skete pri obci Manjava v Bohorodčany Raionare sú navštevovanými miestami. V tejto oblasti tiež možno nájsť niekoľko rozličných drevených kostolov architektúry tradičnej pre horalov Bojkov a Huculov. V západnej časti regiónu môžu návštevníci nájsť „Karpatský vlak“, ktorý stále používa úzkokoľajný systém železnice. Tento vlak sa používa ako na jeho prvotný účel, t. j. transport dreva, tak i pre turistickú rekreáciu. Najväčším symbolom regiónu je vrch Hoverla, najvyšší v krajine. Blízko Manjava Skete, najvyššieho vodopádu na Ukrajine, sa nachádza vodopád Manjava (22m). V tom istom regióne Bohorodčany raion môžu návštevníci nájsť v blízkosti obce Starunia miestnu bahennú sopku. Múzeum "Pysanka" (pozn. prekl.: v tvare veľkonočného vajička) bolo postavené v roku 2000 a je jediné svojho druhu na svete. Ďalším zaujímavým historickým miestom je jaskynný komplex v Dovbush Rock; kamenný komplex leží asi 7 míľ (11 km) juhozápadne od Bolechiv, blízko dediny Bubnyšče. **Zakarpatská oblasť** sa nachádza v Karpatoch západnej Ukrajiny, jediného ukrajinského administratívneho celku,

ktorý hraničí so štyrmi krajinami: v Poľskom, Slovenskom, Maďarskom a Rumunskom. Karpaty hrajú významnú úlohu v ekonomike tejto oblasti, čo robí z tohto regiónu pre turistov významnú cieľovú destináciu, kde sídli mnohé lyžiarske a kúpeľné strediská. Hlavnou atrakciou tejto oblasti sú hrady a zručaniny. Najpozoruhodnejšími sú hrady Užhorod a Mukačevo, ďalej hrady a zámky Chust, Vynohradiv, Korolevo, Nevytske, Seredne a Kvasovo tiež slúžia ako obľúbené miesta záujmu. Bohužiaľ, väčšina z nich je zanedbávaná. Región je tiež známy svojimi drevenými kostolmi v Srednie Vodyane, Verchnye Vodyane, Danylovo, Kolodne, Krainykovo, Nyžnie Selyšče, Olexandrivka a Sokyrnycia. Z veľkého počtu sa v Zakarpatskej oblasti zachovalo len pár synagóg. Dve z nich stále stoja za pozornosť - synagóga v Užhorode a v Chuste. Medzi hradmi v Karpatoch je najkrajší palác Schönborn, ale stojí za to navštíviť aj palác Perényi vo Vynohradive, palác Bethlen-Rákóczi v Berehove, Rákócziho palác ("Biely dom") v Mukačeve. V **Černovickej oblasti** sú najznámejšími zaujímavosťami Rezidencia bukovinsko-dalmátskych metropolitov, lokalita svetového dedičstva UNESCO, Pevnosť Chotyň, Štátne historicko-architektonická rezervácia a Kostol Kozmodemyanivska (Kostol sv. Kozmu a Damiána). Na **Ukrajine** je stav zachovania historických pamiatok nevhodný. Dlhšie zotrvanie bez patričnej starostlivosti a údržby priviedlo väčšinu pamiatok na pokraj skazy, hlavne pamiatky architektonického a urbanistického plánovania. Stredoveké hrady, ktoré sa nachádzajú v Nevytske, Seredne, Vynohradive a Chuste sú v zlom stave, takmer spustnuté. Obnova z týchto miest nebola financovaná vládou po dlhú dobu a investície zo súkromných prostriedkov a organizácií sú zanedbateľné. Prebieha nekontrolovaná obnova kostolov zo strany náboženských spoločenstiev. Asi 40 percent drevených kostolov v regióne je v zlom stave a niektoré z nich sú na pokraji totálneho zničenia. Stav strechy, stien, aj základov je problematický. Neexistuje žiadny riadny účtovný systém cirkevných potrieb, požiarne signalizácia, ani ochrana pred bleskom. Nekontrolované reštaurovanie spôsobilo rad prípadov, keď exteriér a interiér pamiatok utrpeli značné škody. Súčasný systém registrácie, obnovy a využitia historických pamiatok je nevhodný. Je potrebné zlepšiť účtovníctvo, ochranu, zachovávanie a využívanie kultúrneho dedičstva, výskum, preskúmanie zhody s právnymi predpismi pre ochranu pamiatok.

Vo **všetkých regiónoch** potrebuje informačný systém v oblasti cestovného ruchu rozvoj na to, aby sa prepojil s vnútroštátnymi i európskymi informačnými systémami. Je potrebné rozvíjať riadenie a propagáciu cestovného ruchu na regionálnej úrovni. Infraštruktúra na podporu turizmu je málo rozvinutá a v zlom technickom stave. Cezhraničná spolupráca pre rozvoj cestovného ruchu je nedostatočná. Osvetové kampane pre verejnosť sú zriedkavé a ochrana turistických atrakcií a návštevníkov je nízka. Regionálna kultúra tiež potrebuje lepšie riadenie, aby sa využili výhody vyplývajúce z týchto príležitostí.

Potenciál náboženského turizmu

Súčasný cirkevný turizmus je spojený s obchodným a kultúrnym dedičstvom cestovného ruchu, nakoľko posvätné miesta, kostoly, kláštory a opátstva sú nielen miestami náboženských obradov a modlitieb, ale sú to rovnako aj pamiatky, cirkevné stavby a lokality historického dedičstva. Sväté a posvätné miesta sú v súčasnej dobe vnímané ako zaujímavosti cestovného ruchu a kultúrne zdroje. Púť Via Maria v **Maďarsku** prechádza Boršodsko-abovsko-zemplínskou a **Sabolčsko-satmársko-berežskou župou**. Existuje veľa možností ubytovania na tejto trase a počas celého roka sa konajú početné púte. V rámci púte **Monok** (Boršodsko-abovsko-zemplínska župa) sa koná oslava svätého kríža na kopci kalvárie každú tretiu septembrovú nedeľu. Slanápálfala je tiež navštevovaným pútnickým miestom v oblasti

Boršodsko-abovsko-zemplínskej župy. Púť sv. Alžbety prechádza severným Maďarskom a prepojuje Sárospatak (Boršodsko-abovsko-zemplín) a Košice (Košický kraj). **Máriapócs** (Sabolčsko-satmársko-berežská župa) je jedným z najznámejších miest gréckokatolíckej púte.

V **slovenskom** pohraničí leží pri Rudníku (Košický kraj) pozdĺž maďarsko-slovenskej hranice pútnické miesto sv. Anny, jedna z najväčších svätýň Slovenského rudohoria. Jeho história siaha až do 13. storočia, kedy tunajšiu púť začal zázrak pripisovaný svätej Anne, keď sa toto malé dievča narodilo slepé a jej oči boli uzdravené blízkyim prameňom. V **Prešovskom** kraji je jedinečnou kultúrnou a historickou pamiatkou **Červený Kláštor**, ktorý sa nachádza v nádhernom prírodnom prostredí Pienin pod majestátnou horou "Tri koruny". Tento kláštor bol úspešne obnovený v rokoch 1956-1966. Z architektonického hľadiska je najlepšou budovou gotický **Kostol sv. Antona** z konca 14. storočia s jednou loďou nezvyčajnej dĺžky obnovený v barokovom slohu. Hlavný oltár, postavený v roku 1745, je v barokovom slohu. Početné ortodoxné a gréckokatolícke **drevené chrámy** vysokej kultúrnej a historickej hodnoty zdobia región Horného Zemplína v najvýchodnejšej časti Slovenska.

Jedny z najznámejších náboženských pamiatok v **Rumunsku** – bukovinské maľované kláštory - sa nachádzajú v Bukovine, čo je historická oblasť v súčasnosti rozdelená medzi Ukrajinu a Rumunsko (**Černovická oblasť a župa Suceava**), ktorá sa rozprestiera na severných svahoch stredných Východných Karpát a prilahlých pláňach. Najzachovalejšími kláštorami sú kláštory v Humor, Moldovita, Patrauti, Probota, Suceava, Sucevita, a Voronet. Ďalšou známou lokalitou je malý kostol, ktorý sa nachádza v obci Arbore. Sedem z týchto kostolov bolo umiestnených na zozname svetového dedičstva UNESCO v roku 1993. Sucevita - ôsmy kostol čaká na pridanie do tohto zoznamu. Tieto kostoly, považované za majstrovské diela byzantského umenia, sú jedinečné svojho druhu z architektonických pamiatok v Európe. Nástenné maľby predstavujú kompletný cyklus náboženských nástenných obrazcov, zďaleka nejde len o dekoráciu na stenu. Účelom týchto fresiek bolo priblížiť dedinčanom známe príbehy z Biblie a životy najvýznamnejších pravoslávnych svätcov pomocou podobenstiev. Ich vynikajúca kompozícia, elegantné rysy a harmonické farby dokonale ladia s okolitou krajinou. Remeti v **Marmarošskej župe** vlastní kláštor Pauline, ktorý je dôležitý z hľadiska cestovného ruchu.

Náboženstvo bolo vždy dôležitou témou na **Ukrajine**. Po celé stáročia sa náboženské tradície premietali do miestnej kultúry, o čom určite svedčia aj početné náboženské miesta na Ukrajine. Kostoly, chrámy, kláštory, synagógy a ďalšie náboženské lokality sú obľúbené atrakcie pre turistov, ktorí navštevujú túto krajinu. Od architektonických skvostov až po skromnejšie miesta na pobožnosti, náboženské stavby na Ukrajine dávajú človeku šancu premýšľať o histórii a kultúre krajiny v priebehu vekov. Najznámejšie náboženské miesto v pohraničnom regióne je užhorodská synagóga. Od druhej svetovej vojny sa na židovskú synagógu ako na náboženský inštitút zabudlo a všetky súvisiace symboly boli odstránené. Namiesto toho prijala novú totožnosť a teraz je všeobecne známa ako slávna "Užhorodská koncertná sála". Užhorodská synagóga bola zvolená za koncertnú sálu vďaka svojej úžasnej akustike. Ukrajinská koncertná sieň je domovom talentovanej Regionálnej filharmonickej spoločnosti a Zakarpatskému ľudového zboru. Najznámejšie a najnavštevovanejšie miesta bohoslužieb v Zakarpatskej oblasti sú: Nižné Bolotné (resp. aj Nižný Šard), Boronjavo, Nankovo, Korolevo, Mukačevo, Užhorod, Užhorod-Horjany, v Ivanofrankivskej oblasti: Kostol Svätého Ducha, postavený v roku 1598, sa nachádza v severnej časti regiónu v malom meste Rohatyn, v **Černovickej oblasti** : Kostol Kozmodemyanivska (Kostol sv. Kozmu a Damiána).

Miestne výrobky v cestovnom ruchu

V **Maďarsku** kulinárske produkty vedú v zozname výrobkov, ktoré môže byť ponúkané turistom: slivkový lekvár pripravený tradične v medenom hrnci, chlieb pečený v tradičnej vonkajšej rúre. Čo sa týka miestnych remesiel, pohraničný región môžu charakterizovať maľované fľaše, kože a vyrezávané drevené výrobky. Pre **Sabolčsko-satmársko-berežskú župu** môžu byť typické z miestnych produktov cestovného ruchu maďarské špeciality, ako sú miestne pálenky vyrobené z lokálnych sliviek z oblasti Szatmár alebo jablk zo Szabolcs, či a čerešní z Újfehértó a súvisiaca lokálna gastronómia. V **Boršodsko-abovsko-zemplínskej župe** okrem miestnej ochutnávky potravín poskytuje bohatá história štyroch vinárskych oblastí širokú škálu vín podľa preferovanej chuti, či už ľahké biele víno, plné červené alebo dokonca sladké víno. Miestni remeselníci pripravujú darčeky a predmety dennej potreby z konope. Slivka je základnou zložkou pre džemy, marmelády, kompóty a alkoholické nápoje.

Na **Slovensku** predstavujú suveníry pre turistov vyrezávané drevené figúrky, črpáky (drevený džbán), fujary (ľudový nástroj na zozname UNESCO), valašky (zdobená ľudová sekerka) a predovšetkým výrobky z kukuričného šúpolia a drôtov, a to najmä v tvare ľudskej postavy. Aj výrobky z miestneho ekologického poľnohospodárstva sú predávané ako lokálny produkt (džemy, med). Čo sa týka kulinárstva, tradičné potravinárske výrobky sú zastúpené mliečnymi produktmi vyrábanými na Slovensku, ktoré majú naozaj dlhú tradíciu, siahajúcu až do praveku. To nepriamo dokazujú archeologické nálezy ovčích kostí a keramiky na precedenie zrazeného mlieka, ktoré boli objavené v jaskyni Domica a siahajú až do obdobia 2.000 rokov pred našim letopočtom. Existujú dva druhy syrov, ktoré sú preslávené. Takzvaná bryndza, ako je v súčasnej dobe známe, bola výsledkom chránenej technológie mletia a miešania ovčieho syra so špeciálnym soľným roztokom. V dnešnej dobe slovenské výrobky z ovčieho mlieka predstavujú vysoko kvalitné produkty so špeciálnymi vlastnosťami. Viazu sa ku konkrétnemu územiu alebo miestu a ich názov je spojený s ich historickou ochrannou známkou. Na základe týchto a ďalších atribútov má Slovenská republika aktuálne tri chránené zemepisné označenia pre výrobky z ovčieho mlieka, ktoré sú registrované v DOOR: databáze EÚ poľnohospodárskych výrobkov a potravín. Z geografického hľadiska je oblasť výroby bryndze koncentrovaná v hornatej časti Slovenska, kde sú vhodné podmienky pre chov oviec. Vďaka dlhej tradícii svojej produkcie, ako aj jej neustálej obľúbenosti v súčasnej dobe, sa bryndza stala súčasťou obchodnej značky v oblasti cestovného ruchu Slovenska. Bryndza je častou súčasťou stravy mnohých Slovákov a to nielen vďaka svojej jedinečnej chuti, ale aj vďaka svojim niekoľkým pozitívnym účinkom na ľudské zdravie. Ďalším tradičným slovenským výrobkom z ovčieho mlieka je Slovenská parenica.

V **severovýchodnom regióne Rumunska**, kde je krajina plná divokých kvetov, sa na pôde hospodári v malom, s tradičným spôsobom výroby sena a využívaním radšej prírodných než chemických hnojív. Tento spôsob hospodárenia v malom rozsahu však tiež sťažuje farmárom predávať svoje produkty v rámci stále väčšieho a komplexnejšieho európskeho systému poľnohospodárstva, preto by lokálny predaj mohol byť dobrým riešením. Miestne centrá na zber a spracovanie mlieka umožňujú farmárom dodržiavať požiadavky EÚ na bezpečnosť potravín a priniesť na trh rad lokálnych mliečnych výrobkov. Ďalším rastúcim miestnym priemyslom je džem s použitím divoko rastúceho a pestovaného ovocia. Sortiment viac ako dvadsiatich rôznych džemov je vyrábaný miestnymi ženami podľa rodinných receptov, ktoré predávajú prostredníctvom lokálnych a niekedy aj národných trhov. Je veľa možností navštíviť

tento región, ubytovať sa u domácich obyvateľov a zažiť prvky vidieckeho života, ako je pastva, chov včiel, pečenie chleba a výroba dreveného uhlia.

Satumarská župa si zachováva rozmanitosť tradícií, remesiel a zvykov, spolu s potenciálom ich zúročenia v oblasti cestovného ruchu. Hrnčiarske remeslo sa stále udržiava v dedine Vama, kde sa dá nájsť uznávané stredisko keramiky. Chránené tienistými údoliami a horami dali schopné ruky ľudu **Marmarošskej župy** život umeleckému vytváraniu drobností z každodenného života. Či už ide o domáce potreby, dekoračné predmety, nástroje, všetky nesú značku Marmarošskej župy a jej dávnych symbolov. Od hlinenej šálky a misky po tradičné prikrývky na posteľ do spoločenskej miestnosti, od drevenej lyžice po imponujúcu drevenú bránu, všetky sú výrazom krásy a spirituality, ktorá charakterizuje Marmarošskú dušu. V **župe Suceava** možno nájsť tradíciu hrnčiarstva, starého remesla, ktoré sa v týchto krajoch praktizuje od dávnych čias. V súčasnej dobe v ňom pokračujú známi keramikári majstri z Rădăuți a Marginea. Ďalším remeslom uchovaným v župe Suceava je aj maľovanie vajčiek. V obci Ciocănești sa koná Národný festival maľovaných vajec.

V **Zakarpatskej oblasti** sa pestuje priemyselné konope a vyrábajú sa z neho úžasné darčeky - uteráky, obrusy a dokonca aj suveníry. Táto slivka sa pestuje vo významných oblastiach - vrátane Maďarska, Rumunska a Zakarpatskej oblasti. Prútené koše a tradičná keramika sú špeciality remeselníckych majstrov tejto oblasti. V hospodárskej oblasti vytvára tento región prebytok reziva a lesných produktov, vína, ovocia a zeleniny. Minerálne pramene a malebná krajina stále predstavujú do značnej miery nevyvinutý potenciál, ktorý si rýchlo získava popularitu ako miesto vhodné pre rekreačné strediská a turizmus. **Ivanofrankivská a Černovická oblasť** môžu ponúknuť výrobky pestované v karpatských lesoch, ako sú huby a lesné plody, či jemné remeselné drevené predmety, vlnené odevy, ľanový, vyšívaný a tkaný tovar, keramiku a veľkonočné vajčička. V oblasti obývanej horami Huculmi môžu byť turistom ako miestne produkty ponúknuté zvieracie kože, drevorezby, výšivky a tkané výrobky. Vo všetkých oprávnených regiónoch možno využiť nasledujúce lokálne produkty: aktívna dovolenka, ekologická dovolenka, prázdniny pre študentov formou interaktívneho vidieckeho spôsobu života, gastronomické zážitky a pobyty u vinárov, či výstava tradícií a miestnej kultúry.

Kultúrne podujatia, festivaly

Takmer všetky sídla v **Boršodsko-abovsko-zemplínskej župe** ponúkajú kultúrne programy pre návštevníkov v priebehu celého roka, vrátane takých významných udalostí, ako je Operný festival Miškolc, Medzinárodný folklórny festival Kaláka, Zemplínsky Festival, Boršodský alebo Abovský umelecký Festival, Dožinkový festival v oblasti Tokaja, ktorá zahŕňa niekoľko obcí z Hegyalja a Bükkalja. V priebehu festivalovej sezóny môžu byť okrem umenia objavené v tomto regióne aj iné hodnoty - celý kraj, jeho dediny, mestá, malé oblasti ožijú. Pódiá pod holým nebom, kostoly, koncertné sály, hrady, ulice poskytujú priestor pre kvalitnú zábavu a nezabudnuteľné zážitky pre účastníkov. Početné kultúrne podujatia sa pravidelne konajú v **Sabolčsko-satmársko-berežskej župe**. Níredháza (župné mesto) má dva amfiteátre na rozšírenie kultúrnej ponuky. Čo sa týka počtu kultúrnych podujatí, tento región nijako nezaostáva za celoštátnym priemerom. Medzi najvýznamnejšie a pravidelne organizované festivaly s medzinárodnou reputáciou patria: Vidor Festival v Níredháze, Stretnutie divadiel v Kisvárda, Klavírny festival Tisadob, Slivkový festival Tarpa, Festival Cinke, Festival slivkového džemu v Szatmárcseke, Jasný dni v Mátészalka, Hudobný festival Nyírbátor, festival

"Ochutnajte Maďarsko " v Níredháza. Tieto programy siahajú celé desaťročia späť do minulosti a to ako v prípade historických, tak aj kulinárskych festivalov, o čom svedčí aj čulý ruch plný bohatých kultúrnych možností tejto župy a jej hodnôt.

Košice, regionálne centrum **Košického kraja**, sú domovom Štátnej filharmónie Košice založenej v roku 1968 ako druhý profesionálny symfonický orchester na Slovensku. Košice organizujú festivaly, ako je Košická hudobná jar, Medzinárodný organový festival a Festival súčasného umenia. Tiež sú domovom pre komorný orchester Musica Cassovia. V roku 2008 Košice vyhrali medzi slovenskými mestami súťaž o prestížny titul Európske hlavné mesto kultúry 2013. Umelecký a kultúrny program vychádza z koncepcie trvalo udržiavateľných aktivít s dlhodobým účinkom na kultúrny život v Košiciach a jeho okolia. Medzi najvýznamnejšie kultúrne podujatia v regióne patria: Slavošovce - november - Sviatok miestnych zvykov a tradícií, Markušovce - október - Musica Nobilis: Medzinárodný hudobný festival, Košice - máj - Dni mesta Košice, Michalovce - apríl – Michalovská hudobná jar, Michalovce - máj - Festival folklóru, Kráľovský Chlmec - september - Sviatok vinobrania Medzibodrožie V **Prešovskom kraji** existujú početné kultúrne podujatia po celý rok: Vysoké Tatry - august - každoročný výstup na vrchol Kriváňa, Poprad - marec – Popradská hudobná jar, Štrbské Pleso - apríl - karneval, Poprad - máj - súťaž folkových a country skupín, Starý Smokovec, Tatranská Lomnica, Štrbské Pleso - jún – Otvorenie letnej turistickej sezóny, Vysoké Tatry - júl - Kultúrne leto Tatier, Mengusovce - júl - Mengusovské ródeo, Vysoké Tatry - august – každoročný výstup na vrchol Rysy, Poprad - november - Festival jazzu, Spišský hrad - máj - Otvorenie letnej turistickej sezóny, Kamienska - jún - Medzinárodný festival folklóru Rusínov-Ukrajincov, Raslavice - jún - Festival šarišských tancov a piesní, Bardejov - júl - Rolandove hry, Prešov - november - Medzinárodný jazzový festival, Humenné - jún - Regionálny festival folklóru Rusínov a Ukrajincov.

Satumarská župa organizuje sériu folklórnych podujatí pri rôznych príležitostiach a dôležitých činnostiach v živote miestnej komunity. Medzi nimi možno spomenúť: Sambre Oilor, festivaly spojené s výrobou "Pälincă" (pálenka), tradičný výrobok tejto oblasti, alebo Oaşweddings, uznávané pre svoje špecifické kroje a obrady. Ostatné (multikultúrne) akcie organizované po regióne sú: Medzinárodný festival Pälincă, Festival vína, gastronomické festivaly, Dni Satumarskej župy, dni miest a obcí, Maďarské dni "Partium", Ľudový festival národností z Bogdandu, Nemecké kultúrne dni, Medzinárodný kultúrny festival "bez bariér", Jahodové hody Halmeu, Kultúrny festival Samfest, Hon s poľovníckymi psami z Märtineşti, výročie narodenia básnika Adyho Endre atď. Nehmotné dedičstvo **Marmaroša** je dané jeho bohatými tradíciami a zvykmi. To znamená, že početné významné kultúrne podujatia, ktoré pokračujú v týchto tradíciách a zvykoch a konajú sa každý mesiac v roku, je veľký záujem. Medzi nimi môžeme uviesť: "Festival zimných zvykov - Marmatia" zo Sighetu Marmatei, "Hora Prislop" alebo "Sânzienele" sú len niektoré z týchto podujatí. Zvláštne miesto zaujíma festival - unikátny vo svete - "Dlhá cesta na veselý cintorín" organizovaný v období rokov 2010-2014. Akcie organizované v **župe Suceava** sú: "Jarmok Sânziene" v Suceava, Celoštátny festival pstruhov v Ciocăneşti, Festival stredovekého umenia v Cetatea de Scaun Suceava, Vianoce v Bukovine (koná sa v Suceava), Veľká noc v Bukovine, Putovanie Bukovinou do Cacica a Putna, Snow Fest v Vatra Dornei.

Zakarpatská oblasť je známa svojimi kultúrnymi podujatiami a festivalmi. Veľký počet výstav, veľtrhov a festivalov sa koná v tomto regióne každý rok. V januári obyvatelia majú možnosť

navštíviť tradičnú slávnosť medu, festival "Červené víno", vo februári - jarmok "Užhorodská palacinka". Na jar sú občania a turisti pozvaní na "Sakura-fest", aby boli svedkami najkrajšieho obdobia v regióne – kvetu sakura. Taktiež ďalšie slávnosti a festivaly sa konajú v tomto regióne: Festival minerálnych vôd, Festival humoru a satiry, "Vyšivanka festival" (festival národných krojov), jarmok "Zlatá jeseň" a mnoho ďalších zaujímavých festivalov a iných kultúrnych podujatí. V **Ivanofrankivskej oblasti** je aj rad zaujímavých kultúrnych podujatí, ktoré stojí za to navštíviť. Také akcie ako festival vianočných kolied, festival "Vianoce v Karpatoch" a ďalšie venované oslavám Vianoc sa zvyčajne konajú v tomto regióne. Veľmi zaujímavé sú výstava "Huculské vesillja" (Huculská svadba), festival "Jarný ples v zimných Karpatoch", divadelné slávnosti "Melpomene Halíč" a ďalšie. Na jar ľudia navštevujú Festival medzinárodných jedál, mnoho festivalov venovaných veľkonočným sviatkom, Sviatok kováčov; v lete - Sviatok ukrajinskej piesne, Sviatok mladosti, Sviatok "Ivana Kupala"; na jeseň - festival vlasteneckej piesne, festival húb, festival mládeže "Študentská jeseň". **Černovická oblasť** má množstvo kultúrnych podujatí. Ako v každom ukrajinskom regióne navštevujú v zime mnoho akcií venovaných Vianociam občania tohto regiónu aj turisti. Na jar sú občania a hostia pozývaní na Veľtrh cestovného ruchu Bukoviny, Rodinný pôst, ukrajinský národný festival "Vyšivanyj rid" (sviatok národných krojov); v lete - Festival pouličných orchestrov, Pivný festival a tiež veľa výstav; na jeseň - Oslava dňa Černovickej oblasti, festival kulinárskeho umenia "Pohostinnosť Bukoviny", regionálny folklórny festival "Svadba v jeseni" a ďalšie.

Organizácie cestovného ruchu, dostupné informácie o turistických atrakciách

Pokiaľ ide o **Boršodsko-abovsko-zemplínsku** a **Sabolčsko-satmársko-berežskú župu**, organizácie v oblasti cestovného ruchu zastupujú turistické informačné kancelárie po týchto regiónoch (12 v Boršodsko-abovsko-zemplínskej, 3 v Sabolčsko-satmársko-berežskej župe) a miestne úrady Združenia organizácií maďarského manažmentu destinácií cestovného ruchu (pozn. prekl.: TDM, z maď.: Turistikai Desztináció Menedzsment), miestne a regionálne turistické kancelárie / spoločnosti a cestovné kancelárie. Informácie o turistických atrakciách sú k dispozícii na celoštátnych, tematických alebo miestnych internetových stránkach a existujú príklady využitia moderných technológií (Tokaj: Guide@hand mobilná aplikácia). Systém internetových stránok je ťažké sledovať a nie je takmer nič k dispozícii online v angličtine alebo v jazykoch susedných krajín (ukrajinsky, slovensky a rumunsky). Spolupráca s národnými / regionálnymi / miestnymi a medzinárodnými orgánmi v oblasti cestovného ruchu je podporovaná TDM organizáciami.

Čo sa týka **Košického** a **Prešovského kraja**, medzi regionálne turistické kancelárie a spoločnosti pre manažment destinácií patria S-Tours, cestovná kancelária Dowina, Supravia, všetky založené začiatkom 90.-tych rokov. Satur je bývalým štátnym mobilným tour operátorom. Slovakia Green Tours s britským vedením je oveľa mladšia. Avance je agentúra poskytujúca všetky služby v oblasti cestovania a organizovania podujatí. Na strednom Slovensku sídli vo Zvolene Discover Slovakia Tours, ktorá vybaví zájazd na mieru po celej krajine. T-Ski majú sídlo vo Vysokých Tatrách. Pilgrim Tours sa tiež zameriavajú na Vysoké Tatry. SlovakiaHiking.net prevádzkujú certifikovaní turistickí sprievodcovia zo Sliača.

Pokiaľ ide o **rumunské župy**, celkom existuje 5 turistických informačných centier v severozápadnom regióne: 3 v Klužskej župe, 1 v Bihorskej župe a 1 v Marmarošskej župe. V júni 2014 bolo v Satu Mare zriadené nové informačné centrum, ktorého poslaním je podporiť Satu Mare a jeho kultúrne, historické, ekonomické a náboženské hodnoty v európskom

kontexte. V súčasnej dobe existujú prebiehajúce projekty Rady Marmarošskej župy a miestnych orgánov verejnej správy so zámerom vytvoriť propagačné a informačné centrá cestovného ruchu, ako sú Baia Mare, Borșa, Seina a Vișeu de Sus, a začleniť ich do turistickej informačnej a propagačnej siete. Hlavnými združeniami pre propagáciu cestovného ruchu zo Satu Mare a Marmarošskej župy sú: Infoturism Marmarošskej župy, Združenie pre rozvoj propagácie a cestovného ruchu Marmaroša, Združenie "Natura sãnãtate Turism Satu Mare" a "Pro Turism" združenie v Satu Mare. V júni 2013 bolo v severozápadnom regióne 329 turistický agentúr s licenciou vydanou Národným úradom pre cestovný ruch, z ktorých je najväčší počet v Klužskej župe (167), nasleduje Bihar (75) a Marmaroš (38). V Satu Mare si môžeme všimnúť výrazný pokrok v posledných niekoľkých rokoch v súvislosti s dokumentáciou turistických cieľov. Zrealizovala sa séria projektov – resp. ešte stále prebiehajú - na vypracovanie informačných a propagačných materiálov pre oblasť cestovného ruchu, koncepcia turistických trás a oboznámenie / školenie o zúročení turistického potenciálu niektorých cieľov tohto regiónu. Pre niektoré hlavné zaujímavosti cestovného ruchu sa vyvinuli informačné internetové stránky (napr. stredisko Tãșnad - www.tasnad-statiune.ro). Okrem toho, rôzne informačné portály boli vyvinuté v súvislosti s niektorými špecifickými turistickými atrakciami - napr. webová stránka Víennej cesty v Satu Mare (<http://vinulsatmarean.ro/>) alebo s náboženským dedičstvom zo Satu Mare a jeho okolitých pohraničných oblastí – Cesta po stredovekých kostoloch. Najdôležitejšou vecou je, že bola vyvinutá spoločná značka ("Satu Mare - Pohostinnosť je naša tradícia"), ktorá zabezpečuje súčinnosť všetkých týchto aktivít.

V **Zakarpatskej oblasti** je rozvoj cestovného ruchu súčasťou strategického smerovania tohto regiónu. Každoročné monitorovanie priemyslu cestovného ruchu v regióne potvrdzuje pozitívne trendy v jeho vývoji. Odrážajú sa hlavne v raste siete kúpeľných, rekreačných a hotelových zariadení Zakarpatskej oblasti. Jeden z najpopulárnejších druhov turizmu v Karpatoch je liečebný cestovný ruch s využitím minerálnych a termálnych vôd. Mnoho turistov tak navštívi moderný komplex sanatórií "Polyana", "Suzirja", "Termal-Star", "Carpatia", "Zakarpattia" a ďalších. Ako ukázal výskum v posledných rokoch, v tomto regióne bolo založených 13 turistických informačných centier, ktoré sú v takmer všetkých územných celkoch oblasti. Avšak existujúci potenciál sa nerealizoval predovšetkým z dôvodu nedostatku plného prispôsobenia sa podmienkam trhu, ani vládnej rozvojovej politiky v oblasti domáceho cestovného ruchu. Hlavnými problémami sú: nedostatok primerane kvalifikovaného personálu a špecializovaných vzdelávacích inštitúcií na ich odbornú prípravu; žiadne legislatívne mechanizmy registrácie súkromných fariem, ktoré poskytujú služby v oblasti vidieckeho turizmu. V **Ivanofrankivskej oblasti** vo všeobecnosti platí, že tento región má 96 turistických komplexov, stredísk a hotelov (vrátane súkromných domov používaných ako penzióny), ktoré môžu súčasne ubytovať až 8 tisíc hostí. Veľmi obľúbené je lyžiarske stredisko "Bukovel" a organizácie, ktoré poskytujú služby kajakárskych súťaží na riekach Prut a Čeremoš, či paragliding. Nevýhodou odvetvia cestovného ruchu je, že majitelia týchto organizácií sú orientovaní na bohatých zákazníkov. Ostatní turisti vytvárajú dopyt po takzvanej "zelenej turistike" alebo "agroturistike". Cestovný ruch Ivanofrankivskej oblasti je jedným z najvýznamnejších sektorov ekonomiky, ktorý prispieva k zlepšeniu ekonomického rozvoja tohto regiónu. Avšak cestovný ruch a rekreačné zariadenia potrebujú na svoje skvalitnenie finančné zdroje. V **Černovickej oblasti** je 17 druhov turistických a rekreačných zariadení v oblasti Černivci. Ide o lyžiarske strediská, hotely a turistické komplexy, turistické centrá, sanatóriá, rezorty, rekreačné strediská, medzinárodné športové a turistické komplexy.

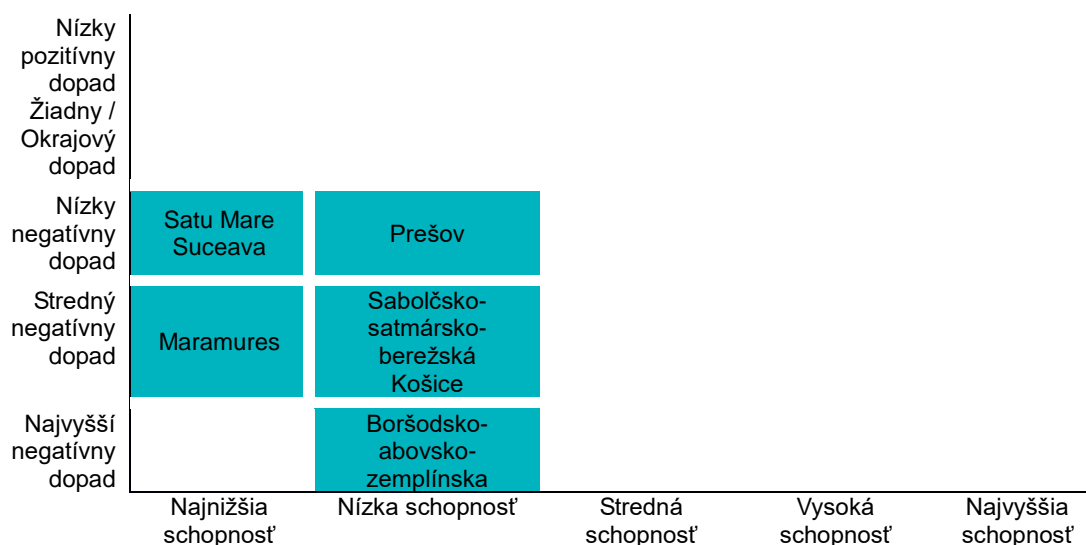
Takto má tento región veľa možností pozvať mnohých návštevníkov z celého sveta. V tomto sektore je ale veľa problémov. Súvisia s nízkou podporou zo strany inštitúcií, čo má za následok stav tohto odvetvia s nasledujúcimi nevýhodami: zastaralou infraštruktúrou; starými inžinierskymi sieťami; opotrebovanými elektrickými dodávateľskými sieťami; hotelmi a inými miestami s dočasným ubytovaním, ktoré potrebujú rekonštrukciu; nutnosťou rekonštruovať letisko Černivci, ktoré je ďaleko za európskym štandardom.

10.1.3 Ochrana životného prostredia, zmiernenie vplyvov klimatických zmien a prispôsobenie sa im (TC6)

Celkový potenciálny dopad klimatických zmien

Klimatické zmeny sú významným faktorom, ktorý ovplyvňuje budúci vývoj EÚ a jej susediacich regiónov. Zlepšenie kapacity prispôsobenia sa klimatickým zmenám je vysoko na programe Európskej Únie. V skutočnosti dva z piatich hlavných cieľov Europe 2000 (zredukovanie emisií a skleníkových plynov a zvýšenie využitia energie z obnoviteľných zdrojov) sú priamo spojené s touto témou. Existuje stále viac dôkazov / výsledkov výskumu, ktoré možno použiť (bez ignorovania istej úrovne neistoty, čo sa týka prognóz ohľadom klimatických zmien). Projekt ESPON Climate²⁵ zavádza štandardný súbor ukazovateľov na posúdenie klimatických zmien a ich dopadu na NUTS3 regióny Európskej Únie.

Prvý ukazovateľ „Celkový potenciálny dopad klimatických zmien“ ukazuje vyváženú kombináciu fyzických, environmentálnych, spoločenských, ekonomických a kultúrnych potenciálnych dôsledkov klimatických zmien. Z tohto pohľadu 3 zo 7 regiónov (Prešov, Satu Mare, Suceava) čelia nízkemu negatívnemu dopadu, Marmaroš, Sabolčsko-satmársko-berežská župa a Košice čelia stredne negatívnemu vplyvu, zatiaľ čo Boršodsko-abovsko-zemplínska župa je v najhoršej kategórii (najvyšší negatívny dopad).

Obrázok 21: Celkový potenciálny dopad klimatických zmien (r. 2013)

Zdroj: ESPON Climate – Climate Change and Territorial Effects on Regions and Local Economies – Final

²⁵ ESPON Climate – Klimatická zmena a územné efekty na regionálne a miestne ekonomiky – Záverečná správa http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/AppliedResearch/CLIMATE/ESPO_N_Climat_e_Fi nal_Report-Part_B-MainReport.pdf

Schopnosť adaptácie

Celková schopnosť prispôsobenia sa územia je tiež zásadným ukazovateľom. Nanešťastie oprávnené územie nepreukazuje optimistickú situáciu: všetky rumunské župy sa vyznačujú najnižšou celkovou schopnosťou prispôbiť sa klimatickým zmenám – v podstate sú medzi dolnými 25% zo všetkých európskych a NUTS3 regiónov, zatiaľ čo maďarské a slovenské regióny sú v len o niečo málo lepšej situácii s nízkou celkovou schopnosťou sa adaptovať.²⁶

Citlivosť voči klimatickým zmenám

Kombinácia regionálneho potenciálneho dopadu a celkovej adaptačnej schopnosti daného regiónu predstavujú jeho citlivosť voči klimatickým zmenám. Tento komplexný ukazovateľ upozorňuje na dosť kritický obraz: Boršodsko-abovsko-zemplínska župa vykazuje najvyššie negatívne vplyvy, Maramoš, Satu Mare, Sabolčsko-satmársko-berežská župa a Košice preukazujú strednú úroveň negatívneho dopadu a iba Prešov a Suceava môžu čeliť nízkemu negatívnemu vplyvu.

Štúdia ESPON Climate zavádza klasifikáciu klimatických zmien v európskych regiónoch, kde stanovuje päť rôznych typov:

- Južná stredná Európa (6 regiónov na programovom území spadá pod túto kategóriu)
- Severná stredná Európa (zahŕňa Prešov)
- Severná Európa
- Stredomorský región
- Severná západná Európa

Vzhľadom na prognózy klimatických zmien pre Južnú strednú Európu môžu postihnuté regióny očakávať silný nárast priemernej teploty, silný pokles množstva mrazivých dní a tiež silný nárast počtu letných dní. Čo sa týka zrážok, tieto regióny môžu tiež očakávať silný pokles zrážok v letných mesiacoch. Predvídateľné zmeny v Severnej strednej Európe sú - silný pokles množstva mrazivých dní a zníženie počtu dní so snehovou pokrývkou.²⁷

Lokality prírodného svetového dedičstva UNESCO

Toto územie má **2 lokality prírodného dedičstva**, ktoré sú chránené zo strany UNESCO:

1. Jaskyne Aggteleckého krasu a Slovenského krasu

Jaskyne Aggteleckého krasu a Slovenského krasu, ktoré ležia v oblasti **Boršodsko-abovsko-zemplínskej župy** a **Košického kraja**, sú výnimočné pre veľké množstvo komplexných,

²⁶ ESPON Climate – Klimatická zmena a územné efekty na regionálne a miestne ekonomiky – Záverečná správa http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/AppliedResearch/CLIMATE/ESPON_Climate_Final_Report-Part_B-MainReport.pdf

²⁷ ESPON Climate – Klimatická zmena a územné efekty na regionálne a miestne ekonomiky – Záverečná správa http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/AppliedResearch/CLIMATE/ESPON_Climate_Final_Report-Part_B-MainReport.pdf

rozmanitých a relatívne nedotknutých jaskýň sústredených na pomerne malom priestore. Táto výnimočná skupina 712 jaskýň (zaznamenaných v čase zápisu) sa nachádza na severovýchodnej hranici Maďarska a juhovýchodnej hranici Slovenska a leží v rámci chránenej oblasti o veľkosti 56,651 ha a rozľahlej nárazníkovej zóny. Krasové procesy priniesli bohatú rozmanitosť štruktúr a prírodných biotopov, ktoré sú dôležité z biologického, geologického a paleontologického hľadiska. Tvarovaná počas viac ako desiatok miliónov rokov poskytuje táto oblasť vynikajúcu ukážku tvorby krasu v tropickom období, aj v dobe ľadovej, čo je veľmi nezvyčajné a pravdepodobne na tomto mieste lepšie zdokumentované než kdekoľvek inde na svete. Jaskyne znázorňujú extrémne vzácnu kombináciu tropických a ľadovcových poveternostných vplyvov; umožňujú tým študovať geologickú históriu obdobia viac ako desiatok miliónov rokov. Najvýznamnejším jaskynným systémom v tomto objekte je **Baradla-Domica, 21 kilometrov dlhá cezhraničná sieť** bohato zdobená stalagmitmi a stalaktitmi, ktorá je dôležitou jaskyňou s tečúcim potokom v miernom klimatickom pásme a zároveň chránené územie podľa Ramsarského dohovoru. Za zmienku tiež stojí **Dobšinská ľadová jaskyňa**, jedna z najkrajších na svete. Tesná blízkosť mnohých rôznych typov jaskýň rôznorodej morfológie ako aj významné archeologické pozostatky robia z tohto objektu vynikajúce podzemné múzeum. Jeho ekosystémy poskytujú útočisko pre viac ako 500 druhov jaskynných živočíchov, vrátane niektorých s lokálnym výskytom.²⁸

Jaskyne Aggteleckého a Slovenského krasu ležia na celkovej ploche 55,800 ha a topograficky tvoria vápencové plošiny rozčlenené hlbokými údoliami riek. Ide o najviac zmapovanú krasovú oblasť v Európe. Hydrologické podmienky sú typické nedostatkom povrchových tokov s výnimkou horských vodných nádrží a spletitou cirkuláciou podzemných vôd. Rastlinstvo je zastúpené ako panónskymi, tak aj karpatskými prvkami. Približne 70% územia pozostáva z listnatých lesov, kde prevládajú hrab a dub. Medzi miestnymi živočíchmi sa vyskytuje vlk, rys, jeleň, srna, diviak, mačka divá a jazvec. K hniezdiacim vtáčím druhom patria: strnádka ciavá, bocian čierny, chrapkáč poľný, orol kráľovský, vodnár obyčajný, sova dlhochvostá, sokol rároh, hadiar krátkoprstý, včelár lesný. Vedecký záujem sa obzvlášť zameriava na jaskynné živočíchy a faunu podzemných vôd. Chrobáky a iný hmyz sa tu vyskytujú hojne. Jaskynné červy možno často nájsť v nánosoch piesku a ílu vzhľadom k tomu, že v podzemných tokoch sa vyskytujú mäkkýše a kôrovce vrátane endemických druhov primitívneho kraba. V Slovenskom krase sa našlo celkom 21 druhov netopierov.²⁹ Významným aspektom tejto oblasti je, že krasový charakter jaskýň obsahuje veľké množstvo dôkazov týkajúcich sa geologickej histórie posledných niekoľkých miliónov rokov. Súčasný krasový ráz krajiny sa vyvíjal nepravidelne od konca kriedového obdobia. V rámci slovenskej chránenej krajinskej oblasti tu je jedna riadna obec (Silica) a dve osady a v rámci Aggteleckého národného parku sú dve dediny (Aggtelek a Jósvalf s približne 1100 obyvateľmi). Problém so znečistením, ktorý vyplýva zo zvýšeného používania pesticídov a hnojív v okolitých oblastiach, z vozidiel turistov a z blízkeho priemyslu, kontaminuje vody jaskýň a ohrozuje aj ekosystém parku.³⁰

2. Karpatské bukové pralesy a staré bukové lesy Nemecka

²⁸ <http://anp.nemzetipark.gov.hu/index.php?lang=en>, <http://www.vilagorokseg.hu/caves-of-aggtelek-karst-and-slovak-karst>

²⁹ <http://www.vilagorokseg.hu/caves-of-aggtelek-karst-and-slovak-karst>

³⁰ <http://whc.unesco.org/en/list/725>

(SK: Prešovský kraj – UA: Zakarpatská oblasť)

Karpatské bukové pralesy a staré bukové lesy Nemecka sú súčasťou nadnárodnej sústavy chránenej krajinnej oblasti. Tá obsahuje desať samostatných masívov tiahnúcich sa pozdĺž 185 km dlhej osi z hôr Rachívskeho masívu a pohoria Čornohora na Ukrajine cez hrebeň Polonín (Slovensko) smerujúcich po Vihorlatské vrchy na Slovensku (staré bukové lesy Nemecka tiež zahŕňajú päť ďalších miest v rôznych častiach Nemecka). Karpatské bukové pralesy pokrývajú oblasti **Zakarpatskej oblasti a Prešovského kraja**. Viac ako 70% tejto lokality sa nachádza na Ukrajine a leží na 29.279 hektároch oboch krajín. Táto oblasť zahŕňa dva národné parky (Užanský národný park a Národný park Poloniny), biosférickú rezerváciu a niekoľko biotopov regulovaných oblastí (väčšinou na Slovensku). Oba národné parky tvoria samostatnú biosférickú rezerváciu - Biosférickú rezerváciu Východné Karpaty.³¹

Obrázok 22: Karpatské bukové pralesy

Zdroj: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Beech-whc.jpg>

	Masív	Región	Typ prírodnej rezervácie	Chránené územie (v ha)
1	Čornohora	Zakarpatská oblasť	Biosférická rezervácia Východné Karpaty	2 486,8
2	Uholka - Široký Luh			11 860,0
3	Svidovec			3 030,5
4	Marmaroš			2 243,6
5	Kuzij – Trybušany			1 369,6
6	Stučica – Užok		Užanský národný park	2 532,0

³¹https://en.wikipedia.org/wiki/Primeval_Beech_Forests_of_the_Carpathians_and_the_Ancient_Beech_Forests_of_Germany

7	Stužica - Bukovské vrchy	Prešovský kraj	Národný park Poloniny	2 950,0
8	Rožok		Chránené územia Prešovského kraja	67,1
9	Vihorlat			2 578,0
10	Havešová			171,3
Slovenské regióny spolu:				29,278,9
11	Jasmund	Mecklenburg-Vorpommern	Národný park Jasmund	492,5
12	Sarrahn		Národný park Müritz	2 681,0
13	Grumsinský les	Brandenburg	Prírodná rezervácia Grumsinský les	590,1
14	Hainich	Thuringia	Národný park Hainich	1 573,4
15	Kellerwald	Hesse	Národný park Kellerwald-Edersee	1 467,1
CELKOM:				36 083,0

Obrázok 23: Chránená oblasť Karpatských bukových pralesov

Zdroj: http://en.wikipedia.org/wiki/Primeval_Beech_Forests_of_the_Carpathians_and_the_Ancient_Beech_Forests_of_Germany

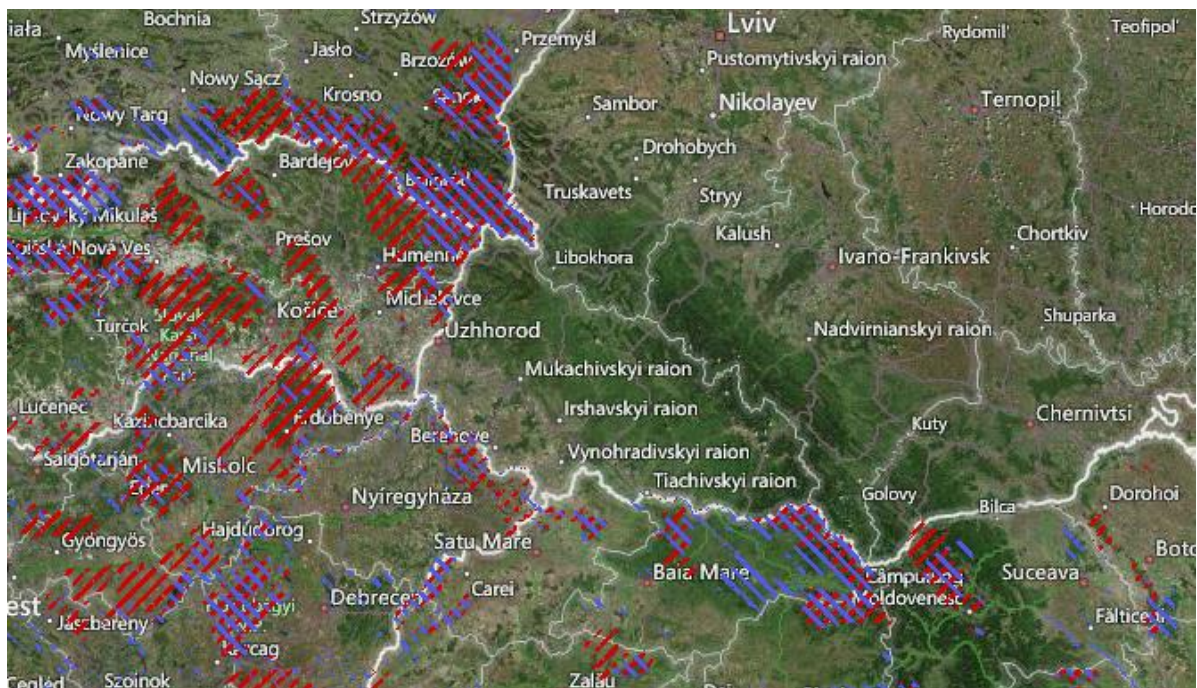
Staré bukové lesy Nemecka predstavujú príklady prebiehajúcej biologickej a ekologickej evolúcie suchozemských ekosystémov po dobe ľadovej a sú nepostrádateľné pre vysvetlenie šírenia buku lesného (*Fagus sylvatica*) na severnej pologuli v rôznom prírodnom prostredí. Tieto nenarušené, komplexné lesy mierneho podnebia vykazujú najúplnejšie a najobsiahlejšie ekologické vzory a procesy čistých porastov buka v Európe pri rôznych environmentálnych podmienkach a predstavujú všetky výškové pásma od pobrežia mora až po hranicu lesa v horách. Buk je jedným z najdôležitejších prvkov lesa v bióme listnatých lesov mierneho pásma a predstavuje výnimočný príklad opätovnej kolonizácie a vývoja suchozemských ekosystémov a spoločenstiev po poslednej dobe ľadovej, čo je stále prebiehajúci proces. Predstavujú kľúčové aspekty základných procesov pre dlhodobé zachovanie prirodzených bukových lesov a znázorňujú, ako sa jeden jediný druh stromu stal úplne dominantným naprieč rôznorodých parametrov životného prostredia.³²

Chránené prírodné územia

Lokality Natura2000 v prihraničnej oblasti (v členských štátoch) zahŕňajú početné miesta hlavne v severnej časti oprávneného územia (v Košickom a Prešovskom kraji a v Boršodsko-abovsko-zemplínskej župe) a menšie, no nie bezvýznamné lokality v Sabolčsko-satmársko-berežskej župe, Marmarošskej župe a v župe Suceava spojených s oblasťou Západných a Východných Karpát. Vymedzené línie chránených biotopov sa určite v skutočnosti nezastavia na hranici a k ukrajinskej časti pohoria Východných Karpát sa musia začleniť aj ďalšie miesta, ktoré by v súlade so smernicami Európskej Únie zapojili oblasti podobného charakteru, ako sú lokality Natura2000. Západné a Východné Karpaty zahŕňajú všetky oprávnené regióny okrem Sabolčsko-satmársko-berežskej župy.³³

³² <http://whc.unesco.org/en/list/1133>

³³ Na základe informácií z <http://natura2000.eea.europa.eu>

Obrázok 24 Lokality Natura 2000 v členských štátoch prihraničného územia (r. 2015, modrá: miesta výskytu biotopov, červená: lokality s výskytom vtákov)

Zdroj: <http://natura2000.eea.europa.eu>

Národné parky a prírodné parky, chránené krajinné oblasti a biodiverzita

Boršodsko-abovsko-zemplínska župa je domovom troch národných parkov na svojom území: Národného parku Bükk, Aggteleckého národného parku a malej severnej časti Národného parku Hortobágy v južnom cípe župy; v tomto regióne sa taktiež nachádza 6 chránených krajinných oblastí (Lázberci, Borsodi-Mezőségi, Kesznyéteni, Tarnavidéki, Tokaj-Bodrogzugi a Zemplén).

Sabolčsko-satmársko-berežská župa nemá národný park, no rozprestiera sa tu Chránená prírodná krajinná oblasť Nyírség-Szatmár-Bereg vrátane jej hlavných oblastí, ako sú Chránené krajinné územie Szatmár-Bereg, Lužné chránené oblasti Tisadob a Tisatelek-Tisabercel. Okrem chránených krajinných oblastí tu možno nájsť aj 11 národných prírodných oblastí. Regionálne jaskyne sú chránené ex-lege. Pre **Boršodsko-abovsko-zemplínsku župu** je typický dub, hrab, dubové a bukové lesy, či jelša. Existuje veľa prvkov vysokohorského rastlinstva, ktoré sú bežné v Karpatoch. V unikátnych, vzácnych, chránených biotopoch sa vyskytujú horské lúky bohaté na orchidey, močariská, farebné skalnaté silikátové a kyslé pôdy, buk purpurový, brezové lesy. Možno tu nájsť významnú populáciu vysokej zveri, vrátane karpatského jeleňa, ako aj väčšinu chránených druhov domácich cicavcov. Vtáčí život je zastúpený prítomnosťou horských druhov (napríklad: bociana čierneho a tetra). Tiež tu žije vretenica severná. Vysoký počet najmenších z druhov hmyzu a ostatných bezstavovcov, ktoré sa nevyskytujú na inom mieste v krajine, dopĺňajú bohatosť a význam horského ekosystému. Tento región je tiež domovom pre šabiarky, volavku popolavú a belušu veľkú, ako miesto na ich krmenie a odpočinok. Odborníci tu spozorovali 41 hniezdiacich druhov vtákov. V jaseňových lesoch **Satmársko-berežskej** planiny tiež rastie vzácna subalpínska endemická rastlina – šafran karpatský. Vo vodách regiónu Hornej Tisy sa vyskytuje asi 45 druhov rýb.

Obojživelníky a plazy, ktoré stoja za zmienku, sú skokan škrekotavý, mlok, mlok črepníkový, jašterica horská alebo živorodá (Csaroda, Bátorliget), salamandra škvornitá (les Lónyai a Bockerek) a vretenica severná (les Lónyai, Bockereki a Déda). Chránená oblasť pri Bielej Tise (Tisavasvári) predstavuje mimoriadny prírodný význam vzhľadom na dôležitú migráciu vtákov, vrátane rôznych volaviek a malých kolónií beluše.³⁴

V **Košickom kraji** sa nachádzajú, resp. čiastočne do neho zasahujú, dva národné parky: Slovenský raj a Slovenský kras, dve chránené krajinné oblasti a 140 maloplošných chránených území, z toho 40 národných prírodných rezervácií, 47 prírodných rezervácií, 23 národných prírodných pamiatok, 18 prírodných pamiatok a 6 chránených území. Väčšina označených chránených oblastí sa nachádza v okrese Rožňava (35), v okrese Košice okolie (29), Spišská Nová Ves (24) a Trebišov (16). Najmenej označených chránených území sa nachádza v okresoch Košice I. (3) a v Gelnici (3). Natura 2000 zaisťuje priaznivý stav zachovania populácie vybraných druhov živočíchov a rastlín ako aj priaznivý stav zachovania biotopov. Národný zoznam navrhovaných chránených krajinných oblastí (CHKO) podľa smernice o vtákoch bol prijatý uznesením vlády č. 636/2003. Obsahuje 38 lokalít, z ktorých 9 leží v alebo zasahuje do Košického kraja. Pre navrhované CHKO platí prvý stupeň ochrany a je pre ne zakázané vykonávať činnosti, ktoré by mohli nepriaznivo ovplyvniť predmet ochrany. Vlastnosti vegetácie a bohatosť druhov zodpovedajú prírodným podmienkam a antropickým činnostiam na tomto teritóriu. Významným faktorom, ktorý ovplyvňuje charakter vegetácie, je viac kontinentálny typ podnebia (v porovnaní s regiónmi ďalej na západ), čo zapríčinilo vznik a existenciu špecifických rastlinných spoločenstiev. Pôvodné zloženie a početnosť taxónov možno dnes pozorovať väčšinou len v kopcovitých oblastiach. Tunajšie skalnaté podložie umožňuje vznik vápenatých druhov. Druhové zloženie vegetácie odráža vystupňovanú topografiu Košického kraja. Tá môže zapríčiniť rovné pláne a pahorkatiny až do nadmorskej výšky 500 m, ktoré sa vyznačujú dubovými a dubovo-hrabovými lesmi i nížinatými lužnými lesmi, cez podhorský stupeň (submontánny) nadmorskej výšky 500-1000 m, pôvodne pokrytý bukovými alebo bukovo-jedľovými lesmi a až po horský stupeň 1500 m, kde sa vyskytujú zmiešané bukovo-jedľové, smrekové a jedľovo-smrekové lesy. V členitom teréne (najmä krasových a horských oblastí) možno tiež pozorovať druhy inverzie rastlín. V Košickom kraji sa vyskytujú endemické druhy charakteristické pre Karpaty a pre Západné Karpaty, ktoré sú viazané na skalnaté, ale aj stepné a trávnaté stanovištia. Nachádzajú sa tu niektoré vzácne druhy cicavcov, ako aj nižšie druhy zvierat. Z ornitologického hľadiska predstavujú chránené územia Košického kraja jedno z najdôležitejších miest na Slovensku, ale aj v Európe (dravci, brodivé a spevavé vtáctvo – Senné rybníky). V tejto oblasti existuje veľká rozmanitosť druhov hmyzu, netopierov, ako aj jeleňov. Z obojživelníkov sú tu hlavne všetky štyri druhy mlokov (žaba a salamandra), z hadov veľmi zriedkavá užovka fíkaná a užovka stromová. Z vodných a k vode viazaných druhov sú tu vzácne druhy zvierat, ako je rak, pstruh a karpatská mihuľa potočná. Z loveckých (kožušinových a operených) zvierat žijúcich vo voľnej prírode tu sú všetky dôležité druhy ako jeleň, srna, diviak, jarabica, zajac a podobne. Zo vzácných druhov, ktorých lov je prísne regulovaný, sa s ohľadom na prírodné podmienky najväčšia populácia lovnej zveri vyskytuje v okrese Rožňava. Ochrana prírody a krajiny znamená obmedzovanie zásahov, ktoré môžu ohroziť, poškodiť alebo zničiť podmienky a formy života, prírodného dedičstva či krajiny a znižujú jej ekologickú stabilitu, rovnako ako odstránenie týchto zásahov. Ochrana prírody tiež znamená starostlivosť o ekosystémy. V Košickom kraji ležia, resp.

³⁴ <http://magyarnemzetiparkok.hu/>

častočne do neho zasahujú, dva národné parky - Slovenský raj a Slovenský kras a dve chránené krajinné oblasti - Vihorlat a Latorica. Celková rozloha veľkoplošných chránených území dosahuje 94.666 ha, čo predstavuje 14,02% tohto regiónu. Prísna ochrana prírody sa týka 4. a 5. stupňa ochrany pri maloplošných chránených územiach, za ktoré bolo prehlásených 137 chránených oblastí o celkovej rozlohe 9.120,85 ha, čo je 1,35% rozlohy kraja. Celková rozloha chránených oblastí s druhým až piatym stupňom ochrany je 98.024,41 ha, čo predstavuje 14,51% regiónu, bez územia NATURA 2000. V Košickom kraji je zaznamenaných 45 stromov alebo ich skupín, ktoré sú vyhlásené za chránené.³⁵

Päť národných parkov (z 9 na Slovensku) a mnoho národných chránených oblastí možno nájsť v **Prešovskom kraji**: (TANAP, Nízke Tatry, Pieniny, Poloniny a Slovenský raj). **Národný park Vysoké Tatry (TANAP)** je slovenský národný symbol. Ide o oblasť veľkolepej prírodnej krásy s rôznorodou bohatou scenériou a voľne žijúcimi zvieratami. Gerlachovský štít je najvyššia hora Slovenska. Vznáša sa nad strmými skalnými chrbtami, hrebeňmi, sedlami, krásnymi svahmi a lúkami. TANAP je tiež dobre známy pre vysoký počet vodopádov a horských jazier (plies). Oblasť Vysokých Tatier je pokrytá hlbokými smrekovými lesmi, kosodrevinovými pásmami a trávnatými pahorkami. Miesta, ktoré dosahujú vyššiu polohu než trávnaté pahorky, väčšinou pozostávajú z hornín s lišajníkmi a machom. TANAP je domovom mnohých vzácnych druhov zvierat a rastlín zvaných endemity. Medveď hnedý, rys, kamzík (endemit), svišť, jeleň, vlk a diviak sú len príklady fauny v Tatrách. Môžete zbadáť ďatľa, drozda, orla alebo myšiaka. Všetky rastliny v oblasti tohto parku sú chránené. Dá sa tu nájsť plesnivec, horec, zvonček a hrieb dubový. Spolu so susedným poľským Tatranským národným parkom sa v roku 1993 stal **biosférickou rezerváciou UNESCO**. **Národný park Nízke Tatry** je najväčším národným parkom na Slovensku s veľmi rozsiahlymi zaoblenými horami, nádhernými údoliami a početnými jaskyňami. V Nízkych Tatrách sú zastúpené kalkofóbne rastliny a vápenaté kvety. Chránené druhy, ktoré tu rastú, sú plesnivec, niekoľko druhov lomikameňa, či poniklec. Nízke Tatry sú jediným miestom na Slovensku, kde rastie lomikameň pozmenený a kučeravec čiarkovitý. Zaujímavý je výskyt machu ochyrey tatranskej, ktorý je v Nízkych Tatrách endemitom. V lesoch Nízkych Tatier žije veľa lovnej zveri, ako sú napríklad jeleň, diviak a srna. Tunajšie šelmy sú zastúpené kunou, lasicou, rysom, líškou a vlkom a na okrajoch mačkou divou. Priaznivé podmienky tu má pre svoju existenciu aj medveď hnedý. V alpínskom pásme žijú typické horské živočíchy, ako sú hrabáč tatranský, populácia svišta a kamzíka. **Pieninský** národný park sa nachádza v pohorí Pieniny; jeho charakteristickou črtou sú pozoruhodné skalnaté vrchy. „Tri koruny“ je z nich najobľúbenejší a najpôsobivejší, ktorý leží na slovenskej strane. Riekam trvalo stáročia vyhlbiť tie krásne kaňony, ktoré zdobia tento park dnes (údolia rieky Dunajec a Lesníckeho potoka). Najpôsobivejšie je 200 - 300 m hlboké údolie rieky Dunajec. Právom je považované za najväčší kaňon v strednej Európe. Údolie je domovom mnohých vodných aj suchozemských živočíchov. Z väčších zvierat pre vydru riečnu, bobra, jeleňa, medveďa, vlka a rysa; z druhov plazov a obojživelníkov pre jaštericu, užovku obojkovú, vretenicu severnú, rôzne druhy žiab a mlokov a pre sokola, myšiaka, či výra z vtákov. Rieka Dunajec je domovom asi 20 rôznych húfov rýb, napríklad štuky a pstruha. Na teritóriu tohto parku tiež rastie mnoho endemických druhov rastlín. Národný park **Poloniny** nemá veľmi členitý reliéf, no výškový rozdiel dosahuje až 1.200 m (3.936 stôp). Táto oblasť je väčšinou pokrytá jedľovými a bukovými lesmi. Karpatský prales Stužica so 400 rokov starými bukmi leží na území tohto parku. Pre národný park Poloniny sú charakteristické voľne sa

³⁵ https://en.wikipedia.org/wiki/Slovak_Karst_National_Park, Národný zoznam CHKO na Slovensku

pasúce stáda zubra lesného a Starina - najväčšia vodná nádrž pitnej vody na Slovensku. **Národný park Slovenský raj** sa nachádza vo východnej časti Slovenska a obsahuje jednu z najväčších ľadových jaskýň v Európe, atraktívnu krajinu krasovej planiny, tiesňav, vodopádov a jaskýň. Sú tu aj pamiatky, ktoré svedčia o najstaršej histórii tohto regiónu a celej krajiny. Prevažne smrekový les, ktorý pokrýva 90% plochy parku, je jeho najväčším bohatstvom. Geologicky tu prevláda vápenec, vďaka čomu je tunajšie rastlinstvo pozoruhodne pestré. Zvieratá sú zastúpené 200 druhmi, vrátane medveďa, rysa, vlka, jeleňa a diviaka. Niekoľko druhov dravých vtákov hniezdi v skalách tohto parku. Typickými črtami sú kaňony, tiesňavy a rokliny (Sokol, Suchá, Belá, Piecky a Kyseľ), ktoré tvoria malebnú skalnatú scenériu s vodopádmi, a ktoré boli vytvorené prevažne riekami Hnilec a Hornád. 80% plochy pokrývajú smrekové lesy spolu s tismi. Nachádza sa tu viac ako 200 jaskýň a podzemných priepastí. Spomedzi jaskýň sú tie najznámejšie Dobšinská ľadová jaskyňa a Medvedia jaskyňa. Oblasť je pokrytá smrekom obyčajným (*Picea abies*), bukom lesným (*Fagus sylvatica*), jedľou, smrekovcom a borovicou lesnou (*Pinus sylvestris*). Dôležité endemické rastliny v tejto oblasti sú zvonček karpatský (*Campanula carpatica*), poniklec slovenský, večernica lesná, jazyčník sibírsky a lomikameň metlinatý. Medzi ďalšie rastliny, ktoré sa vyskytujú v tejto oblasti, patrí soldanelka horská (*Soldanella montana*), ľalie zlatohlavá (*Lilium martagon*), prilbica pestrá (*Aconitum variegatum*).³⁶

Čo sa týka **rumunských žúp**, pôdne a klimatické podmienky, geografická poloha a reliéf územia poskytujú výhodu vzniku a vývoja niektorých biotopov veľkej rozmanitosti a hodnoty, ktoré vedú k vyhláseniu o početných prírodných chránených oblastiach, a to ako národného, tak i európskeho a celosvetového záujmu. V dôsledku toho bolo určených 65 typov biotopov spoločenského záujmu. Miestna divoká flóra sa vyznačuje 27 rastlinnými druhmi verejného záujmu, pričom bolo stanovených 310 živočíšnych druhov verejného záujmu. Z nich je 227 vtákov a 83 je iného živočíšneho druhu. V dôsledku tejto rozmanitosti je 22,04% územia regiónu vyhlásených za lokalitu Natura 2000, čím sa tento región dostáva blízko k európskemu priemeru. V súlade so zákonom č.5 / 2000, s rozhodnutím vlády č. 1581/2005 a č. 1143/2007 bolo v **severozápadnom regióne** vyhlásených 170 prírodných chránených oblastí národného záujmu. Celková plocha týchto chránených oblastí je 281,845 ha, čo predstavuje 7,37% celkovej rozlohy tohto regiónu a 5,28% prírodných chránených oblastí Rumunska spolu. S ohľadom na celkovú rozlohu chránených krajinných oblastí národného záujmu sa najväčšia časť týchto oblastí nachádza v Marmarošskej župe (60% z celkovej rozlohy župy). Z týchto oblastí národného záujmu, by sa dal spomenúť Prírodný park Marmarošské hory (kategória IUCN V - Medzinárodná únia pre ochranu prírody, V - Chránená suchozemská / morská krajina) ako najväčší v Rumunsku s rozlohou 148.850 ha. Na regionálnej úrovni zahŕňa sieť Natura 2000 spolu 71 miest všeobecného záujmu a 17 vtákov osobitne chránených oblastí s celkovú rozlohou 724.759 ha, čo predstavuje 9,23% z celkovej plochy lokalít Natura 2000 v Rumunsku.³⁷ V **župe Suceava** existuje 27 prírodných chránených oblastí na území tohto regiónu. Sú tu vysoko hodnotné lesy z ekologického i ekonomického hľadiska (cenné druhy) a táto župa má bohatú hydrografickú sieť s vyššou hustotou, než je celoštátny priemer, čo by mohlo byť zhodnotené prostredníctvom rozvoja činností súvisiacich s pestovaním ovocia a rybárstvom. Biodiverzita regiónu je pestrá a bohatá. Infraštruktúra pre správu prírodných chránených oblastí je nedostatočne rozvinutá, percento vysoko kvalitných povrchových vôd je

³⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/Category:National_parks_of_Slovakia

³⁷ Na základe Plánu rozvoja pre severozápadný región 2014-2020

nízke, informovanosť obyvateľstva a hospodárskych subjektov ohľadom významu chránených oblastí je nízka, finančné a ľudské zdroje pre starostlivosť o chránené územia, druhy a biotopy všeobecného záujmu sú nedostatočné.³⁸

Na Ukrajine, v **Zakarpatskej oblasti** je 456 prírodných rezervácií o ploche 177 tisíc hektárov (13,8% z celkovej rozlohy regiónu). Nachádzajú sa tu: Užanský národný prírodný park, Národný park "Fascinovaná krajina", Sinevirský národný park, Karpatská biosférická rezervácia a regionálny krajinný park "Prytysyansky". Okrem toho tu je 19 rezervácií celoštátneho významu, 41 rezervácií miestneho významu, 11 prírodných pamiatok národného významu, 329 prírodných pamiatok miestneho významu, 9 prírodných zásadných prvkov miestneho významu, 32 pamiatok krajinárskeho umenia miestneho významu a 4 dendrologické parky miestneho významu. Prírodné rezervácie v regióne predstavujú hlavné typy krajín s ich pôvodnou vegetáciou, a preto hrajú kľúčovú úlohu pri utváraní siete kvalitného životného prostredia a udržiavaní biotickej a krajinnej diverzity. Chránené prírodné bohatstvo Zakarpatskej oblasti môže byť považované za jedno z najlepších na Ukrajine. Zároveň tam sú nejaké problémy. Teda momentálne jedným z hlavných problémov v oblasti ochrany životného prostredia v tomto regióne je postupné hromadenie odpadu v dôsledku neefektívnych opatrení na jeho využitie a likvidáciu. Časté záplavy spôsobené povahou terénu len komplikujú situáciu so zneškodnením odpadu. Veľmi dôležité je tiež zlepšiť zachovávanie druhov uvedených v Červenej knihe ohrozených druhov a prijať opatrenia na zvýšenie povedomia verejnosti o ochrane životného prostredia. Lesy pokrývajú plochu asi 500.000 ha (čo je 45% Zakarpatskej oblasti). V tomto regióne sa vyskytuje asi 2.000 druhov vyšších foriem rastlinstva. Väčšina lesných druhov je: buk (58%), jedľa (31%), dub (7%), rovnako ako breza, smrekovec, jelša, tis, borovica, jaseň a javor. 272 rastlinných druhov zo Zakarpatskej oblasti je uvedených v Červenej knihe ohrozených druhov. Táto oblasť je domovom pre 80 druhov cicavcov, 280 druhov vtákov, 10 druhov plazov, 16 druhov obojživelníkov, 60 druhov rýb, 100 druhov mäkkýšov. Takmer polovica všetkých sladkovodných rýb Ukrajiny žije v Zakarpatskej oblasti. 168 živočíšnych druhov tohto regiónu je uvedených v Červenej knihe ohrozených druhov.³⁹ V **Ivanofrankivskej oblasti** prírodné rezervácie regiónu zaberajú plochu 195.633 tisíc hektárov. Nachádza sa tu jedna prírodná rezervácia, 3 národné parky, 3 regionálne krajinné parky, 60 prírodných rezervácií, 81 prírodných pamiatok, 5 dendrologických parkov, 8 pamiatok krajinnej architektúry a 195 prírodných zásadných prvkov. Základom chráneného bohatstva sú národné parky - pokrývajú 44,2% všetkých chránených území, prírodné rezervácie s 2,8%, regionálne krajinné parky - 24,9%, rezervácie - 24%. Kvantitatívne prevládajú prírodné pamiatky a prírodné prvky - 41,3% a 42,47% zo všetkých chránených území, ale pokrývajú len malú časť (0,68 a 2,9%). Najviac chránených oblastí (59,4%) je sústredených v horských častiach tohto regiónu, 19,3% - v podhorských oblastiach, 21,3% - v nížinách. Významnú hodnotu má prírodná rezervácia "Horhany" s rozlohou 5,3 tisíc hektárov. Táto rezervácia bola vytvorená pre ochranu prírodných systémov vo vysokohorských Karpatoch. Medzi ďalšie významné rezervácie v tejto oblasti patria Karpatský národný park (50,3 tisíc hektárov), čo je prvý a jeden z najväčších národných parkov na Ukrajine, a ktorý bol vytvorený s cieľom chrániť ekosystémy Čornohory a Horhany či prírodná rezervácia "Huculščina" s rozlohou 32,2 tisíc hektárov, ktorá zachováva biodiverzitu Pokutských Karpát. Pre biodiverzitu Ivanofrankivskej oblasti je jednou z

³⁸ Na základe Stratégie ekonomického a sociálneho rozvoja župy Suceava, 2011-2020

³⁹ Програма реалізації природоохоронних заходів на 2014 рік (Programová implementácia environmentálnych opatrení v roku 2014)

najbohatších na Ukrajine. Príroda, pôdne a klimatické podmienky, ako aj iné prírodné faktory spôsobili rozmanitosť a bohatosť rastlinstva Ivanofrankivskej oblasti. V lesoch tohto regiónu prevládajú nasledujúce druhy: borovica, jedľa, smrekovec, céder, dub, jelša, čerešňa a orech. Medzi nimi môžeme nájsť céder (dosiahne vek 3 tisíc rokov) a tis obyčajný (*Taxus baccata*) – najdlhšie rastúci strom na Ukrajine. Červená kniha Ukrajiny obsahuje 228 rastlinných druhov, ktoré sa vyskytujú na území tohto regiónu. 56 druhov z nich možno nájsť iba v Karpatoch. V porovnaní s ostatnými regiónmi Ukrajiny možno faunu Ivanofrankivskej oblasti charakterizovať ako oveľa bohatšiu. Žije tu 435 druhov stavovcov (cicavce - 74 druhov, vtáky - 280 druhov). 149 zo všetkých živočíšnych druhov tohto regiónu je uvedených v Červenej knihe Ukrajiny.⁴⁰ V **Černovickej oblasti** patrí viac ako 12% plochy regiónu Černivci pod chránené oblasti (všeobecne v krajine - 4,65%). Celkový počet chránených oblastí v regióne Černivci je 331. Medzi najvýznamnejšie chránené územia v tejto oblasti patria Národné parky "Vyžnický", "Čeremošský" a "Chotinský". Národné parky "Vyžnický" a "Čeremošský" boli vytvorené na ochranu a obnovu prírodnej krajiny, zachovanie cenných prírodných objektov Bukovinských Karpát. Národný park "Chotinský" je vytvorený pre zachovanie cenných prírodných, historických a kultúrnych objektov povodia rieky Dnester. Rýchly nárast počtu prírodných chránených oblastí za posledných 5 rokov (Prírodné parky "Čeremošský" bol vytvorený v roku 2009 a "Chotinský" - v roku 2010) je dôsledkom rastúceho dopytu po ekoturizme v regióne. Rozvoj odvetvia ekoturizmu v regióne Černivci je jednou z dôležitých priorít, napriek tomu však čelí množstvu problémov. Jedným z dôležitých predpokladov pre rozvoj ekologického cestovného ruchu je teda nutnosť vytvorenia odborných organizácií - subjektov, ktoré by poskytovali výletné a turistické služby. Okrem toho sektor ekoturizmu vyžaduje podporu zo strany orgánov a finančné prostriedky pre vypracovanie zmien príslušného právneho rámca, rozvoj infraštruktúry atď. Nemenej dôležitá je aj ekologická výchova obyvateľov regiónu. V rámci chránených oblastí v regióne rastie viac ako 1.600 druhov rastlín, z ktorých 106 je uvedených v Červenej knihe, čo je jedna štvrtina všetkých druhov Červenej knihy. Živočíšstvo chránených oblastí je zastúpené 392 druhmi stavovcov a viac ako 1.500 druhov bezstavovcov, z ktorých 118 je vedených v Červenej knihe (31%). Viac ako 50% územia Karpát pokrývajú lesy. Na 31,2% rozlohy regiónu Černivci sa rozprestierajú lesy. 140 rastlinných druhov, ktoré rastú v tejto oblasti, je uvedených v Červenej knihe.⁴¹

Povodia riek

Rieky na prihraničnom území patria do povodia rieky Tisy. Tisa je najväčším prítokom v povodí rieky Dunaja. Oblasť povodia Tisy zaberá takmer 20% z koryta Dunaja. Pokrýva plochu 160.000 štvorcových kilometrov v juhovýchodnej Európe a delí sa o ňu päť krajín (Maďarsko, Rumunsko, Srbsko, Slovensko a Ukrajina), pričom štyri z nich sú súčasťou oprávneného územia (dotknuté regióny sú: župy Boršodsko-abovsko-zemplínska, Sabolčsko-satmársko-berežská, Satumarská, Marmarošská, a Košický a Prešovský kraj). Tisa začína pri Rachive (Zakarpatská oblasť) na Ukrajine, na sútoku Bielej Tisy a Čiernej Tisy. Odtiaľ tečie na západ, zhruba pozdĺž hranice Ukrajiny s Rumunskom, potom s Maďarskom a nakoniec so Slovenskom. Do Maďarska vstupuje pri Tisabecs. Ďalej prechádza Maďarskom od severu k

⁴⁰ Вісник Івано-Франківської обласної ради та Івано-Франківської обласної держадміністрації. - Івано-Франківськ, 2007 (Denník Ivanofrankivskej oblastnej rady a Ivanofrankivskej oblastnej štátnej správy. - Ivano-Frankivsk, 2007)

⁴¹ Природно-заповідний фонд області як перспектива розвитку екологічного туризму. Ємчук Т.В., Заблотовська Н.В (Chránené prírodné bohatstvo ako perspektíva rozvoja ekologického turizmu. Yemchuk TV, Zablotovska NV)

juhu. Existuje viac ako 20 väčších riek, ktoré sú prítokmi Tisy na oprávnenom prihraničnom území (Slaná, Hornád, Bodrog, Ondava, Latorica, Laborec, Uh, Cirocha, Kraszna, Someș, Tur, Batar, Șugătag, Baia, Șaroș, Săpânța, Valea Hotarului, Bicu, Sarasău, Valea Iepeii, Iza, Vișeu). Povodie rieky Tisa zahŕňa horskú Hornú Tisu a prítoky na Ukrajine, v Rumunsku a východnej časti Slovenska, ako aj nížinné časti hlavne v Maďarsku a Srbsku, obklopené Východoslovenskou nížinou, Zakarpatskou nížinou (Ukrajina) a pláňami na západnom okraji Rumunska.

Medzi rieky v **Boršodsko-abovsko-zemplínskej župe** patrí Tisa, ktorá tvorí prirodzenú hranicu medzi Boršodsko-abovsko-zemplínskou a Sabolčsko-satmársko-berežskou župou, ďalej prítoky Tisy - Slaná a Bodrog a Hornád - prítok Slanej. Rieka Tisa dominuje sieti vodných tokov tohto regiónu, do ktorého vstupuje pri Zemplénagárd a opúšťa ho na juhu pri Tisavalk. Rieky tejto župy patria do povodia rieky Tisy. Toky povrchových vôd v regióne sú bohaté, ale sústavy tokov vyplývajú z objemu zrážok, ktoré sú skôr nerovnomerné, s veľkými odchýlkami na vodných tokoch.

Čo sa týka **Sabolčsko-satmársko-berežskej župy**, región Hornej Tisy má mnoho potokov a riek, ale táto župa má malo povrchovej vody. Najdôležitejším z prítokov Tisy je rieka Samoș (rumunsky: Someș), ktorá sa tiež vyznačuje veľkými zmenami v objeme vody. K dispozícii sú zavlažovacie systémy, vodná priehrada a Vodná elektrárň na Tise pri Tisalök. Tento región má 329,5 km dlhý úsek riek, z ktorých 250 kilometrov tvorí Tisa, Someș 49,5 km a 30,0 km dĺžky rieka Tur. Ďalšie veľké rieky sú Kraszna a východný hlavný kanál Lónyai. Stav ramien rieky Tisy je veľmi odlišný s ohľadom na aspekty neoceniteľnej ochrany, poľnohospodárstva, rekreácie, životného prostredia a aspekty rozvoja vidieka. Nedostatok povrchových vôd je iba v Nyírség. Dá sa povedať, že kvalita povrchových a rozvoj podzemných vôd v porovnaní s celoštátnym priemerom sa všeobecne zlepšila, aj keď o kvalite povrchových vodných tokov rozhoduje fakt, či pochádzajú z oblastí mimo hraníc krajiny. Kvalita vody prítokov spoza hranice - Somes a Kraszna, Tur - sa veľmi líši, pričom hlavné príčiny zdrojov znečisťovania (priemyselného, ťažobného a komunálneho) sú za hranicami krajiny.

V **Košickom kraji** je pomerne hustá sieť riek. Patria do povodia Hornádu, Bodrogu a Slanej. Horský charakter majú horné úseky rieky Hornád, Hnilec, Bodva a Slaná, pričom majú strmé a úzke údolie so sklonom viac ako 20%. Rovinné toky sú charakteristické pre nadväzujúce úseky riek Latorica, Laborec, Uh, ako aj nadväzujúce úseky Tople a Ondavy, celý úsek Bodrogu vo Východoslovenskej nížine, či Hornád a Bodva v Košickej kotline. Hlavný tok v Košickom kraji predstavuje rieka Hornád a jej prítoky. Povrchové vody sú znečistené splaškovými a priemyselnými odpadovými vodami predovšetkým z mesta Košice, ale aj znečistením privádzaným z proti prúdovej časti toku Torysy. Kvalita vody sa pohybuje v rozmedzí II. - V. triedy v každej skupine indikátorov. Potenciálnym zdrojom znečistenia vody je nevhodný spôsob likvidácie odpadových vôd v obciach Košice-okolie, kde len 8,85% z celkového počtu obcí má kanalizácie s čističkou odpadových vôd. Všeobecne možno konštatovať, že všetky hlavné prúdy a veľké množstvo ich prítokov majú značne znečistenú vodu, z čoho vyplýva aj ich obmedzené použitie. V prípade využitia v zavlažovaní hrozí ďalšia kontaminácia podzemných vôd. Špecifickým problémom v povodí Hornádu a Bodrogu je prítomnosť sedimentov usadených v priehradách Pálcmanová Maša, Ružín a Zemplínska Šírava, ktoré sú kontaminované. Existuje mnoho riek, ktoré pretekajú **Prešovským krajom**. Zo strednej a východnej časti tohto územia odvádzajú vodu rieky Torysa, Ondava, Topľa a Laborec, pričom

rieky Dunajec a Poprad odvodňujú tie severné a západné časti kraja. Vodná nádrž Domaša na rieke Ondava a vodná nádrž Starina na rieke Cirocha majú významný ekonomický prínos v tomto regióne. Okres Prešov je tiež bohatý na minerálne vody. Najznámejšie sú Bardejov so svojimi alkalickými prameňmi a Vyšné Ružbachy s kyslastou zemitou vodou. Sú to aj populárne kúpeľné destinácie.

V hydrografickej sieti **župy Satu Mare** a jej okolia dominujú hydrografické povodia riek Tisa, Samoš, Kriš, Crasna, Tur a Barcău. Minerálne pramene (Sâgeorz, Anieș, Leghia, Someșeni, Bixad, atď.) a termálne vody (Acâș) majú zvláštnu úlohu. Vodné zdroje z tohto regiónu sú vo všeobecnosti dobrej kvality, ale v nepretržitej degradácii. Podobne sa to zhoršuje, čo sa týka kvality povrchových vôd v regióne, pretože žiadny z vodných zdrojov nebol v roku 2011 zaradený do triedy I (veľmi dobrý stav) v porovnaní s 725 km vo veľmi dobrom stave v roku 2006. Rieky **Marmarošskej župy**: Tisa, Bistrita, Samoș, Lapus, Viseu, Iza, Sasar, Firiza, Suci. Niekoľko desiatok malých horských riek a potokov vteká do rieky Tisy. V severnej časti župy tvoria rieka Tisa a hrebeň Marmarošských hôr prirodzenú regionálnu hranicu s Ukrajinou. Daždivé podnebie naplňa hustý riečny systém, spolu 3.000 km. Dva riečne systémy - Tisa a Someș – odvádzajú vodu z krajiny. Tisa odčerpáva z riek, ktoré prúdia dole z okolitých hôr a cez povodie Marmarošu: Viseu, Ruscova a Iza s ich prítokmi, ako sú napríklad rieky Mara a Cosau. Someș odvádzajú vodu z riek v juhovýchodnej časti krajiny: rieky Salaj a Lapus s jeho hlavných prítokmi Căvnic a Sasar. Hlavné rieky, ktoré križujú **župu Suceava** sú: rieky Siret a jej prítoky, rieka Suceava, Șomuzu Mare, Moldova a Bistrița (prúdiace zo SZ na JV). Všetky rieky z územia župy Suceava sú prítoky rieky Siret. Najväčšie množstvo vody je privádzané riekami, ktorých povodie sa nachádza v horskej oblasti. Rieka Moldova má najväčšie hydrografické koryto, nasledujú rieky Bistrița a Suceava. Zo stojatých vôd tu možno nájsť prírodné jazerá malých rozmerov a umelo vytvorené jazerá, ktoré sú usporiadané na komplexné účely: zásoby priemyselnej a pitnej vody, protipovodňová ochrana, rybárstvo, atď. Najviac umelých jazier je 6 jazier pozdĺž rieky Șomuzu Mare.

Rieky **Zakarpatskej oblasti** sú geograficky umiestnené a patria do povodia jedného z najväčších prítokov Dunaja - rieky Tisy, čo je hlavná vodná cesta v regióne. Celková dĺžka rieky Tisy je 967 km, pričom jej ukrajinskej časti 262 km. Táto rieka pramení na Ukrajine, v Zakarpatskej oblasti, prúdi zhruba pozdĺž hraníc s Rumunskom a vstupuje do Maďarska. Po prechode Maďarskom, sa vlieva do Dunaja v Srbsku. Na začiatku roku 2000 sa tu odohral rad vážnych prípadov znečistenia, ku ktorým došlo pri priemyselných haváriách v Rumunsku. Táto séria incidentov bola v tom čase označená za najzávažnejšiu ekologickú katastrofu, aká zasiahla strednú Európu od havárie v Černobyle. Využitie riečnej vody na akýkoľvek účel bolo dočasne zakázané a všetky zariadenia, ktoré by mohli spôsobiť ďalšie znečistenie boli zatvorené.

Na území Ukrajiny v okolitých oblastiach koryta rieky Tisa dosahujú povodne vysokú intenzitu, čo spôsobuje zaplavenie rozsiahlych oblastí regiónu. Vývoj účinných opatrení na ochranu Zakarpatskej oblasti je najdôležitejšou úlohou celoštátneho významu. V skutočnosti pre efektívne riešenie týchto problémov musia byť prihraničné krajiny jednotné a prihliadať na to, že povodeň nemôže rešpektovať žiadne hranice, a že môže dôjsť ku škode vo všetkých regiónoch, cez ktoré rieka preteká. Rieka Prut tečie cez územie **Ivanofrankivskej a Černovickej oblasti**. Táto rieka začína na Ukrajine a prúdi na hranice Moldavska a Rumunska, kým nedosiahne Dunaj v Odeskej oblasti. Nachádza sa tu tiež vodná elektrárň v Snyatyn

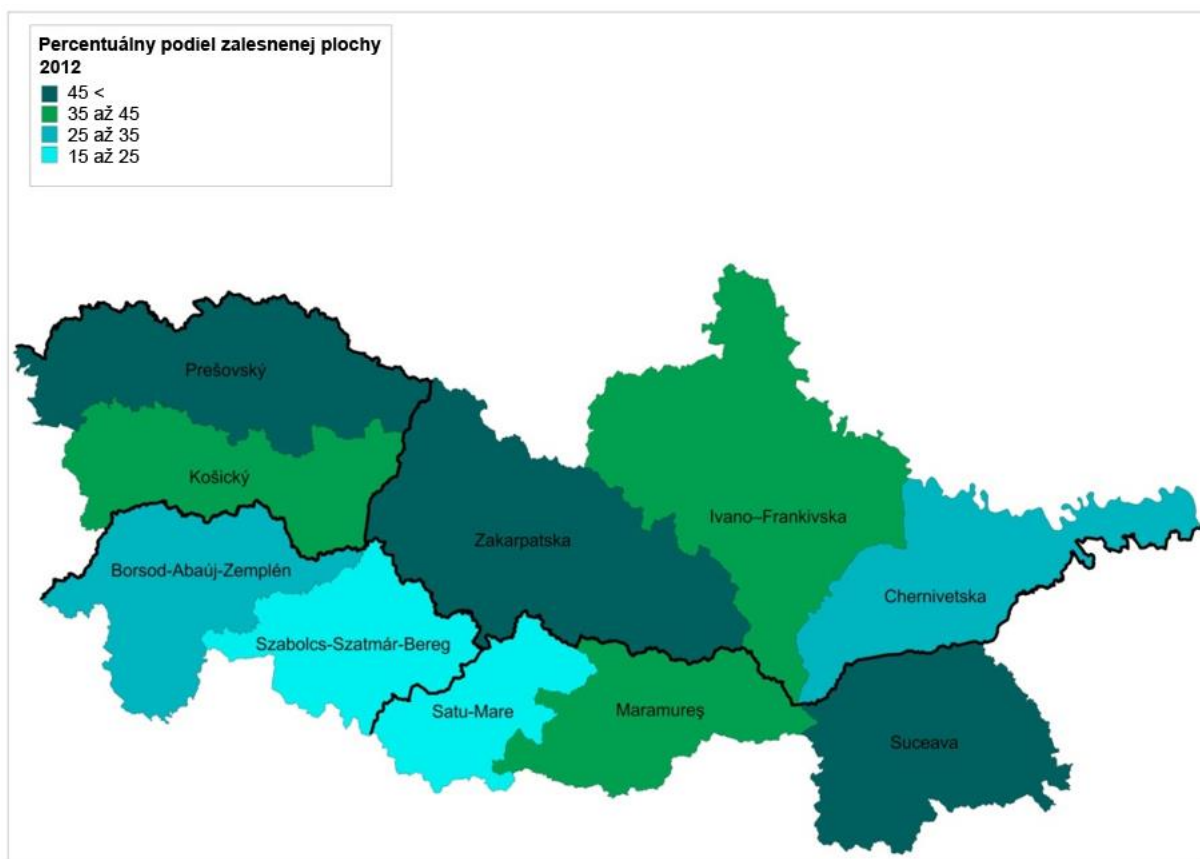
(Ukrajina). Zápavy na rieke Prut sú nebezpečné nielen pre regióny Ukrajiny, ale aj pre Rumunsko a Moldavsko, kam Prut tečie. V roku 2008 bolo zaplavených 65 administratívnych jednotiek, rieka sa vyliala a pokryla plochu 150 metrov. Ale povodeň v roku 2010 bola oveľa väčších rozmerov: hladina vody stúpala asi o 6-7 metrov. To je dôvod, prečo je veľmi dôležité, aby sa prijali opatrenia na prevenciu pred týmito ekologickými katastrofami. Ekologický stav povrchových vôd rieky Prut v pohraničnej oblasti spĺňa všeobecné normy na využívanie vody. Voda v rieke v pohraničnej oblasti je označená za "mierne znečistenú".

Lesy

Prihraničné územie (slovenské regióny v dôsledku chýbajúcich údajov nie sú zahrnuté) je vlastníkom 594.460 hektárov (5.945 km²) chránenej prírodnej oblasti celoštátneho významu, čo je **7,2% teritória prihraničného územia**. V rámci regiónu sa najväčšie plochy chránených krajinných oblastí nachádzajú v **Marmaroši** (24,5% územia župy) **Boršodsko-abovsko-zemplíne** (15% územia župy) a **Zakarpatskej oblasti** (11,5% jej vlastného územia). **Rozdelenie podielu chránených prírodných oblastí medzi troma krajinami: ukrajinské oblasti 48,5%, rumunské župy 27,9%, maďarské župy 23,6%.**⁴²

Podľa mapy, ktorá znázorňuje podiel lesov na prihraničnom území, je lesný porast vyšší ako 35% tejto oblasti v 6 a 45%-ný v 3 z 10 regiónov. Medzi účastníckymi krajinami je Slovensko považované za najviac zalesnenú oblasť. Na základe údajov z roku 2012 bol podiel lesného porastu v oboch krajoch Slovenska – v Košickom 40%, Prešovskom 49%). Ukrajina má tiež podobne priaznivú výhodu: 51% celkovej plochy Zakarpatskej a 41% Ivanofrankivskej oblasti sú zalesnené plochy, pričom Černovická oblasť má takmer 30% lesného porastu. Regióny Rumunska majú tiež viac ako 40% lesného porastu (42% v Marmaroši, Suceava 51%); no Satumarská župa má iba 16%. Maďarské regióny majú lesného porastu medzi 20 až 30% (Boršodsko-abovsko-zemplín: 30%; Sabolčsko-satmársko-berežská župa: 22%).

⁴² Na základe údajov od Maďarského centrálného štatistického úradu, Štatistického úradu Slovenskej Republiky, Národného inštitútu štatistiky (Rumunsko) a Štátnej štatistickej služby Ukrajiny, Chránené krajinné oblasti národného významu (v hektároch) 2011-2012

Obrázok 25 Percentuálny podiel zalesnenej plochy na programovom území (r. 2012)
Zdroj: HCSO, SOSR, NIS, SSSU

Čistenie odpadových vôd

Údaje o množstve **spracovaných komunálnych odpadových vôd** sú dosť nepostačujúce, ale možno konštatovať, že podiel čistených komunálnych odpadových vôd je **iba v maďarských župách 100%**, v rumunských župách je to asi **75 - 80%**. Čo sa týka **ukrajinských regiónov v Ivanofrankivskej oblasti** je podiel spracovaných komunálnych odpadových vôd **92%**, ostatné dva regióny zaostávajú s **43-53%**. V **Prešovskom kraji** je množstvo čistených komunálnych odpadových vôd **o niečo vyššie ako 60%**.⁴³

Podľa údajov z roku 2011 je podiel domácností pripojených k pravidelnému systému likvidácie odpadu aspoň v maďarských a rumunských župách 90%. V porovnaní s tým majú slovenské kraje významne nižší podiel a to okolo 60%. Pre Ukrajinu tieto údaje nie sú k dispozícii.⁴⁴

V **Boršodsko-abovsko-zemplínskej župe** sú výrazné priemyselné emisie v porovnaní s celoštátnym priemerom. Žiadne odpadové vody nie sú odplavené bez ich vyčistenia; podiel čiste mechanicky čistených odpadových vôd je omnoho nižší, ako je celoštátny priemer. V

⁴³ Na základe údajov od Maďarského centrálného štatistického úradu, Štatistického úradu Slovenskej Republiky, Národného inštitútu štatistiky (Rumunsko) a Štátnej štatistickej služby Ukrajiny; podiel spracovaných odpadových vôd, 2007-2012

⁴⁴ Na základe údajov od Maďarského centrálného štatistického úradu, Štatistického úradu Slovenskej Republiky, Národného inštitútu štatistiky (Rumunsko), Obydliá napojené k riadnemu systému likvidácie odpadu v percentách z bytového fondu

roku 2011 bolo 287.336 domácností pripojených na kanalizačnú sieť. 65,8% zo všetkých domácností sa napojilo na kanalizáciu, čo je menej ako 72,5% celoštátneho priemeru (zdroj: Centrálny štatistický úrad T-Star, r. 2011). Počet nehnuteľností pripojených do kanalizačnej siete je asi 55 až 60%. Táto hodnota sa mení v závislosti od povahy samosprávy: vo veľkých mestách – napr. Miškolc, Kazincbarcika, Tisaujváros – sa miera pripojenia zvyčajne rovná alebo je vyššia než 80-90%, zatiaľ čo u iných typov sídiel sa pohybuje medzi 15-85 %, čo naznačuje významnú rozptýl. V porovnaní s rokom 2010 sa v tejto župe množstvo spracovaných odpadových vôd znížilo o 37%, pričom je táto hodnota oveľa vyššia ako celoštátny priemer.⁴⁵ V roku 2012 bolo v **Sabolčsko-satmársko-berežskej župe** 112 sídiel z 222 vybavených - úplne alebo čiastočne - verejnou kanalizačnou sieťou. Samosprávy vytvorili aglomerácie s kanalizačným systémom (malé oblasti) a v dôsledku toho sú odpadové vody z pripojených sídiel čistené v asi 50 čističkách odpadových vôd. Podiel domácností pripojených k drenážneho systému je 52% (r. 2012). Hlavné sídla v tomto regióne - s výnimkou Nagyecsed - majú čiastočnú alebo úplnú sieť kanálov. V drvivej väčšine samospráv boli vybudované systémy zberných sietí spádového typu. Systém na báze nízkeho tlaku funguje v štyroch obciach, zatiaľ čo kombinácia oboch systémov u 10% samospráv. Systém podtlakovej (vákuovej) kanalizácie nie je v prevádzke.⁴⁶

Pretrvávajúcim problémom všetkých regiónov, obzvlášť tých vidieckych, je zaostalý systém kanalizačných sietí a čističiek odpadových vôd, čo je tiež príčinou vysokej úrovne znečistenia vodných tokov. Podiel obyvateľov napojených na kanalizáciu s čističkou odpadových vôd sa na Slovensku zvýšil, ale aj v tejto oblasti sú výrazné regionálne rozdiely. Rozvíjanie verejných vodovodov v Košickom a Prešovskom kraji zaostávajú za celoštátnym priemerom.⁴⁷

V **rumunských župách** regionálne vodovodné systémy vyžadujú zlepšenie a rozšírenie a zároveň sú potrebné investície do odpadového hospodárstva. Je potrebné zvýšiť kvalitu životného prostredia; sanácia kontaminovaných lokalít a ochrana biodiverzity sú podporované ako súčasť dlhodobých stratégií v tomto odvetví. V roku 2012 bola miera pripojenia obyvateľstva na centralizované systémy zásobovania vodou len 56,7%. **Severovýchodný región Rumunska** (vrátane **župy Suceava**) má nižší podiel miest a obyvateľov pripojených k sieti pitnej vody – 62,13% z napojených lokalít (73,18% na národnej úrovni v roku 2012), 45,25% pripojených obyvateľov (60,15% na národnej úrovni), nižší podiel miest a obyvateľov napojených na kanalizačnú sieť – 28,44% z pripojených lokalít (v roku 2012); 35,36% pripojeného obyvateľstva (46,78% na národnej úrovni). **Severozápadný región Rumunska** (vrátane **Marmarošskej** a **Satumarskej župy**) možno charakterizovať radom faktorov znečisťovania, neriadeným skladovaním odpadu, znečistením priemyselných areálov. Infraštruktúra služieb verejného záujmu je kritická a to hlavne vo vidieckych oblastiach a v malých mestách. Väčšina rumunských miest na oprávnenom území sa stretáva s problémami, ako je kvalita vody a nesprávne nakladanie s odpadmi. V **Satumarskej župe** podiel domácností pripojených k systému vodovodného potrubia predstavuje v priemere 52% (90% v mestských oblastiach a iba 21% vo vidieckych oblastiach). Infraštruktúra služieb verejného záujmu a infraštruktúra odpadového hospodárstva sú nedostatočne rozvinuté, hoci od roku 2011 sa odpad z tejto župy preváža na regionálnu skládku odpadu, aby sa dopad na životné prostredie výrazne znížil. V **Marmarošskej župe** ovplyvňujú problémy s odpadovými vodami

⁴⁵ Koncept rozvoja oblasti Boršodsko-abovsko-zemplínskej župy - 2013, Analýza situácie

⁴⁶ Koncept regionálneho rozvoja Sabolčsko-satmársko-berežskej župy – 2012, Analýza situácie

⁴⁷ Národná stratégia regionálneho rozvoja Slovenskej republiky

predovšetkým mestá, pozemky aj lokality, kde chýbajú takéto systémy a kvôli neočisteným alebo nedostatočne upraveným banským vodám, keďže po konečnom uzatvorení baní a ukončení ťažobnej činnosti nenasledovala výstavbu čističiek odpadových vôd pre banské vody.⁴⁸

Rozsah spracovania odpadových vôd je menej rozvinutým aspektom poskytovania vodohospodárskych služieb v **ukrajinských oblastiach**; tento región v oblasti čistenia odpadových vôd stále výrazne zaostáva za inými časťami Európy. Technické a konštrukčné normy (ktoré sú z formálneho hľadiska solídne, ale často neberú do úvahy hospodárnosť prevádzky) na Ukrajine ešte stále platia.⁴⁹

Zber tuhého odpadu

V **Boršodsko-abovsko-zemplínskej župe** tvorí istú časť odpadu aj odpad z domácností - i napriek priemyselnému charakteru regiónu - nad celoštátnym priemerom. Prepravený odpad na jedného obyvateľa sa zhruba rovná národnému priemeru. Významný podiel domácností zapojených do odvozu odpadu, ktorý tiež prevyšuje celoštátny priemer, a vyššia miera triedeného zberu zahŕňa bývanie. Avšak priemerné množstvo triedeného zozbieraného odpadu v pomere k počtu obyvateľov je výrazne nižšie, ako je celoštátny priemer. Od roku 2010 sa množstvo odpadu v tejto župe postupne znižuje. Systém odpadového hospodárstva sa v tomto regióne vyvíjal v rámci troch samostatných projektov regionálneho nakladania s odpadmi. Skládky na likvidáciu tuhého odpadu (Slanáka, Bodrogkeresztúr, Hejőpapi) vedú zvládnuť všetok tuhý komunálny odpad župy. Celkovo možno konštatovať, že tento región nepotrebuje žiadny naliehavý rozvoj v oblasti odpadového hospodárstva; výkonnosť skládky na likvidáciu odpadu v tejto župe je vyhovujúca. Z dôvodu princípov moderného odpadového hospodárstva (recyklácia, energetická účinnosť) by však tieto systémy mali byť rozvinuté a aktualizované.⁵⁰ V **Sabolčsko-satmársko-berežskej župe** sa v posledných rokoch množstvo prepraveného tuhého komunálneho odpadu znížilo z 267.663 ton na 150.626 ton. Miera zberu triedeného odpadu z celkového tuhého komunálneho odpadu je 4% (čím sa dostáva na 6.miesto na národnej úrovni). Odvoz triedeného odpadu sa týka takmer 81.000 domácností (41,4% domácností). Spolu 96 samospráv sa zapája do separovaného zberu odpadu.⁵¹

Košický kraj patrí medzi menších tvorov komunálneho odpadu na Slovensku. V roku 2007 sa produkcia odpadov v regióne zvýšila (189,5 tis. ton) a región dosiahol nízke percento využívania odpadu (4,8%). Podiel osôb napojených na vodovodný systém (76,3%), ktorý je pod priemerom Slovenska, sa od roku 2004 zvýšil. Na druhej strane len 57% populácie je pripojených na sieť verejnej kanalizácie, čo je tiež pod celoslovenským priemerom. Tento región vykazuje pokles množstva vypúšťaných odpadových vôd. Úroveň ich čistenia je 75%, čo je o 20% menej ako v Prešovskom kraji.⁵² V roku 2003 mal **Prešovský kraj** najnižšiu produkciu komunálneho odpadu na Slovensku. V roku 2007 sa jeho tvorba ešte viac znížila (187.900 ton) a Prešovský kraj dosiahol druhé najvyššie percento jeho využitia (13,4%).⁵³

⁴⁸ Plán rozvoja severozápadného regiónu, Rumunsko 2014-2020, Stratégia ekonomického a sociálneho rozvoja župy Suceava, 2011-

⁴⁹ <http://sos.danubis.org/eng/report/iv-access-to-services/c-wastewater-treatment>, 2012

⁵⁰ Koncept rozvoja oblasti Boršodsko-abovsko-zemplínskej župy - 2013, Analýza situácie

⁵¹ Koncept regionálneho rozvoja Sabolčsko-satmársko-berežskej župy – 2012, Analýza situácie

⁵² Program cezhraničnej spolupráce Maďarsko-Slovensko, Nakladanie s komunálnym odpadom na Slovensku

⁵³ Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Prešovského samosprávneho kraja na obdobie rokov 2008-2015,

Všeobecne platí, že Rumunsko má zastaralé technické vybavenie na spracovanie odpadu, ktoré nespĺňa požiadavky na moderné činnosti. S pomocou EÚ fondov sa zaviedli systémy integrovaného nakladania s tuhým odpadom. Na rozdiel od roku 2003 sa množstvo vyprodukovaného a neodvezeného odpadu v roku 2008 zvýšilo. Rada **Marmarošskej župy** v súčasnosti realizuje projekt s názvom "Integrovaný systém odpadového hospodárstva v Marmarošskej župe" pomocou zlepšenia služieb a zníženia počtu nevyhovujúcich miest na skladovanie v tomto regióne. Projekt je spolufinancovaný z operačného programu pre životné prostredie a bude ukončený do 31.12.2015. Z obyvateľstva, na ktoré sa vzťahuje odvoz odpadu v župe Suceava, je obmedzený prístup k sanitačným službám (iba 61 až 69%).⁵⁴

V **Zakarpatskej oblasti** z dôvodu obmedzenej dostupnosti horských oblastí sú existujúce problémy so zberom odpadu, recykláciou a likvidáciou akútnejšie v porovnaní s ostatnými regiónmi. Problém s prístupom do týchto oblastí viedol k problémom v odpadovom hospodárstve, najmä s nelegálnymi skládkami. Okrem toho horská rieka Tisa a jej prítoky, ktoré prúdia na Ukrajinu a v susedných krajinách - Slovensku a Maďarsku, poukazujú na potrebu komplexného prístupu k riešeniu problematiky odpadového hospodárstva v tomto regióne. Problém spočíva v nedostatku zariadení pre zber triedeného odpadu a dopravy, recyklačných závodov, rovnako ako v oblasti vzdelávania obyvateľstva, obzvlášť žijúceho v horských oblastiach, o zbere a recyklácii odpadu. Je potrebné vybudovať závod na recykláciu odpadu; usporiadanie, technická modernizácia, obnova a výstavba skládok na uloženie odpadu; nákup zariadenia na zber a prepravu odpadu (vozidlá a kontajnery na odpad); Vytvorenie siete bodov pre zber tuhého odpadu; zavedenie prevádzok na výrobu bioplynu atď. V **Ivanofrankivskej oblasti** sú skládky odpadu preplnené; Výstavba nových skládok na tuhý odpad čelí odporu zo strany občanov, ktorí chcú chrániť životné prostredie a rekreačné oblasti. To hovorí o potrebe výstavby závodov na recykláciu odpadu. Podľa štatistík žiadna z 27 skládok tuhého odpadu v tomto regióne nie je vybudovaná a prevádzkovaná správnym spôsobom. Väčšinou tieto skládky nie sú oplotené, nie každý vstup je spevnený, väčšina skládok je úplne vyťažených; proces likvidácie odpadu nie je všade rešpektovaný. Skládky sú zdrojom intenzívneho znečistenia ovzdušia a podzemných vôd. V **Černovickej oblasti** sa nachádza jedna skládka, ktorá je v Černivci, 10 skládok, ktoré sa nachádzajú v mestách a 305 skládok, ktoré sa nachádzajú v obciach. Tieto skládky nezodpovedajú technickým požiadavkám na bezpečné uskladnenie odpadu a potrebujú rekonštrukciu. Problémy sú spôsobené aj istou časťou obyvateľstva, ktorá často vytvára nepovolené skládky odpadu. Rovnako je potrebné vybudovať závod na recykláciu odpadu; usporiadanie, technická modernizácia, obnova a výstavba skládok na uloženie odpadu; nákup zariadenia na zber a prepravu odpadu (vozidlá a kontajnery na odpad); Vytvorenie siete bodov pre zber tuhého odpadu; zavedenie prevádzok na výrobu bioplynu atď.⁵⁵

Vodné zdroje, ktoré je potrebné chrániť

V **Boršodsko-abovsko-zemplínskej župe** sú spodné a povrchové vody v pohorí Bükk a

Nakladanie s komunálnym odpadom na Slovensku

⁵⁴ Plán rozvoja severozápadného regiónu 2014-2020 a Stratégia ekonomického a sociálneho rozvoja župy Suceava, obdobie rokov 2011-2020

⁵⁵ Na základe zozbierania miestnych skúseností a údajov z regionálnych dokumentov miestnych ukrajinských odborníkov počas procesu prípravy Programu HUSKROUA ENI CBC na obdobie rokov 2014-2020

Aggteleckom krase vysoko citlivé a sú chránené zákonom. Ďalšími chránenými oblasťami sú: vodná nádrž v Lázberc, povodie Bodvy a Hornádu, oblasti miestnych obcí spojených s jazerom Tisa. Dôležitými úlohami sú dokončenie drenážnej siete sídiel v spádovej oblasti a účinné a vhodné spracovanie komunálnych odpadových vôd. Uznávané liečebné pramene sa nachádzajú v Bogács, Mezőkövesd a Tisaújváros. Minerálne pramene možno nájsť v Bogács, Gönc, Miskolc, Sárospatak a Tisaújváros. Podpovrchové vodné zdroje sú viac či menej kontaminované; pôda a podzemná voda takmer všade potrebujú vyčistiť. Zásoby podzemnej vody sú znečistené prevažne železom, mangánom, dusičnanmi, amóniom, či bakteriálnou kontamináciou, existujú však aj problémy s tvrdosťou vody. Kontaminácia je primárne spôsobená komunálnymi a poľnohospodárskymi zdrojmi znečistenia. Sústava prirodzených krasových vodných zdrojov je čistá, no lokálne problémy znečistenia sa vyskytnúť môžu.⁵⁶

Sabolčsko-satmársko-berežská župa má rieky dlhé 329,5 km, z ktorých rieka Tisa predstavuje 250 km (vstupuje do horného Maďarska pri Tisabecs z Ukrajiny a opúšťa tento región pri Tisadob), Samoš 49,5 km a rieka Túr 30 km. Ďalšie významné rieky sú Kraszna a Lónyai, hlavný východný kanál. Z pohľadu správy rieky disponujú priaznivými vlastnosťami, existujú tu voľné vodné zdroje, ktoré môžu byť využité pozdĺž všetkých riek tejto župy. Kvalita povrchových a podzemných vôd je lepšia ako národný priemer, hoci je dôležité konštatovať, že kvalita vôd je silne závislá na kvalite rieky v susednej krajine, odkiaľ prichádza. Kvalita vody z prítokov, ktoré vznikajú na druhej strane hranice - Samoš, Kraszna, Túr - sa veľmi líši v závislosti na množstve a zdrojoch znečistenia (priemyselného, ťažobného, komunálneho odpadu) danej druhej krajiny. Oblasť vodných zdrojov zabezpečuje vodu pre potreby miestneho priemyslu a poľnohospodárstva. Celkom 32 tepelných vrtov, niektoré s vysokým obsahom jodidu, bromidu a fluoridu, sa nachádzajú v tomto regióne.⁵⁷

V **slovenských krajoch** je najcennejším bohatstvom regiónu príroda, a to najmä v Národnom parku Vysoké Tatry, ktorý je významným turistickým centrom. Rezervy minerálnych vôd v niekoľkých kúpeľoch sú tiež veľmi dôležité pre regionálny cestovný ruch v Prešovskom kraji. Všetky rieky a ich prítoky, vrátane ich povodí musia byť chránené, aby sa zabezpečilo zdravé životné prostredie a vodné zdroje pre miestnych obyvateľov. Hlavným tokom v Košickom kraji je rieka Hornád a jej prítoky. Povrchové vody sú znečistené splaškovými a priemyselnými odpadovými vodami predovšetkým z mesta Košice, ale aj znečistením privádzaným z proti prúdovej časti toku Torysy. Kvalita vody sa pohybuje v rozmedzí II. - V. triedy v každej skupine indikátorov. Najhoršia trieda ukazovateľa kvality vody ukazuje koliformné baktérie v skupine mikrobiologických parametrov, čo naznačuje, že v dedinách je nedostatok komunálnych odpadových vôd. Hlavnými zdrojmi znečistenia vody sú verejná kanalizácia mesta Košice a US Steel, s.r.o. Košice. Potenciálnym zdrojom znečistenia vody je aj nevhodný spôsob likvidácie odpadových vôd v obciach okresu Košice-okolie, kde len 8,85% z celkového počtu obcí má kanalizáciu s čističkou odpadových vôd.⁵⁸

Prirodzená rieka Tisa a jej prítoky (Samoš, Kriš, Crasna, Tur a Barcău) zo **Satumarskej župy** a minerálne pramene (Sâgeorz, Anieș, Leghia, Someșeni, Bixad, atď.) a termálne vody (Acâș) sú zahrnuté do vodných zdrojov, ktoré je potrebné chrániť, pretože tieto zdroje vody sú všeobecne dobrej kvality, no neustále sa znehodnocujú. Pokiaľ ide o kvalitu povrchových vôd v regióne, žiadny z vodných zdrojov nebol v roku 2011 zaradený do kategórie I (veľmi dobrý stav), v porovnaní s 725 kilometrami vo veľmi dobrom stave v roku 2006. Kvalita povrchových vôd v **Marmarošskej župe** (v roku 2010) z biologického hľadiska je vo všeobecnosti dobrá až

⁵⁶ Koncept rozvoja oblasti Boršodsko-abovsko-zemplínskej župy - 2013, Analýza situácie

⁵⁷ Koncept regionálneho rozvoja Sabolčsko-satmársko-berežskej župy – 2012, Analýza situácie

⁵⁸ Na základe informácií z plánov regionálneho rozvoja pre dotknuté krajiny

priemerná, s výnimkou nasledujúcich vodných plôch: Cisla, Cavnica, Firiza a Ilba - v zlom stave, ktoré majú biologickú vzácnosť (nedostatok rýb) a slabé zastúpenie bezstavovcov. Najväčšie množstvo vody v **župe Suceava** je dopravované riekami, z ktorých korytá sa nachádzajú v horskej oblasti, takže ochranu vody možno dosiahnuť len prostredníctvom zachovania kvality horského prostredia. Rieka Moldova má najväčšie hydrografické povodie, nasledujú rieky Bistrița a Suceava. Zo stojatých vôd tu možno nájsť prírodné jazerá malých rozmerov a umelo vytvorené jazerá, ktoré sú usporiadané pre komplexné účely: zásoby priemyselnej a pitnej vody, protipovodňová ochrana, rybníctvo, atď. Najviac umelých jazier je 6 jazier pozdĺž rieky Șomuz Mare.⁵⁹

V **Zakarpatskej oblasti** je zdrojom vody pre obyvateľstvo voda v riekach a podzemné vody. Navyše s ohľadom na umiestnenie regiónu sú rieky cezhraničné, preto je ich ochrana pred kontamináciou taká dôležitá. Hydrografická sieť tejto oblasti sa skladá zo 152 riek; Dĺžka každej z nich je viac ako 10 km. Všetky patria do povodia Tisy. Na ochranu vody z tohto povodia bol vytvorený zvláštny orgán - Vodohospodárske ústav povodia Tisy, ktoré je zodpovedné za zabezpečenie realizácie štátnej politiky v oblasti správy povodia rieky Tisa, zachovanie a obnovu vodných zdrojov. Avšak toky tohto povodia sú znečistené, a to najmä kvôli nelegálnym skládkam odpadu atď., a preto ich treba chrániť; takéto znečistenie tiež vedie k zlej kvalite pitnej vody (čističky odpadových vôd sú tiež zastaralé a je potrebné ich obnoviť). V **Ivanofrankivskej oblasti** sa nachádza 132 riek; Dĺžka každej z nich je viac ako 10 km. Patria k povodiám dvoch riek - Dnester a Prut. Za účelom dosiahnutia dobrej kvality vody a zaistenia bezpečného a efektívneho využívania vody, ochrany biodiverzity a udržateľnej ekologickej situácie v povodí bola v roku 2008 uzavretá dohoda o spolupráci v oblasti využívania a ochrany vodných zdrojov povodia rieky Dnester medzi mestami Lvov, Ivano-Frankivsk, Ternopil', Chmelnickij, Černivci, Vinnycia a Odesa. Táto dohoda sa vzťahuje na vodné zdroje a vodné ekosystémy povodia Dnestra na Ukrajine vrátane povrchových a podzemných vôd. Aj v roku 2012 bola podpísaná medzinárodná dohoda o ochrane povodia rieky Dnester medzi Ukrajinou a Moldavskom. **Černovickou oblasťou** tečie 75 riek; Dĺžka každej z nich je väčšia než 10 km. Všetky prúdia do Čierneho mora. Hlavné rieky v rámci regiónu sú Prut a Siret (prítoky Dunaja) a Dnester (vlieva sa do Čierneho mora). Ochrana riek sa riadi regionálnymi a národne zameranými programami, ako aj vnútroštátnymi a medzinárodnými dohodami. Tak bola v roku 2008 uzavretá dohoda o spolupráci v oblasti využívania a ochrany vodných zdrojov v povodí Dnestra medzi 7 ukrajinskými mestami. Aj v roku 2012 bola podpísaná medzinárodná dohoda o ochrane povodia Dnestra medzi Ukrajinou a Moldavskom. Avšak rieky je potrebné chrániť intenzívnejšie, aby sa zabezpečila dobrá kvalita pitnej vody. To by bolo možné zrealizovať iba pomocou vhodného nakladania s odpadmi, kvalitného čistenia odpadových vôd, komplexného opatrenia v oblasti vzdelávania obyvateľstva atď.⁶⁰

Ohrozené druhy, invazívne druhy

Väčšinu oprávneného územia pokrývajú Karpaty; s rozlohou zhruba 206.000 kilometrov štvorcových sú Karpaty jedným z najväčších európskych horských pásiem. Vzhľadom k ich relatívne nedotknutým biotopom a najmä rozsiahlym lesným komplexom sa Karpaty stali jedným z európskych najcennejších útočísk pre zver pralesa. Sú možno posledným miestom v

⁵⁹ Plán rozvoja severozápadného regiónu, Rumunsko 2014-2020 a Stratégia ekonomického a sociálneho rozvoja župy Suceava, obdobie 2011-2020

⁶⁰ Na základe zozbierania miestnych skúseností a údajov z regionálnych dokumentov miestnych ukrajinských odborníkov počas procesu prípravy Programu HUSKROUA ENI CBC na obdobie rokov 2014-2020

Európe, kde možno nájsť všetky druhy "vysokej". Navyše Karpatská populácia medveďa hnedého, vlka a rysa, ktoré sa rátajú v tisíckach, sú najväčšie horské populácie týchto druhov v Európe.

V **Boršodsko-abovsko-zemplínskej župe** sú menej zalesnené južné a juhozápadné oblasti typické svojou prevahou nepôvodných druhov. Ťažkou stratou je zredukovanie lesov s rozmanitým tvrdým drevom (s vysokou schopnosťou reprodukcie), ktoré nahrádzajú lužné územia. Ochrana oblastí pozdĺž Tisy, ramená a jazerá zachované po regulácii Tisy a prirodzená lužná vegetácia charakteristická pre mokrade sú národným záujmom. **Sabolčsko-satmársko-berežská župa** nemá národné parky; avšak z hľadiska veľkosti chránených prírodných oblastí a prírodných rezervácií je na treťom mieste medzi maďarskými regiónmi. Tri lesné rezervácie (Bockerek, Déda a Bakta), ktoré sa nachádzajú v tejto župe, tiež obsahujú množstvo lokalít Natura 2000.⁶¹

V **Slovenskej republike** je viac ako tretina z pôvodných druhov rastlín na nejakom stupni ohrozenia. Na Slovensku bolo popísaných viac ako 28.800 druhov zvierat (vrátane bezstavovcov), pričom stav ohrozenia živočíchov je stále dôležitejší (podľa zápisu v Červenej knihe ohrozených druhov). Celkový počet chránených druhov žijúcich na území Slovenska je 769. Hlavne nesmieme zabudnúť spomenúť endemity - vzácne druhy zvierat žijúcich len v tejto krajine. Ide napríklad o druh slizniaka pomenovaného *Deroceras fatrense* a o vretienku obyčajnú, či iné bezstavovce. Tatranský kamzík, svišť a rys ostrovid patria medzi divoké endemické druhy, ktoré sa vyskytujú na Slovensku. Drop veľký je najväčší lietajúci vták žijúci na európskom území. Celkom existuje asi 50 ohrozených a chránených druhov v slovenskej časti prihraničného územia.⁶²

V rumunských regiónoch boli niektoré rastliny z dôvodu ich **ohrozenia, citlivosti a vzácnosti** zaradené do zoznamu chránených druhov. Medzi nimi môžeme uviesť tieto: druhy voľne rastúceho rastlinstva: lyžičník pyrenejský, zvonček alpínsky, plesnivec alpínsky, horec žltý, horec bodkovaný, korunkovka strakatá, žltohlav európsky, rododendron karpatský, *Lychnis nivalis*, črievičník papučkový, borovica limbová (čo predstavuje približne 4,26% z celkového množstva existujúcich druhov rastlín **Marmarošskej župy**). Druhy voľne žijúcich živočíchov: kamzík karpatský, svišť vrchovský, rys ostrovid, hlucháň hôrny, tetrov hôľny, orol skalný, orol krikľavý, krkavec čierny, výr skalný, plamienka driemavá gutata, kuvik obyčajný, myšiarka ušatá, sova dlhochvostá, jastrab veľký, jastrab krahulec, hlavátka podunajská (čo predstavuje približne 4,52% z celkového množstva existujúcich druhov živočíchov Marmarošskej župy). Hrozby a tlak na biotopy, voľne rastúcu flóru a voľne žijúcu faunu: rozvoj infraštruktúry, rozšírenie a rozvoj ľudských sídiel, cez využívanie prirodzených lesov vedúcich k ekologickým disproporciám v horských hydrografických povodiach, pytliactvo na niektoré druhy živočíchov z poľovníckych, či ekonomických dôvodov.⁶³

Rastlinstvo **Zakarpatskej oblasti** má viac ako 2.000 druhov. Z nich 237 druhov flóry na zozname Dohovoru o ochrane európskych voľne žijúcich organizmov a prírodných stanovišť, 22 druhov rastlín zahrnutých do Dohovoru o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín. Celkový počet druhov, ktoré sú uvedené v Červenej knihe Ukrajiny, je 263. V tomto regióne je asi 600 druhov invázných rastlín. Najväčšia diverzita ohrozených druhov je sústredená v povodí Tisy, odkiaľ je 145 druhov rastlín uvedených v Červenej knihe. Celkový počet druhov živočíchov v tejto oblasti je 30.428, čo je 68% z celkového množstva druhov zvierat na Ukrajine. 163 druhov je zahrnutých do Červenej knihy

⁶¹ <http://www.termesztvedelem.hu/>

⁶² <http://wwf.panda.org/>, <http://www.carpat.es.org/docs/publications/list.indd.pdf>

⁶³ <http://wwf.panda.org/>, <http://www.carpat.es.org/docs/publications/list.indd.pdf>

ohrozených druhov Ukrajiny. V posledných desaťročiach bol odhalený rad invázných druhov cicavcov a rýb v tomto regióne. Flóra **Ivanofrankivskej oblasti** má viac ako 1.500 druhov rastlín, čo je viac ako polovica zoznamu rastlinstva Ukrajine. Takmer tretina z prirodzenej flóry tejto oblasti, t. j. 418 druhov, vyžaduje úplnú alebo čiastočnú ochranu. 162 druhov sú uvedených v Červenej knihe Ukrajiny a na európskom červenom zozname; 211 - v regionálnom červenom zozname. Na území tohto regiónu možno nájsť 3 druhy invázných rastlín. Fauna: stavovcov je 435 druhov, cicavcov - 74 druhov, vtákov - 280 druhov. Asi 200 druhov potrebuje ochranu. Príklady invázných druhov do Ivanofrankivskej oblasti sú dobre známe; sú nimi mandelinka, nutria, ondatra, čierna krysa a ďalšie. Z celkovej počtu 1600 druhov rastlín v **Černovickej oblasti** sú 2 druhy zahrnuté do Dohovoru o ochrane európskych voľne žijúcich organizmov a prírodných stanovišť a 34 druhov je uvedených v Dohovore o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín (CITES). Všeobecne platí, že počet ohrozených druhov cievnatých rastlín, rias, húb a lišajníkov narástol na 108. Živočíšstvo regiónu Černivci je rôznorodé. Na zozname Červenej knihy je uvedených 118 druhov, pričom 16 z nich sú zaradených do CITES a 69 je súčasťou Dohovoru o ochrane európskych voľne žijúcich organizmov a prírodných stanovišť. V tomto regióne nie sú žiadne invazívne druhy živočíchov.⁶⁴

Energetická účinnosť a obnoviteľná energia

V **Boršodsko-abovsko-zemplínskej župe** je cieľom znížiť náklady na energiu, pokiaľ možno súčasne so znížením emisií CO₂ a využívať miestne dostupné a obnoviteľné zdroje energie. Implementovaný program "Mikrovirka" s využitím miestnej pracovnej sily a miestnych obnoviteľných zdrojov energie vybudoval tzv. systém "Smart Grid" na princípe spolupráce. Navyše je obzvlášť dôležitý, pokiaľ ide vysporiadanie sa lesného porastu s využívaním biomasy na vykurovanie a môže vybaviť požiadavky na vykurovanie zo strany miestnych orgánov a domov v okolí. V tejto župe môžu byť aktuálne nové elektrárne na biomasu významné pre miestnu produkciu biomasy, čo by mohlo znížiť závislosť župy na uhľovodíkových palivách ako zdrojoch energie. Využívaním biomasy sa nielen získava dovážaná energia, ale tiež sa zvyšuje zamestnanosť. Geotermálna energia je dôležitým zdrojom obnoviteľnej energie v regióne, ktorý je možné taktiež použiť na výrobu tepla a elektriny. Využitie solárnej tepelnej a elektrickej energie v tejto župe je stále záležitosťou len lokálnej potreby. Slnecná energia, šetrná k životnému prostrediu, by mohla byť podstatným zdrojom energie, pričom na miestnej úrovni možno dosiahnuť úsporu nákladov. Kombinácia solárnych zariadení s technológiami elektrární na biomasu môže spôsobiť značné zmeny.⁶⁵ V súčasnej energetickej štruktúre hrajú obnoviteľné zdroje energie v **Sabolčsko-satmársko-berežskej župe** stále minimálnu úlohu. Avšak vďaka cene energetických regulátorov a technologickým znalostiam sa využívanie týchto zdrojov energie zvyšuje. V minulých rokoch väčšinou použitie palivového dreva bolo typickým spôsobom dodávania energie a vodné dielo Tisalök bolo využívané ako zdroj energie z obnoviteľných zdrojov. V súčasnej dobe sa stále viac a viac objavujú solárne kolektory. Vynikajúci nárast môže byť pozorovaný v oblasti využívania biomasy, napr. tepláreň v Mátészalka. Jedna z najväčších bioplynových staníc v Európe bola zriadená v Nyírbátor. V oblasti využívania biomasy má Sabolčsko-satmársko-berežská župa značný potenciál vzhľadom k vysokému podielu vidieckych oblastí (suroviny pre výrobu bioenergie ale nie sú využívané lokálne v tejto župe). Na základe geografického a

⁶⁴ Dohovor o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín (CITES, Dohovoru o ochrane európskych voľne žijúcich organizmov a prírodných stanovišť)

⁶⁵ Koncept rozvoja oblasti Boršodsko-abovsko-zemplínskej župy - 2013, Analýza situácie

hydrogeologického zloženia sú predpoklady Sabolčsko-satmársko-berežskej župy na prieskum geotermálnej energie obzvlášť priaznivé, predovšetkým pre oblasť Tisavasvári-Nagyhalász-Kisvárda-Fehérgyarmat-Nagyecsed-Nagykálló.⁶⁶

Solárna energia má určite najväčší potenciál na území cezhraničného zoskupenia (**Košického** samosprávneho kraja na Slovensku a Boršodsko-abovsko-zemplínskej župy v Maďarsku). Slnecná energia je využívaná prostredníctvom aktívnych solárnych systémov na výrobu tepla a elektriny. Geotermálna energia má rovnako veľký potenciál. Geotermálne vody majú v tejto oblasti nižšiu teplotu, a to v rozmedzí 45 ° C až 130 ° C, a preto sú vhodné najmä na vykurovanie. Úplne najdôležitejšia z nich leží v Košickej kotline (pri obci Ďurkov) s potenciálom cca 300 MW. Prebiehajú prípravy na využitie tejto energie na vykurovanie Košíc, s prepojením s centrálnym systémom zásobovania teplom. Biomasa má veľmi významný potenciál v oboch regiónoch. Skladá sa zo surovín rastlinného a živočíšneho pôvodu, ktoré sú vhodné na energetické využitie. Biomasa je z hľadiska emisií CO₂ považovaná za neutrálne palivo, pretože pri jej spaľovaní sa uvoľní len toľko CO₂, koľko prijala od rastliny počas rastu. Ako Košický kraj, tak aj Boršodsko-abovsko-zemplínska župa má mierny potenciál v oblasti veternej energie (600 GWh / rok) v porovnaní s prímorskými krajinami. Existuje niekoľko vhodných lokalít v tejto krajine na inštaláciu veterných turbín, kde fúka vietor v priemere minimálne 5 m / sekundu.⁶⁷

Zníženie spotreby energie a väčšie využívanie obnoviteľných zdrojov energie sú výzvy aj pre **Prešovský kraj**. Tento región sa stáva svedkom rastúceho záujmu v oblasti obnoviteľných zdrojov energie, environmentálnych technológií a energetickej účinnosti. Je odhodlaný zohrávať aktívnu úlohu v podporovaní miest a obcí pri pripájaní sa k Dohovoru primátorov a starostov s cieľom zaviesť dlhodobú a udržateľnú energetickú politiku v regióne. Dôležitosť týchto energetických / klimatických spojenectiev získava väčší význam, najmä vzhľadom na rýchly vývoj a zavádzanie technológií s nízkymi emisiami uhlíka. V roku 2014 Európska investičná banka (EIB) požičiavala 25 miliónov EUR na financovanie rozvoja verejnej infraštruktúry v Prešovskom kraji. Finančné prostriedky od EIB prispievajú k realizácii Stratégie regionálneho rozvoja Prešova; EIB bude podporovať investičnú prípravu energetickej účinnosti a využitia obnoviteľných zdrojov energie v regionálnych verejných budovách prostredníctvom Európskou úniou financovaného nástroja ELENA. Presnejšie, projekty, ktoré majú byť financované, sú zamerané na modernizáciu regionálnej cestnej siete, rozvoj vzdelávania, sociálnej starostlivosti a kultúrnych zariadení, ako aj na podporné opatrenia na úsporu energie a prevenciu pred povodňami. S finančnou podporou umožnenou vďaka nástroju ELENA (1,09 miliónov eur) bude Prešovský kraj schopný pripraviť investície s využitím inovatívnych zmluvných podmienok, ako je "zazmluvnenie energetického výkonu", čo bude slúžiť na refinancovanie investícií prostredníctvom úspory energie. Táto podpora bude tiež pomáhať samosprávam v regióne zlepšiť energetickú účinnosť ich budov (škôl atď.) ako aj verejné osvetlenie.⁶⁸

Podľa štúdie s názvom "Hodnotiaca štúdia skutočného energetického potenciálu obnoviteľných zdrojov energie v Rumunsku", ktorú realizovalo Ministerstvom hospodárstva,

⁶⁶ Koncept regionálneho rozvoja Sabolčsko-satmársko-berežskej župy – 2012, Analýza situácie

⁶⁷

http://www.knowbridge.eu/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=2&Itemid=16&lang=en

⁶⁸ Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Prešovského samosprávneho kraja na obdobie rokov 2008-2015, <http://www.eib.org/infocentre/press/releases/all/2015/2015-080-eib-continued-to-support-slovakias-growth-prospects-with-eur-556-million-in-2014.htm>

energetický potenciál **Satumarskej župy** je vysoký, najmä čo sa týka vodných a geotermálnych zdrojov energie a biomasy. Dôležitá zásobáreň vody sa v tejto župe nachádza v podzemí, a teda by mohla byť využitá hlavne pomocou vrtov. Podľa rovnakej štúdie, keďže ide o stanovenie najlepších miest pre rozvoj nekonvenčnej výroby elektrickej energie, môžu byť lokality Satumarskej župy zaradené do kategórie III a sú v kategórii IV slnečného žiarenia, čo predstavuje dobrý a stredný potenciál, s intenzitou slnečného žiarenia medzi 1200 a 1300 kWh/m²/rok. Projekty, ktoré majú byť vytvorené s použitím tohto typu zdroja energie, môžu zahŕňať vytvorenie fotovoltaických parkov na poľnohospodárskej pôde, či inštaláciu fotovoltaických panelov na budovách pre individuálne uplatnenie.⁶⁹

Zakarpatská oblasť získala prvé miesto v oblasti energetickej účinnosti v rebríčku Ukrajiny (Ukrajinský energetický index 2013), ktorého výsledky boli prezentované na Fóre obnoviteľných zdrojov energie a energetickej efektívnosti. Celková účinnosť spotreby energie v Zakarpatskej oblasti bola 64,3% úrovne EÚ. Tento región je navyše jedným zo 6 oblastí Ukrajiny, kde prebieha špeciálny pilotný projekt na vyvinutie stratégie energetickej účinnosti. Týka sa 4 regiónov - Mukačeva, Svalavy, Užhorodu, Chustu, z ktorých sa vyberú 2 komunitné mikroprojekty. Pre tento projekt v pilotných regiónoch a v oblasti ako celku boli navrhnuté Stratégia (program) energetickej účinnosti na obdobie rokov 2015-2020 a technická dokumentácia. Avšak táto oblasť je jednou z mála na Ukrajine, ktoré dostávajú energiu vyrobenú na území iných regiónov. Viac ako deväťdesiat percent potrieb v oblasti výroby elektriny v tomto regióne teda dodáva Burštynská elektrárňa, ktorá sa nachádza v **Ivanofrankivskej oblasti**. Podľa poradia v rámci Ukrajinského energetického indexu (UEI) 2013 z hľadiska energetickej účinnosti a obnoviteľnej energie bola Ivanofrankivská oblasť určená ako oblasť so strednou mierou "energetickej účinnosti" (región je na 11. mieste, jeho miera predstavovala 58% úrovne EÚ). Ukazovateľ energetickej účinnosti v tejto oblasti je o 3,8% vyšší ako je ukrajinský priemer. Pri hodnotení sa zvažovali 4 odvetvia - priemysel, poľnohospodárstvo, služby, bytový sektor. Najväčší podiel na spotrebe energie bol zaznamenaný v prípade domácností. Podľa rebríčka v oblasti energetickej účinnosti a obnoviteľných zdrojov energie Ukrajinského energetického indexu 2013 je **Černovická oblasť** jedným z popredných regiónov z hľadiska efektívnej spotreby energií (je na 5. mieste). Ukazovateľ energetickej účinnosti v tomto regióne je o 8,5% vyšší, ako je ukrajinský priemer a predstavuje 62,7% úrovne EÚ.⁷⁰

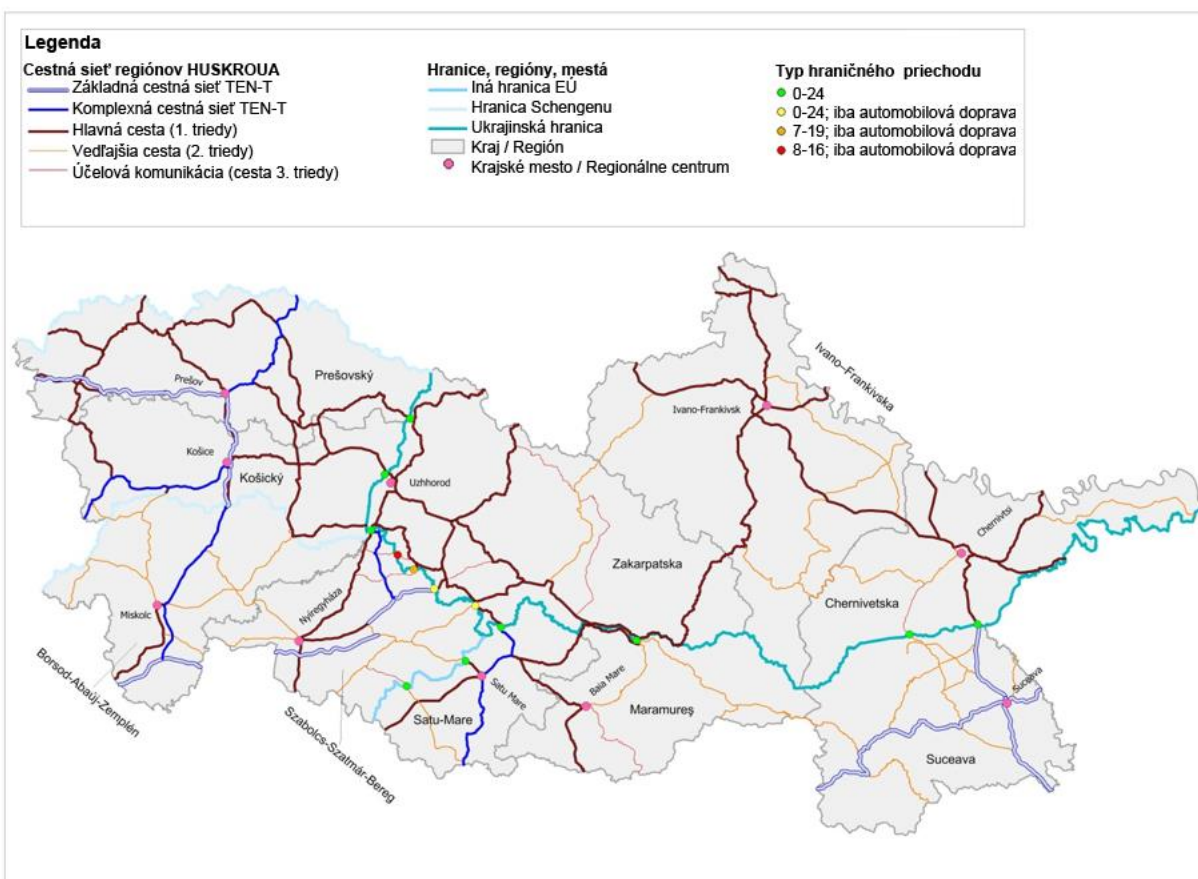
10.1.4 Zlepšenie prístupnosti regiónov, rozvoj udržateľných a voči klimatickým zmenám odolných dopravných a komunikačných sietí a systémov (TC7)

Prístupnosť a doprava

Rozvoj dopravnej infraštruktúry je jednou z najdôležitejších väzieb medzi krajinami, čo poskytuje stovky príležitostí pre cezhraničnú spoluprácu.

⁶⁹ Hodnotiaca štúdia skutočného energetického potenciálu obnoviteľných zdrojov energie v Rumunsku

⁷⁰ Ukrajinský energetický index 2013, Euro Stat, Stratégia energetickej účinnosti Ukrajiny na obdobie rokov 2015-2020

Obrázok 26: Sieť verejných komunikácií v regióne HUSKROUA (r. 2014)

Zdroj: <http://openmaps.eu/rastermaposmt>, <http://www.openstreetmap.org/#map=8/48.962/22.662>

Pokiaľ ide o **diaľnice a hlavné cesty**, za posledných desať rokov došlo k výraznému zlepšeniu a plánuje sa ďalší vývoj na odstránenie chýbajúcich spojení (napr. diaľnica D1 na Slovensku) a problémových miest, ako aj na zlepšenie kvality infraštruktúry. To je obzvlášť dôležité, čo sa týka ukrajinských regiónov, z dôvodu nízkej hustoty verejnej cestnej premávky.

County/Region	Length of national public roads	% of the eligible area	Length of railway lines	% of the eligible area	% in surface of the eligible area
Szabolcs-Szatmár-Bereg	2 156	11,6	391	7,3	7,2
Borsod-Abaúj-Zemplén	2 585	13,9	510	9,5	8,7
Hungarian counties	4 741	25,5	901	25,5	15,9
Hungary	31 692		7570		
Košický	2 379	12,8	706	13,1	8,1
Prešovský	3 161	17,0	420	7,8	10,8
Slovakian regions	5 540	29,7	1126	29,7	18,9
Slovakia	18 044		3600		
Maramureș	1 783	9,6	207	3,8	7,6
Satu-Mare	1 715	9,2	218	4,0	5,3
Suceava	2 991	16,0	526	9,8	10,3
Romanian counties	6 489	34,8	951	17,6	23,2
Romania	84 185		10777		
Zakarpatska	636	3,4	604	11,2	15,4
Ivano-Frankivska	818	4,4	1384	25,7	16,8
Chernivetska	414	2,2	423	7,8	9,8
Ukrainian regions	1 868	10,0	2411	44,7	42,0
Ukraine	21 239		21700		
Eligible area	18 638		5389		

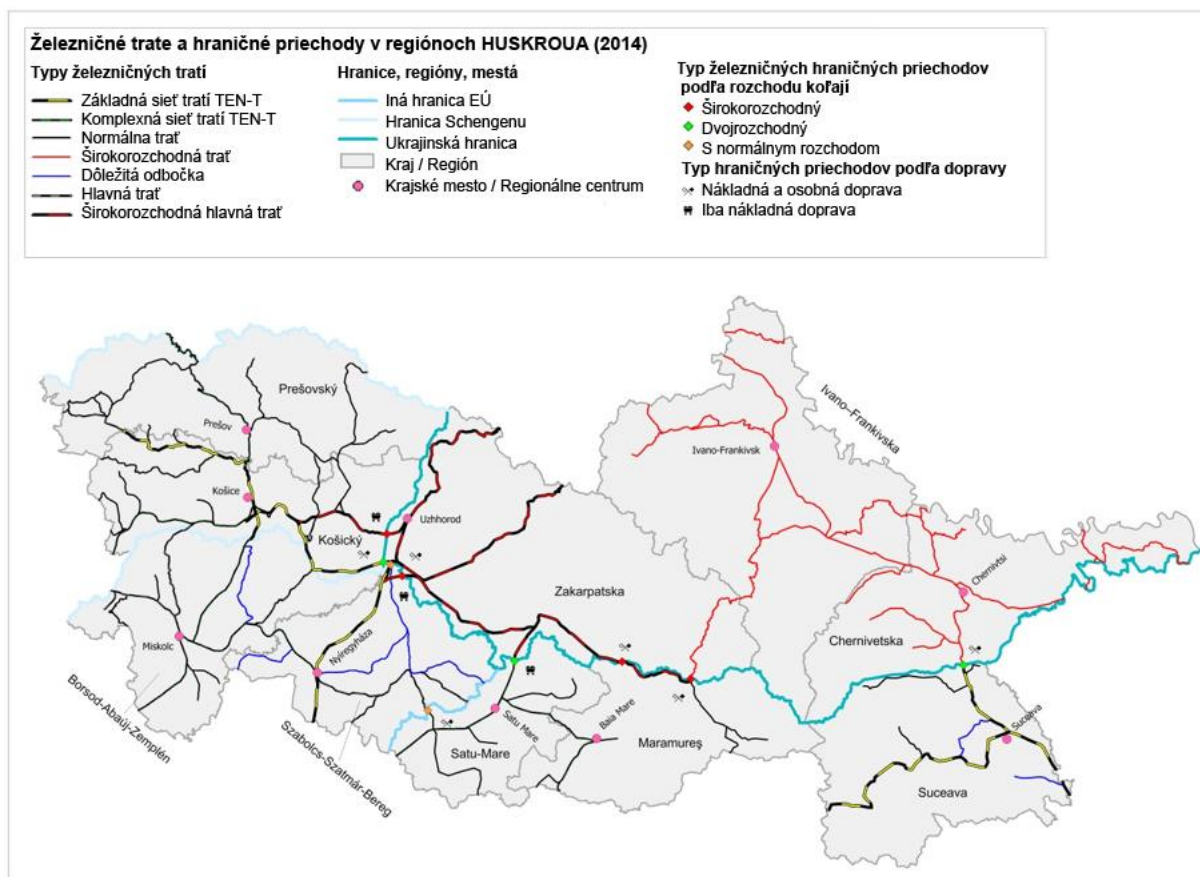
Tabuľka 7: Dĺžka a podiel vnútroštátnych verejných komunikácií a železničných tratí v porovnaní s programovým územím (r. 2012, v km a %)

Hustota cestnej siete (na základe údajov z roku 2012) v maďarských, slovenských a rumunských regiónoch je 350 km ciest na 1000 km². Hustota cestnej premávky v Marmarošskej župe, kde táto hodnota dosahuje 283km / 1000 km², je mierne nižšia. Hustota cestnej premávky v ukrajinských oblastiach je oveľa nižšia ako tieto hodnoty: vo všetkých troch dotknutých regiónoch dosahuje hodnota hustoty cestnej premávky 50-60 km ciest / 1000km². Keď sa pozrieme na komunikácie medzi sídlami územných jednotiek prihraničného územia, môžeme vidieť údaje o nemilej priemernej rýchlosti, ktorá sa pohybuje medzi 58,1 a 95,3 km/hod.

	Nyíregyháza	Miškolc	Košice	Prešov	Baia Mare	Satu Mare	Suceava	Užhorod	Ivano-Frankivsk	Černivci
Nyíregyháza		95,3 km/h	59,0 km/h	65,4 km/h	64,4 km/h	65,0 km/h	66,5 km/h	67,4 km/h	66,0 km/h	61,8 km/h
Miškolc	116 km		59,0 km/h	70,2 km/h	78,3 km/h	70,4 km/h	72,0 km/h	65,3 km/h	73,6 km/h	68,1 km/h
Košice	123 km	87 km		75,5 km/h	78,3 km/h	65,1 km/h	72,7 km/h	60,4 km/h	63,8 km/h	64,5 km/h
Prešov	157 km	124 km	37 km		79,7 km/h	83,2 km/h	73,6 km/h	63,3 km/h	65,2 km/h	65,6 km/h
Baia Mare	162 km	269 km	346 km	381 km		61,6 km/h	67,0 km/h	64,4 km/h	58,2 km/h	58,3 km/h
Satu Mare	104 km	603 km	228 km	323 km	60 km		66,9 km/h	65,0 km/h	64,7 km/h	60,0 km/h
Suceava	491 km	598 km	675 km	710 km	346 km	388 km		58,1 km/h	65,3 km/h	65,2 km/h
Užhorod	93 km	149 km	97 km	116 km	176 km	143 km	420 km		64,5 km/h	65,1 km/h
Ivano-Frankivsk	341 km	448 km	350 km	375 km	252 km	273 km	222 km	257 km		62,3 km/h
Černivci	442 km	549 km	491 km	516 km	314 km	351 km	83 km	398 km	136 km	

Tabuľka 8: Vzďialenosť a priemerná rýchlosť medzi sídlami regionálnych územných jednotiek
Zroj: maps.google.com

Infraštruktúrne rozdiely sú tiež zjavné ohľadom **železničných tratí**. Tie sú dostupnejšie / hustejšie v juhozápadnej časti prihraničného územia, najmä v slovenských, maďarských regiónoch a v Satumarskej župe v Rumunsku. Neexistuje žiadne železničné spojenie medzi Černovickou oblasťou a župou Suceava, ani medzi župami Marmarošskou a Suceava. Cezhraničné železničné spojenie je sčasti nedostatočne využitú kvôli dlhej dobe prepravy a sčasti z dôvodu nevyhovujúceho cestovného poriadku.

Obrázok 27: Železničné trate a hraničné prechody v regióne HUSKROUA (r. 2014)

Zdroj: <http://openmaps.eu/rastermaposmt>, <http://www.openstreetmap.org/#map=8/48.962/22.662>,
<http://www.openrailwaymap.org/>

V **Maďarsku** možno pozorovať pomalú premávku, zlý stav ciest, problémové miesta a nedostatok uzlov kombinovanej prepravy v každodennom živote. V **Boršodsko-abovsko-zemplínskej župe** premávka od severu k juhu a opačne preťažuje niektoré úseky cestnej siete (TEN-T koridor V.) Sú tu 4 železničné hraničné prechody (železničná trať Miškolc-Košice má medzinárodný význam). Železničná doprava nepodporuje každodennú mobilitu. Nevyužívané letisko Mezőkövesd by bolo vhodné pre medzinárodné lety. TEN-T koridor V. (diaľnica M3) prechádza Sabolčsko-satmársko-berežskou župou. Existujú železničné spojenia do Ukrajiny (Záhony - najväčšie logistické centrum v strednej a východnej Európe, Eperjeske) a do Rumunska (Tiborszállás). Sektor dopravy je hlavným zdrojom znečistenia ovzdušia. EuroVelo 11 tadiaľ prechádza tiež. Nedostatky dopravného systému sú: diaľnice M49, 2x2 prúdová hlavná cesta, hraničný prechod spojený s trajektom a ľahká železnica.⁷¹

Na **Slovensku** by mali investície slúžiť na doplnenie medzier a chýbajúcich článkov v rámci infraštruktúry na národnej úrovni aj v prihraničnom regióne s dôrazom na udržateľnú, nákladovo efektívnu dopravnú infraštruktúru, šetrnú k životnému prostrediu, a to z týchto dôvodov: nízka kvalita infraštruktúry cestnej siete, železničná doprava, kombinovaná doprava, neefektívne služby verejnej dopravy, nepraktická integrovaná doprava. TEN-T koridory sa dotýkajú regiónu iba bez vytvorenia skutočného prepojenia severu a juhu medzi oboma susednými krajinami. Vo východnej časti pohraničia existuje reálna potreba ďalšieho základného sieťového pripojenia severu s juhom. V priebehu minulých rokov bola v

⁷¹ Koncept rozvoja oblasti Boršodsko-abovsko-zemplínskej župy - 2013, Koncept regionálneho rozvoja Sabolčsko-satmársko-berežskej župy - 2012

železničnej doprave pozorovaná regresia namiesto expanzie. Denné dochádzanie, posilnenie obchodnej a inštitucionálnej spolupráce bude ale nútiť k zvýšenej integrácii verejných dopravných systémoch podobných sieti vyvinutej okolo Viedne v rámci iniciatívy Centropo. Prevažná časť pohraničia trpí nedostatkom vhodných dopravných spojení, ktoré bránia zlepšeniu logistických možností. Dobré logistické vybavenie by mohlo byť lepšie využité integrovaným spôsobom či vytvorením cezhraničných logistických zón s kombinovanou dopravou. **Prešovský samosprávny kraj** vlastní 17,5% cestnej siete Slovenskej republiky. Z ciest je 19,8% prvej triedy, 16,5% druhej triedy a 60,8% účelových komunikácií. Podiel diaľnic je len 2,6%. Diaľnica D1 je najväčším diaľničným ťahom, ktoré spája územie Slovenska krížom z východu na západ a tvorí hlavnú os cestnej siete. Diaľnica D1 je súčasťou vetvy multimodálneho koridoru na trase Bratislava - Žilina - Užhorod, ktorý významne prispieva k zlepšeniu prístupnosti, predovšetkým ohľadom prepojenia s Ukrajinou. Cestná infraštruktúra v Prešovskom kraji sa vyznačuje relatívne vysokou hustotou, ale s relatívne nízkym podielom ciest vyššej triedy. Prešovský kraj zastáva štvrté miesto v hustote regionálnej cestnej siete na Slovensku. Nízka hustota cestnej siete v regióne je v okresoch Kežmarok, Humenné a Snina, čo je výrazne ovplyvnené topografiou. Vzhľadom k vysokému objemu tranzitu nákladu medzi Poľskom a Maďarskom v tomto regióne, je potrebné riešiť dokončenie rýchlostnej cesty R4, ktorá by mala slúžiť medzinárodnej tranzitnej doprave v tomto smere a zlepšiť vzájomnú dostupnosť Košíc a Prešova s Miškolcom, Budapešťou a Rzeszowom. Železničná sieť je nedostatočná, keďže pozostáva zo 420 kilometrov železničných tratí a 41 km Tatranskej elektrickej železnice. Hustota železničnej siete v regióne v míľach na 1.000 km² je 46.75 kilometrov. Priemerná hustota železničných tratí na Slovenskú je 73,26 km na 1.000 km² a Prešovský kraj má najnižšiu hodnotu tohto ukazovateľa na Slovensku. Železničné spojenie chýba v severovýchodnej časti územia v okresoch Stropkov a Svidník. Čo sa týka leteckej dopravy, Prešovský kraj má dominantnú úlohu s medzinárodným letiskom Poprad-Tatry. Čo sa týka **Košického kraja**, letisko Košice je verejné civilné letisko pre vnútroštátnu aj medzinárodnú leteckú prevádzku. Poskytuje pravidelnú i nepravidelnú leteckú prepravu. Pasová a colná kontrola je k dispozícii 24 hodín denne. Súčasný stav letiska nie je v dôsledku zvýšenia výkonnosti dostatočná a v blízkej budúcnosti sa letisko pripravuje na svoju expanziu, to znamená vybudovanie nových kapacít pre státie a parkovanie lietadiel na letisku Košice. Terminál pre cestujúcich je jednoposchodová klimatizovaná budova; súčasťou terminálu je napojenie na existujúcu cestnú dopravu. Umiestnenie letiska Košice je asi 6 km južne od mesta Košice a nachádza sa 10 minút od centra mesta Košice, 30 minút od Prešova a 20 minút od slovensko-maďarskej hranice. Dĺžka cestnej siete v Košickom kraji je 2.379 tisíc kilometrov. Táto oblasť predstavuje 13,26% dĺžky cestnej siete na Slovensku. Košický kraj sa podieľa len 10,3% na cestách prvej triedy v krajine. Z hľadiska dĺžky ciest je Košický kraj porovnateľný s ostatnými regiónmi, no má vyšší podiel komunikácií nižšej úrovne (2. a 3. triedy). V tomto regióne existuje 586 km ciest II. triedy a 1.421 km ciest III. triedy a je tu len krátky úsek diaľnice. Hustota cestnej siete vo vzťahu k veľkosti rozlohy Košického kraja je nižšia, než je celoslovenský priemer. Trend posledných desaťročí – suburbanizácia - je hlavnou výzvou pre mestskú dopravu. Zvyšuje potrebu individuálnych druhov dopravy, tým aj dopravné zápchy a nepriaznivé vplyvy na životné prostredie. 40% emisií CO₂ a 70% emisií iných znečisťujúcich látok pochádza z mestskej dopravy. Najhoršia kvalita ciest 2. triedy je v okresoch Košice-okolie, Rožňava, Spišská Nová Ves a Gelnica. 1.379,46 km celkovej dĺžky ciest tretej triedy (260 km) je v zlom stave a 17,4 kilometrov (1,26%) v havarijnom stave. Železničná dopravná infraštruktúra v **Košickom kraji** sa vyznačuje pomerne vysokou hustotou siete so zastaralou technológiou; technický základ železničnej infraštruktúry nie je dostatočne

pripravený na meniace sa podmienky a štruktúru dopravného trhu. Táto situácia nastala predovšetkým z dôvodu nízkej technickej úrovne a kvality technickej základne železníc a jej zanedbanej údržby či nedostatočného využitia. Hlavná os siete železničnej infraštruktúry pozostáva z tzv. slovenského trojuholníka, ktorého ramená tvoria líniu: Košice - Žilina - Bratislava a Bratislava - Zvolen - Košice. Ostatné trate sú doplnkové alebo spájajú základné koridory a trate miestneho a regionálneho významu. Železničná sieť je riadená Železnicami Slovenskej republiky. V tomto regióne nie je úzkokojarka (s výnimkou rekreačnej Detskej železnice v Košiciach). Širokorozchodná trať vedie z Ukrajiny cez Maťovce do Hanisky pri Košiciach. Bola vybudovaná na prepravu surovín zo Zakarpatska pre spoločnosť US Steel s.r.o. Košice. Konštrukčná dĺžka tratí prevádzkovaných v Košickom kraji je najväčšia - 706 km, čo predstavuje 20% celkovej dĺžky železníc na území SR (3.592 km). Terminál kombinovanej dopravy v Dobrej sa nachádza na V. Pan-európskom železničnom koridore (Benátky - Bratislava - Žilina - Košice - Čierna nad Tisou - Lvov a blízko prekládkovej stanice Čierna nad Tisou, na hranici s Ukrajinou a Maďarskom), navyše ponúka štandardné služby poskytované na termináloch, rovnako aj prekladanie nákladu zo širokého rozchodu na normálny rozchod a naopak. V Košickom kraji je 60% železničných zastávok v zlom technickom stave (bez čakární, bez WC, bez prístrešku, zdevastované, znečistené). Táto skutočnosť v značnej miere ovplyvňuje cestujúcich pri výbere druhu hromadnej dopravy (vlak, autobus). Ide väčšinou o zastávky a stanice bez zamestnancov z dôvodu zrušenia predaja cestovných dokladov alebo zníženia počtu zamestnancov. Významný vplyv na nízky počet záujemcov o železnicu má umiestnenie zastávok mimo zastavaných plôch a mimo obcí bez prístupových chodníkov a osvetlenia.⁷²

Rumunsko je zaradené na posledné miesto v Európe, pokiaľ ide o dĺžku diaľnic na 100.000 obyvateľov. Cestnú dopravnú sieť tvorí hlavne (90%) dvojprúdová cesta, čo predstavuje vysoké riziko nehôd, 4 krát vyššie ako na diaľniciach. Kritický stav infraštruktúry cestnej dopravy vedie k nízkej úrovni vzájomného prepojenia s hlavnými ekonomickými centrami a významnými mestami, a taktiež s ďalšími uzlami kombinovanej dopravy, ako sú prístavy a letiská. Ak vezmeme do úvahy existujúce nedostatky, pokračovanie v diaľničných stavbách je nevyhnutné na to, aby sa dokončili cestné siete, ktoré sa nachádzajú v centrálnej sieti TEN-T, a to aj formou obnovy, modernizácie a rozšírenia štátnych ciest a výstavby obchvatov miest. Čo sa týka železničnej dopravy, dĺžka elektrických dráh bola 4.020 km, čo predstavuje len 37,3% z celkovej dĺžky železníc, zatiaľ čo hustota tratí na 1000 kilometrov štvorcových bola len 45,2% (zdroj: *INSSE, 2012*). Vozňový park je zastaralý (dlhšie ako 35 rokov v prevádzke) a jeho použitie je neefektívne (s mierou využitia okolo 55%). Pre **severovýchodný región Rumunska** môže byť typický znížený stupeň modernizácie okresných a obecných ciest, či mestských lokalít, ktoré nemajú hlavné alebo vedľajšie pripojenie na cestnú, či železničnú sieť TEN-T. Situáciu v **severozápadnom regióne Rumunska** vykresľuje relatívna izolácia regiónu vo vzťahu k paneurópskym dopravným koridorom a centrálnej sieti TEN-T, nedostatok diaľnic, rýchlostných komunikácií a rýchlostných železníc pre zabezpečenie spojenia s mestskými centrami z iných regiónov a krajín a napojenie na sieť TEN-T, znížená úroveň modernizácia cestnej siete, najmä regionálnych a miestnych / obecných ciest a železníc, rovnako ako nedostatok kombinovaných terminálov pre nákladnú dopravu, nízka úroveň prístupnosti niektorých oblastí krajiny, čo vedie k nízkej úrovni atraktívnosti, zníženej úrovni investícií a málo rozvinutej regionálnej cestnej siete s nedostatočnou kvalitou. Podiel

⁷² Na základe Partnerskej dohody SR na obdobie rokov 2014-2020 a súvisiacich programov regionálneho rozvoja

nemodernizovaných okresných ciest (štrkových ciest a poľných komunikácií) je v porovnaní s celkovými okresnými cestami stále vysoký (25% tvorilo v roku 2012 neupravené vozovky). Nie je tu ľahký prístup k TEN-T koridorom a následne do miest, čo vedie k nedostatku mobility vo vzťahu k podstatnej časti pracovnej sily z vidieckych oblastí. **Satumarská župa** má okrajovú polohu, a preto nie je zabezpečený priamy prístup k hlavným dopravným koridorom. Navyše ako nevýhody tejto župy môžu byť spomenuté: potrebný kruhový objazd pri meste Satu Mare (hlavný dopravný uzol župy) a diaľnice, či vedľajšie celoštátne a regionálne cesty v nevyhovujúcom stave. Podmienky železničnej infraštruktúry sú tiež veľmi zlé, chýbajú tu intermodálne dopravné centrá a ďalšie vybavenie, či pravidelné medzinárodné letecké linky (iba vnútrozemské lety do Bukurešti prevádzkované spoločnosťou TAROM). Čo sa týka cezhraničnej konektivity, hranica severozápadného regiónu s Maďarskom je 265 km dlhá, so 4 cestnými hraničnými priechodmi (pre ľudí aj tovar) a 2 železničnými hraničnými priechodmi. Hoci priemerná vzdialenosť medzi hraničnými priechodmi je 45 km, mnoho sídel z pohraničia znížilo dostupnosť týchto miest vzhľadom na nedostatok spojení, zničené cesty, či prerušenia dopravných sietí. V priebehu programového obdobia 2007-2013 bola financovaná výstavba celkom 10 nových cezhraničných ciest, ktoré však nemôžu byť využívané pred vstupom Rumunska do schengenského priestoru. Hraničné prechody Borş - Ártánd a Petea - Csengersima patria medzi najpoužívanejšie na maďarskej hranici, ktoré pojmu cca 25% cestnej dopravy na tejto hranici (15.000 vozidiel z a 11.000 vozidiel do Maďarska každý deň, z toho cca 40% nákladných automobilov). Cezhraničná mobilita je brzdená nedostatkom TEN-T prepojení, pozastavením prác na diaľnici Transylvania a nedostatočnou elektrifikáciou na prepojení TEN-T. Rýchlosť cestnej a železničnej dopravy je najnižšia medzi mestami Satu Mare a Nyíregyháza, pričom na tejto trase je priemerná rýchlosť 57,3 km/h na ceste a 29 km/h po železnici. Dĺžka hranice medzi severozápadným regiónom a susednými ukrajinskými oblasťami je 250 km (185 km po zemi a 65 km pozdĺž rieky Tisa). Na hranici dlhej 162 km, ktorá patrí pod **Marmarošskú župu**, existujú 3 hraničné priechody, z ktorých jeden zabezpečuje železničné spojenie s Ukrajinou. Zo Satumarskej župy vedie na Ukrajinu jeden hraničný priechod, a to Halmeu - Diakovo (po ceste, nákladná doprava a železnica), ktorý sa práve stavia pomocou ENPI projektu veľkého rozsahu vo výške 7 miliónov eur (pod názvom: Vybudovanie hraničného priechodu Halmeu-Diakovo, ktoré je financované Programom cezhraničnej spolupráce Maďarsko-Slovensko-Rumunsko-Ukrajina 2007-2013). Preprave osôb a tovaru na vonkajších hraniciach Európskej únie bráni zníženie počtu hraničných priechodov a potreba ich modernizácie, čo je problémom predovšetkým pre obyvateľov Marmarošskej župy. Zároveň možno spomenúť zlú kvalitu ciest a rozdiely medzi rozchodom koľají. Železnice z pohraničnej oblasti tiež zabezpečujú spojenie medzi Slovenskom a Poľskom. Šance na otvorenie nových hraničných priechodov s Ukrajinou zostávajú nižšie až do podpísania Dohody o partnerstve medzi EÚ a Ukrajinou v rámci Východného partnerstva, čo by tiež zaistilo prístup Ukrajiny do európskeho hospodárskeho priestoru.⁷³

Zakarpatská oblasť sa nachádza na juhozápade Ukrajiny a je geografickým stredom Európy. Hlavnými prvkami dopravného priestoru Zakarpatska sú: (i) priaznivá geografická a hospodárska poloha na križovatke hraníc s Maďarskom, Slovenskom, Poľskom a Rumunskom; (ii) dostupnosť významného dopravného uzlu Čop-Mukačevo-Baťovo-Užhorod (železnica, diaľnice, letecká doprava, výhľadovo - vodná doprava) (iii) tranzit 5. (tzv. krétskeho) medzinárodného prepravného koridoru (Terst-Lubľana-Budapešť-Bratislava -Čop-Ľvov); (iv)

⁷³ Plán rozvoja severozápadného regiónu, Rumunsko 2014-2020

príležitosti otvorené vzhľadom na ukrajinské zákony "O špeciálnej ekonomickej zóne Zakarpatska" a "O zvláštnom investičnom režime v Zakarpatskej oblasti". To znamená, že tento región je dôležitým dopravným koridorom medzi Európou a Áziou. Strategickým cieľom je vývoj a zriadenie hraničnej dopravnej infraštruktúry prostredníctvom plného a efektívneho využitia existujúcich i potenciálnych prepravných kapacít Zakarpatska. Dopravné kapacity regiónu sú 52 miliónov ton nákladu ročne v rámci vývozu, dovozu a tranzitu. Obrat nákladných dopravných podnikov v roku 2013 predstavoval 6.763,6 miliónov ton/km a zvýšil sa v porovnaní s rokom 2012 na 12,4%. Objem cestujúcich sa v roku 2013 v porovnaní s rokom 2012 znížil na 8,5% a dosiahol 1.319,9 miliónov pasažierov/km. Dĺžka diaľnic je v tejto oblasti 3.347,8 km, vrátane 1.100,4 km štátnych ciest a 2.247,4 miestnych komunikácií, z ktorých iba 340 km patrí do ciest I. a II kategórie. Nemenej dôležitá je v tomto regióne aj železničná doprava, ktorá slúži 42% objemu nákladu a 40% objemu osobnej dopravy. Infraštruktúra tejto oblasti je menej rozvinutá. Dĺžka prevádzkovaných železničných tratí v regióne je 604,4 km. Jednou z priorít "Stratégie regionálneho rozvoja Zakarpatska do roku 2015" je "rozvoj cestovného ruchu a sektoru rekreácie" v tejto oblasti. Je nutné obnoviť železničné spojenie z dediny Dilove cez rumunské mesto Sighetu-Marmatiei do dediny Terešva. Spojili by sa tým železničné systémy Zakarpatskej, Lvovskej a Ivanofrankivskej oblasti a vytvoril by sa prístup k mnohým mestám v Rumunsku. Preto je na základe moderných požiadaviek trhu medzinárodnej dopravy nutné sústrediť úsilie na zlepšenie hraničnej dopravnej infraštruktúry, čo bude mať v prvom rade pozitívny dopad na ekonomiku prihraničných regiónov. **Ivanofrankivská oblasť** sa nachádza v juhozápadnej časti Ukrajiny a má priaznivú geografickú a tranzitnú polohu. Prostredníctvom rozsiahlej siete ciest v rámci tohto regiónu je spojená s radom významných ekonomických oblastí Ukrajiny a susedných európskych krajín; nachádza sa v oblasti medzinárodných dopravných koridorov, na križovatke európskych trás. Na severe regiónu vedie európska trasa E50 (Francúzsko – Ruská federácia), diaľnice E40 (Benátky - Kyjev) a E85 (Baltské more - Čierne more). Dopravný systém v regióne je zastúpený železničnou, cestnou, leteckou dopravou a zahŕňa 496 kilometrov železničných tratí, 4.172,6 km spevnených ciest a 60,3 km trolejbusových tratí. Najväčší podiel v nákladnej doprave predstavovala cestná doprava, ale v posledných rokoch podiel železničnej dopravy rastie. Podobnú situáciu možno pozorovať v odvetví dopravy cestujúcich. Orientačný ročný objem nákladu železničnej a cestnej prepravy predstavoval 12,5 milióna ton (železničná - 3,3 milióna ton, cestná doprava - 9,2 milióna ton) a ročný objem cestujúcich - 99,3 miliónov ľudí (železničná doprava - 6,3 milióna, cestná autobusová - 73 miliónov, trolejbusová - 20 miliónov pasažierov). Keďže je Ivanofrankivská oblasť strategicky zameraná na rozvoj cestovného ruchu, dôležitá perspektíva a význam tohto subsystému zlepšuje diaľkovú autobusovú a železničnú dopravu v regióne, ako aj podpisovanie zmlúv s medzinárodnými leteckými spoločnosťami o poskytnutí lacnej leteckej dopravy z krajín EÚ. Okrem toho sa musí reformovať dopravný systém na území regiónu. **Černovická oblasť** je klasifikovaná ako oblasť s vysokou mierou tranzitu, pretože ide o pohraničný región. Región Černivci má priaznivú dopravu a geografickú polohu, hustú sieť železníc a ciest, potrubia a elektrického vedenia. Toto regionálne centrum má výhodné železničné spojenie s európskymi hlavnými mestami: Bukurešťou, Sofiou, Belehradom a Moskvou. Transportný systém regiónu Černivci je dôležitým nástrojom na dosiahnutie sociálnych, hospodárskych, politických a iných cieľov, čo zaisťuje zvýšenie kvality života. Štúdia súčasného stavu rozvoja regionálneho dopravného systému a jeho fungovania ukazuje, že má významné rezervy, čo sa týka príležitostí a kapacity prevádzkovať vnútroštátnu i medzinárodnú prepravu, ale jej úroveň nezodpovedá medzinárodným štandardom. Stav dopravných subsystémom v oblasti Černivci

možno charakterizovať ako nevyhovujúci, a to napriek skutočnosti, že tento región susedí s dvoma krajinami - Moldavskom a Rumunskom. Sieť verejných komunikácií pozostáva v tejto oblasti z 2.885,5 km ciest, z ktorých 117,3 km (4,1%) sú národné cesty a 95,6 km (3,3%) - medzinárodné cesty. Hustota ciest v regióne Černivci je 0,36 km na 1 m², čo je viac ako celoštátny priemer (0,28 km na 1 m²). Pre nízku úroveň stavu ciest hovorí skutočnosť, že iba 0,4% všetkých komunikácií (konkrétne 10,3 km) je vybavených elektrickým vedením. Chodníky sú iba pri 18,5% ciest. Celková dĺžka vodorovného dopravného značenia je len 1.261 km, t. j. 43,7% z celkovej dĺžky ciest. Okrem toho, niektoré mosty, ktoré spájajú sídla, sú v havarijnom stave (od povodní v rokoch 2008 a 2010). Na vyriešenie mnohých problémov s dopravnou infraštruktúrou je potrebné analyzovať stav komunikácií a mostov v regióne, opraviť cesty národného a miestneho významu, poskytovať vysokorýchlostné železničné a letecké spojenie, zabezpečiť značenie ciest.⁷⁴

Verejná doprava - podľa názoru účastníkov na seminároch zainteresovaných strán, ktorá prekračuje hranice s využitím služieb verejnej dopravy, nie je jednoduchý proces. Cezhraničná verejná doprava v podstate takmer neexistuje. Nefiguruje tu žiadna dopravná spoločnosť s ponukou stálych liniek cez hranicu. Keď spoje verejnej dopravy dorazia na hranicu, zastavia a zase sa vracajú naspäť. Cestujúci musia prekonať hranicu pešo a nastúpiť na iný spoj, zatiaľ čo cestovné poriadky nie sú zladené. Časový rámec prechodu cez hranicu do / z Ukrajiny sa nedá predvídať, čo zapríčiňuje nevýhodnejšie využívanie služieb verejnej dopravy.

10.1.5 Spoločné výzvy v oblasti bezpečnosti a ochrany (TC8)

Záplavy

V **Boršodsko-abovsko-zemplínskej župe** sa drvivá väčšina (viac ako tri štvrtiny) povodia prirodzeného vodného toku nachádza v zahraničí, takže kvalita vody z riek presahujúcich hranice (Tisa, Bodrog, Slaná, Hornád, Bodva) je silne závislá na prírodných faktoroch a ľudských zásahoch susedných krajín. Horná časť rieky Tisa a jej prítoky majú obzvlášť prudké toky. Ich hraničné úseky môžu kvôli silnejším zrážkam často uvádzať vzostup hladiny vody až o niekoľko metrov za jeden deň v každom ročnom období. V údolí Slanej a Hornádu nebol vybudovaný žiadny kontinuálny systém protipovodňovej ochrany; chránené sú striedavo miestami so zátokami a otvorenými priestranstvami. Región Hornej Tisy je v oblasti vysokého rizika, pokiaľ ide o povodne. Tisa sa vylieva v priemere približne každých 1,5-2 roky, závažnejšie povodne sa vyskytnú každých 5-6 rokov, mimoriadne záplavy prídu od každých 10-12 rokov. Mimoriadne citlivé oblasti z hľadiska povodní a vnútrozemských vôd sú Bodrogköz a Taktaköz, ktoré určujú obrábateľnosť pôdy a rozvoj sídiel.⁷⁵

Pokiaľ ide o bezpečnosť životného prostredia župy, ochrana pred povodňami je najdôležitejším rizikovým faktorom v **Sabolčsko-satmársko-berežskej župe**. Hrozba záplav v regióne je podľa národných i medzinárodných noriem extrémne vysoká. Medzi špecifiká tohto regiónu, ktoré majú významný vplyv na záplavy patria: koryto rieky Tisa je sústavou nádrží, povodeň znamená stojacu a zadrživanú vodu a tá má za následok pomalé odznievanie a pretrvávanie závažných úrovní záplav. Povodňové situácie na Tise sú silne ovplyvnené jej prítokmi; odliv záplav spôsobený zmenami úrovne vody na rieke Dunaj.

⁷⁴ Na základe príslušných a relevantných údajov a programoch/plánoch rozvoja

⁷⁵ Koncept rozvoja oblasti Boršodsko-abovsko-zemplínskej župy - 2013, Situačná analýza

Najvyšší stav hladiny vody za rok je možné pozorovať v jarných a zimných mesiacoch. Ďalší rozvoj národného Vásárhelyi plánu zohráva dôležitú úlohu pri riešení nebezpečných situácií; s jeho pomocou je možné úroveň povodňového rizika výrazne znížiť.⁷⁶

V **Košickom kraji** môžu nastať povodne v priebehu celého roka. Na jar a v lete sa záplavy objavujú najčastejšie v dôsledku kombinácie zrážok a topiaceho sa snehu. V lete a na jeseň je to kvôli búrkam z tepla, rovnako ako regionálnym zrážkam. V zimnom období to je v dôsledku náhleho topenia snehu alebo dôjde kvôli mrazom k zablokovaniu toku. Pri povodniach v období január až august 2010 bolo v Košickom kraji zasiahnutých 170 obcí v okresoch Trebišov, Košice-okolie a Michalovce. Neupravené povodia, poškodené hrádze, ochranné zariadenia atď. zvyšujú riziko povodňových škôd, alebo môžu dokonca spôsobiť ďalšie potenciálne nebezpečenstvo záplav. Problémom spojeným s aktuálnou povodňovou situáciou je tiež financovanie vodohospodárskych služieb vykonávaných vo verejnom záujme. Situácia sa nezlepšila ani po presunutí vodnej správy zo sektoru poľnohospodárstva na Ministerstvo životného prostredia v roku 2003. Došlo však k zásadnej zmene v tom, že bola prijatá legislatíva (zákon č. 364/2004 o vodách a zákon č. 666/2004 o ochrane pred povodňami), ktorá sa zameriava na financovanie správy systému vodných tokov a povodí a určuje, čo majú zaplatiť užívatelia vody a čo štát. Vláda s cieľom zabezpečiť zníženie povodňových rizík v roku 2011 schválila uznesením č. 556 / 2010 zo dňa 27.8.2010 prípravu projektu Program revitalizácie krajiny a integrovaného manažmentu povodí SR pre vybrané oblasti krajiny. V Košickom kraji sú do tohto projektu zapojené obce Malá Lodina a Svinica v okrese Košice okolie (povodie Hornádu) a mesto Košice, časť Ťahanovce. Košický samosprávny kraj a Agentúra pre regionálny rozvoj Košice v spolupráci s Prešovským samosprávnym krajom, Slovenským vodohospodárskym podnikom a Slovenským hydrometeorologickým ústavom zavádzajú projekt "Skvalitnenie povodňového manažmentu a protipovodňového plánovania v povodí Hornádu na území SR". Hlavným cieľom projektu je zlepšenie mestského plánovania a zníženie ekonomickej straty v dôsledku povodní v povodí Hornádu (na území Košického samosprávneho kraja od vodnej nádrže Ružín južne až po hranicu s Maďarskom).⁷⁷

Extrémne silné dažde a následné záplavy, ako aj dlhé obdobia sucha plynúce z globálneho otepľovania atmosféry vo všeobecnosti zvyšujú na území východného Slovenska frekvenciu svojho výskytu. Záplavy na **východnom Slovensku** spôsobené extrémnymi zrážkami počas miestnych búrok patria spravidla medzi najničivejšie v rámci Slovenskej republiky. To si vyžaduje zásadnú zmenu v prístupe k vode v krajine s potrebou zvýšiť retenčné kapacity na účel spomalenia odtoku a to najmä v obdobiach s výdatnými zrážkami, ako aj vytvárať zásoby vody na obdobia sucha. Špecifickým problémom východného Slovenska, najmä **Prešovského kraja**, je veľké nebezpečenstvo povodní. V rokoch 1993 - 2005 bola kritická situácia v dôsledku záplav v tomto regióne zaznamenaná až 10 krát a viac ako 50 ľudí zomrelo. Podľa názoru odborníkov je zvýšená hrozba záplav na východnom Slovensku dôsledkom o. i. nevhodného spôsobu obhospodarovania pôdy a lesného hospodárstva. Najmä vo Východoslovenskej nížine, Košickej kotline, povodí Hornádu a Popradu a v Spišsko-šarišskom medzihorí prevládajú veľké časti ornej pôdy s minimálnym zastúpením ekologicky stabilizačných prvkov v štruktúre krajiny. Oblasti lesov a trvalých trávnatých porastov majú najdôležitejšiu úlohu pri zabezpečovaní retenčnej schopnosti a ekologickej stability v krajine. Súčasný stav väčšiny riek a ich povodí možno charakterizovať z hľadiska protipovodňových opatrení takto: významné zníženie prirodzenej retenčnej schopnosti povodí a zvyšovanie

⁷⁶ Koncept regionálneho rozvoja Sabolčsko-satmársko-berežskej župy – 2012, Situačná analýza

⁷⁷ Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Košického samosprávneho kraja

rýchlosti povrchového odtoku v krajine, čím sa zvyšuje riziko a frekvencia záplav; zvyšuje sa miera erózie, čo má za následok znižovanie úrodnosti pôdy (najmä v horských a podhorských oblastiach); došlo tiež k podstatnému zníženiu ekologických funkcií vodných tokov a tým aj k zhoršovaniu stavu prírodných vodných a mokraďových ekosystémov. Vzhľadom na to, že retenčné schopnosť krajiny majú priamy vplyv na oblasť povodňového ohrozenia, je nutné tento problém riešiť komplexne, v povodí ako celku. V súčasnej dobe však stále existujú dôležité prvky protipovodňovej ochrany, ako je úprava tokov, výstavba nádrží, hrádze na ochranu pred záplavami, čerpacie stanice vnútorných vôd a odvodňovacie kanály. Osobitnú úlohu pri zmiernení dopadov záplavových vln majú na východnom Slovenska priehrady ako Domaša a Vihorlat (Zemplínska Šírava), Starina a suchý polder Beša. Neoddeliteľnou súčasťou protipovodňových opatrení je tiež zaistenie koordinovaného prístupu so susednými krajinami pri ochrane pred záplavami v hraničných vodách.⁷⁸

V **severozápadnom regióne Rumunska** (Marmarošskej a Satumarskej župe) majú povodne najvyššiu frekvenciu na jar, v dôsledku topiaceho sa snehu, spolu s výdatnými jarnými zrážkami, ale aj v lete vďaka privalovým dažďom. Napriek niektorým hydrotechnickým prácam vykonaným na ochranu pred povodňami, je stále veľká časť územnej verejnej správy ovplyvnená týmto typom rizík. Najviac postihnutými oblasťami sú nížina Ecedea, údolia riek Samoš a Kriš, konkrétne v Satumarskej, Marmarošskej a Bystricko-nasodskej župe. V týchto regiónoch dochádza k záplavám s materiálnymi škodami rôzneho rozsahu každý rok. Významná časť tohto regiónu, vrátane uvedených troch žúp, patrí spolu so susediacimi územiami Ukrajiny, Slovenska a Maďarska do hydrografického povodia Tisy, ktoré predstavuje jedno z najvyšších rizík záplav na európskej úrovni. Najviac povodní spôsobuje lesné ťažba.⁷⁹ **Župa Suceava** zastupuje rizikové záplavové oblasti s rozlohou 51.756 ha, v regiónoch, cez ktoré pretekajú hlavné rieky tejto župy (Suceava, Moldova, Siret), rovnako ako v kopcovitých oblastiach medzi planinou Dragomirna a Obcina Mare, ktoré križujú menšie rieky župy tečúce prevažne do rieky Suceava.⁸⁰

Na **Ukrajine** Tisa a jej prítoky v Zakarpatskej oblasti naznačujú potrebu komplexného prístupu k riešeniu problému environmentálnych faktorov. Veľký vplyv na vznik a vytvorenie povodní majú činnosti ľudí, pretože tieto zapríčinili pokles v rozsiahlych oblastiach rozvinutých lesných plôch a zmenu v ich druhovej skladbe, vývoji a výsledkoch hospodárskej činnosti v oblastiach ohrozených povodňami. Činnosti týkajúce sa ochrany pred záplavami začali vodárne Zakarpatska v 18. storočí. Niektoré z nich potrebujú rekonštrukciu a modernizáciu. Priehrady rôznych výšok netvorí jediný komplex, ktorý by mohol zabezpečiť spoľahlivú ochranu pred povodňami; Ich konštrukcia nespĺňa moderné technické požiadavky. Problém spočíva tiež v tom, že súčasný stav infraštruktúry a vodných protipovodňových stavieb Zakarpatska nechráni obyvateľstvo, priemyselné prevádzky a poľnohospodársku pôdu pred škodlivými účinkami vôd.⁸¹

Všeobecným javom je to, že **frekvencia a úroveň povodní** neustále rastie. Nárast týchto hodnôt možno prehľadne ukázať na rieke Tisa, ktorá je najväčšou riekou v regióne (úroveň záplav sa zvýšili dokonca aj po 21 mesiacoch pri 3 vzorkovacích staniách o viac ako 50 centimetrov):

⁷⁸ Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Prešovského samosprávneho kraja na obdobie rokov 2008-2015

⁷⁹ Plán rozvoja severozápadného regiónu 2014-2020

⁸⁰ Stratégia ekonomického a sociálneho rozvoja župy Suceava, obdobie rokov 2011-2020

⁸¹ Komplexná ochrana pred povodňami v povodí Tisy v Zakarpatskej oblasti na obdobie do roku 2015

Vzorkovacia stanica pri rieke Tisa	Štandardná záplavová úroveň (2010)	Štandardná záplavová úroveň (2013)	Rozdiel od r. 2010 do r. 2013 (v cm)	Štandardná záplavová úroveň (2014)	Rozdiel od r. 2013 do r. 2014 (v cm)
Tisabecs	120,96	122,74	+178	122,74	0
Túr- ústie	117,32	118,89	+157	118,89	0
Tivadar	114,69	116,60	+191	116,6	0
Samoš - ústie	111,99	113,43	+144	113,43	0
Vásárosnamény	111,83	113,08	+125	113,08	0
Kraszna - ústie	111,56	112,86	+130	112,86	0
Lónya	108,50	110,20	+170	110,2	0
Záhony	106,17	106,84	+67	106,84	0
Dombrád	102,62	103,86	+124	103,86	0
Tisabercel	100,30	101,26	+96	101,85	+59
Lónyay ústie hlavného kanálu	99,20	100,18	+98	100,82	+64
Bodrog - ústie	98,49	99,43	+94	99,35	-8
Tokaj - most	98,49	98,50	+1	99,3	+80

Tabuľka 9: Porovnanie hodnôt úrovní záplav

Zdroje: István Dajka: Povodňová situácia na Hornej Tise z pohľadu nových štandardných úrovní záplav (2010), nariadenie 16/2013. (III.12.) (HU), nariadenie 74/2014 (XII.23.)

Povodne v **maďarskom a ukrajinskom povodí** Hornej Tisy sa čoraz viac zintenzívňujú v porovnaní so všetkými predchádzajúcimi záplavami za posledných 20 rokov, pričom sa realizovali významné zlepšenia protipovodňovej ochrany. Výpočty podľa simulácie a súvisiace s vývojom predpokladajú, že hladina vody by do roku 2050 mohla vzrásť takmer o 20%. Klimatické zmeny majú vplyv na všetky rieky na programovom území a dajú sa úspešne zvládnuť a potlačiť len v prípade spolupráce všetkých dotknutých krajín.

Vodné zdroje, oblasti povodia

Rieka Tisa je hlavným vodným tokom vo vodnej sieti v **Boršodsko-abovsko-Zemplínskej župe**, ktorý vstupuje na jej územie pri Zemplénagárd a odchádza pri Tisavalk. Rieky tohto regiónu patria do povodia Tisy. Slaná - predtým, než sa vlieva do Tisy, zozbiera vodu z Hornádu a Bodvy. Rieka Bodrog vteká do Tisy pri Tokaji. Región je bohatý na povrchové vody a rozvíjajúce sa vodné zdroje, ale úroveň a odtok riek (potokov) je veľmi nerovnomerný z dôvodu rozloženia zrážok. Okrem prírodných vodných útvarov sú v oblasti dôležité nasledujúce hlavné nádrže: jazero Hámor, vodné nádrže v Lázbérc a Rakaca. Pitná voda a priemyselná voda sa získava z krasových vodných zdrojov (napr. prameň Szinva, pramene Tapolca). Zdroje teplej vody z pohorí Bükk a Zemplén vytvorili základy kúpeľnej kultúry v regióne. V Bogács, Mezőkövesd, Miskolc-Tapolca, Slanáhídvég a Sárospatak (Végardó) sa nachádzajú termálne pramene, z ktorých vznikli kúpele. Prívod vody do vidieckych oblastí je zaistený prostredníctvom podzemných vôd a vody z priepustnej vrstvy (napr. artézske studne). Nadmerné používanie cenných krasových vodných zdrojov je vážnou hrozbou pre životné prostredie na celé desaťročia, a to napriek skutočnosti, že daždivé počasie v posledných

niekoľkých rokoch naplnilo najväčšie krasové rezervy s vodonosnou skalnou vrstvou. Okrem toho je ďalšou významnou úlohou rozvoj v oblastiach bez kanalizácie a znižovanie znečistenia vyplývajúceho z nesprávneho používania hnojív a pesticídov.⁸² **Sabolčsko-satmársko-berežská župa** má 329,5 km dlhý úsek riek, z ktorých Tisa predstavuje dĺžku 250 km (vstupuje do horného Maďarska pri Tisabecs z Ukrajiny a odchádza zo župy pri Tisadob), Samoš 49,5 km a rieka Túr 30 km. Ďalšími významnými tokmi sú Kraszna a východný hlavný kanál Lónyai. Z pohľadu správy rieky ničia priaznivé vlastnosti, sú tu voľné vodné zdroje, ktoré môžu byť využité pozdĺž všetkých riek regiónu. Kvalita povrchových a podzemných vôd je lepšia ako národný priemer, hoci je dôležité konštatovať, že kvalita vody je silne závislá na kvalite rieky v susednej krajine, odkiaľ prichádza. Kvalita vody z prítokov prúdiacich z druhej strany hranice – Samoš, Kraszna a Túr - sa veľmi líši a vyplýva z množstva a zdroja znečistenia (priemyselné, ťažobné, komunálne) druhej krajiny. Oblasť vodných zdrojov zabezpečuje potreby vody miestnemu priemyslu a poľnohospodárstvu. V tejto župe sa nachádza celkom 32 termálnych prameňov, niektoré z nich s vysokým obsahom jodidu, bromidu a fluoridov.⁸³

V **Prešovskom kraji** sú horné úseky hlavného toku Hornádu, Torysy, Tople, Ondavy a Laborca, ktoré zatiaľ nie sú významne ovplyvnené antropogénnymi činnosťami. Výnimkou je rieka Poprad, ktorej celé povodie leží na Slovensku, v Prešovskom kraji, a na svojom 137. riečnom kilometri prechádza do Poľska. Tiež dve vodné nádrže Prešovského kraja - Starina a najmä Veľká Domaša - výrazne hydrologicky, ale aj kvalitatívne ovplyvňujú toky, pri ktorých ležia. Povodie rieky Poprad zahŕňa veľmi dôležitú oblasť Vysokých Tatier, kde je jedenásť vodných tokov, ktoré sú využívané na zásobovanie celej oblasti pitnou vodou. Kvalita vody z týchto prameňov, ktoré sú najdôležitejšími ľavostrannými prítokmi rieky Poprad, je dobrá, vhodná na dodatočnú úpravu pre účely jej pitia. Nevýhodou je ich nízka mineralizácia aj mikrobiologické vlastnosti. Existujú dôkazy o znečistení prítokov zapríčinené liečebným, rekreačným a športovým komplexom a toto znečistenie sa odnáša do rieky Poprad. Podstatná časť zdrojov podzemných vôd v Prešovskom kraji je podľa vyhlášky Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky č. 151/2004 z 20. marca 2004 o požiadavkách na pitnú vodu a kontrolu kvality pitnej vody uspokojivá bez toho, aby bola potrebná jej náročná úprava. Nachádzajú sa tu však miesta so zdrojmi podzemných vôd s problematickou a / alebo ohrozenou kvalitou vody, z ktorých pre niektoré zdroje dokonca vydal Úrad verejného zdravotníctva zákaz ich využívania. Ide o lokality:

- sedimenty rieky Cirocha zo Sniny až po jej ústie a rieky Laborca z Humenného s pokračovaním do **Košického kraja**, ktoré obsahujú zvýšené koncentrácie železa a mangánu, ropné látky a agresívny oxid uhličitý,
- sedimenty rieky Ondava z Domaše s pokračovaním za hranicou Prešovského kraja prenikajú do povrchových vôd rieky Ondava, čo vedie predovšetkým k zvýšeniu hodnôt NEL, amónia a sekundárne železa a mangánu,
- sedimenty rieky Poprad s vodou zvyčajne s vysokým obsahom železa, mangánu, ropných produktov a vyššej teploty,
- podzemná voda v naplavených sedimentoch rieky Tople ukazuje pomerne dobrú kvalitu; ale aj zvýšené pH, chloridy, organickú zložku (CHSKMn) a koliformné baktérie.

Niektoré z uvedených zložiek vo vodách naplavených usadenín riek, a to najmä v nížinách, sú

⁸² Koncept rozvoja oblasti Boršodsko-abovsko-zemplínskej župy - 2013, Situačná analýza

⁸³ Koncept regionálneho rozvoja Sabolčsko-satmársko-berežskej župy - 2012, Situačná analýza

prírodného pôvodu (železo, mangán, vysoký oxid uhličitý, amóniové zlúčeniny, rovnako ako sírany a chloridy). Väčšina z týchto zdrojov sa nachádza v nížinách, ktoré sa využívajú hlavne v poľnohospodárstve. Tiež sa v tejto oblasti, ktorej vodné zdroje sú zvyčajne kontaminované, vyskytuje priemysel, sídla, cesty, železnice a vodné toky.⁸⁴

Rieky **Zakarpatskej oblasti** sú geograficky umiestnené a patria do povodia jedného z najväčších prítokov Dunaja - rieky Tisa, čo je hlavná vodný tok v regióne. Celková dĺžka rieky Tisa je 967 km, z toho jej ukrajinská časť - 262 km. Celková plocha povodia zaberá 157 tisíc kilometrov (na území Ukrajiny – 11.300 km). Táto rieka je vytvorená sútokom Bielej a Čiernej Tisy v blízkosti mesta Rachiv v Zakarpatskej oblasti. Hlavné prítoky: Apshynets, Kosovo, Terešva, Derbačka, Tereblya, Boržava. Rieky Prut a Dnester prúdia buď cez územie **Ivanofrankivskej** alebo **Černovickej oblasti**. Prut je ľavostranným prítokom Dunaja. Pochádza z prameňa na svahu hory Hoverla. Jeho dĺžka je 967 km (na Ukrajine - 272 km), plocha povodia – 27.500 km². Hlavnými prítokmi na území Ukrajiny sú: Pistinka, Rybnica, Čeremoš, Tlumačik, Čorňava. Rieka Dnester, čo je 3. najdlhšia rieka na Ukrajine a 9. v Európe, preteká územím Ukrajiny (v regióne Ivano-Frankivsk a Černivci) a Moldavskom a vlieva sa do Čierneho mora, čím vytvára ústie Dnestra. Priemerný ročný prietok vody v ústí dosiahol 300 m³ za sekundu. Hlavnými prítokmi na území Ukrajiny sú: Styr, Sviča, Limnicja, Zbruch, Smotrič, Ušica. Podľa skúseností z minulých rokov je znečistenie riek prekračujúcich hranice spôsobené nedostatočnými systémami zberu pevných odpadov a odpadových vôd skutočný problém.⁸⁵

Prírodné a človekom spôsobené katastrofy, mimoriadne situácie

V **Boršodsko-abovsko-zemplínskej župe** je dôležitosť krízového riadenia väčšia následkom vyhodnotenia povodní v rokoch 2006 a 2010. V roku 2010 Bodva prelomila hrádzu pri Edelény, čo spôsobilo obrovské škody ľuďom, ktorí tam žijú; V roku 2010 nasledovali záplavy jedna za druhou na Slanej a jej dvoch prítokoch, Bodve a Hornáde, takže hrázde tejto župy mali byť opevnené a chrániť dĺžku 630 km; napriek tomu boli Felsőzsolca a Edelény zaplavené. Extrémne množstvo dažďa a snehu by mohlo ľahko spôsobiť núdzové situácie, nakoľko zvládanie a ochrana pred týmito prípadmi nie sú úplne vyriešené.⁸⁶ Ako je uvedené vyššie, **Sabolčsko-satmársko-berežská župa** je podľa národných i medzinárodných noriem v extrémne vysokom ohrození záplavami, ktoré vyplývajú zo špecifik tejto župy, ktoré majú významný vplyv na povodne, a z jej závislosti na susedných krajinách, kde rieky pramenia a odkiaľ pritekajú. Človekom spôsobené katastrofy nie sú pre obidve maďarské župy typické. V prípade katastrof a mimoriadnych situácií poskytujú potrebnú podporu miestne oddelenia Národného riaditeľstva pre ochranu pred katastrofami.⁸⁷ V Boršodsko-abovsko-zemplínskej župe sa na podporu úloh národného orgánu zriadil záchranný tím na civilnej báze.

Slovensko v súčasnosti nečelí ani mimoriadnej situácii, ani konfliktu. V nedávnej dobe boli ovplyvnené niektoré oblasti Slovenskej republiky záplavami, spôsobenými zvýšenou búrkovou činnosťou. V tejto súvislosti Slovensko vynaložilo značné úsilie s cieľom stabilizovať situáciu a odstrániť vzniknuté škody. Slovenská republika má pre riešenie katastrof špecifický mechanizmus, ktorý vyplýva z príslušných právnych predpisov (Zákona Národnej rady Slovenskej republiky o civilnej ochrane obyvateľstva, Koncepcie organizácie a rozvoja civilnej ochrany do roku 2015, Zákona o riadení štátu v krízových situáciách mimo času vojny a

⁸⁴ Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Prešovského samosprávneho kraja na obdobie rokov 2008-2015

⁸⁵ Komplexná ochrana pred povodňami v povodí Tisy v Zakarpatskej oblasti na obdobie do roku 2015

⁸⁶ Koncept rozvoja oblasti Boršodsko-abovsko-zemplínskej župy - 2013, Situačná analýza

⁸⁷ Koncept regionálneho rozvoja Sabolčsko-satmársko-berežskej župy - 2012, Situačná analýza

vojnového stavu, Zákona o integrovanom záchrannom systéme, Zákona o ochrane pred požiarmi, Zákona o Horskej záchrannej službe, Zákona o ochrane pred povodňami a z ostatných operačných dokumentov, vrátane Analýzy územia z hľadiska možných mimoriadnych udalostí, plánov ochrany obyvateľstva, evakuačných plánov, Plánu materiálneho a technického vybavenia jednotiek civilnej ochrany, dokumentácie pre radiačné, chemické a biologické opatrenia).

V otázke cezhraničnej relevantnosti požiarov v Zakarpatskej oblasti, pokiaľ ide o slovenské oprávnené regióny, možno konštatovať, že nezisková organizácia "Agentúra pre investície, inovácie a rozvoj" spoločne s Ministerstvom vnútra Slovenska a úradom Ministerstva pre mimoriadne udalosti v Zakarpatskej oblasti vyvíjajú systémy včasného varovania (SVV) pre obyvateľstvo ohrozených regiónov v prípade núdze. Finančná podpora projektu sa poskytuje v rámci Programu CBC ENPI Maďarsko-Slovensko-Rumunsko-Ukrajina 2007-2013. Tento projekt si kladie za cieľ posilnenie a prehĺbenie cezhraničnej spolupráce medzi oboma regiónmi: Zakarpatskou oblasťou na Ukrajine a Košickým krajom na Slovensku s cieľom pripraviť sa na prípad núdze spôsobený povodňami, požiarmi a inými prírodnými katastrofami. Hlavným cieľom projektu je vytvoriť spoločný systém včasného varovania v záplavových oblastiach riek Uh, Tisa, Latorica a Bodrog, aby sa znížilo riziko úmrtnosti, ekonomických, finančných strát a iných škôd pri záplavách vo vybraných povodiach. Tento projekt bude mať pozitívny dopad na 27 ukrajinských miest s celkovým počtom obyvateľov 331.500 ľudí a na 31 sídel Slovenska - domov pre 32.126 obyvateľov. Činnosti projektu zahŕňajú: verejné obstarávanie SVV zariadení; realizácia subdodávateľských montážnych prác na SVV; zvýšenie povedomia verejnosti o tejto téme; riadenie a správa novozavedeného systému. So zriadením systémov včasného varovania sa vytvoria podmienky pre ochranu územia a zníženie možných následkov prírodných katastrof, čo zabezpečí pripravenosť pohotovostných oddielov a zariadení pre včasnú evakuáciu osôb a zvierat, odsun majetku. V Zakarpatskej oblasti bude 25 nových sirén pre varovanie obyvateľstva riadených z kontrolného stanovišťa v Užhorode. 35 nových sirén na Slovensku bude riadených zo súčasného SVV centra v Košiciach. Po dokončení projektu budú prevádzkové činnosti novovytvoreného systému včasného varovania financované zo strany slovenských a ukrajinských partnerov samostatne. Činnosť spoločných zariadení bude pokrytá na základe dvojstrannej dohody, ktorá sa podpíše po ukončení projektu.⁸⁸

V **rumunských župách** patria núdzové situácie pod správu odboru Generálneho inšpektorátu pre mimoriadne situácie (IGSU) a jej podriadených štruktúr na miestnej úrovni. 15,5% z celkového počtu týchto podjednotiek sa nachádza v tomto regióne. Podiel zásahov na základe výzvy na regionálnej úrovni je 42,35% v porovnaní s 38,15% podielom zásahov na národnej úrovni. Z celkového počtu požiarov z 31.958 registrovaných na národnej úrovni v roku 2011, bolo 3.972 zaznamenaných v **severozápadnom regióne**, najviac v Bihárskej župe a menej v **Satumarskej župe**. V roku 2011 v severozápadnom regióne zasiahol SMURD⁸⁹ v 22.053 prípadoch. V regióne sú jednotky SMURD vybavené 2 resuscitačnými sanitnými vozidlami typu SMURD, 31 ambulanciami typu B a 8 ambulanciami typu C. Najlepšie vybavenými župami sú Bihárska (s 12 posádkami) a Klužská (s 11), zatiaľ čo Satumarská má len tri posádky a Šalajská 2. V posledných dvoch župách je aj nízky počet zásahov. V

⁸⁸ Program CBC ENPI Maďarsko-Slovensko-Rumunsko-Ukrajina 2007-2013

⁸⁹ Služby pohotovostných resuscitačných a záchranných vozidiel v núdzových situáciách

severozápadnom regióne existuje celkom 84 jednotiek verejného a súkromného SVSU⁹⁰, ktoré sú zostavené v súlade s platnou legislatívou. Počet jednotiek v regióne je nad celoštátnym priemerom 16 SVSU v Bystricko-nasodskej župe (22), v Marmarošskej župe (19) a v Satumarskej (17) a pod celoštátnym priemerom v Klužskej a Bihárskej (každá s 12 jednotkami), resp. Šalajskej (3). Zariadenia pre núdzové zásahy nie sú rovnomerne rozložené po území a ich stav nie je uspokojivý, nakoľko viac ako 60% z nich je zastaralých. Okrem toho je tu nedostatočná koordinácia služieb, ktoré ponúkajú regionálne nemocnice s pohotovosťou, záchranné jednotky z miestnych nemocníc a záchranný systém (ISU, SMURD, SVSU, horská služba a pod). Napokon je tu nedostatok integrovaných call centier pre krízové zásahy, takže cieľ zabezpečiť určitú minimálnu štandardnú dobu pre núdzové situácie v regióne nemohol byť splnený, čo prispieva k zvyšovaniu regionálnych územných nerovností.⁹¹

Zakarpatská oblasť má hranice so Slovenskom, Maďarskom, Rumunskom a Poľskom. Takéto umiestnenie a osobitosti krajiny tejto oblasti umožňujú vyhodnotiť prípadné prírodné katastrofy ako potenciálne nebezpečné pre prihraničné regióny. Ak hovoríme o požiaroch, môžeme konštatovať, že sú vždy nebezpečné pre územie prihraničných krajín, najmä v prípade hraníc s oblasťami lesných porastov. To znamená, že Horský prírodný park rumunskej Marmarošskej župy, ktorý hraničí s Karpatským prírodným parkom, je v prípade požiaru na ukrajinskom území v nebezpečenstve a naopak. Ale väčšina z pohraničných oblastí oboch krajín je chránená riekou Tisa, ktorá oddeľuje jednotlivé krajiny a slúži ako prirodzená hranica. Rovnaký prirodzený mechanizmus požiarnej ochrany je na hranici s Maďarskom. Slovensko-ukrajinská hranica je menej pokrytá lesmi, pravdepodobnosť šírenia požiaru je teda tiež menšia. Výnimkou je severná hranica Zakarpatska, kde sa nachádza Užanský národný park. Zo slovenskej strany susedí s Národným parkom Poloniny a z poľskej s Národným parkom Bieszczady. Táto oblasť lesov môže podporovať šírenie požiaru, ak k takejto katastrofe dôjde na území niektorej z troch cezhraničných krajín. V roku 2014 došlo v **Zakarpatskej oblasti** k štyrom mimoriadnym situáciám. Podľa štatistických údajov je Zakarpatská oblasť jedným z regiónov s najvyššou mierou nebezpečenstva, čo znamená, že núdzové situácie v regióne sú spôsobené predovšetkým prírodnými faktormi. To je dané geografickou polohou tejto oblasti - umiestnením v hornatej krajine a v povodí rieky Tisa, častými záplavami administratívnych celkov regiónu, snehovými kalamitami, zemetraseniami. Jedným z hlavných cieľov je zlepšenie systémov varovania pri mimoriadnych udalostiach a mechanizmu na ich predchádzanie. Vzhľadom na informácie, ktoré poskytla Štátna záchranná služba Ukrajiny, boli v roku 2014 v **Ivanofrankivskej oblasti** zaznamenané dve núdzové situácie prírodného pôvodu, čo je menej ako v roku 2013. Počas mimoriadnych udalostí bolo zranených 19 osôb. Zaregistrovaných bolo aj 1.865 požiarov, čo je o 200 viac ako v roku 2003. Všeobecne možno povedať, že Ivanofrankivská oblasť je jedným z 5 regiónov s najmenším počtom havarijných udalostí na Ukrajine. Za posledný rok bola v **Černovickej oblasti** zaznamenaná len jedna núdzová situácia. Bola to katastrofa prírodného pôvodu. Tým je región Černivci jedným z najbezpečnejších oblastí na Ukrajine. Za rok 2014 došlo v regióne k 1.271 nehodám, čo je menej ako v predchádzajúcom roku (1.384). Vzhľadom na geografickú polohu regiónu tu hrozí nebezpečenstvo záplav. Na Ukrajine sa v Zakarpatskej oblasti v posledných rokoch výrazne zvýšil počet požiarov. To mohol spôsobiť celý rad problémov v tejto oblasti: nezlučiteľnosť s protipožiarnymi systémami a požiadavkami zákona, technologická

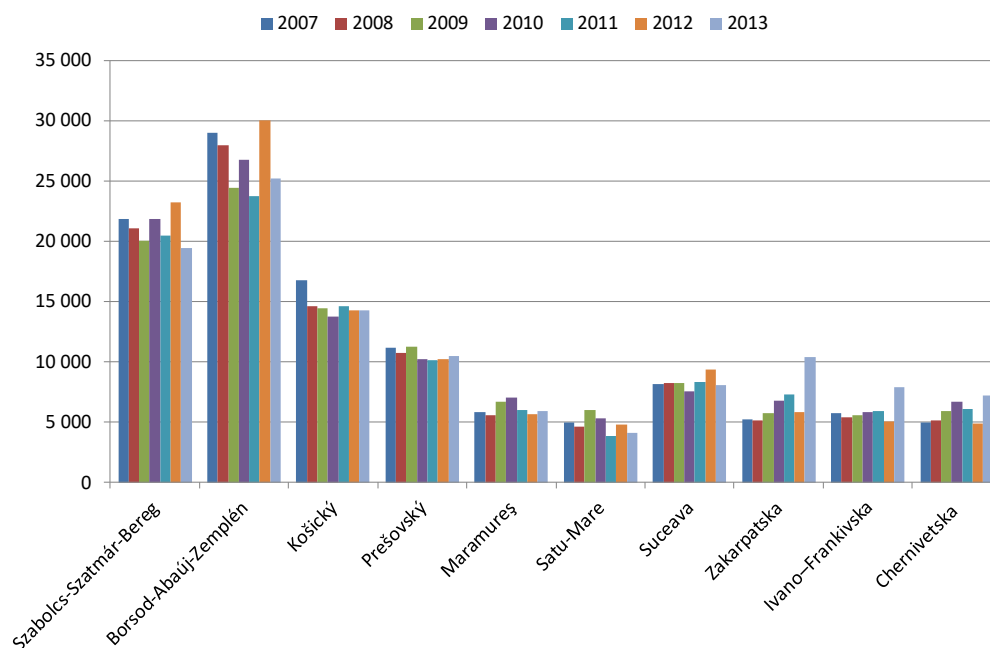
⁹⁰ Dobrovoľnícke služby pre núdzové situácie

⁹¹ Plán rozvoja severozápadného regiónu 2014-2020 a databáza Generálneho inšpektorátu pre mimoriadne situácie (IGSU)

zastaranosť požiarnych bezpečnostných zariadení, nedostatočná informovanosť verejnosti o bezpečnostných opatreniach atď.⁹²

Kriminalita

Pri pohľade na množstvo evidovaných trestných činov na prihraničnom území existuje klesajúci trend ich počtu v maďarských župách, slovenských krajoch a v rumunských župách. Avšak počet trestných činov sa výrazne zvýšil od roku 2012 do roku 2013 vo všetkých troch oblastiach Ukrajiny (v Zakarpatskej vzrástol o 79%, v Ivanofrankivskej o 56% a v Černovickej oblasti o 46%).

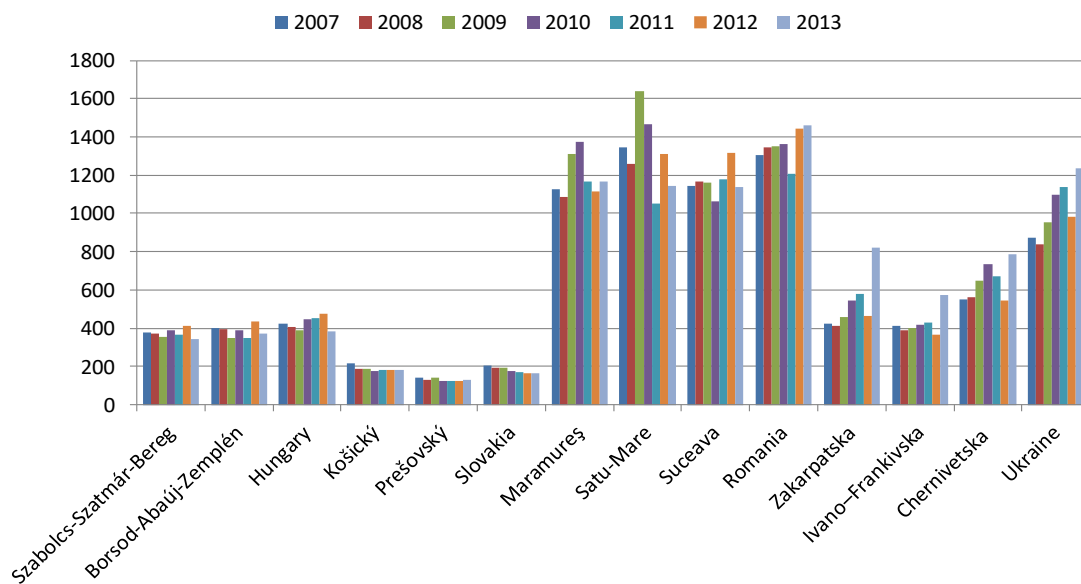

Orázok 28: Počet evidovaných trestných činov (2007-2013)

Zdroj: HCSO, SOSR, NIS, SSSU

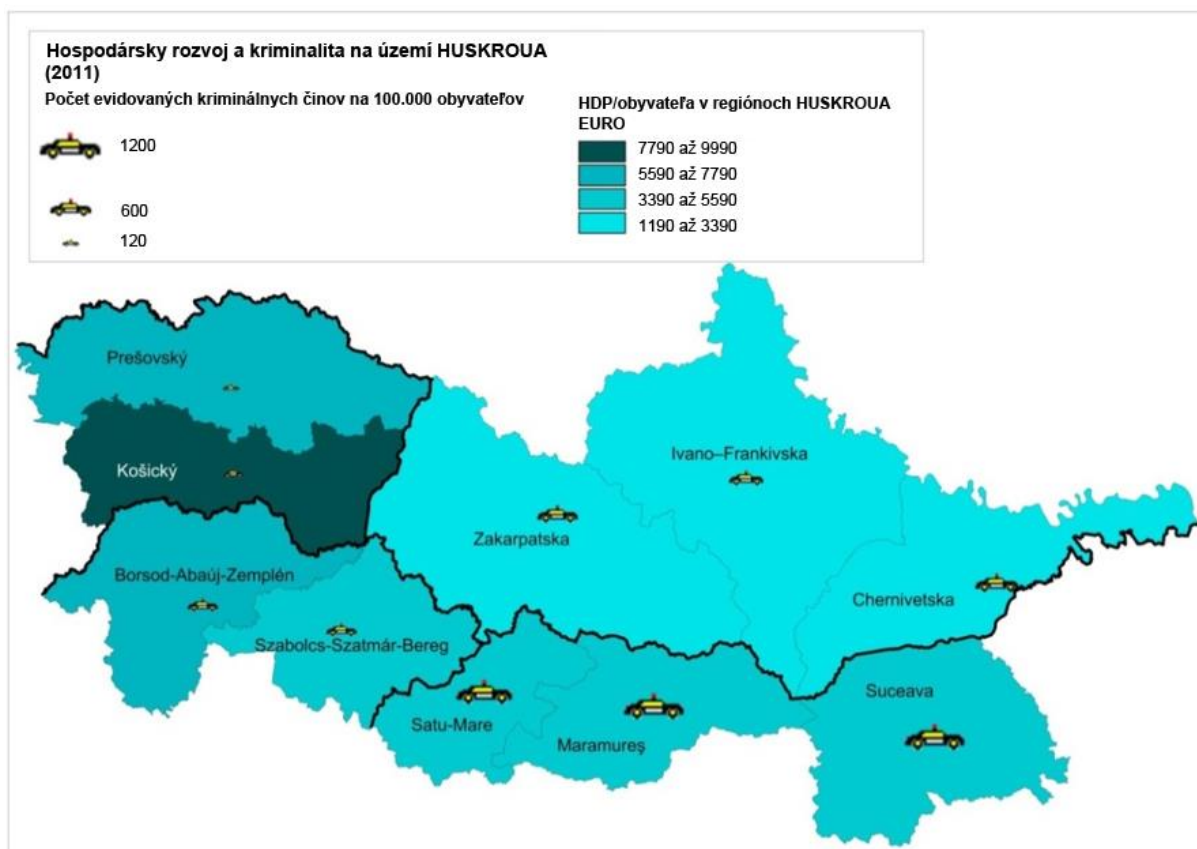
Počet evidovaných trestných činov na tisíc obyvateľov je pod celoštátnym priemerom na všetkých 4 prihraničných územiach. V roku 2013 bolo toto číslo najvyššie v rumunských župách (cca 1.150 trestných činov), za ktorými nasledujú ukrajinské oblasti (570-820 trestných činov), maďarské župy (okolo 360 trestných činov) a slovenské kraje (120-180 trestných činov).

⁹² Informácie poskytnuté Štátnou záchrannou službou Ukrajiny a Regionálnym programom protipožiarnej bezpečnosti v Zakarpatskej oblasti na obdobie rokov 2013-2015

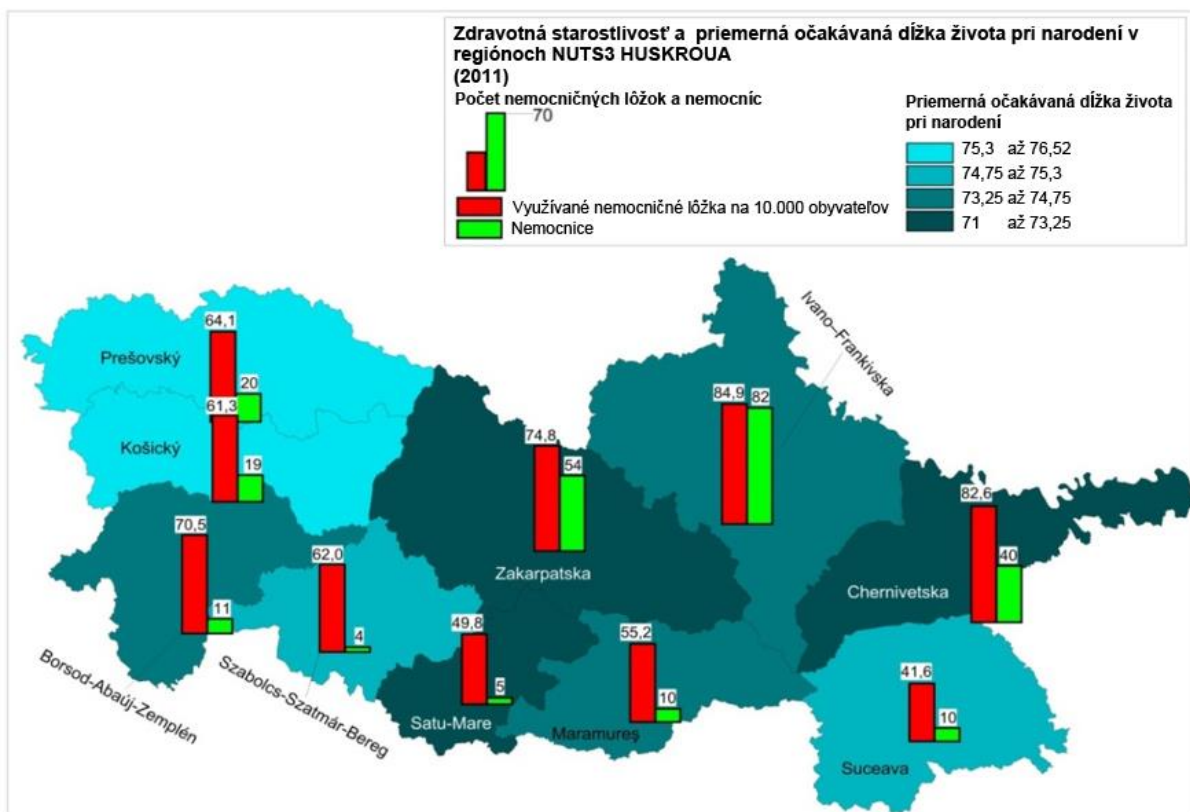

Obrázok 29: Počet evidovaných trestných činov na tisíc obyvateľov 2007-2013
Zdroj: HCSO, SOSR, NIS, SSSU

Nižšie uvedená mapa ukazuje spojenie medzi výškou HDP na obyvateľa a počtom registrovaných trestných činov na tisíc obyvateľov - v regiónoch s vyšším HDP na obyvateľa je počet trestných činov na 1.000 obyvateľov tiež nižší; rumunské župy so svojimi extrémne vysokými hodnotami vynikajú nad ostatnými.

Obrázok 30: Hospodársky rozvoj a kriminalita na programovom území, r. 2011
Zdroj: HCSO, SOSR, NIS, SSSU

Obrázok 31: Systém zdravotnej starostlivosti a priemerná očakávaná dĺžka života pri narodení (r. 2011)
Zdroj: HCSO, SOSR, NIS, SSSU

Zdravotná infraštruktúra, služby verejnej zdravotnej starostlivosti a sociálnej starostlivosti

V **Maďarsku** existuje veľká potreba pre rozvoj v oblasti služieb zdravotnej infraštruktúry a verejného zdravotníctva (najmä pre ľudí v znevýhodnenej situácii). Počet nemocničných lôžok na 10.000 obyvateľov je v **Boršodsko-abovsko-zemplínskej župe** pomerne vysoký. Nakoľko táto župa nedosiahla z hľadiska systému zdravotnej starostlivosti horší stav než je celoštátny priemer, naznačuje to, že zlý zdravotný stav obyvateľstva je spojený so všeobecným povedomím o otázkach zdravia. Dostupnosť a kvalita zdravotníckych služieb v župe poukazujú na regionálne rozdiely, predovšetkým kvôli výskytu malých dedín. Táto situácia nastoľuje potrebu podporiť rozvoj služieb, ktoré sú k dispozícii pre malé komunity, a zväžiť malé obecné projekty (napríklad zavedenie lekárskeho postupu medzi jednotlivými obcami). V **Sabolčsko-satmársko-berežskej župe** sa nachádza 5 nemocníc, 16 ambulancií, ale zdravotný stav obyvateľstva je horší ako celoštátny priemer.⁹³

Zdravotný stav obyvateľov **Slovenska** nie je príliš priaznivý. To je ovplyvnené určitým životným štýlom, zhoršovaním životného prostredia v niektorých regiónoch, nezamestnanosťou, sociálnou situáciou a nevhodnými životnými podmienkami častí populácie (marginalizovaných skupín, rómskeho etnika). K tomu sa pridáva nedostatočné vzdelanie týchto častí obyvateľstva, ekonomická stagnácia, hospodárska kríza a nedostatočná integrácia rómskej menšiny. Slovenské zdravotníctvo má pretrvávajúce problémy s nadmerným využívaním ambulantnej starostlivosti, nevyvinutou nočnou nemocničnou starostlivosťou, uprednostňovaním inštitucionálnej zdravotnej starostlivosti v ekonomicky zaostalejších oblastiach. Vysoká finančná náročnosť zdravotného systému je ovplyvnená zlým hospodárením s energiami, čo súvisí s nevyhovujúcim stavom budov, kde sa zdravotnícke zariadenia nachádzajú. Napriek svojej finančnej nevyvinutosti, ktorá ohrozuje stabilitu systému, dostupnosť a kvalitu výkonu, plní zdravotníctvo svoje poslanie a úlohy. V oblasti zdravotníctva došlo k zmene legislatívy a majetkového vlastníctva, k zvýšeniu finančnej záťaže výdavkov na zdravotný stav obyvateľstva, k zníženiu dostupnosti zdravotníckych služieb, zvýšeným nákladom poskytovateľov zdravotnej starostlivosti, ale nezvýšili sa im príjmy. V **Prešovskom samosprávnom kraji** je úroveň poskytovania zdravotnej starostlivosti v krajských nemocniciach nedostatočná. Všeobecná zdravotná starostlivosť v **Košickom kraji** je, čo do počtu, postačujúca. Slabšie zastúpenie je predovšetkým v južných a severných oblastiach okresu Trebišov a južných oblastiach okresov Rožňava a Michalovce. Poskytovatelia zdravotnej starostlivosti v oblasti praktického lekárstva pre dospelých, praktický lekár pre deti a dorast, gynekológia a zubné lekárstvo, boli založené na princípe územného rozdelenia do zdravotníckych obvodov. Toto rozdelenie bolo vykonané v priebehu roku 2008. V súčasnej dobe je počet poskytovateľov všeobecnej ambulantnej starostlivosti dostačujúci. Podľa Nariadenia vlády č. 640/2008 Z. z. o verejnej minimálnej sieti poskytovateľov zdravotnej starostlivosti a vzhľadom na analýzu Ministerstva zdravotníctva vykonanú v priebehu roka 2009 je verejná minimálna sieť poskytovateľov lekárskej služby prvej pomoci (LSPP) v Košickom kraji predimenzovaná. Špecializovaná lekárska starostlivosť je sústredená prevažne v krajskom meste a okresných strediskách. Jej koncentrácia v menších obciach, hlavne vzhľadom na veľkosť populácie, je nižšia. V súčasnej dobe je aktuálny počet poskytovateľov špecializovanej ambulantnej starostlivosti primeraný.⁹⁴

V **severovýchodnom regióne Rumunska** je miera chudoby spomedzi rumunských regiónov

⁹³ Na základe údajov od Maďarského centrálného štatistického úradu a Konceptu rozvoja oblasti Boršodsko-abovsko-zemplínskej župy - 2013

⁹⁴ 2009 Národná správa (údaje za r. 2008) pre EMCDDA Národné monitorovacie centrum pre drogy

najvyššia - najväčší podiel chudobných obyvateľov Rumunska (23% v roku 2011). Existujú rozdiely medzi mestami a vidiekom, pokiaľ ide o zdravotnú starostlivosť (56,9% obyvateľov žije vo vidieckych oblastiach a v roku 2012 si zaslúžili 11,6% z celkového počtu zdravotníckych pracovníkov; ako aj 37 lekárov / 10.000 obyvateľov v mestských oblastiach a 4 lekárov /10.000 obyvateľov vo vidieckych oblastiach v roku 2012). Zdravotnícke jednotky majú nedostatok špeciálnej techniky, najmä v malých mestách. V **severozápadnej časti Rumunska** je zosilnenie chudoby a sociálneho vylúčenia, vrátane mestskej segregácie v niektorých častiach veľkých miest, javom najmä v rómskych komunitách. Hoci verejná záchranná služba profitovala z množstva európskeho financovania na obstaranie intervenčného zariadenia, väčšina budov a ich vybavenie je v pokročilom štádiu opotrebovania. Poddimenzovaná vzdelávacia, zdravotná a sociálna infraštruktúra bráni sociálnej inklúzii a rozvoju ľudského kapitálu. Zdravotnícke služby sú poskytované v chudobných infraštruktúrnych podmienkach a nie sú prispôbené potrebám prijímateľov. V mnohých prípadoch pohotovostné župné nemocnice nemajú dostatok moderného vybavenia. Okrem zdravotných služieb sú rovnako nevyhnutné aj investície do služieb sociálnej starostlivosti. Služby zdravotnej a sociálnej starostlivosti sú prevažne sústredené v mestských oblastiach. Tento fenomén chudoby speje k alarmujúcemu rozsahu; v roku 2011 dosiahla miera chudoby a riziko sociálneho vylúčenia 40,3% (relatívnej chudoby). **Satumarskú župu** možno charakterizovať podľa počtu lôžok v nemocniciach na 1.000 obyvateľov podstatne nižšie, ako je celoštátny a regionálny priemer; počet praktických lekárov na 1.000 obyvateľov (1,42) je v roku 2009 významne nižší ako národný (2,3) a regionálny priemer (2,62); nízka úroveň priemernej dĺžky života ukazuje zníženú účinnosť zdravotnej starostlivosti v župe; stála nízka úroveň rozvoja infraštruktúry zdravotnej starostlivosti; migrácia kvalifikovaného personálu zdravotnej starostlivosti. Služby sociálnej starostlivosti sú prevažne sústredené v regionálnom centre župy a vo vidieckych lokalitách možno pozorovať nedostatok ústavov zdravotnej starostlivosti / ambulancií.⁹⁵

V **Zakarpatskej oblasti** k januáru 2015 zahŕňa sieť zdravotníckych zariadení 25 regionálnych nemocníc, 11 stredísk primárnej lekárskej starostlivosti, 15 okresných nemocníc a 7 mestských nemocníc, 3 okresné kliniky, 1 mestskú kliniku, 1 okresné stredisko, 2 okresné zubné kliniky, 278 ordinácií všeobecnej praxe a rodinného lekárstva a 285 staníc tzv. „feldsher“-pôrodnej asistentky. Ďalším pokrokom v tejto oblasti sa stáva reorganizácia primárnej zdravotnej starostlivosti na základe rodinného lekárstva. Sféru verejného zdravia je potrebné zmodernizovať a reformovať vzhľadom k európskym štandardom medicíny na báze zdravotného poistenia; zdravotnícke zariadenie v ústavoch zdravotnej starostlivosti musí byť nahradené moderným.

Táto oblasť je tiež známa svojimi početnými sanatóriami, ktoré poskytujú služby liečebnej rehabilitácie. V **Ivanofrankivskej oblasti** zahŕňa sieť regionálnych zdravotníckych zariadení regionálne nemocnice: 7 regionálnych a okresných detských nemocníc a centier, 2 nemocnice pre infekčné choroby, 2 onkologické strediská, 6 kliník pôrodných asistentiek, 7 centier pre profylaktickú liečbu tuberkulózy, 3 kliniky duševného zdravia, 6 zubných kliník, 267 ambulantných kliník, rovnako ako sieť lekární a staníc „feldsher“-pôrodných asistentiek. V tomto regióne sa nachádza aj mnoho sanatórií a zdravotných stredísk. Ale tiež je tu veľa problémov v oblasti verejného zdravia. Na poskytovanie kvalitných služieb zdravotnej starostlivosti musí byť existujúce zastarané lekárske vybavenie nahradené, zdravotnícke ústavy musia byť zmodernizované a je tiež potrebné zaviesť moderné technológie ukladania

⁹⁵ Plán rozvoja severozápadného regiónu 2014-2020

dát. Celkový počet zdravotníckych zariadení v **Černovickej oblasti** pozostáva zo - 40 ústavov (nemocníc, kliník, ošetrovní, kliník pôrodných asistentiek, centier pre profylaktickú liečbu tuberkulózy, kliník duševného zdravia, zubných kliník atď.), 258 ambulantných kliník, rovnako ako aj siete lekární a staníc „feldsher“-pôrodných asistentiek.⁹⁶ V tomto regióne sa nachádza aj mnoho sanatórií a zdravotných stredísk. Rovnako ako v mnohých zdravotníckych zariadeniach na Ukrajine, dostupné vybavenie je tiež potrebné zmodernizovať.

Choroby

Do konca roka 2011 nahlásilo **Maďarsko** regionálnej kancelárii WHO pre Európu a Európskemu centru pre prevenciu a kontrolu chorôb (ECDC) celkovo 2.115 prípadov HIV, 656 prípadov AIDS a 327 prípadov úmrtí na AIDS. Za rok 2011 bolo hlásených 162 nových prípadov HIV, 32 nových prípadov AIDS a 12 úmrtí u prípadov AIDS. Miera novo diagnostikovaných prípadov nákazy vírusom HIV v roku 2011 bola 1,6 na 100.000 obyvateľov. Väčšina (94%) nových prípadov HIV boli muži. HIV testovanie je povinné pre darcov krvi a tkaniva. Celkom 1.070 ľudí žijúcich s HIV vyhľadali v roku 2010 ošetrovanie. Počet ľudí, ktorí užívajú antiretrovirálnu terapiu (ART), sa zvýšil z 279 v roku 2002 na 630 v decembri 2010. Jedno zariadenie v krajine poskytuje ART.⁹⁷ Do roku 2010 sa v **Boršodsko-abovsko-zemplínskej župe** počet osôb s tuberkulózou zdvojnásobil v porovnaní s predchádzajúcimi rokmi vzhľadom k sociálnej situácii ľudí v regióne (nezamestnanosť je dvakrát vyššia, než je celoštátny priemer, počet bezdomovcov je vysoký). Počet ľudí s diagnózou tuberkulózy v **Sabolčsko-satmársko-berežskej župe** je tiež alarmujúci; tento región zostáva tým najväčším v počte pacientov s tuberkulózou v krajine. Hlavnými faktormi šírenia TBC sú extrémna chudoba na jednej strane a na druhej strane vysoká miera migrácie prevažne z Rumunska a Ukrajiny. Od roku 2012 je skrining pľúc povinný na celom území Boršodsko-abovsko-zemplínskej župy a v niekoľkých dedinách Sabolčsko-satmársko-berežskej župy.⁹⁸

V **slovenských krajoch** zostáva podiel nakazených vírusom HIV nízky a nemá epidemický charakter. To platí aj pre vysoko rizikovú populáciu injekčných užívateľov drog. V roku 2008 však bol zaznamenaný nízky počet testovaných subjektov z tejto skupiny obyvateľov a skúšky identifikovali troch užívateľov drog pozitívnych na HIV. Úmrtnosť populácie je v poslednom desaťročí ovplyvnená zmenami v dynamike úmrtnosti pozitívne aj negatívne. Jedná sa najmä o úmrtnosť pre prioritné skupiny chorôb, vrátane kardiovaskulárnych ochorení, rakoviny, respiračných ochorení, ochorení tráviaceho systému a chorôb z vonkajších príčin. Epidemiologická situácia na Slovensku potvrdila, že výskyt tuberkulózy je stále pod kontrolou. Slovensko je v európskom kontexte krajinou s malým alebo stredným výskytom ochorenia TBC. Podľa Národného ústavu tuberkulózy, pľúcnych chorôb a hrudníkovej chirurgie vo Vyšných Hágoch, ktorý spracováva údaje pre národný register bolo v roku 2013 hlásených celkom 401 prípadov tuberkulózy (256 mužov a 145 žien). Oproti roku 2012 to predstavuje nárast o 56 prípadov. Počet nových prípadov bol 341. V 60 prípadoch išlo o opakovaný výskyt tuberkulózy. Najčastejšou formou TBC je pľúcna tuberkulóza (344 prípadov). V 57 prípadoch išlo o mimopľúcnu formu, najčastejšie tuberkulózu chrbtice (17 prípadov), tuberkulózný zápal pohrudnice (11 prípadov), močových ciest a pohlavných orgánov (6 prípadov), alebo

⁹⁶ Na základe údajov od Štátnej štatistickej služby Ukrajiny

⁹⁷ Údaje od regionálnej kancelárie WHO pre Európu a Európskeho centra pre prevenciu a kontrolu chorôb (ECDC)

⁹⁸ <http://www.koranyi.hu/tartalom/bulletin/Evkonyv2007.pdf>, <http://www.regsom.sk/wp-content/uploads/2013/03/Z%C3%A1r%C3%B3tanulm%C3%A1ny.pdf>

mimohrudníkových lymfatických uzlín (7 prípadov). Oblasť s najvyšším výskytom tohto ochorenia je Prešovský kraj. Najnižší výskyt je zaznamenaný v Trnavskom kraji. U detskej populácie mladšej ako 14 rokov sa tuberkulóza vyskytla v 38 prípadoch. V roku 2013 zomrelo na tuberkulózu 7 pacientov, 27 prípadov bolo zaevidovaných ako smrť pacienta s TBC. Podľa geografického rozloženia sú v Slovenskej republike oblasti s najvyšším výskytom TBC regióny východného Slovenska (záznamy z roku 2009) - Prešovský kraj 17,72 prípadov / 100.000 obyvateľov, po ktorom nasleduje Košický kraj s 16,88 výskytom / 100.000 obyvateľov. V týchto oblastiach je situácia spojená s vysokou mierou nezamestnanosti a tuberkulóza teda zostáva závažným spoločenským problémom. Slovenská republika patrí v posledných rokoch medzi členské štáty Európskej únie s najnižším výskytom infekcie HIV. Od začiatku 21. storočia sa však zistil vzostupný trend vo výskyte nových prípadov infekcie HIV. V roku 2013 bol zaznamenaný vôbec najvyšší počet prípadov v jednom kalendárnom roku (83 pacientov, t. j. výskyt 1,5 prípadov infekcie HIV na 100.000 obyvateľov SR) v porovnaní s rokom 2012 (50 pacientov, t. j. výskyt 0,9 prípadov na 100.000 ľudí) došlo k nárastu výskytu týchto prípadov o 66%. V prvej polovici roka 2014 trend vo výskyte nových prípadov infekcie HIV nepokračoval silno nahor. Naopak došlo k miernemu poklesu v porovnaní s rovnakým obdobím predchádzajúceho roka. Od 1.1.2014 do 30.6.2014 bolo diagnostikovaných a epidemiologicky vyšetovaných 37 nových prípadov infekcie HIV. Tri prípady syndrómu získanej imunitnej nedostatočnosti (AIDS) boli diagnostikované a neboli hlásené žiadne úmrtia u pacientov s infekciou HIV. Všetky prípady sa vyskytli u slovenských občanov, neexistuje žiadny dôkaz infekcie HIV u cudzincov. Od začiatku monitorovania prípadov HIV / AIDS v SR v roku 1985 až do 30.6.2014 bolo zaznamenaných 676 prípadov infekcie vírusom ľudskej imunitnej nedostatočnosti medzi slovenskými občanmi a cudzincami. Z celkového počtu 549 prípadov občanov Slovenskej republiky bolo 472 mužov a 77 žien. Medzi 77 jedincami (66 mužmi, 11 ženami) postúpila infekcia HIV do fázy AIDS a evidovaných 51 úmrtí bolo zaznamenaných u osôb infikovaných HIV (41 z nich v štádiu AIDS). Väčšina infekcií HIV na Slovensku bola registrovaná v skupine mužov majúcich sex s mužmi a získanie infekcie homosexuálnym stykom bolo stanovená u 64,5% prípadov. Heterosexuálny styk preniesol 24,0% infekcií, 2,2% prostredníctvom injekčného užívania drog (väčšina z 12 prípadov bolo získaných mimo územia Slovenskej republiky), 0,2% z krvnej transfúzie (jeden prípad choroby mimo Slovenska v roku 1986) a u 9,1% prípadov nebol spôsob prenosu špecifikovaný. Väčšina ľudí nakazených HIV žije vo väčších mestách a najvyšší kumulatívny výskyt infekcie HIV je už dlhodobo v Bratislavskom kraji.⁹⁹

Medzi faktory, ktoré vedú k epidemickej situácii, je nedostatok stability, stres, finančné problémy, strata práce, zvýšenie počtu ľudí, ktorí trpia alkoholizmom a drogovou závislosťou. Ukazovateľ šírenia HIV / AIDS v **Zakarpatskej oblasti** zostáva najnižší v Ukrajine. K 1. októbru 2014 predstavoval tento ukazovateľ 27,8 na 100 tisíc obyvateľov regiónu. V porovnaní s ním bol priemerný ukazovateľ, odrážajúci situáciu s vírusom HIV na Ukrajine, 323,7 na 100 tisíc obyvateľov. K 1. novembru 2014 bolo registrovaných 357 HIV-infikovaných osôb vrátane 88 pacientov s AIDS (7,2 na 100 tisíc obyvateľov). Počet prípadov u detí je 34, ktoré sa narodili matkám infikovaným HIV, pričom u 28 z nich nie je ešte diagnóza HIV potvrdená. V priebehu 10 mesiacov roka 2014 bolo v Zakarpatskej oblasti zaznamenaných 61 nových prípadov nakazenia infekciou HIV (4,9 na 100 tisíc obyvateľov). AIDS bol diagnostikovaný u 36 osôb (2,9 na 100.000 obyvateľov). Za 9 mesiacov roka 2014 sa v porovnaní s rovnakým obdobím roku 2013 epidemická situácia v regióne zmenila. Negatívnou skutočnosťou je, že šírenie

⁹⁹ 2009 Národná správa (údaje za r. 2008) pre EMCDDA Národné monitorovacie centrum pre drogy

AIDS spôsobuje komplikácie v epidemickej situácii tuberkulózy, pretože tuberkulóza je bežná koinfekcia AIDS. V roku 2014 zomrelo na tuberkulózu 115 ľudí. Priemerný počet osôb nakazených tuberkulózou v regióne nepresahuje 60 na 100 tisíc obyvateľov. Pokiaľ ide o alkohol a drogy, podľa štatistík patria západné oblasti Ukrajiny k regiónom s nízkou úrovňou závislosti na alkohole a drogách. Počet pacientov s duševnými poruchami spôsobenými požívaním alkoholu v Zakarpatskej oblasti teda predstavoval 1.300 ľudí (okolo 106 na 100.000 obyvateľov). To je dva krát menej ako napríklad v Kyjevskej oblasti, ktorá je podľa tohto ukazovateľa lídrom na Ukrajine. Ukazovateľ šírenia HIV / AIDS v **Ivanofrankivskej oblasti** je dvakrát vyšší než v Zakarpatskej: 58,0 na 100 tisíc obyvateľov. Ale napriek tomu patrí táto oblasť k regiónom s nízkou mierou HIV infekcií na Ukrajine. Za dobu pozorovania šírenia HIV boli zaevidovaných 1.022 infikovaných osôb. Od 01.01.2013 bolo podľa regionálneho Centra na ochranu pred AIDS registrovaných 669 osôb infikovaných HIV vrátane 168 pacientov s AIDS. V posledných rokoch bolo v regióne zaznamenané rastúce šírenie infekcie HIV. Epidémia HIV / AIDS postihuje najviac produktívne a reprodukčné skupiny obyvateľov oblasti. Väčšina prípadov kontaminácie infekciou HIV v tomto regióne bola zaevidovaná u osôb vo veku 25-49 rokov. Čo sa týka tuberkulózy, patrí táto oblasť tiež k regiónom s nízkou úrovňou chorobnosti. Počet osôb infikovaných tuberkulózou sa pohybuje medzi 60 a 80 ľudí na 100 tisíc obyvateľov. Podľa ukazovateľov alkoholovej a drogovej závislosti patrí Ivanofrankivská oblasť k regiónom s malým počtom závislých osôb. V skutočnosti je táto oblasť považovaná za najnebezpečnejší a najpriaznivejší región na Ukrajine (predovšetkým z dôvodu nízkej úrovne kriminality). Ukazovateľ šírenia HIV / AIDS v **Černovickej oblasti** predstavuje 82,4 na 100 tisíc obyvateľov. Černivci patrí k regiónom s nízkou mierou infekcie HIV a nízkou úmrtnosťou na choroby súvisiace s AIDS. Od zistenia prvého výskytu nakazenia HIV v roku 1994 bolo oficiálne zaznamenaných 1.260 prípadov infekcie HIV (na Ukrajine – 255.975), vrátane 292 prípadov AIDS (na Ukrajine – 71.221), 141 prípadov smrti na AIDS (na Ukrajine – 33.672), 223 detí narodených ženám infikovaných HIV (na Ukrajine – 42.655). Podľa indikátora zistenia TBC, patrí táto oblasť k regiónom s najnižším počtom nakazených ľudí - menej ako 60 na 100 tisíc obyvateľov. Podobnú situáciu je možné pozorovať v oblasti prevencie závislosti na alkohole a drogách - Černivci je jedným z "najzdravších" regiónov. Napríklad počet pacientov s duševnými poruchami spôsobenými požívaním alkoholu v oblasti predstavoval 636 osôb (asi 70 na 100 tisíc obyvateľov), čo je najnižší na Ukrajine.¹⁰⁰

Pašeráctvo a čierny trh

Pokiaľ ide o pašovanie a čierny trh, je východná časť Maďarska, ktorá zahŕňa **Sabolčsko-satmársko-berežskú župu** a **Boršodsko-abovsko-zemplínsku župu**, okrem Hajducko-bihárskej župy jednou z najviac postihnutých oblastí, pričom je obmedzená prevažne na cigaretové výrobky. Väčšina zahraničných produktov je z Ukrajiny. Najviac dotknutou oblasťou vo východnej časti regiónu je Sabolčsko-satmársko-berežská župa v blízkosti hranice, najmä obce ako Mátészalka, Nyírbátor alebo Kiszárda, kde sa šíria hlavne bieloruské výrobky. Najvyšší podiel nelegálneho obchodu s cigaretami je tu pozorovaný po celé roky. Pre **slovenské regióny** znamenala kríza skutočnosť, že ľudia schudobneli, ale dopyt po niektorých druhoch tovaru, ako sú lieky, je stále rovnaký, takže ľudia hľadajú lacnejšie spôsoby, ako sa k nim dostať, čo živí priekupníctvo. Až do nedávnej doby sa nelegálny obchod zameriaval predovšetkým na luxusný tovar, najmä dámske doplnky, šperky a hodinky. Dnes sa však chudoba vzťahuje aj na predmety každodenného života, ako sú uvedené liečivá, ale aj na

¹⁰⁰ Na základe údajov od Štátnej štatistickej služby Ukrajiny

kozmetiku, elektroniku, náhradné diely a dokonca aj jedlo. V prípade priekupníctva ide o najčastejšie obchodovanie na svete - s drogami, ilegálnu prostitúciu, rovnako ako nelegálnu ťažbu dreva a obchod so zvieratami, alkoholom, tabakom, pohonnými hmotami, porušovanie ochrany autorských práv a tak ďalej. Pašovanie cigariet cez slovensko-ukrajinskú hranicu vedie nielen k výrazným stratám na daniach, ale tiež zvyšuje zdravotné riziká vzhľadom na obsah pochybného tabaku neznámeho pôvodu. Opatrenia na národnej, európskej a medzinárodnej úrovni by mali znížiť stimuly pre pašovanie, zlepšiť koordináciu a využívanie zdrojov, výmenu informácií a podporiť krajiny pôvodu v boji proti pašovaniu cigariet. Zaistenie dodávateľského reťazca by malo byť posilnené a pašovanie by malo čeliť tvrdším sankciám. Čierny obchod s tovarom na Slovensku neustále previtá. Colnica zaviedla intenzívnu kontrolu colníkmi najmä na vonkajších hraniciach Európskej únie. Slovenský trh má osobitný problém s produktmi s prirátanou spotrebnou daňou, ktorými sú tabak, alkohol a minerálne oleje. Prvenstvo nezákonného obchodu aj tak neustále patrí tabaku a tabakovým výrobkom. Tie sú dovážané hlavne z krajín bývalého Sovietskeho zväzu. Na druhom mieste záujmu čierneho trhu sú liehoviny a treťou najziskovejšou oblasťou tohto podnikania je dovoz živej ohrozenej divokej zveri.

Cena jedno zviera je určená podľa rôznych hľadísk, ako sú: pôvod, druh a vzácnosť zvieratá alebo obtiažnosť dopravy. Cena jedného dovezeného zvieratá sa môže vyšplhať až na 5 tisíc eur. Slovensko, a to napriek previtajúcemu čiernemu trhu, nevyváža čierny tovar do zahraničia. Avšak stáva sa tiež tranzitnou krajinou. Odhad celkovej ceny tovaru ročne prepašovaného na Slovensko sa nezverejňuje. So zahraničným tovarom, ktorého cieľovou krajinou je Slovensko, sa obchoduje na čiernom trhu. Nelegálny obchod na Slovensku previtá, pričom nemá svoje centrum. Tovar, ktorý podlieha spotrebnej dani a ktorý je predmetom porušenia colných predpisov, prepadá štátu a potom sa odstráni.¹⁰¹

Percento cigariet na predaj v **Rumunsku**, ktoré boli pašované do krajiny, sa pohybuje v rozmedzí 10-15%. Väčšina z pašovaných cigariet pochádza zo susedného Moldavska a Ukrajiny, ktoré podľa správy spoločnosti pre výskum verejnej mienky Novel silne ovplyvňujú okresy v blízkosti hraníc. Existencia a nárast pašovania by mohli byť dôsledkom ako hospodárskej krízy, tak aj nedostatočných opatrení na boj proti pašerákovi. Hovorí sa, že veľa ľudí sa spolieha na lacnejšie pašované cigarety, keďže, ako oni hovoria, nemajú dosť peňazí na zaplatenie legitímnych produktov. Historicky najvyššie množstvo pašovaných cigariet v predaji bolo 36,2 percent z celkového predaja. Tento údaj bol zaznamenaný po zvýšení spotrebnej dane z tabakových výrobkov v januári 2010. Rumunsko zostáva rajom pre pašované cigarety a colníci zachytia milióny balíčkov každý rok. Zločinecké gangy a schudobnené komunity, ktoré žijú v blízkosti hraníc s krajinou, kde sú ceny nižšie - Srbsko, Moldavsko a Ukrajina – sa dali na pašovanie ako prostriedok zárobku na živobytie. Rumunsko patrí k významným zdrojom v obchodovaní s ľuďmi vo východnej Európe. Rumunskí muži, ženy a deti sú podrobení núteným prácam v poľnohospodárstve, domácich službách, hoteloch a výrobe, ako aj nútenému žobaniu a krádežiam v európskych krajinách či nútenej prostitúcii. Deti pravdepodobne predstavujú najmenej jednu tretinu rumunských obetí obchodovania s ľuďmi.¹⁰²

Vzhľadom na priaznivé umiestnenie **Zakarpatskej, Ivanofrankivskej a Černovickej oblasti** na hranici s európskymi krajinami čelia tieto regióny mnohým problémom s nelegálnym

¹⁰¹ www.aktuality.sk, www.euractiv.sk, www.hnonline.sk

¹⁰² <http://www.balkaninsight.com/en/article/cigarette-smuggling-remains-high-in-romania>, Rumunsko 2013, Správa o obchodovaní s ľuďmi

obchodom. Nelegálne sú rôzne oblasti hospodárstva týchto regiónov: menový trh, trh s pôdou, alkoholom, trh s pohonnými hmotami, trh s tabakovými výrobkami a pod. Vzhľadom na politickú situáciu na Ukrajine, a to predovšetkým kvôli menovým výkyvom, sa objem obchodu na čiernom trhu a pašovanie len zvyšujú. Nestabilná ekonomická situácia v regiónoch stimuluje rast čierneho menového trhu. Štátna pohraničná služba vykonáva komplexné opatrenia na splnenie cieľov v boji proti pašovaniu a korupcii v daných regiónoch.

10.2 Komunikačný plán

10.2.1 Komunikačná stratégia

10.2.1.1 Ciele a cieľové skupiny

Celkovým cieľom komunikačnej stratégie je zabezpečiť tok informácií o koncepcii, podpore EÚ, cieľoch, výsledkoch a vplyve Programu a venovať sa informačným a komunikačným potrebám interných subjektov, ktoré sú zapojené do implementácie Programu, ako aj externých účastníkov, ktorí majú prospech z realizácie Programu, a tiež širokej verejnosti.

Konkrétnymi cieľmi komunikačnej stratégie sú:

- zaistiť zviditeľnenie a transparentnosť použitia finančných prostriedkov EÚ
- podporiť príležitosti Programu
- napomáhať úspešnej realizácii (poskytovať poradenstvo príjemcom, poskytovať informácie potenciálnym žiadateľom, poskytovať informácie zainteresovaným stranám Programu)
- zabezpečiť internú komunikáciu pre efektívnu realizáciu Programu (medzi prijímateľmi a implementačnými orgánmi na európskej, národnej, regionálnej a miestnej úrovni)
- podporovať riadiace orgány Programu s cieľom získať komplexné vedomosti a zručnosti pri realizácii a riadení projektov cezhraničnej spolupráce
- podporovať komunikáciu medzi partnermi a vybudovať dlhotrvajúce partnerstvá
- získať spätnú väzbu od verejnosti a príjemcov
- podporiť programové výhody a výsledky dosiahnuté realizáciou cezhraničných projektov
- zvýšiť všeobecné povedomie o programe, EÚ a vnútroštátnej podpore.

Hlavnými cieľovými skupinami Programu, ktoré boli určené s ohľadom na potrebné informácie a komunikačné kanály, sú:

- potenciálni žiadatelia
- koneční príjemcovia, ktorí ťažia z projektov
- orgány Programu
- ministerstvá a vládne úrady
- masmédiá a všeobecná verejnosť
- siete, euroregióny, združenia, EU a nadnárodné inštitúcie
- iné programy financované EÚ, ktoré prebiehajú na programovom území

10.2.1.2 Zúčastnené zodpovedné orgány

Orgán	Úloha
Riadiaci orgán	<ul style="list-style-type: none"> • Realizuje informačné a komunikačné plány v súlade s článkom 79 vykonávacích predpisov ENI CBC 897/2014. • Predkladá správy Komisii o ročnom komunikačnom pláne v súlade s článkom 79 (4) vykonávacích predpisov ENI CBC 897/2014 a zostavuje ročné informačné a komunikačné plány, ktoré sa majú realizovať a obidva predloží Komisii najneskôr do 15. februára. • Zverejňuje na webovej stránke Programu zoznam schválených projektov v súlade s článkom 44 vykonávacích predpisov 897/2014
Spoločný technický sekretariát	<ul style="list-style-type: none"> • Vyvinie a spracováva celkový systém pre styk s verejnosťou, ktorá je s programom spojená. • Vytvorí pre program spoločnú korporátnu identitu, ktorá sa má používať pri všetkých formách komunikácie. • Rozvíja celkový Komunikačný plán na celé programové obdobie, ktorý bude zaslaný Komisii do štyroch mesiacov odo dňa prijatia operačného programu. • Vypracuje informačné materiály pre šírenie (elektronické i papierové verzie). • Vytvorí, udržiava a aktualizuje domovskú internetovú stránku. • Organizuje informačné akcie s partnermi z programového územia. • Udržiava nevyhnutné vzťahy s verejnosťou, čo sa týka médií. • Reaguje na akúkoľvek žiadosť o informácie. • Organizuje hlavnú informačnú kampaň so zverejnením spustenia Programu, hoci aj v prípade chýbajúcej konečnej verzie Komunikačného plánu. • Organizuje aspoň jednu hlavnú informačnú akciu ročne. • Zverejňuje zoznam prijímateľov, názvy schválených aktivít a sumu z verejných zdrojov pridelenú na tieto činnosti.

Orgán	Úloha
Pobočky	Zvereňujú aktivity podľa Spoločného operačného programu s cieľom poskytnúť informácie každému, kto o ne bude mať záujem.
Spoločný monitorovací výbor	Skúma a schvaľuje ročné informačné a komunikačné plány podľa článku 79 vykonávacích predpisov ENI CBC 897/2014.

10.2.1.3 Monitoring

Spoločný monitorovací výbor Programu musí byť informovaný zo strany Riadiaceho orgánu / Spoločného technického sekretariátu o pokroku pri implementácii Komunikačného plánu, o uskutočňovaných informačných a propagačných opatreniach a o použitých komunikačných prostriedkoch.

Spoločný monitorovací výbor má za úlohu posudzovať a schvaľovať ročné informačné a komunikačné plány uvedené v článku 79 897/2014 vykonávacích predpisov ENI CBC. Hlavným účelom hodnotenia bude zisťovať, ako efektívne informačné a komunikačné opatrenia boli z hľadiska zviditeľnenia a zvýšenia povedomia o OP, rovnako aj úloha, ktorú zohralo Spoločenstvo. Na druhej strane bude monitoring využitý na zhodnotenie pokroku pri realizácii Komunikačného plánu, pričom bude zabezpečovať dosiahnutie jeho cieľov.

10.2.1.4 Kanály a nástroje

V priebehu implementácie Programu bude použitá široká škála komunikačných techník.

- Internet a elektronické nástroje

Webová stránka Programu bude hlavným komunikačným nástrojom pre Program, ktorý zabezpečuje poskytovanie najnovších informácií, prístupnosť, najnovšie informácie o hlavných programových dokumentoch, zmluvných projektoch a kontaktoch na orgány Programu. Niektoré programy majú partnerské vyhľadávacie nástroje na svojich internetových stránkach, kde myšlienky projektu môžu byť zverejnené s cieľom nájsť potenciálnych partnerov. Monitorovací systém Programu **IMIS 2014-2020** bude vychádzať z informačného systému riadenia, ktorý umožňuje zber a monitorovanie dát na všetkých úrovniach. Tento systém má poskytovať príslušným orgánom (SMV, RO, STS, NO atď.) praktický nástroj na plnenie svojich úloh a mal by tiež podporovať komunikáciu a tok informácií medzi účastníckymi krajinami. Systém bude podporovať ako cyklus projektu, tak aj implementáciu Programu. **Sociálne médiá** či **multimediálne prezentácie** môžu byť tiež použité ako informačné kanály a nástroje.

- Organizovanie podujatí

V priebehu Programu sa budú organizovať rôzne typy regionálnych alebo miestnych stretnutí. **Otváracia konferencia** bude štartovacím podujatím Programu, ktoré poskytne všeobecné informácie o Programe na národnej úrovni. Po nej budú nasledovať **fóra na vyhľadávanie partnerov, konferencie, semináre, Európsky deň**

spolupráce, veľtrhy, informačné dni, workshopy, školenia, ktoré poskytnú informácie o všetkých budúcich účastníkoch, príjemcoch a zainteresovaných stranách a orgánoch Programu. Cieľom fór na vyhľadávanie partnerov je pomôcť potenciálnym žiadateľom s prípravou ich projektov a vyhľadaním partnerov. K dispozícii bude každý rok aspoň jedna veľká udalosť na spropagovanie úspechov a zdôraznenie kľúčových posolstiev, či osvedčených postupov Programu. **Záverečná konferencia** na konci Programu sa zameria na výsledky dosiahnuté v rámci SOP.

- Priama komunikácia

Elektronické letáky (tzv. newslettery) budú informovať cieľovú skupinu o najnovších správach Programu, úspechoch a vývoji a **priame zásielky** (tzv. direct mail) ponúknu možnosť oznámiť aktuálne a priame informácie konkrétnym cieľovým skupinám. **Pobočky** (jedna na každú účastnícku krajinu) budú propagovať aktivity v rámci spoločného operačného programu, aby mal informácie k dispozícii každý prípadný záujemca. STS súbežne s pobočkami bude poskytovať odborné poradenstvo ohľadom všetkých aspektov Programu všetkým potenciálnym a konečným príjemcom. Telefonické informačné linky budú doplnené o e-mailovú adresu pre písomnú komunikáciu spolu so zverejnením najčastejších otázok na webových stránkach za účelom zvýšenia transparentnosti realizácie.

Komunikačné usmernenia pre projekty budú k dispozícii podobne ako pokyny k aktuálnemu Programu CBC ENPI HUSKROUA 2007-2013. Komunikačné usmernenia a balíček pre projekty budú obsahovať pravidlá týkajúce sa požiadaviek na zviditeľnenie, všeobecné požiadavky, osobitné požiadavky, publikácie, reklamné predmety, udalosti, zákazky verejného obstarávania, využitie loga EÚ a programového loga. Príjemcovia budú realizovať svoje informačné a propagačné aktivity v súlade s podpísanou zmluvou o finančnom príspevku.

- Vzťahy s masmédiami

Podujatia pre tlač (prehlásenie pre tlač, tlačová konferencia, ďalšie tlačové stretnutia) a iné **publikácie** (brožúry, letáky, informačné materiály) napomôžu realizácii Programu. Na propagáciu Programu pre verejnosť môže byť kúpený reklamný priestor.

- Reklamné predmety

Reklamné predmety ako hrnček, dáždnik, zápisník, USB, obal na písomnosti, kancelárske vybavenie, tričká atď. budú využívané na väčšie zviditeľnenie Programu.

- Imidž a značka

Urobí sa kontrola vizuálnej identity aktuálneho Programu (2007-2013) a na základe jej výsledkov môže byť zmenený vzhľad Programu. Prvky revidovanej vizuálnej identity (logo, určité farby atď.) sa potom použijú na každom jednom dokumente, v tlačenej alebo elektronickej forme, pričom budú vytvorené v rámci a na účely Programu, okrem loga EÚ. Možno bude vypracované motto nového Programu, ktoré sa bude používať spoločne so špecifickými vizuálnymi prvkami.

10.2.1.5 Plánované výsledky komunikačných aktivít

Komunikačné aktivity úspešne a účinne realizované zo strany programových orgánov budú

výrazne prispievať k rozvoju a zvýšeniu úspešnosti Programu. Tieto činnosti zabezpečia zviditeľnenie, transparentnosť, plynulosť internej a externej komunikácie, propagáciu veľkého rozsahu a dobré ocenenie Programu.

Vyhodnotenie Komunikačného plánu a Stratégie ukáže výsledky a ich vplyv na Program. Vyhodnotenie plánu bude tvoriť základ pre komunikačný plán a stratégiu pre ďalšie programové obdobie.

10.2.2 Predbežný ročný informačný a komunikačný plán na prvý rok (2016)

Informačná a komunikačná činnosť	Cieľ	Nástroj	Načasovanie	Výstupy a ukazovatele	Opatrenia na zviditeľnenie
Revidovaný imidž a značka na obdobie rokov 2014-2020	Mať skontrolovaný imidž pre program.	Prvky vizuálnej programovej identity	Do polovice roka 2016	1 imidž programu pripravený.	Štatistické údaje z webovej stránky.
Príprava programovej webovej stránky	Mať fungujúcu, plne vyvinutú internetovú stránku.	Internet a elektronické nástroje (webová stránka)	Do 3. štvrtroka 2016	1 programová webová stránka vyvinutá.	Štatistické údaje z webovej stránky.
Zriadenie pobočiek na obdobie rokov 2014-2020	Byť schopný propagovať aktivity v rámci spoločného operačného programu, aby mal informácie k dispozícii každý prípadný záujemca.	Priama komunikácia (Pobočky)	Druhá polovica roku 2016	4 pobočky zriadené (jedna v každej z účastníckych krajín)	Počet osobných dopytov, emailov a prichádzajúcich telefonátov.
Zorganizovanie Otváracej konferencie	Poskytnúť všeobecné informácie o Programe.	Organizovanie podujatí (otváracia akcia) Vzťahy s masmédiami	Druhá polovica roku 2016	1 Otváracia konferencia	Vyhlásenia pre tlač, webová stránka.
Organizovanie veľkej informačnej kampane na spropagovanie spustenia Programu	Poskytnúť všeobecné informácie o Programe na národnej/regionálnej/miestnej úrovni.	Organizovanie podujatí (info deň) Vzťahy s masmédiami	Druhá polovica roku 2016	1 zrealizovaná informačná kampaň.	Vyhlásenia pre tlač, webová stránka.
Príprava Komunikačných usmernení pre projekty	Prejednať požiadavky na zviditeľnenie a komunikáciu projektov.	Priama komunikácia (pokyny)	Druhá polovica roku 2016	1 Komunikačné usmernenia pre projekty pripravené.	Nie sú k dispozícii.
Príprava informačných materiálov na distribúciu	Mať pripravené materiály na distribúciu (elektrické aj vytlačené verzie).	Priama komunikácia (Informačný materiál)	Druhá polovica roku 2016	Materiály pripravené na distribúciu.	Nie sú k dispozícii.
Spustenie prvej výzvy na predkladanie návrhov	Začať efektívne obdobie implementácie.	Organizovanie podujatí, Priama komunikácia, Vzťahy s masmédiami	Druhá polovica roku 2016	1 Výzvy na predkladanie návrhov spustené.	Vyhlásenia pre tlač, webová stránka.
Organizovanie informačných akcií (info dni, fóra na vyhľadávanie partnerov atď.)	Poskytnúť informácie o Programe možným žiadateľom.	Organizovanie podujatí (info deň)	Druhá polovica roku 2016	Informačné podujatia zorganizované.	Vyhlásenia pre tlač, webová stránka.
Elektronické letáky (newslettery)	Informovať cieľovú skupinu o ostatných novinkách programu.	Organizovanie podujatí (elektronické newslettery)	Od druhej polovice roku	1 newsletter odoslaný.	Počet emailových adries, na ktoré majú byť poslané.

Informačná a komunikačná činnosť	Cieľ	Nástroj	Načasovanie	Výstupy a ukazovatele	Opatrenia na zviditeľnenie
			2016		
Príprava reklamných predmetov	Zaistiť väčšie zviditeľnenie Programu.	Reklamné predmety	Koniec roku 2016	1 plán dizajnu a druhov reklamných predmetov vypracovaný.	Nie sú k dispozícii.
Vypracovanie Ročného informačného a komunikačného plánu na rok 2017	Urobiť prípravu na nasledujúci rok.	Plán	Koniec roku 2016	1 verzia of the Ročného informačného a komunikačného plánu na rok 2017.	Nie sú k dispozícii.
Priebežná aktualizácia programovej webovej stránky	Zabezpečiť tok aktuálnych informácií.	Internetové a elektronické nástroje (webová stránka)	Celý rok.	1 aktuálna programová internetová stránka.	Štatistické údaje z webovej stránky.
Udržiavanie nevyhnutných stykov s verejnosťou, čo sa týka médií	Mať dobré vzťahy s médiami.	Vzťahy s masmédiami (vyhlásenia pre tlač, podujatie/ konferencia za účasti tlače)	Celý rok.	Dobré vzťahy s médiami.	Vyhlasenia pre tlač, štatistické údaje z webovej stránky, účasť tlače na podujatiach.